

SURİYE İÇİN YENİDEN DOĞUŞ

Korku ve Sessizlik Ülkesinden Yeni Başlangıçlara

Suriyelilerin ömrü müstebit ve mezhepçi uygulamalarla, siyasi, iktisadi ve toplumsal hayatın her alanında baskı uygulayan Baas ideolojisine yaslanan zalim Esed rejiminin insanların gelecekları ve hayalleri üzerinde yıllarca tahakküm kurmasıyla geçti. Deraa'da devrim ateşinin yandığı Mart 2011'den sonra ise hayatları sırasıyla türlü badireler içeren devrim, çatışma, iç savaş, fitne, uluslararası savaş ve tekrar devrim aşamalarını atlattı. En başından söylemek gerekir ki Suriye'de yaşanan gerçek manada devrimdi fakat *doğrultusu* farklıydı. Kim ne derse desin bir kere isyan askerî ve istihbari kurumlarıyla ülkeyi bir "sessizlik cumhuriyeti"ne dönüştüren rejimin tabii bir sonucuydu. Çünkü yıllarca ülkede ağzını açan herkes susturuldu, her türlü muhalif ses ya hapishanelerde öldürüldü ya göç ettirilerek boğuldu. Hortlak toplumundaki *şeb-bihalar* kanunların hatta devletin üstünde oldukları için kimse onları yaptıkları usulsüz işler ve işledikleri suçlar sebebiyle sorgulayamaz, yargılayamazdı. Büyük yolsuzluklara imza atan demir yumruklu rejim sayesinde, ülke eğitim, tarım ve sanayi alanlarında geliştirilmek yerine sistematik bir şekilde kasten tahrip edildi ve Suriye adım adım patlama noktasına getirildi. Şairler şehri Şam'ın canına okundu mesela, diğer şehirlerin durumu da çok farklı değildi. Cennet gibi akan Berada nehrine kanalizasyon sularını bıraktılar. Hafız Esed ülkeyi ve çok fakir olan kendi memleketi Lazkiye'yi geliştirmek yerine alternatif tüm kapıları kapattı. Zira kendi mezhebindekileri istihbarat ve orduya katmak, onları çoğunluğa karşı mezhepçi bir rotada seferber etmek istediğinden kendi bölgesini geliştirmede.

Tarihin yeniden uyandığı Ortadoğu intifadalarıyla Tunus ve Mısır'dan esen rüzgârların Suriyeliler için *imkânsız mümkün kılması*, hayallerin ve ümitlerin geri dönüşü gibiydi. İlk etapta protestolar gelişigüzeddi, sistemli ve planlı değildi, liderlessdi. Kaldı ki diktatörlüklerde muhaliflerin belli bir liderliğe sahip olması çok zordur. Çünkü ortaya çıkan her tür liderliği hemen ortadan kaldıran bir mekanizma vardır. Atılan sloganların da ortaya koyduğu üzere özgür ve haysiyetli bir hayatın temel talepti. Zalim rejimden kurtularak düşünce ve ifade özgürlüğü, toplanma özgürlüğü ile yönetimin seçimle el değiştireceğı tarzda siyasi sistemin islahu, vatandaşlık fikrinin yerleşmesi, devlet kurumlarının bir devlet gibi şekillenmesi isteniyordu. Esed rejimi ise ülkeyi korumak ve kurumları ayakta tutmak için esaslı reformlar yapmak yerine şiddete ve mezhepçi karta başvurmayı seçti. Aslında çok küçük de olsa birtakım özgürlük alanları açmanın rejimin sonunu getireceğinin farkındaydı.

Tam bir cehennem dönen Suriye hapishanelerinde işlenen suçların dehşeti ise devrim sonrasında serbest bırakılanların anlatımlarıyla daha iyi anlaşıldı. Hapishanedeki her siyasi tutuklu bedensel ve psikolojik işkence görüyordu. Solcu olup da hapis cezası alanlar oldu ama bunların hiçbiri İslâmcı mahkûmların çektiğini çekmedi. Tedmür Hapishanesi'ndeki İslâmcılar her hafta idam edilemlerin dışında ciddi işkenceler gördü. Devrimin en başında sokağa çıkanların elinde taş dâhil hiçbir şiddet aracı yoktu. Devrim süreci uzadıkça konu salt rejimle halk mücadelesi olmaktan çıkıp IŞİD, PKK, PYD gibi örgütler devreye girdikçe sonradan muhalifleri destekleyen ülkeler rejimi devirme önceliğinden geri adım attılar. Şunun da altını çizmek gerekir ki terör örgütleri odaklı ve askerî-güvenlik perspektifli bir yaklaşım gerekli olmakla birlikte, Suriye'de olup biteni anlama noktasında son derece yetersizdir.

Suriyelilerin yaşadıkları *büyük felaket* hem karmaşık hem de trajikti. 24 milyonluk nüfusun yarısından fazlası tehcir edildi, bir milyondan fazla Suriyeli katledildi veya zorla kaybedildi. Oysa insan ülkesinden, ailesinden, hatıralarından ya da çocukluğundan uzakta yaşayamazdı. Suriyeli şair Hayreddin ez-Zirikli'nin dediğı gibi "İnsanın gözü vatanını görmese/Ne kendisi yaşadığı yerin sakinidir ne de yaşadığı yer onun yuvasıdır."

Çok şükür, *yenilgiye uğratılmayan* halk devrimi 8 Aralık 2024'te başarıya ulaşarak faraziyye dönüşen bir ülkeyi yeniden gerçekliğe dönüştürmenin kapısını ardına kadar açtı. Yıllarca rejimin Suriye halkına cevabı caddelere tankları yığmak ve havadan bomba yağdırarak onları susturmaktı. Suriyeli Filistinlilerin yaşadığı en büyük alan olan Yermuk Kampı da hedefteydi. Rus ve rejim uçaklarının bombaladığı kampa IŞİD adı altında sokulanlar Suriye istihbarat ajanlarıydı. Buradaki görevini tamamlayan ajanlar daha sonra güneydeki Süveyda'ya sevk edildi. Esed zamanında İsrail rahatça Suriye'yi bombalarken rejim en ufak bir mukabelede bulunmuyordu. Halkına karşı kimyasal silah kullanan çöküşteki rejimi ve orduyu Rusya ile İran korudu. Ruslar havadan bombalarken Hizbullah, İranlı milisler ve devrim muhafızları karadan ilerliyordu.

Tunuslu şair Ebu Kasım eş-Şabbî şöyle der: "Halk bir gün özgür yaşamayı dilerse kader buna ancak boyun eğer." Kaderini belirleyecek olan halkın kendisiydi. Evet, Suriye halkı hürriyeti ve haysiyeti için büyük bedel ödedi, dışarıdan müdahalelere rağmen hâlâ dimdik ayakta duruyor, devrim sürecinde atılan sloganlardaki gibi bir ve beraber oldu, yenildi. Tüm dünyada devrimcilerin başarısızlığa uğramasına yakından bakıldığında en önemli sebebin *devlet düşmanlığı* olduğu görülür. Görüldüğü kadarıyla Ahmed eş-Şara'nın açıklamaları, bu yargının aksi istikamette bir kişiyle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Kendisi Suriyeli olmaya vurgu yapıyor, vatana bağlılık ve vatanperverlik fikri üzerinden her tür bölünmeyi reddediyor, toplumu birleşmeye çağırıyor.

Suriye şu an parçalanmamanın, siyasi, stratejik, jeostratejik, tabii, beşeri, iktisadi her alanda bütün imkânlarının dağılmamasının mücadelesini veriyor. Zira uzun yıllar bu toprak parçası üzerinde normal bir hayat yaşayabilmek neredeyse imkânsız kılınmıştı. On yıllardır aşağı doğru giden ülke, heder edilen imkânlarına rağmen normal bir hayata dönmeye çalışıyor. Şüphesiz müzakere masasına iyi niyetle oturup geçmişte işlenen hataların tecrübesinden istifade ederek dünyadaki büyük sorunların üstesinden gelmek mümkündür. Suriye'nin yeniden ihyası ve inşası için daima göz önünde bulundurulması gereken iki nokta var: Bunlardan ilki yönetimin *hikmet sahibi olması*, ikincisi *hikmeti herkesi kapsayacak şekilde yaygınlaştırmaya çalışmasıdır*.

Önümüzdeki günler *Suriye jeopolitiği* açısından ne getirecek bilmiyoruz. Her şeyden önce Sykes-Picot taksimatıyla bilinen sınırlar dâhilinde bütünlüklü bir ülke olarak var olmaya devam edip edemeyeceğı çok konuşulacak. Devrim liderliği ülkenin akıbetinin Irak için üretilen *yaratıcı kaos* teorisindeki gibi olmaması için olağanüstü bir gayret sarf ediyor. İç çelişkilerden yararlanmak isteyenlerin ekmeğine yağ sürmemek noktasında sabırlı, temkinli ve tedbirli davranmak en doğrusu gibi görünüyor. Yeni jeopolitik haritalar çizmekle kalmayıp buna uygun kulanışlı aparatlar ortaya çıkaran yaratıcı kaosun bölge halkının değil emperyalistlerin ve Siyonistlerin yararına olduğu daima akılda tutulmalı. Elbette süreci, riskleriyle beraber olumlu yönlerini de göz ardı etmeden değerlendirmek şart. Tehlikeler çok ama Suriye devrimi henüz bitmedi, daha yeni başlıyor, halkın zaferine inanmak lazım. İnşallah durum, dünyadaki hiçbir dil ve hiçbir kelimenin, yaşadıklarını ve şahit olduklarını hakkıyla anlatamayacağı Suriye halkının menfaatine olur, yaşanan acılar ve akan kanlar son bulur.

Yeni sayımızda görüşmek temennisiyle...

İÇİNDEKİLER

DOSYA

04

Eski Küresel Yapılanmanın Merkezinden Yeni Ümmet Yapılanmasının Ortasına: Suriye

Mustafa AYDIN

11

21. Asırda Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-2: Suriye'deki Yeni Durumu Farklı Açılardan Değerlendirmek

Burhanettin CAN

26

Baas Rejiminin Çöküşü ve Şam'ın Fethi Süreci

Ömer Behram ÖZDEMİR

31

Şimdi Sıra... Entelektüalizmde, Yüksek İyi ve Kalitede, Güzidelerde

Ercan YILDIRIM

38

Reelpolitik, İsrail ve Suriye

Mehmet Furkan ÖREN

44

Esed Diktatörlüğünün Yıkılması ve Gelecek

Abdülkerim SURUŞ

GÜNDEM

46

Kürt Meselesi Özelinde-2 Ezberlerden Kurtularak Türkiye'yi Yeniden Düşünmek

Metin ALPASLAN

52

Dijitalleşen Dünyada Diyanet Hizmetlerini Yeniden Düşünmek

İhsan ÇAPCIOĞLU

56

Ümitler ve Gerçekler Zaviyesinden D-8 Zirvesi

Mehmet AKIN

59

ORTADOĞU'DAN

65

Gazze'ye Savaş: Eleştirilenler Frantz Fanon'un Mirasını Nasıl Çarpıtıyor?

Hamid DABASHI

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çiğirici

İdare Merkezi

Akşemsettin Mah. Çifte Kumrular Sok. No: 44/5, 34080 Fatih/İstanbul
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Çınar Basım Matbaacılık ve Yay. Yüzyıl Mh. Matbaacılar Cd. Ata Han No: 34 K: 5 Bağcılar - İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00

Ocak 2025 Sayı: 365

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten, 1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır. Yazıların ve ilanların sorumluluğu sahiplerine aittir. Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder. Umran dergisi TÜRDEB ve DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK**67**Taklit Meselesi ve
Tüketim Şehveti

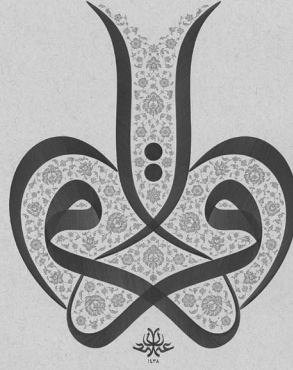
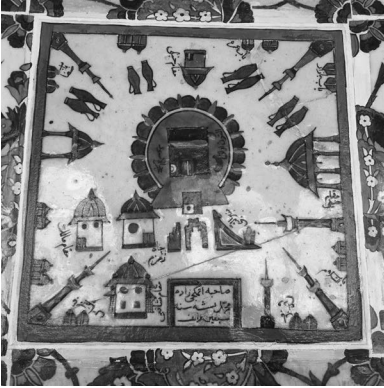
Mustafa KARA

69Erken Dönem Cumhuriyet
İslâmcıları Tarikat ve
Tasavvufa Karşı mıydı?

Kâmil YEŞİL

73Emperyalizmin İşlevsel Aparatı:
Suudi Arabistan

Kamil ERGENÇ

**YAŞAYAN
İSLÂM****76**Cuma Kayıtları
Denize Doğru Kaçmak

Aytaç ÖREN

78Şeyho Duman
"Geldi Geçti
Birkaç Günlük Fasıldı"

Şeyho DUMAN

83

Zekeriya İyilik'in Ardından

Süleyman ARSLANTAŞ

**KÜLTÜR
SANAT****85**Eleştirmenin Modernizm
Sorgulamaları

Ömer KANTARCI

90Hattat Muhsin Demirel'in
Hafızası ve Hatırlattıkları

Halim SEZER

93Suriyelilerin Haysiyet
Mücadelesine Kulak Vermek

Mevlûde ACARTÜRK

Üç ayların İslâm ümmetinin dirilişine, vahdetine ve felahına vesile olmasını,
bizleri rahmet, bereket ve arınma ayı Ramazan'a kavuşturmasını Rabbimizden niyaz ediyoruz.

Umran

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
- www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)

Yurt içi: 1.500 TL (Öğrenci: 1.300 TL), Yurt dışı: 120 Euro

Birim Fiyatı: 145 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR460020500000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

ESKİ KÜRESEL YAPILANMANIN MERKEZİNDEN YENİ ÜMMET YAPILANMASININ ORTASINA: SURİYE

— MUSTAFA AYDIN —

Son günlerde yoğun olayların cereyan ettiği ve bir değerlendirmede bulunmamız gereken Suriye, bir dönemlerin süper devleti İngiltere'nin, yanlış ama yaygın bir nitelmesiyle bir Ortadoğu ülkesidir. Küresel alanda sanki Batı sayılan Amerika kıtasına karşılık Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları Doğu; Asya ile Avrupa/Afrika arasındaki bugünkü malum yer de onun ortası yani Ortadoğu'dur. Hâlbuki yalnız Amerika değil, Avrupa çok eskiden beri Batı diye nitelendirilmiştir. Hatta Mısır'dan Fas'a kadar etkin konumdaki Afrika ülkeleri Arapça Batı anlamına gelen Mağrib kelimesiyle nitelendirilmişlerdir. Hülâsa Ortadoğu'nun bir kanadı (sağı) Hindistan Çin ise, diğer (sol) kanadın neresi olduğu belli değildir. Suriye Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı'dan koparılmış ve bu da Lozan Antlaşması ile tescil edilmiş, mevcut teamüle göre bir Ortadoğu ülkesidir.

Suriye, eski dünyanın ortası İslâm ülkelerinin yaşadığı bölgenin ortası olan Ortadoğu'nun orta yerinde Osmanlı memalikinden, bir merkezi eyalet konumundaydı. Suriye, 634 yılında fethedilişinden günümüze 1390 yıldır İslâm dünyasının merkezinde bir ülkedir. 634-1516 arası 882 yıl merkezi İslâm devletleri bünyesinde, 1516-2024 yılları arasında 407 yıl Osmanlı himayesinde, 1923'ten günümüze kadar bir yüzyıldır da çoğu Batılıların atadığı diktatörlerin zulmü altında yaşayagelmiş bir ülkedir.

Suriye'nin asıl trajedisi Osmanlı'nın yıkılışıyla başlamış, 1923'te reddi miras yapan yeni Türkiye devletinin Osmanlı'yı tasfiye eden Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte güya bağımsız bir ülke hâline gelmesiyle nihai noktasına ulaşmıştır. Tarihî belgelerden anladığımıza göre Türkiye'nin kuruluşu tamamlandıktan sonra katılmayı bekleyen Suriye'ye usulü dairesince "başınızın çaresine bakın" denilmekle kalmamıştır. Batı'nın bizden talep ettiği Arap dünyasından uzaklaşmak için Suriye ile aramıza önce politik/kültürel engeller, sonra da 1954 yılında (NATO adına) yeni vesayetçimiz ABD'nin talimatıyla 510 kilometrelik mayın tarlası engeli konmuştur.

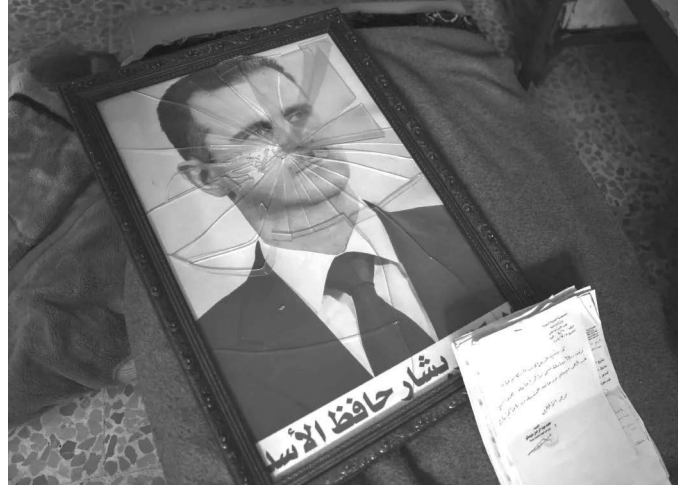
Mayın tarlasının arkasında Batı'nın insafına bırakılmış Suriye'de 1963'te 61 yıl süren diktatör Esedler dönemi başlamış ve ülke kan gölüne ve cesetler tarlasına dönmüştür. Bütün bu zulümlere, varlıklarını başta ABD olmak üzere Batı ülkelerine endeksleyen Müslüman ülkelerden herhangi bir tepki gelmediği gibi insanlığı özgürlük, insan hakları, demokrasi vb. gibi içeriksiz sloganlarla oyalayan ülkelerden de "Tamam biz sizi oraya diktatör diye atadık ama o kadar da olmaz, yarın bu bizim ayağımıza dolaşır!" diyen çıkmamıştır. Çıkmamıştır, çünkü bu sürecin aleyhlerine dönebileceğini, birilerinin hesap sorup yüzlerinin kara çıkabileceği ihtimalini hiç düşünmemişlerdir.

SURİYE'NİN STRATEJİK ÖNEMİ

Suriye, bir devlet olmanın ötesinde bir mahal olarak onun yanında Irak, Filistin, Lübnan ve Ürdün'ü içine alan bir bölgenin adıdır. Burada adı geçen ülkelerin toplam toprak miktarı da nüfusu da yaklaşık Türkiye kadardır. Ancak pek çok İslâm ülkesine göre önemli bir bölgedir, çünkü stratejik bir yerdir. İslâm ülkelerinin genel merkezi Ortadoğu, Ortadoğu'nun ortası da burasıdır. Mesela İslâm'ın birinci derecede önemli ülkesi, Mekke'de Kâbe ve Medine'de Ravza kutsal yerleri sebebiyle Arabistan sanılabilir. Ancak bu ülke, bu kutsal mekânlarına rağmen stratejik bir yer değildir. Çünkü İslâm düşmanları doğrudan din üzerinden operasyonla bir politika yürütmez, Bizzat Müslümanlar ve taşıdıkları konum üzerinden bir savaş yürütürler ki bunun yeri asıl konumuz olan Suriye/Filistin bölgesidir. Burada Kudüs'ün önemli bir yeri var ise de söz konusu ettiğimiz stratejik önem yalnızca bu şehrin kutsallığından doğmaz, burası İslâm ümmetinin merkezi yeridir.

Bunu çok iyi bilen Batı bu bölgeyi hep kontrol ve baskı altında tutmayı düşünmüştür. 1095-1295 yılları arasında 200 yıl süren Haçlı Seferleri'nden bir sonuç alamayan Haçlı Batı dünyası önemli bir plan değişikliği yapmış, söz konusu ettiğimiz bölgeyi, İsrail'i de işin içine katarak Kudüs çevresinde yapılanmayı sürekliliği olan bir hedef hâline getirmiştir. Özellikle belirtmeliyiz ki Batı'nın bu hedefi, deyim yerindeyse arı duru bir din hedefi değildir. Aslında fiilen ne Hıristiyanlığın ve ne de Yahudiliğin birinci dereceden kutsal yerleri olmamıştır. Mesela Hz. İsa'nın doğduğu yer bizzat Kudüs değil, onun 70 kilometre kuzeybatısındaki Nasıra kasabasıdır. Esasen Hıristiyanların adı geçen kasabayı kutsal saymalarının ötesinde üzerine bir kurguları yoktur.

Kudüs tarihte Yahudilere sosyal politik mekân görevi yapmış ise de dinî bir merkez değildir, ne Musa burada doğmuş ve ölmüş ne vahiy burada gelmiş ve ne de Yahudiliğin teorik yapısı ve pratikleri burada oluşturulmuştur. Mısır'dan çıkışlarında hedef gösterilmesinin ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Toprağa bağlı modern Siyonist ideoloji ise bir semavi dinin inkârı demektir. Esasen stratejileri de düşman bildikleri Müslümanlara karşı bir mevzilenme işidir.

Yaptıkları, din (Yahudilik) adına bir kazanım sağlamaktan çok, karşılarındaki İslâm dünyasına zarar verebilmektir. İslâm dünyasını kontrol altında tutmaya yönelik faaliyetlerdir.

Bu söz konusu karşıtlık yükselen Osmanlı karşısında gittikçe belirgin hâle geldi. Bu projenin takipçisi ve günümüzde kısaca Batı diye nitelendirilen değişmeyen ana hedefi Osmanlı'nın çökertilmesi ve tasfiye edilmesiydi. Bu iş yeni klasik Haçlı Seferleri'yle sağlanamazdı, bölücü, çözücü bir süreç başlatıldı. Farklı din, mezhep ve etnisitelerden gruplar işlendi. 16. yüzyıldan itibaren yoğun bir faaliyet başladı. Henüz ırkçılığın etkin olmadığı bu dünyada din ve mezhep farklılıklarını kaşıdılar. Gerçekten de Ortadoğu ezoterik din ve inançların harmanlandığı bir yerdir. Burada bazı inanç ve mezhep grupları vardır ki hangi dinden çıktıkları bile tartışmalıdır. Hatta bunların önemli bir kısmı Batı kültüründen değil, İslâm bünyesinden çıkmışlardır. Mesela 16. yüzyıldan itibaren Dürziler, Maruniler gibi grupları, İslâm'ın ana yapısına karşı bilemeye başladılar ve daha sonraları da Esedler örneğindeki gibi bunları gönüllerince kullandılar.

Asıl büyük kırılma Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı'nın mağlubiyetiyle yaşandı. Nihayet Osmanlı ipi koparılmış tepih tanelerine dönmüştü. Bundan nasibini en çok da Ortadoğu ülkeleri almıştı. Bölgelere, etnisitelere bölünen Müslüman topluluklar üzerinde gönüllerince tasarruf hakkı kullanmaya başladılar. Ortadoğu, 1916 yılında daha savaş sonuçlanmadan Sykes-Picot adını taşıyan gizli bir antlaşma ile İngil-

Suriye şimdi yeni ve zorlu bir döneme giriyor. Siyasi ve kültürel bir inşa dönemi başlıyor. Bu aşamada dikkat edilmesi gerekli önemli noktalardan birisi araya sokulacak fitneye dikkat etmektir. Bizim karşı çıkacağımız iş, fısık, fücür, nifak gibi sahibini aşmış toplum geneline karşı kullanılan bozguna eylemlerdir. Müslüman topluca veya şahsi düzlemde bunlara elinden geldiğince karşı çıkmak zorundadır.

tere ve Fransa arasında nüfuz bölgeleri olarak paylaşılmış ve diğer ülkeler tarafından da onaylanmıştı. Bu antlaşmaya göre Filistin İsrail'e verilmek üzere elde emanet tutulurken Suriye ve Irak'ın Türkiye'ye yakın bölgeleri Fransa'ya, Körfez ülkeleri dâhil Arap Yarımadası'na kadar ki güney kesim İngiltere'ye ayrılmıştı.

İslâm dünyasının göbeğine saplanmış bir hançer olan müstakbel İsrail'i güven altına alabilmek için bu bölgeyi her hâlükârda Osmanlı'dan (Türklerden) koparacaklardı. Daha sonraki gelişmelerde, Osmanlı karşıtı Türk yetkililerin de desteği ile sonuç da böyle gerçekleşti. Millî Mücadele'yi kazanan Türkiye'nin imzaladığı antlaşmada o zaman, içinde hâlâ askerimizin bulunduğu buralar sınırlarımızın dışında kaldı. Çünkü öncelikle düşünülen şey, bir yerlerin kazanılmasından çok Osmanlı'nın tasfiyesiydi.

TARİHİ MİSYONUN REDDİ VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM

Burada özellikle bir gerçeğin altını çizmek gerekir. Türkiye'nin yeni öncülerini için şüphesiz önemli olan kabaca saltanatın ve hilafetin kaldırılıp Türk diye tanımlanan bir demografik unsurun ulusal sınırlar içinde bir sosyal/politik yapı oluşturmasıydı. Onun için de Ortadoğu'daki bu toprakların Türkiye'nin sınırları dışında kalması hiçbir sorun doğurmuyordu. Hatta bu hedefin gerçekleşmesi tarihsel misyonun reddini gerektiriyordu. Kültür, din ve siyaset ethosundan oluşan tarihî misyonunu reddi doğal olarak, ulusal bir yapı kazandıktan sonra da bu dünya ile bağ kurmada zorlanacak kimliksiz nevezuhur bir toplumun oluşumuna yol açtı. Öyle ki hiçbir ülkeyle bir bağ kuramayan, çevresi hep düşmanlarla çevrili bir ulus tasarımı ortaya çıktı. Başkasıyla ilgilenmek sanki ulusun büyüsunü bozuyordu. ABD Başkanı Monroe'e ait "Yurtta sulh, cihanda sulh!" o günlere ait bir siyaset ilkesidir.

Böyle bir toplumun çevresiyle ilgilenmesi gerekmez. Kafkaslar, Balkanlar ile ilgilenmek, Akdeniz'e açılmak, yakın komşularımızla ve mesela güneyimizdeki Suriye ve Irak'la yardımlaşmak çizgi dışı işlerdir. Buna göre sınırlarının dışında hiçbir şeyle ilgilenmemesi gerektiğine inanan bir siyasi mantık Suriye ile niye ilgilen sin ki? Kendisine laik cumhuriyet gibi içerikten yoksun bir kimlik nispet edenlere göre böylesi insani, millî, dinî hareket, bir Osmanlı'yı 'yeni den kurma' politikası, dolayısıyla Cumhuriyet kimliğinden bir sapma işidir.

İslâm dünyası Körfez Savaşı'ndan bu tara fa daha ciddi bir saldırı ile karşı karşıyadır. 1991'de Irak'ın işgali ile başlayan ve Yemen ve Cezayir ile devam eden saldırı Suriye ile doruk noktasına ulaşmıştır. Ortalama bir milyon insan katledilmiş, hayatı fiilen tehlikeye sokulan on milyon insan yerlerinden edilip vatansız hâle getirilmiştir. Bunun birbirine bağlı iki sonucu var: Bunlardan birincisi, İslâm dünyasının tam göbeğinde her halükârda İsrail'in yanında, Batı'nın yönetiminde, İslâmî yoğunluğu düşürülmüş bir ülke oluşturmaktır. Böyle bir yapılanmanın gerçekleşebilmesi için buradaki demografik unsuru değiştirmek, bunun için de bir toplumsal hafızaya sahip yerli unsurun bir kısmını kırmak, bir kısmını ise sürüp çıkarmak ki özellikle Suriyelilerin bizzat kendi yurtlarını terk etmek zorunda bırakılışlarının önemli sebeplerinden birisi bu olmuştur.

İkincisi, başta Türkiye olmak üzere halkı Müslüman çevre ülkeleri dev kitlelerle uğraşmaya, yerleştirmeye, istihdama zorlamak ve böylece gücünü kırmaktır. Planlandığı ve beklendiği üzere sivil halkın yaşadığı şehirler karadan, havadan ateş çemberinin içine alınmış ve düzmece terör sorununun dışında hiçbir ciddi gerekçe yokken evleri başlarına yıkılmış, bu çerçevede Suriye'yi rezil etmişlerdir. 13 yıl öncesi itibarı-

la Suriye'deki 25 milyon insanın yaşadığı bilinen nüfusun yaklaşık 10 milyonu ülkesinden ayrıлып (yaklaşık 4 milyonu Türkiye'de olmak üzere) komşu ülkelerde sığınmacı/göçmen konumuna gelmiş, 1 milyonu aşkın insan öldürülmüş, geri kalanı da ıstırap içinde yaşamaya mecbur edilmiştir. Bütün bir ülke hapishane, her yerden ceset fıskırıyor.

Hemen her alandaki gibi Suriye ile ilgilenmekten de hemen herkesin kendine göre bir beklentisi vardır. Bunun içindir ki Suriye ile öteden beri yakın uzak hemen pek çok ülke ilgilendi. Yüzyıl önce İtilaf devletlerinin Ortadoğu'yu belirleme çabaları bugün de Batı ülkelerince devam ettirilmektedir. Tabi önceki kadar rahat değildirler. Özelde Avrupa ülkeleri tüm ekonomik gelişmişliklerine rağmen kendi savunmalarını yapacak durumda değildir. Mesela Büyük Britanya İmparatorluğu'nun artık ne "büyük"lüğü ve ne de "imparatorluğu" kaldı. Bir düşünürümüzün dediği gibi sömürmekten mide fesadına uğradılar ve bir nekahet dönemi yaşıyorlar. Güvenliklerini bile kendileri sağlayamaz hâle geldiler. NATO'nun dışında, AB ülkelerinin toplam özel orduları kendisini savunacak durumda değildir.

Bilindiği üzere Avrupa'nın savunması ücreti mukabilinde ABD'ye ihale edilmiştir. Eski Ortadoğu politikalarına bağlı kalsalar da günöbirlik politik ilişkilerinin dışında Suriye üzerine söz söyleyecek bir İngiltere yoktur. Söz ABD'nindir ve Avrupa ülkeleri onu dinlemek zorundadırlar. Utanç verici katil İsrail'in hilafına bir söz söyleyemeyişlerinin sebebi de budur. Yoksa mevcut gerçeği göremeyecek kadar kör değildirler. Ama Avrupa unutmamalıdır ki Amerikan pragmatizmi Avrupa'nın uzun zaman kendileriyle övündüğü değerleri alaşağı etmiş ve Avrupa kültür kurucusu olarak dünyanın gündeminden çıkmıştır. Şimdi ABD karşısında iki büküm talimat bekleyen liderler için, Avrupa'nın varlığını bu taşeronlarına destek vererek sürdürmekten başka yolları gözükmemektedir.

DİKTATÖRLÜĞÜN VE ZULÜM SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ

Suriye'de on yıllardır destek verdikleri diktatörlük ve ona bağlı zulüm sistemi çöktü. Son 13 yıllık bir sıkıntıdan sonra Suriye halkı ayağa

kalkmaya çalışıyor. Sadece mezar kazıcı Esed değil, bütün *nebbaşlar* (mezar soyguncuları) şaşkına döndüler, panik içinde geri çekildiler, söyleyecek makul bir sözleri bile yok. Savundukları çizgiden farklı bir gelişmenin yaşandığını ve hemen buna müdahale imkânının bulunmadığını gören ülkeler beklemeye geçtiler. Hemen hepsi de sureti haktan görünmek için tam bir yüzüzlükle Suriye'de karar verecek olanın, yıllardır paramparça edip adam yerine koymadıkları Suriye halkı olduğunu deklare ettiler. Hatta doğal olarak istemediklerinden en şüphe etmediğimiz Türkiye'nin ilgisine de açık bir itirazda da bulunamadılar.

ABD, Rusya ve İran, üç destekçi de tezleri doğrultusunda yıllardır sürdürdükleri eylemlerinin hilafına beyanlarda bulundular: İşin başından beri Esed'e destek veren ve başı dertte olan Rusya buradaki ciddiyeti görünce Esed'i de alıp hemen Suriye'den çekildi, işi Türkiye'ye havale ettiğini duyurdu ve hatta buradaki güçlerini çekmeye başladı. Esed'in asıl destekçisi İran ise ne yapacağını bilemedi, Rusya ve hatta ABD gibi sözle de olsa işin çözümünü Türkiye'ye havale edemedi. İslâm'ın aleyhine, din yerine koyduğu Şiilik mezhebini hiçbir sınır tanımadan savunduğu ortaya çıktı. Ölümüne bir mezhep kavgası sürdürdüğünü gösterdi, katillere omuz vermekte ısrar etti, İsrail'in teşvikçisi olmaktan başka bir şey yapmadı.

Şüphesiz burada asıl üzerinde durulması gereken nokta ABD'nin durumudur. ABD'nin 1991 yılındaki Körfez saldırısından sonra 35 yıldır sürdürdüğü bir Ortadoğu projesi olan terörist "tampon devlet" tezi büyük yara almış görünüyor. Söz konusu tampon devlet, İsrail'i korumak ve daha da önemlisi başta Türkiye olmak üzere İslâm dünyasını hep sorunlu hâle getirerek kontrol altında tutabilmek için Türkiye, Suriye, Irak ve İran'ın ortasında oluşturulacak bir bölgesel oluşumdur. Kendine özgü bir etnik, coğrafi, siyasi ve kültürel özelliği bulunmayan söz konusu bölgenin belirgin bir adı da yoktur. Bunların en yaygını Kürdistan idi ama tutmadı, çünkü tarih boyunca bu genişlikte sırf siyasi değil, etnik/kültürel özellik taşıyan bir Kürdistan da var olmadı. Burada yaşayan diğer etnisiteler mesela Araplar, Kürtlerden daha az değildirler.

Suriye ile ilgili ve asıl olması gereken Türkiye'dir. Ulusçuluk anlamında değil, tarihî ve kültürel anlamda Suriye (ki bunun yanında Irak, Filistin, Lübnan, Ürdün) bölgesi manen Türkiye'nin bir parçasıdır. Bu bölge, Osmanlı yerine oluşturulan Türkiye ulusçuluk belgesi Lozan'ın oldubittisiyle sınırlarımızın dışında kalan bir parçamızdır. Maalesef bunlar tabir caizse *siyasi yetimlerimizdir* ve hepsi bunun sıkıntısını çekmektedirler. Irak'taki Musul, Kerkük bölgeleri; Suriye'deki, Halep, Hama, Humus şehirleri gönlümüzde hâlâ yaşayan şehirlerekimizdir. Buralarla bağımız petrolerinden kaynaklanmıyor. Türkiye buraları işgal değil, korumak ve destek vermek anlamında kucağına basmalıdır. Buna "Yeni Osmanlılık" diyenler varsın öyle desinler, bu toplumun (ümmetin) böylesi bir Osmanlılığa ihtiyacı vardır ve Türkiye bu misyonunu yerine getirmek zorundadır. "Suriye'de, Akdeniz'de, Afrika'da Balkanlarda ne işimiz var?", diyen arkaik kafalı Kemalistler ve sözüm ona milliyetçiler ne derlerse desinler bu hedefler bu milletin hedefleridir.

SURİYE İLE İSLÂMÎ İLİŞKİMİZ

Suriye ile ilişkimiz, herhangi bir ülkenin mağdur edilmiş komşusuyla ilişkisinden farklı bir ilişki ve insani cihetten yapabileceğimizin ötesinde İslâmî bir ilişkidir. "*O müminler şefkat kanatlarını mümin kardeşlerinin üzerine indirirler!*" ayetinin gereği bir eylemdir. Şüphesiz Müslümanlar başkalarına da şefkat gösterirler ama bir başka Müslümana daha fazlasını gösterirler. Doğal hukuk dışında bir mantığa sahip olmadıkları için, ümmet hukuku gereğince Müslüman kardeşlerini öncelerler ama başkalarının haklarına da göz dikemezler.

Hangi konuyu tartışırsak tartışalım ahlaktan soyutlanarak ele alınamazlar. Ancak çözümlenici ahlakın ne olduğu ortaya konulmalıdır. Uluslararası sorunlar egemen Batı kültürünün ahlak ilkeleriyle çözümlenemez. Çünkü bu, aşkın değer yoksunu bir ahlaktır. Onun için de maalesef ortalıkta dolaşan değerlerin bir içeriği yoktur. İki yüz yıldır hararetle savunulan, insan hakları, demokrasi vb. genel geçer yüksek değerler değil, Batı'nın araçsal değerleridir. *Araçsal değer*, birilerinin kendi lehine kullandığı subjektif anlamlar taşıyan değerlerdir. Onun için de kitaplardaki tanımlarıyla uygulamaları

arasında neredeyse uçurumlar vardır. Bunun sebebi tanımlarda kullanılan kelimelere gerçek dışı anlamlar yüklenmesidir ki bu, tanımları anlamsız kılmaktadır. Mesela, şüphesiz insan hakları insanlar içindir. Ama bu yargı insan algınıza bağlıdır. Suriye ve Filistinliler, Batılı ve bir İsraili karşısında normal bir insan değildiler, asıl insanları zarara uğratmayacaksa bir pay verilebilir. Hak nedir ki herkese şamil kılınsın. Daha sade bir anlatımla Filistinli, hele karşısındaki İsraili ise insan değil ki hakkı olsun. O zaman bu değer yoksunu değerlerden bize ne?

600 yıllık sömürgecilğinde insanların alın teri, el emeği ile ürettikleri hazır gıdaları ellerinden alıp, mevcut hayat şartlarını da yok eden, bu süreçte yaklaşık 120 milyon insanın kanına giren ve bundan hiçbir nedamet duymayan bir dünyanın hak ve insan tanımının ne olabileceğini kestirmek zor değildir. Tabi aynı şekilde genel geçer bir haktan da söz edilemez. Başka bir ifadeyle bu açıklama her biri araçsal tüm Batı değerleri için geçerlidir. Mısır örneğindeki gibi darbe işlerine yarıyorsa demokratik bir iştir, yoksa Tunus'taki gibi beklentilerine denk düşmüyorsa bir parti seçiminde yüzde yetmiş beş oy alsada bu antidemokratik bir gelişmedir. Sırf Müslümanlar değil bütün Batı dışı dünya bu oyunun farkına varmalıdır.

Tabi burada sırf Batı emperyalizmini suçlamanın anlamı yok. Burada içeriden buldukları destekçileri unutmamak gerekir. Başkalarına değil, kendi halklarına bile himmet edemeyecek Batı ile irtibatlı yöneticileri, başta Filistin olmak üzere ümmetin hiçbir sorunuyla ilgilen(e)mediler. Çünkü Suudi Arabistan da dâhil bunlar devlet değildiler. Üstlerindeki Osmanlı şemsiyesi alındıktan sonra Batı bunlara "Siz birer bağımsız devletsiniz, kendinizi çevrenizdeki diğer devletlere karşı koruyun!" dedi ve Müslüman toplulukların başlarına diktikleri adamlar da kendilerini devlet sandılar, fakat bir süre sonra Batı'nın himmeti olmadan egemenliklerini sürdüremeyeceklerini gördüler. Varlık sebepleri olan efendilere ters düşmemek için de Filistin gibi ümmetin ana sorunlarına sahip çıkamadılar.

Esasen sorunları çözecek bir tecrübeleri de yoktu. 1967'deki Arapların ağır yenilgisiyle sonuçlanan Arap-İsrail savaşı gözlerini korkut-

muştı. Kudüs'ün tehlike altındaki durumunu görmüşler ve Kudüs gibi Müslümanların genel sorunlarıyla ilgilenecek bir teşkilat oluşturmak istemişler ve dışişleri bakanları seviyesinde bir İslâm Ülkeleri Konferansı kurulmuştu. Teşkilatın öncü ülkesi Suudi Arabistan'dı ve merkez Cidde idi. Teşkilatın ilk amacı da İsrail saldırılarına karşı koymak ve özellikle Kudüs'teki Mescid-i Aksa gibi kutsal mekânları savunmaktı. Geçen zaman içerisinde hedef anlamını büyük çapta yitirdi. Teşkilatın, İsrail saldırılarına karşı diyeceği bir şey kalmadığı gibi, Mescid-i Aksa'daki cuma namazlarının İsrail askerinin silahları altında kılınmasına karşı da söyleyecekleri bir sözlü olmadı. 2011 yılında kapsamının geliştirilmesine karar verilen teşkilat güncel bir iş birliği teşkilatına dönüştü.

İşin gerçeği hiçbir tarihî deneyimi bulunmayan Suudi Arabistan'ın yapabileceği daha fazla bir şey olamazdı. İslâm bağlamında (dinî/kültürel) bir otorite ile ekonomik/politik bir organizasyon arasında belki ilk bakışta hissedilmeyen önemli bir farklılık vardır. Osmanlı döneminde halifelik diye nitelendirilen birinci otorite ile ikinci otoritenin, mesela Filistin sorununa bakışları birbirinden farklı şeylerdir. Yazılarımda

sıkça söz konusu ettiğim tarihî misyon, dini ne kadar temsil ederse etsin ne saf bir İslâm ve ne de tarihî bir fenomen olan hilafet ve saltanattır. Saltanat da hilafet de dinî bakımdan İslâm'ın bir rüknü değildirler. Saltanat yerine sözlük anlamıyla cumhurla özdeşleştirilmiş bir cumhuriyet, hilafetin yerine İslâmî gruplardan oluşan ümmete rehberlik edebilecek yerine göre ulus devlet çıkarlarının üstünde yarı/siyasal sembolik bir otoritedir. Bu söz konusu ettiğimiz tarihî misyon işleseydi Filistin, Suriye vb. bu duruma düşmezlerdi.

YENİ VE ZORLU DÖNEM

Şüphesiz Suriye ümmetin coğrafi merkezi yapısı için önem taşıyor. Burada bir boşluk vardı ve doldurulması gerekiyordu, inşallah merkezi yerdeki bu boşluk giderilmiş olacak. Yukarıda da söz konusu ettiğimiz gibi günümüzde ümmetin en önemli sorunu, ulus devlet mantığı içerisinde oluşmamış, düşünce ve eylemde sembolik de olsa nihai bir otoritenin olmayışıdır. Bugün böyle bir yapı olsaydı elbette Suriye'nin sorunu daha kolay çözülebilirdi. Umarız böylesi bir olay, ümmetin canlanması için bir vesile olur.

Suriye şimdi yeni ve zorlu bir döneme giriyor. Siyasi ve kültürel bir inşa dönemi başlıyor. Bu aşamada dikkat edilmesi gerekli önemli noktalardan birisi araya sokulacak fitneye dikkat etmektir. “Biz islah edicileriz!” diyerek devreye girenler genelde insanlığın örgütlü ama en aşağılık kesimleridir. İnsan bir şeylerin inkârcısı olabilir ve küfrünü ona buna bulaştırmadan yaşayabilir, kimsenin bunun hesabını sorma hakkı yoktur, bu sorgu hakkı Allah’a aittir. Bizim karşı çıkacağımız iş, *fisk*, *fücur*, *nifak* gibi sahibini aşıp toplum geneline karşı kullanılan bozguncu eylemlerdir. Müslüman topluca veya şahsi düzlemde bunlara elinden geldiğince, gücü nispetinde karşı çıkmak zorundadır.

Ümmet yeniden inşa edilmek durumundadır. Belirtildiği üzere bu durum resmi örgütlenmeden farklı bir şeydir. Onun için hemen İslâm İşbirliği Teşkilatı gibi teşekküllerle karşılaşılacak bir durum değildir. Bu bizim tarihî misyonumuzun en önemli konusudur. Elbette Osmanlı geri gelmeyecek ama onun tarihî misyonunu bu toplum bir biçimde ortaya çıkarıp güncellemek durumundadır. Bu konuda Türkiye’ye herhangi bir İslâm ülkesinden daha fazla görevler düşmektedir. Memnuniyet vericidir ki Erdoğan Türkiye’si ulusçuluk sığlığını aşıp kendisini bu işin içinde görmektedir. Öyle gözüküyor ki Türkiye ümmet inşasında bu fırsatı iyi değerlendirecektir.

Şüphesiz Suriye yeniden inşa ediliyor. Söz konusu inşanın iki farklı boyutu vardır. Bunlardan *birisi fiziki inşadır*. 60 yıldır tarumar edilen Suriye’de enkazın kaldırılıp mamur hâle getirilmesidir. İslâm dünyasının bilinç fukarası ama petrol zengini ülke yöneticileri ellerini taşın altına koymalı, bir işe destek konusunda bağımlı buldukları ülkelerden çekinmemelidirler. Bunun için katkıda bulunabilecek herkesten yardım istenebilir ama bu katkının işin içeriğine karışma düzeyine varmamasına dikkat edilmelidir. *Inşanın ikinci boyutu ise kültürel-dir*, koparılan tarihî sürecine yeniden eklenmektedir. Birinci inşaya Irak gibi mağdur edilmiş bazı ülkelerin de ihtiyacı var iken ikincisine bütün İslâm ülkelerinin ihtiyacı vardır. Türkiye bu noktada da yardımcı olmalıdır.

Türkiye’de özellikle son yarım yüzyıldır Kemalist mantık dışına çıkabilen iktidarlar tüm itirazlara rağmen ülkemizin fiziki inşasında önemli bir mesafe katetmişlerdir. Diğer bir ifadeyle Türkiye’nin bu konuda bir deneyimi vardır. Ama tüm yıkıma rağmen toplumsal hafızasında bir tarih ve toplum kodu taşısa da kültürel inşada aynı başarıyı gösterebilecek durumda bulunduğu söylenemez. Tarihçi Kemal Haşım Karpat’ın ifadesiyle bu toplum özlem duyduğu bu öz alanını açığa çıkarmak ve önemli bir eksiğini tamamlamak mecburiyetindedir. Çevresine asıl yardım bu noktadadır. Esasen Türkiye’nin sırf Suriye değil gerektiğinde diğer ülkelere yardımda bulunması da bir keyfi tercih değil bir *zorunluluktur*. Bu iş, özellikle Kemalistlerin tekrarladıkları bir Osmanlı inşası veya şeriatın gelişi değildir. Bir tarih fenomeni olan Osmanlı yeniden inşa edilemeyeceği gibi şeriat da gelip giden bir şey değildir. Kelime haznesinde başka bir niteleme bulamayanları da mazur görürüz. Bu misyon, birey olarak insan olmanın, toplumsal bakımdan gerçek bir devlete sahip olmanın bir gereğidir. Yoksa gerçek anlamda ne fert ve ne de devlet vardır.

Sadece yiyip içen, eğlenen, paylaşma düşüncesine sahip olmayan insan, gelişmiş zoolojik bir varlıksa; her hâlükârda üretimi ve tüketimi, kişi başına düşen gelir düzeyi yüksek toplumlar üretmekten ve tükettirmekten başka bir görevi bulunmayan devlet de sonuçta insanilikten uzak bir örgüttür. Haksızlık en önemli özelliğidir ve güçlendikçe bu haksızlıkları artar. René Guénon’un dediği gibi “mevcut ürettiğimiz yarisını üretmeseydik, ürettiğimiz de yarisını tüketmeseydik daha sağlıklı olurduk.” Refah olmasaydı insanlığımızdan bir şey kaybetmezdik, ama insanlığımızı kaybettiğimizde refah bunu asla geri getiremez.

Allah fertlere bir misyon yüklediği gibi, iktidar sahibi kıldığı kişilere ve onlara destek veren toplumlara da imkânlarını seferber edip bu haksızlığı giderme görevi yüklemiştir. Pek çok modern iktidarın haksızlığına karşılık kadim kültürlerdeki pek çok hükümdarın üstlendiği adalet tevzii, Allah’ın yüklediği bu görevin gereğiydi. Bu gerçeği Suriye üzerinden tüm insanlığa anlatabilmeliyiz.

21. Asırda Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-2: SURIYE'DEKİ YENİ DURUMU FARKLI AÇILARDAN DEĞERLENDİRMEK

— BURHANETTİN CAN —

“Ben artık yabancılardan sızlanmayayım
Çünkü bana ne yaptıysa tanışlar yaptı.”
Hâfız

Şer İttifakı'nın tüm dünyayı Üçüncü Dünya Savaşı'na sürükleyerek, “tek dünya devleti-tek dünya hükûmeti-tek hukuk ve tek para sistemi” kurma stratejisini bozabilecek tek güç, iki milyara yakın Müslümanın, ümmet kimliği etrafında birleşmesi ve bütünleşmesidir. Bunun için uzun vadeli bir strateji belirleyip bir yol haritası ortaya koymak artık bir zorunluluk. Bu yol haritası 6 DT formülüne göre oluşturulmalıdır: 1. Doğru terimleri kullanmak, 2. Doğru tespit yapmak, 3. Doğru teşhis yapmak, 4. Doğru tedavi uygulamak, 5. Doğru tedbir almak, 6. Doğru terakkiyi gerçekleştirmek. Bunların uygulanabilmesi ve istenen sonuçların alınabilmesi için çizilecek stratejinin beş temel dinamik üzerine oturtulması gerekmektedir. 1. İslâm dünyasının iç dinamikleri, 2. İslâm dünyasında etkili bölgesel dinamikler, 3. İslâm dünyasında etkili olan küresel dinamikler, 4. Kıyamete kadar insanlığa savaş açmış İblis faktörü, 5. Bütün bu faktörlerin üzerinde etkili güç olarak *ilahi irade*.

Suriye'deki yeni durumu Türkiye, bu ana amaç merkezli bir stratejik yaklaşımla ele aldığı Şer İttifakı karşısına iki milyarlık bir ümmeti güç olarak çıkarabilecek ve tüm mazlum milletler de “D-60 ve D-160 modeline” uygun bir şekilde bu yapılanışta yerini alabilecektir. Bu sebeple yazıda, Suriye'deki devrim, geçmişte Suriye ile ilgili yazdığımız yazılar merkeze alınarak değişik açılardan yeniden değerlendirilecektir.

21. ASIRDA GÜÇLER ARASI MÜCADELEDE OLUŞAN SOSYAL FAY HATLARI VE SAVAŞAN PROJELER KAPSAMINDA SURIYE

Soğuk Savaş sonrasında dünyanın yeniden yapılanması neticesinde ortaya çıkan küresel ve bölgesel güçleri şöyle özetleyebiliriz: *Küresel güçler*: ABD, NATO, Çin, Vatikan, Siyonizm; ABD-İngiltere-İsrail-Siyonizm; Çin-Rusya-İran; küresel sermaye, İslâm (değer sistemi olarak). *Bölgesel güçler*: Rusya, AB, İngiltere, Almanya, Fransa, Hindistan, Japonya, Türkiye, İran, İsrail, İtalya; BRICS, ŞİO. Bölgesel ve küresel düzlemdeki bu karmaşık yapıya yeni fay hatlarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bunlar üzerinden birbiriyle savaşan projeler ana hatları ile geçen yazıda özetlendi.¹ Mevzubahis projelerin sahipleri bazen birbirleriyle uzlaşarak bazen de çatışarak hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bugün için asıl sıkıntı, savaşın Müslümanlar arasında “İslâm'ın İslâm'la savaşı” şeklinde cereyan etmesidir. Bu projenin özü, sosyolojik savaşın esas almakta, bu coğrafyayı Irak için üretilen *yaratıcı kaos* teorisi kapsamında din, etnisite, mezhep, aşiret ve cemaat merkezli olarak çatıştırmaktır. İki milyara yakın İslâm dünyasının, tüm insanlığı kurtaracak bir imkân, güce sahipken parçalanmakla kalmayıp birbirleriyle savaşmaları, bu oyuna çok kolay gelmeleri, üzerinde durup düşünülmesi gereken mühim bir meseledir. Unutulmamalıdır ki yeni jeopoli-

1 Burhanettin Can, “21. Asırda Ümmet Şuurunun Yeniden İnşası-1: Genel Bir Değerlendirme”, *Umran*, 2024, sayı: 364.

tik haritalar çizen ve yeni yapılar ortaya çıkaran bu *yaratıcı kaos* bölgenin yararına olmayıp dış güçlerin ekmeğine yağ sürüyor.

Şer İttifakı'nın (ABD-İsrail-İngiltere-Siyonizm/küresel sermaye) "küresel hegemonya projesi" için Üçüncü Dünya Savaşı çıkarmak istediği her geçen gün ayan beyan ortaya çıkmaktadır. Bunun için Ukrayna-Rusya hattı ve İsrail-Filistin-Lübnan-Suriye hattı kullanılmaktadır. Buralardaki bölgesel savaşların küresel savaşa dönüşmesi istenmektedir.²

Suriye'de Esed rejimine karşı Mart 2011'de ortaya çıkan barışçıl ayaklanmalar kelimenin tam anlamıyla iç savaşa dönüşmüştür. İç savaş aileyi, komşuları, arkadaşları bölüp ayırmış, birbirlerine düşmanlaştırmıştır. Yaklaşık 13 yıl süren çok şiddetli ve acımasız savaşta, Hey'etü Tahriri's-Şâm (HTŞ) öncülüğünde muhalefet ittifakının 27 Kasım'da başlattığı harekât, Suriye ve rejimi koruyup kollayan Rusya-İran güçleri tarafından ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan 8 Aralık 2024'te Şam'ı ele geçirerek Esed rejimine son vermiş, Esed ailesi Suriye'yi terk ederek Rusya'ya sığınmıştır. Esed rejimi iki haftalık bir zaman diliminde devrilmiş ve Suriye'de yeni bir dönemin kapıları ardına kadar açılmıştır. Suriye iç savaşı, ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin ardından Saddam'ın yaşamasına müsaade ettiği yaklaşık 11 yıllık zaman dilimiyle benzerlik göstermektedir. Bu süreçte Irak, "Kuzeyde Kürtler, ortada Sünniler ve güneyde Şiiiler" söylemi ile etnik ve mezhebi açıdan ayrıştırılmış, bölgesel savaşlar yaygınlaştırılıp iç göçler tetiklenerek ülke fiilen üçe bölünmüş, tüm petrol bölgelerine el konulmuştur. Ayrıca Irak'ta ABD ile iş birliği yapan gruplardan bazı savaşçılar alınıp yurt dışında özel bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Bu sebeple Suriye'de Mart 2011'den 8 Aralık 2024'e kadar herkesin çok etkilendiği bu süreci, değişik boyutları ile incelemek ve analiz etmek gerekmektedir.³

- Burhanettin Can, "İslâm Coğrafyası ve Küresel Savaş-2: 'Küresel Savaş' Türkiye Üzerinden mi Çıkarılmak İsteniyor?", 2017, *Umrân*, sayı: 278. Part 1- <http://www.youtube.com/watch?v=cXFj2MbwSyU> Part 2- <http://www.youtube.com/watch?v=86XCCB0Dc5k> Part 3- <http://www.youtube.com/watch?v=MSa8NCFSEdI> Say, Z., Kontratık Şener Çelik Berkman 1; www.youtube.com
- Burhanettin Can, "Suriye Meselesi: Barıştan Savaş Adım Adım", *Millî Gazete*, 28 Haziran 2012; Burhanettin Can, "Büyük İsrail Projesi ve Suriye Meselesi", *Millî Gazete*, 4 Temmuz 2012; Burhanettin Can, "Yeni NATO ve Suriye Meselesi", *Millî Gazete*, 12 Temmuz 2012; Burhanettin Can, "Suriye Meselesi:

SURİYE DEVRİMİ'NİN DEĞİŞİK AŞAMALARI

Belli bir hazırlığın uzantısında başlatılan "Arap Baharı" için öngörülen süreç ülkeden ülkeye değişmekle birlikte ortalama süre beş yıldır. Bu durum bazı ülkelerde "merhametsiz" iç savaşı, bazılarında da askerî darbeleri beraberinde getirmiştir. Suriye'de başarıya ulaşan devrimin fitilini "Arap Baharı" ateşlemiştir. Bu sebeple biz hadisenin hazırlık aşamasını da göz önüne alarak Suriye Devrimi'nin değişik aşamalarını, dönüm noktalarını ele alıp değerlendireceğiz.

1. Aşama: Türkiye-Suriye-Irak sınırındaki mayınlı arazilerin temizlenmesi, organik tarıma açılması ve sınır boyuna elektronik erken uyarı sisteminin kurulması girişimi

Mayınlı arazilerin Türk ordusunca değil de bir İsrail firması tarafından temizlenmesi ve organik tarıma açılması kararı, TBMM'den geçmiş ve fakat CHP Genel Başkanı Deniz Baykal Anayasa Mahkemesi'ne götürüp ilgili kararın iptalini sağlamıştır. Benzer şekilde Irak-Suriye hattına elektronik erken uyarı sistemi kurulması da İsrail firmasına verilmiş, Baykal aynı yolu izleyerek kararı iptal ettirmiştir. Bunlar Baykal'ın siyasi hayatının sonlandırılması sürecinde etkili olmuştur. Ardından mayınlı araziler Türkiye tarafından temizlenmiştir.

Geriye dönüp bakıldığında Şer İttifakı'nın, Suriye'de Büyük Ortadoğu, Büyük İsrail ve şehir devletleri projeleri kapsamında hem iç hem de dış göç oluşmasına ilişkin *hibrit savaş* stratejisi uygulamak istediğini ve de bunu başardığını söyleyebiliriz. O sebeple bu dönemi, Suriye'de başlatılmak istenen iç savaşın ilk aşaması şeklinde değerlendirmekteyiz.

Çatışan Eksenler Açısından", *Millî Gazete*, 10 Ekim 2012; Burhanettin Can, "Çatışan Güçler Açısından Suriye Meselesi-2: Rusya", *Millî Gazete*, 17 Ekim 2012; Burhanettin Can, "Çatışan Güçler Açısından Suriye Meselesi-3: İran Faktörü", *Millî Gazete*, 24 Ekim 2012; Burhanettin Can, "Çatışan Güçler Açısından Suriye Meselesi-4: Türkiye Faktörü", *Millî Gazete*, 1 Kasım 2012; Burhanettin Can, "Çatışan Güçler Açısından Suriye Meselesi-4: Vatikan Faktörü", *Millî Gazete*, 8 Kasım 2012; Burhanettin Can, "Reyhanlı Psikolojik Harekâtı-1", *Millî Gazete*, 22 Mayıs 2013; Burhanettin Can, "Reyhanlı Psikolojik Harekâtı-2: Verilen Mesaj", *Millî Gazete*, 4 Haziran 2013; Burhanettin Can "Reyhanlı Psikolojik Harekâtı-3: Krizi Tek Merkezden Yönetmek", *Millî Gazete*, 11 Haziran 2013; Burhanettin Can, "Suriye'nin Bölünmesinde Aranan Truva Atı", *Millî Gazete*, 7 Ağustos 2015; Burhanettin Can, "Suriye'de Bölünmeye Giden Yol: Kantonal Yapı", *Millî Gazete*, 14 Ağustos 2015; Ece Göksedef, "Suriye'de 13 Yıllık İç Savaşta 13 Kritik Dönüm Noktası" <https://www.bbc.com/turkce/articles/cvgr5vj9xqko>

2. Aşama: “Kardeşim Esed’den Düşmanım Esed” aşamasına geçiş

AK Parti’nin iktidara geliştinden itibaren benimsenen “komşularla sıfır sorun politikası”, Türkiye-Suriye ilişkilerinde sıçrama meydana getirerek çok olumlu bir havanın doğmasına sebep olmuştur. Bu politika çerçevesinde, Türkiye ile Suriye arasında ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirilerek birçok mesele çözüme kavuşturulmuş; ortak askerî tatbikat bile yapılmıştır.⁴ Türkiye ve Suriyeli bakanların katılımıyla 13 Ekim 2009’da Halep ve Gaziantep’te, “ortak kader, ortak tarih ve ortak gelecek” sloganıyla Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi 1. Bakanlar Kurulu toplantısı yapılmıştır. Birinci konsey toplantısı ise 22-23 Aralık 2009 tarihleri arasında başbakanlar düzeyinde yapılmış, iki ülke arasında vizeler karşılıklı kaldırılmıştır.⁵ Şubat 2011’de Asi nehri üzerinde inşa edilecek barajın temel atma töreninde, Başbakan Erdoğan, Beşşar Esed’e “Kardeşim!” diyerek hitap etmiş, Suriye halkına “Bizler tarihin bizi birbirimize kardeş kıldığı ve kardeş eylediği milletleriz. Tarih boyunca bizim kaderimiz hep ortak oldu, hep birlikte yüreğimiz attı.” demiştir.⁶

Suriye’de Mart 2011’de Deraa’da ayaklanmaların başlaması sonrasında bunun Şam, Hama, Humus, Lazkiye ve Banyas’a sıçraması karşısında karşı Esed rejimi sert bir tutum takınmıştı. Her türlü hürriyet ve sivil yapılanmaya boğan istihbarat devlerinin bu silahlı müdahalesi, iki ülke arasındaki ilişkilerde kırılmanın hem miladı hem de sürdürücüsü olmuştur. Artık eski kardeşler düşmandır ve farklı eksenlerle ittifak kurarak yol ayırımına girmişlerdir. Türkiye’nin Suriye’deki mazlum halkın yanında yer alması, çok haklı ve yerinde bir tavır olup doğrudur. Bununla beraber yönetimle tüm ilişkilerin hemen kesilip atılması yanlıştı. Türkiye, ilişkileri Suriye’deki her kesimle diyalog kuracak bir konumda tutabilmeliydi. Suriye’ye karşı Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı dâhil bütün makamlar çok sert tavır almışlardır. Bütün makamların bu sürece dâhil edilmesi ile

4 O. Orhan, “Türkiye-Suriye Askerî Tatbikatı ve İsrail’in “Rahatsızlığı”, *ORSAM Dış Politika Analizi*, 28 Nisan 2009,

5 V. Ayhan, “Türkiye-Suriye Arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İş Birliği Konseyi Dönemi”, *ORSAM Dış Politika Analizi*, 15 Ekim 2009; V. Ayhan, “Türkiye-Suriye Stratejik İş Birliği Konseyi’nin Birinci Başbakanlar Düzeyi Toplantısı”, *ORSAM Dış Politika Analizi*, 23 Aralık 2009.

6 “Türkiye-Suriye Dostluk Barajı’nın Temeli Atıldı”, *Dünya Bülteni*, 6 Şubat 2011.

Deraa’da gösterilere katıldığı için katledilen 13 yaşındaki Hamza el-Hatib

diyalog kuracak herhangi bir makamın kalması, Türkiye yönetiminin bir hatasıydı.

3. Aşama: Mart 2011’de Deraa’da “Arap Baharı” sürecinin fiilen başlatılması

Mart 2011’de Suriye’nin güneyindeki Deraa’da yaşları on-on beş arasında değişen gençler duvarlara -Tunus, Mısır, Libya halkını örnek alarak- “Halk rejimin düşmesini istiyor!”, “Sıra sende doktor!” yazmışlardır. Deraa’daki istihbarat başkanı Esed’in teyzesinin oğluydu, söz konusu kişi gençleri gözaltına almakla kalmamış, ailelerine zulmetmiş ve alçakça sözler sarf etmiştir. Aslında Esed rejimi barışçıl gösteriler karşısında reformlarla yola devam etmek yerine takındığı sert tutumla kendi elleriyle, süreci tasarlayanlara iyi bir imkân sunarak eylemlerin ülkenin farklı yerlerinde yayılmasını sağlamıştır. Şam ve Deraa’da 15 Mart 2011’deki protesto gösterileri Suriye’deki isyan dalgasını başlatmıştır. İkinci aşama tam da bu esnada hayatiyet kazanmış, derinleşmiş ve geri dönüşü olmayan bir noktaya sürüklenmiştir.

Ortadoğu’daki yönetim değişikliklerini göz önüne alan AK Parti hükümeti, Suriye rejimi üzerinde, reform yapması konusunda gittikçe artan bir baskı uygulamaya koyulmuştur. Esed’in, Erdoğan’ın istediği bir zamanda değil de Suriye yönetiminin belirleyeceği bir zamanda reformları yapacağını açıklaması, gerilimin daha da artmasına sebebiyet vermiştir.⁷ Türkiye sınırına yakın İdlib’in Esed rejimi ile daha önceden acı bir tecrübesi olan Cısrı’ş-Şuğur ilçesi sakinleri ayaklanan ve devrime katılan ilk yerlendendi. Çünkü ilçe sakinlerinin üçte biri 1980’lerde rejim güçlerince katledilmişti. Yargısız infazla katledilenlerin çoğu çocuk ve kadındı. Barışçıl gösteriye katılanlara orantısız güçle mukabele edildi. Esed rejimi 10 Haziran 2011’de ilçeyi

7 P. Seale, “Is the Syrian Regime in Danger?”, <http://www.agenceglobal.com/article.asp?id=2530>.

Hey'etü Tahrîri's-Şâm (HTŞ) öncülüğündeki muhalefet ittifakının 27 Kasım'da başlattığı harekât, 8 Aralık 2024 tarihinde başkent Şam'ı ele geçirerek Esed rejimine son vermiş, Esed ailesi Suriye'yi terk ederek Rusya'ya sığınmıştır. Esed rejimi iki haftalık bir zaman diliminde devrilmiş ve Suriye'de yeni bir dönemin kapıları açılmıştır.

basmaya kalkışınca halk 1980'lerdeki katliamın tekrarlanacağından endişelendi. İlçeyi kuşatan rejim ordusundaki Albay Hüseyin Harmuş sivil halka ateş açmayı reddetmişti. 20 bin asker top- layan Esed güçleri halka ateş etmeyi reddedip ordudan kopan askerlere evini açanları cezalandırmak istiyordu. Bunun üzerine 30 bin nüfuslu ilçenin tüm sakinleri canlarını kurtarmak maksadıyla sınırı geçerek Türkiye'ye sığındı.⁸ Irak benzeri bir göç dalgasının yaşanabileceğinden endişelenen Erdoğan, 9 Haziran 2011'de Esed'e karşı "Biz Suriye'deki olaylara daha fazla seyirci kalamayız. İyi ilişkiler ilelebet süremez!"⁹ şeklinde çok sert bir açıklama yapmıştır.

Esed rejimi, 20 Haziran 2011'de hazırladığı reform paketini kamuoyuna sunarak, seçimlerin yapılacağını ve genel af ilan edileceğini duyurmuştur. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül bu kararlar ile ilgili olarak "bunun yetmeyeceğini" belirterek Esed'i "Verdiği sözleri yerine getirmeye" çağırmıştır.¹⁰ Esed hadiselerin seyrini kavrayamadığından meseleyi basit görmüş, eylemlerin tüm Suriye'ye yayılmasına fırsat vermiştir. Tıpkı, Tunus, Libya ve Mısır'daki gibi... Bu noktada Türkiye'deki Taksim kadife darbe sürecinde, ülkenin her tarafında aynı anda eylemlerin yapıldığı da hatırlanmalıdır. Esed'in stratejik hatasının neticesinde Suriye iç savaşa sürüklendi. Tunus, Libya ve Mısır'da başarıyla iktidarların devrilmesini sağlayan eylemler, Rusya ve İran'ın Esed rejimiyle iş birliği yapması sebebiyle o dönemde Suriye'de başarıya ulaşamamış, fakat ülkenin değişik gruplar adı altında bölünmesini sağlamıştır.

- 8 Zahide Tuba Kor, *Tuz ve Taş Üstünde Suriye'de Rejim, Savaş ve Göç*, Küre Yayınları, İstanbul, 2023, s. 162.
 9 "Erdoğan'dan Esed Ailesine Sert Mesaj", *Hürriyet*, 10 Haziran 2011.
 10 "Esad'dan Oyalama Taktiği", *Sabah*, 21 Haziran 2011.

4. Aşama: Temmuz 2011, Özgür Suriye Ordusu'nun, muhalifler koalisyonunun kurulması, Türkiye'nin sürece müdahil olması, ayaklanmanın iç savaşa dönüşmesi

Türkiye, başından itibaren Suriyeli muhaliflerle ilişki kurmuş, onlara gittikçe artan oranda lojistik, siyasi, ekonomik ve askerî destek vermiştir.¹¹ Muhalifleri 1-2 Haziran 2011 tarihleri arasında Antalya'da toplamış; 16-17 Temmuz 2011'de "Suriye için İstanbul buluşmasına" ev sahipliği yapmıştır.¹² Ordudan ayrılan kimi subaylar ve askerler, 30 Temmuz 2011'de Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) kurmuşlar, silahlı bazı sivil örgütleri de çatıları altına almışlar ve Esed'in ordusuna karşı gerilla savaşına girişmişlerdir.¹³

Türkiye, Ağustos 2011'de rejim karşıtlarını bir araya getirerek Burhan Gaylun'un başkanlığında Suriye Ulusal Konseyi'ni kurmuş;¹⁴ Hür Suriye Ordusu lideri Riyad el-Esed'i Türkiye'ye kabul edip koruma altına almış;¹⁵ 18 Ekim 2011'de Suriye Ulusal Konseyi ile ilk resmî teması kurmuştur.¹⁶ Böylece yapıya meşruiyet kazandırılmış ve Esed'le geri dönüşü olmayan bir yola girilmiştir.

Erdoğan'ın 9 Ağustos 2011'de "Suriye konusunu bir dış mesele, bir dış sorun görmüyoruz. Suriye meselesi bizim bir iç meselemizdir. Suriye konusunda sabrın son sınırlarına geldik."¹⁷ şeklinde bir açıklama yaparak Suriye'yi Türkiye'nin bir bölgesi gibi göstermesi bardağın taşmasına sebebiyet vermiştir. Suriye rejimi, bunu iç işlerine karışmak şeklinde değerlendirerek çok sert tepki göstermiştir.¹⁸

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu 9 Ağustos 2011'de Şam'a giderek Esed'le yaklaşık altı saat süren bir görüşme yapmıştır. Hama'yı kuşatan tankların geri çekilmesine rağmen ana meselede uzlaşma sağlanamamıştır. Suriye'de şiddet

- 11 V. Ayhan, *agy*.
 12 V. Ayhan ve O. Orhan, "Suriye Muhalefetinin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler", *Ortadoğu Analiz*, 2011, cilt: 3, sayı 31/32, s. 8-16.
 13 Ece Göksedef, *agy*.
 14 O. Orhan, "Suriye'de Sonun Başlangıcı: Yaptırım Dönemi ve Suriye Ulusal Konseyi", *Ortadoğu Analiz*, 2011, cilt: 3, sayı: 34, s. 46-50.
 15 V. Ayhan, *agy*.
 16 "Suriyeli Muhaliflerle İlk Resmî Temas", *Zaman*, 19 Ekim 2011.
 17 "Erdoğan'dan Suriye Açıklaması", *Hürriyet*, 22 Eylül 2011.
 18 "Şam'dan Erdoğan'a Sert Yanıt", *Milliyet*, 7 Ağustos 2011.

durmamış, halk gösterilerine müdahaleler kanlı olmuştur. Ankara-Şam arasındaki üst düzey ilişkiler kopmuş ve Türkiye, Suriye'den kaçan Esed muhaliflerine ve sivillere kapıları açmıştır. ABD Başkanı Barack Obama 18 Ağustos 2011'de, Esed'i istifaya çağırarak, akabinde Esed rejimine ekonomik ambargo uygulamıştır. Birçok Batılı ülke de aynısını hayata geçirmiştir.¹⁹

Şam yönetimi 4 Ekim 2011'de Suriye'ye kaçak yollarla muhaliflere silah sevkiyatı yaptığı iddiası ile Türkiye'yi uyarmıştır.²⁰ Ayrıca Beşşar Esed 8 Ekim 2011'de "Türkiye'nin Suriye ile aynı siyasi, ekonomik ve mezhepsel yapıyı paylaştığını söyleyerek, benzer durumla karşı karşıya kalabileceğini" ifade etmiştir. Esed'in danışmanı Buseyna Şaban'ın iki gün sonra Malezya'da "Türkiye'nin, olayları kışkırtması ve körüklemesi yerine Suriye'deki çok partili sistemi ve demokrasiyi desteklemesini bekliyorduk." demesi taraflar arasındaki ortak paydaların kaybolduğunun göstergesidir.²¹

Mübarek yönetiminin devrilmesinin ardından 14 Eylül 2011'de Mısır'a giden Erdoğan, Baas rejimini "halkına kurşun sıkan, tanklarla toprakları şehirlere baskınlar düzenleyen", "reform sözü verip yerine getirmeyen" diye nitelendirerek Esed'e inanmadığını, "Suriye halkı şu anda Esed'e inanmıyor; biz de inanmıyoruz."²² diyerek dünya kamuoyuna duyurmuştur.

Obama ile 21 Eylül 2011'de New York'ta bir araya gelen Erdoğan; "Suriye yönetimi ile ilişkilerimizi kesmiş durumdayız. Bu noktaya gelmek istemezdik ama Suriye yönetimi bizi böyle bir karar alma noktasına getirdi. Suriye yönetimine artık güvenimiz kalmamıştır."²³ diyerek "ABD ile birlikte Suriye'ye ortak yaptırım uygulayacaklarını" açıklamıştır. Türkiye, Suriye'ye askerî malzeme taşıyan uçaklara hava sahasını kapatmış,²⁴ Erdoğan, 26 Eylül 2011'de Esed'in meşruiyetini yitirdiğini ve yönetimi derhal bırakması gerektiğini söylemiş ve 5 Ekim 2011'de de Güney

Afrika seyahati esnasında Esed'i katliamlar konusunda Baas iktidarını kuran babası Hafız Esed'in yolundan gitmekle suçlamıştır.²⁵

Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri, Irak'tan gelen "cihatçı" diye nitelendirilen savaşçıların, Suriye'deki değişik muhalif grupların saflarında yer almaları ve süreci farklı aşamalara taşımalarıdır. Türkiye, Katar ve diğer Körfez ülkeleri başta olmak üzere yabancı ülkeler, Esed rejimine karşı mücadele eden muhalif gruplara yardıma başlamıştır. Çeşitli ülkelerden gelen yardımlar farklı silahlı grupların ortaya çıkmasına ve Suriye'nin değişik bölgelerinde hâkimiyet mücadelesine girişmelerine yol açmıştır.

Esed, kendisine karşı çıkan örgütlere destek verilmemesi için "radikal İslâmcı" diye nitelendirilen insan unsurunu cezaevlerinden çıkararak serbest bırakmıştır. Ayrıca çok daha önemli bir hamleyi Türkiye'ye karşı yapmış, ordusunu Suriye'nin kuzeyinde çoğunlukla Kürtlerin yaşadığı yerlerden çatışmasız bir şekilde geri çekerek bölgeyi, PKK'nın uzantısı Demokratik Birlik Partisi'nin (PYD) silahlı üyelerine terk etmiştir. Bunun öncesinde hapiste olan PYD kadrosuna af çıkarıp istihbarat üzerinden göreve çağırmıştır. Şüphesiz rejimin hedeflerinden biri de Kürt bölgelerindeki ayaklanmaları bastırmaktır. Varılan anlaşmanın ardından PYD Temmuz 2012'de Halk Savunma Birlikleri'ni (YPG) kurmuştur. Rejim, Kürt bölgelerini PYD'ye teslim ederken askerî üsleri, karakolları bile onlara bırakmış, silah ve para verip güçlendirmiştir.²⁶ YPG, belli bir stratejiye bağlı olarak Afrin, Kobani ve Kamışlı'da hâkimiyet kurmuş, kontrol altında tuttuğu yerlere bayraklarını asarak âdeta bağımsızlık ilan etmiştir.²⁷ PYD'nin yaklaşımı tıpkı rejim gibi "ya benimlesin ya da bana karşısın" mantığındaydı. Hatta bu yapılanma yüzünden Suriye'deki Kürtlerin önemli bir kısmı memleketlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır.

5. Aşama: Şubat 2013'te İran'ın, Suriye'de Esed rejimine destek verdiğini açıklayarak sürece dâhil olması

İran İslâm Devrimi, ABD ittifakının doğu kanadını çökertmiş ve tüm küresel dengeleri altüst etmiştir. Komünizmin güneye yayılmasını engellemek için ABD tarafından geliştirilen, "ılımlı İslâm anlayışına" sahip yönetimlerle

19 Ece Göksedef, *agy*.

20 "Türkiye Sınırı Yakınlarında Büyük Oranda Silah Ele Geçirildi", *SANA*, 4 Ekim 2011.

21 "Türkiye'nin Kışkırtma Yerine Reformları Desteklemesini Temenni Ederdik", *SANA*, 10 Ekim 2011.

22 "Kimse Esed'e İnanmıyor, Ben de İnanmıyorum", *Dünya Bülteni*, 14 Eylül 2011.

23 <http://www.turkiyesuriye.com/2011/09/22/essedlegorusmeler-kesildi-sama-yaptirimlar-yolda/>

24 "Türkiye, Hava Sahasını Askerî Sevkiyata Kapatmış", *Hürriyet*, 22 Eylül 2011.

25 <http://www.setav.org/public/HaberDetay>.

26 Zehra Tuba Kor, *age.*, s. 283.

27 Ece Göksedef, *agy*.

Sovyetleri güneyden çevreleyip durdurma stratejisi, İran'daki devrimle birlikte büyük bir darbe olarak sonlanmıştır. İran, ABD-NATO'ya karşı, İran-Sovyetler (Rusya)-Çin ekseninde yer almıştır.²⁸ Devrimin ilk yıllarında 2000 kişilik devrim muhafızı Lübnan'a gönderilerek Hizbullah kurulmuştur. Böylelikle bölgede İran için en büyük tehdit oluşturabilecek İsrail, kuzeyinden kuşatılarak bloke edilmek istenmiştir. Daha sonraki yıllarda, İran, HAMAS'a destek vermekle kalmamış, yardımında bulunmuştur. Altı Gün Savaşları'nda Suriye, Ürdün, Mısır ordularını yenen İsrail ordusu, ilk mağlubiyetini Hizbullah'la, ikinci mağlubiyetini HAMAS'la girdiği kara savaşında almıştır.

İran; Rusya, Çin, Hindistan, Mısır, Yemen ve Hint Okyanusu'ndan mürekkep bölgeyi kendi güvenlik alanı görmektedir. Bu coğrafyada vuku bulan tüm hadiselerle yakından ilgilenen İran, Büyük Ortadoğu Projesi'nde bölünecek ülkeler kategorisindedir. Devrimin ardından *şer eksenini* İran-İrak savaşını çıkarmış ve İran'a ekonomik ambargo uygulanmıştır. Bütün bu süre zarfında, İran'ın en ciddi müttefiki Hafız Esed Suriye'siydi. Şer eksenini ile mücadele İran'ın İslâm dünyasında özellikle halk kitleleri arasındaki itibarını yükseltmiştir. Buna karşılık, Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan gibi yönetimler nezdinde de o oranda rahatsızlık doğurmuştur.

İran Anayasası'nın 3. ve 154. maddeleri, "dünya ezilmişlerini tam koruma" ve "ezilmişlerin ezenlere karşı yürüttüğü meşru mücadeleyi destekleme" sorumluluğunu İran yönetimine yüklemektedir. Mevcut anayasaya göre, İran, dünyanın her tarafında ezilmiş halkların haklarını korumak, onları desteklemek zorundadır. Tunus-Mısır hattında halk hareketleri başladığında, İran'ın dinî lideri Ayetullah Ali Hamaney ve diğer siyasi liderler, bu süreci, İran Devrimi'nin bir devamı görerak Batı yanlısı zalim diktatörlerin halkın eliyle tasfiye edilmesi şeklinde nitelenmişlerdir.²⁹ Ancak halk hareketleri Suriye'ye ulaştınca önceki açıklamalarının tam tersine bir tavır takınarak, Suriye'deki ayaklanmaları, Batılı ülkelerin, Siyonizm'in tezgâhı şeklinde değerlendirip savaş uçakları, tanklar, kimyasal silahlar gibi akla hayale gelmeyecek her türlü silahı kullanarak halkı katleden Esed rejiminin yanında saf tutmuşlardır. Fakat buna

28 Burhanettin Can, "Çatışan Güçler Açısından Suriye Meselesi-3: İran Faktörü", *Millî Gazete*, 24 Ekim 2012.
29 A.H. Bekir-O. B. Dinçer, "Ortadoğu'da Sıfır Toplamı Bir Oyun: 'Arap Baharı' ve İran-Türkiye Rekabeti", *Analist*, 2011, sayı: 8, s. 24-36.

karşılık, Bahreyn'deki halk hareketlerine destek verip yönetimin tutum ve tavrını şiddetle eleştirmişlerdir. İran bu tezdâ şimdîye kadar açıklayamamış ve Müslümanlar nezdinde ciddi bir itibar kaybına uğramıştır. İran, kendi anayasasına ters düşmeyi göze alarak mazlum halkın safında değil de zalim Baas güçlerinin yanında yer almıştır. Arabuluculuktan uzaklaşan İran, Suriye meselesinde Rusya-İran-Türkiye eksenini güçlendirmemekle büyük bir hata yapmıştır.

Bu dönemde, İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin *Washington Post*'ta (Eylül 2013) yayımlanan makalesinde "Bölgedeki insanların kendi kaderlerini tayin edebilecekleri bir ortam oluşturulması gerekiyor, Suriye'de diplomasi yollarına başvurulmalı" diye yazması dikkat çekmektedir.³⁰ Bu, İran'ın Suriye'de uyguladığı stratejinin ülke içinde de ihtilafa yol açtığına göstergesi şeklinde değerlendirilebilir. Şubat 2013'te İran, Suriye'de Esed rejimini desteklediğini açıklayarak Esed rejimini desteklemek için Kasım Süleymani'yi görevlendirmiştir. Esed'in ordusuna silah, milis güçleri vermekle kalmayan İran Esed'in ordusunu eğitmeye koyulmuştur. Öyle ki bu süreçte Suriye'de en etkili güç, Kasım Süleymani komutasındaki Kudüs Gücü, Hizbullah ve İran'a bağlı milislerdir. İran devreye girene kadar muhalifler, birçok yerleşim yerini ele geçirmişti. İran'ın sürece katılmasıyla Lübnan sınırında yer alan Humus'a bağlı Kusayr ilçesi 5 Haziran 2013'te Esed güçlerinin kontrolüne geçmiş ve savaşın seyrini rejim lehine değiştiren bir dönüm noktası olmuştur. Kusayr savaşla tamamen yerle bir olan Suriye'deki ilk ilçeydi hem rejim hem Lübnan sınırından giriş yapan Hizbullah milislerince çift taraflı saldırıya maruz kaldı. Kâra ilçesi kısa zamanda rejimin kontrolüne geçti, Yebrud Mart 2014'te düştü.³¹ Daha sonra muhaliflerin iki yıl içinde elde ettikleri kazanımlar birer birer kaybedildi.

6. Aşama: Ağustos 2013'te Suriye ordusunun Şam kırsalında sarin gazı kullanması

ABD yönetimi, Esed rejiminin muhalefete karşı 14 Haziran 2013'te uluslararası hukukça yasaklanan kimyasal gaz kullandığını, 21 Ağustos 2013'te ise Guta'da sarin gazı kullanarak yüzlerce kişinin öldürüldüğünü tüm dünyaya duyurmuştur.³² Ardından Duma, Kefer Zeyd, Halep, Han Şeyhun gibi ülkenin çeşitli şehirlerinde kullanılan kimyasal silahlarla binlerce insan

30 Ece Göksedef, *agy*.

31 Zahide Tuba Kor, *age.*, s. 102-103.

32 <https://www.bbc.com/turkce/articles/cvgr5vj9xqko>

öldürüldü.³³ ABD buna rağmen Esed rejimine karşı yaptırım için herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Oysa Obama 2012'de "kimyasal ya da biyolojik silah kullanımı kırmızı çizgimizdir" demişti. Obama, "Kongre'ye askerî yetki talebinde bulunarak" Suriye'deki sürecin uzamasına yol açan bir strateji uygulamıştı. Benzer suçlamaları ABD Saddam için yapmış ve fakat daha sonra bunun palavra olduğu ortaya çıkmıştı. Hiçbir yaptırım uygulamayan Obama, kimyasal silahlarla ilgili olarak Esed'in destekçisi Rusya ile görüşmüş ve Suriye'deki kimyasal silahların ülke dışına çıkarılması noktasında Moskova yönetimiyle anlaşmıştır.

ABD yönetimine göre sivil halkın öldürülmesi suç değildir. Öldürmede ne kullandıkları o an için önemli kılınmıştır. Nitekim ABD'nin bu tezathli yaklaşımını, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "Bunu mutlak bir çözüm olarak görmek, Suriye rejimine kimyasal silah dışında hangi aracı kullanırsanız kullanın, ne kadar insan öldürürseniz öldürün gibi bir mesaj iletmekse bu barışı getirmez!" şeklindeki açıklamasıyla eleştirmiştir.³⁴ Obama yönetimi, o tarihten itibaren muhaliflere kısıtlı bir destek vermiş, Esed'e karşı açık müdahalede bulunmamıştır. Anlaşılan o ki Suriye'de asıl yapmak istedikleri ile ilgili gerekli şartlar oluşmamıştı. İlgili şartların doğması için zamana ihtiyaçları vardı. Tıpkı Irak'ta yaklaşık ilk 13 yılda yaptıkları gibi.

Esed karşıtı güçler arasında Suriye'nin en örgütlü muhalif hareketi Müslüman Kardeşler'in etkin hâle gelip güçlenmesi, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin ayrı bir strateji izlemesine sebebiyet vermiş, Türkiye'den değil Ürdün üzerinden Suriye'nin güneyindeki muhaliflere destek vererek ve kendilerine bağlayarak, muhaliflerin bölünmesini sağlamışlardır. Böylece Suriye'de Esed karşıtı muhalefet bölünmüş, her bir yapı kendi hâkimiyet bölgesini kurmaya ve genişletmeye çalışmıştır.

7. Aşama: Ocak 2014'te IŞİD'in Irak'tan Suriye'ye geçmesi ve operasyonlar yapması

Bu aşama kendi içerisinde iki alt evre içermektedir:

· *Ocak 2014'te Suriye'ye geçen IŞİD'in Suriye'de Rakka'yı ele geçirip başkent ilan etmesi*

Ebubekir el-Bağdadi liderliğindeki Irak İslâm Devleti (IŞİD) dinî görünümüyle beraber lider kadrosu bakımından şüphe uyandırıcı bir yapıydı. Liderleri ABD, İngiltere gibi farklı ülke istihbaratlarıyla ilişkili olan bu örgütün mensupları 2013'te Irak'tan Suriye'ye geçerek Rakka'daki Esed karşıtı güçlerle savaşmış ve Ocak 2014'te şehirde tam bir hâkimiyet kurarak başkentini Rakka olduğunu ilan etmişti.³⁵ ABD ve İran, medyanın çok fazla yer verdiği IŞİD gibi bir oluşumun varlığını kendi bölge politikaları açısından bizzat istedi.³⁶ Burada üzerinde durulması gereken, IŞİD'in Esed güçlerine karşı savaşmak yerine silahlarını muhaliflere doğrultmasıdır. Ayrıca Suriye'deki Filistin kamplarının bombalanması sürecinde de kritik bir rol üstlenmesidir. Rakka'yı ve Deyrizor'u ele geçiren IŞİD, zamanla güçlenmiş, Suriye İnsan Hakları İzleme Örgütü verilerine göre savaşçı sayısı 30 bine ulaşmıştır. Rakka'dan çıkarılan Ahrârûş-Şâm, El-Nusra gibi örgütler de çoğunlukla İdlib'e doğru harekete geçmişlerdir.

· *Suriye'ye geçen IŞİD'in Eylül 2014'te Aynu'l Arabî/Kobani'yi kuşatması ve ABD'nin PYD'ye askerî destek sağlaması*

Haziran 2014'te IŞİD, Irak'ın en büyük şehirlerinden Musul'u ele geçirmiş ve Türkiye sınırında PYD kontrolünde bulunan yerlerin bir kısmını kuşatmıştır. Ağustos 2014'te ABD, Irak'ın Sincar bölgesinde, IŞİD'i ilk kez hedefe koyarak havadan bombalamıştır. 23 Eylül 2014'te de Suriye'de IŞİD'e karşı ilk hava harekâtını gerçekleştirmiştir. IŞİD Suriye'de belli bir güç elde edince, PYD kontrolündeki Aynu'l Arabî/Kobani'yi kuşatmıştır. PYD'yi özel koruma altına alan ABD, bu gelişme üzerine 27 Eylül 2014'te IŞİD'e hava saldırısı düzenlemiştir. IŞİD Kobani'ye saldırıp katliamlar yapınca Erdoğan, Ekim 2014'ün başında, "Kara harekâtında bu görevi ifa edenlerle iş birliği kurulmadıkça hava harekâtıyla bu iş bitmez. Şu anda Kobani de düştü düşüyor." diyerek ABD'yi dolaylı bir şekilde eleştirmiştir.³⁷ Amerikan yönetiminden Esed'e karşı sahada mücadele eden Türkiye destekli yapılara destek verilmesini istemiştir. Ancak Obama, Erdoğan'ın çağrısını farklı açıdan değerlendirerek 19 Ekim 2014'te Erdoğan'ı arayarak YPG'ye doğrudan silah yardımı yapacağını söylemiştir.

35 age. BBC Türkçe 8 Aralık 2024;

<https://www.bbc.com/turkce/articles/cvgr5vj9xqko>

36 Zahide Tuba Kor, age., s. 55.

37 <https://www.bbc.com/turkce/articles/cvgr5vj9xqko>

33 Zahide Tuba Kor, age., s.159.

34 Age. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cvgr5vj9xqko>

Türkiye, Kobani sürecine doğrudan müdahalede bulunmayıp Barzani'den Peşmerge göndermesini istemiş ve gelenleri Kobani'ye sokarak IŞİD'e karşı savaşmalarını sağlamıştır. Onlarla beraber IŞİD'i Kobani'den çıkararak meşruiyet kazanan PYD/YPG, ABD desteğiyle Türkiye sınır hattı boyunca ilerleyerek kendisine yeni bir hâkimiyet hattı kurmuş hatta güneye yönelerek Rakka'yı ele geçirmiştir.

Esed rejimini düşürmek üzere Suriye'ye gelen IŞİD, nedense 2014-2015'te önce Türkiye'de sonra da bazı Arap ve Avrupa ülkelerinde silahlı saldırılar düzenleyerek yüzlerce kişinin hayatını kaybetmesine yol açmıştır. Örgüt bu katliamlarla İslâm düşmanlığının artmasına sebebiyet vermiş, dünya kamuoyunun nefretini kazanmış ve kendisine yönelik muhtemel operasyonlar için bir altyapı oluşturmuştur. ABD, IŞİD üzerinden önce bu ortamı ve psikolojiyi inşa ettirmiş hatta Suriye düzleminde Büyük Ortadoğu Projesi'ni yürürlüğe koyma sürecini hızlandırmıştır. Zaten önemli "istihbaratlarca üzerinde çalışılan tasarlanmış bir örgüt konumundaki IŞİD hem İslâm'ı karalamak hem yozlaşmış rejimlerin devamını sağlamak hem de İsrail'in varlığını meşrulaştırmak için"³⁸ kullanıldı. Askerî, siyasi ve iktisadi açıdan sırtını ABD'ye dayamış vaziyetteki YPG, ABD öncülüğündeki IŞİD'e karşı uluslararası koalisyonun desteğini kazanmış ve Suriye'nin kuzeyinde geniş bir alanı hâkimiyeti altına alarak iç göçleri tetiklemiş ve bir "Kürt koridoru oluşturmaya" çalışmıştır.

ABD'nin niyetini ve tehlikeyi geç de olsa gören Türkiye, 24 Temmuz'da önce Suriye'deki IŞİD, ardından Kuzey Irak'ta PKK hedeflerini vurmuştur. Buna karşın Amerikan yönetimi İncir-

lik üssünden IŞİD'e karşı operasyon yapmak üzere izin istemiştir. Buradaki niyeti şüphesiz Türkiye'yi IŞİD'i koruyan, destekleyen bir ülke konumuna düşürmekti. Oysa Türkiye daha önce ABD'nin İncirlik'i kullanabilmesi için "Suriye'de güvenli bölge oluşturmasını" şart koşmuştu. Türkiye, Amerikan yönetiminin kumpasına düşmemek için daha önceki şartını askıya alarak İncirlik'i kullanma iznini ABD'ye vermek zorunda kalmıştır.³⁹

Amaçlarına ulaşmak için şeytanla bile iş birliği yapmaya hazır olan YPG, Suriye'nin kuzeyinde birbiri ile bağlantısı bulunmayan değişik bölgeleri ABD'nin verdiği imkânlarla kontrol altına alarak hâkimiyet alanını sürekli genişletmiştir. Böylece Türkiye'nin öncelikli sorunlarından biri, Suriye'nin kuzeyinde hâkimiyet kurmaya başlayan ABD'nin korumasındaki YPG'ydi.

8. Aşama: Eylül 2015'te Rusya'nın Suriye'de savaşa doğrudan müdahale etmesi

Rusya'nın Suriye politikasını, yedi ana eksen şekillendirmiş, şüphesiz bundan sonra da şekillendirmeye devam edecektir: 1) 21. Asır Amerikan Yüzyılı Olacak Projesi (PNAC) ve bu kapsamda Büyük Ortadoğu Projesi, 2) Kadife darbeler, Arap Baharı'nın ABD-Batı ilişkisi, 3) NATO'nun Batı'nın küresel askerî gücü hâline dönüştürülmesi, 4) Sıcak ve büyük denizlere kolay ulaşma ve lojistik destek sağlama, 5) Rus enerji üretim ve ulaşım yollarının güvenliğini sağlama, 6) Ortadoğu'ya ve Afrika'ya yeniden açılma, 7) Ekonomik açıdan güçlenme.⁴⁰

Rusya'nın hem bölgesel hem de küresel güç konumuna yerleşebilmesi için sıcak denizlere açılmaya ve buralardaki askerî güçlerine lojistik destek sağlamaya ihtiyacı vardır. Ukrayna'nın ve Gürcistan'ın kendisinden kopması ile birlikte Rusya'nın Karadeniz'de çok dar bir kıyısı kalmıştır. Ukrayna savaşı, Rusya'nın küresel güç olma iddiasına büyük zarar vermiştir. Akdeniz ve Atlas Okyanusu'na en kolay, en ucuz ve hızlı ulaşma imkânı Karadeniz ve Boğazlar üzerinden olabilmektedir. Rus donanması, Boğazlardan Akdeniz'e ulaştığında burada uzun süre kalabilmesi, lojistik destek alabileceği üslerin varlığına bağlıdır. Rus donanmasının bunu alabileceği tek üs Suriye'de Lazkiye-Tartus'tadır. Esed rejimiyle Rusya arasında, askerî iş birliği anlaşması mevcut olup Suriye ordusunun

39 <https://www.bbc.com/turkce/articles/cvgr5vj9xqko>

40 Burhanettin Can, "Çatışan Güçler Açısından Suriye Meselesi-2: Rusya", *Millî Gazete*, 17 Ekim 2012.

38 Zahide Tuba Kor, *age.*, s. 84.

modernizasyonu ve eğitimi Rusya tarafından yapılmıştı. Suriye savunma sistemleri ve hava kuvvetleri tamamen Rusya kökenlidir. Dolayısıyla Rusya, Akdeniz'deki mevcudiyetinin en önemli araçlarından Tartus'taki Rus üssünden dolayı Suriye yönetimine destek vermiştir. Buradaki askerî gücü sebebiyle, enerji sevkiyatı bakımından kilit önemdeki İskenderun limanını, Süveyş kanalını ve Ege Denizi çıkışı Malatya Kürecik'teki NATO Füze Kalkanı sistemlerini kontrol etme imkânına sahip olmuştur.

Rusya, iktisadi ve askerî açıdan Baas rejimini kara gözü kara kaşı için desteklemedi. Kendi menfaatleri için Suriye'deydi, rejim de onların oynayacağı dönüşmüş durumdaydı. Esed rejimini sunulan imkânlar başkaları tarafından kendisine sunulmadığı sürece Esed'i desteklemeye devam etmiştir. HTŞ öncülüğündeki muhaliflerin Şam'a yürüyüşüne Rusya'nın kayda değer bir müdahalede bulunmaması bu açıdan hassasiyetle değerlendirilmeli ve de arka planda nelerin bulunduğu analiz edilmelidir. Rusya, "Arap Baharı" sürecini, doğal halk hareketleri şeklinde görmemekte; süreci ABD-Batı'nın, PNAC ve Büyük Ortadoğu Projesi ile İslâm dünyasını dinî, etnik ve mezhebi cihetten bölüp hâkimiyet kurması, enerji havzalarına, yeraltı zenginliklerine ve ulaşım yollarına el koyarak dünyanın tek hâkimi olması şeklinde değerlendirmektedir. Rusya'ya göre, Irak ve Afganistan'da daha önce uygulanan budur, zira Irak ABD tarafından gayri resmî olarak üçe bölünmüştür. Rusya'ya göre, Libya'da önce Fransa'nın, ardından NATO'nun askerî hareket düzenlemesi, keza Suriye'de muhalif güçlere, ABD ve Batı'nın hem silah hem de istihbarat desteği vermesi "Arap Baharı" sürecinin yanında Suriye'deki gelişmelerin de salt bir halk hareketi vasfı taşımadığını göstermektedir. Tavrını buna göre belirleyen Rusya, ayrıca Libya'da kandırıldığına ve aldatıldığına inandığından, Suriye'de benzer bir tuzağa düşmek istememiştir.

Bu sebeple Rusya, Suriye'deki iç savaşın dördüncü yılından itibaren hava gücüyle savaşa fiilen girip Esed rejimini desteklemiştir.⁴¹ Putin bunun sebebini 12 Ekim 2015'te BBC'de yayımlanan röportajında şöyle açıklamıştır: "Ülkedeki cihatçılar Rusya için tehdit teşkil ettiğinden bu grupları engellemek için savaşa girdik. Bizim yabancı topraklara ihtiyacımız yok. Sovyetler Birliği'ni yeniden inşa etmek gibi bir niyetimiz

41 Ö. Sanberk, "Rusya-Suriye Hatında Suriye Düğümü", *Analist*, 2012, sayı: 18, s. 30-31.

de yok. Ama bağımsızlığımızı ve egemenliğimizi savunmalıyız."⁴² Rusya, ABD'nin desteğiyle açılan enerji üretim ve nakil koridorlarının ve ABD-Batı ittifakının çıkarının "korunması" için askerî anlaşma ile hayatiyet kazanan Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü'nü (GUAM) önemli bir tehdit gördüğünü açıklamıştır.⁴³

Suriye'nin ABD yanlısı bir iktidarın eline geçmesi durumunda, Irak petrollerinin bir kısmının Irak-Suriye üzerinden Akdeniz'e ve Avrupa'ya aktarılması söz konusu olabilecektir. Bu durum AB'nin Rus enerjisine bağımlılığını azaltacaktır. Rusya, kaybolan menfaatleri noktasında kendisine güvence verilmediği sürece uyguladığı politikalardan vazgeçmeyecektir. O sebeple de ABD-NATO'yu Suriye sınırlarında durdurmak istemiştir. Ancak Rusya, kendi menfaatlerini koruyacak tarzda bir anlaşma yapabilirse Suriye'nin bölünmesini kabul edebilir. Bu sebeple Rusya'nın muhalif güçlerin Şam yürüyüşüne ciddi bir tepki vermemesinin bir arka planı olmalıdır.

Önceden ABD ve Rusya'nın Suriye meselesinde anlaştıkları bazı noktaların bulunduğunu görebilmekteyiz. ABD, Haziran 2012'deki Birinci Cenevre Konferansı'nda Suriye iç savaşının nasıl sona erdirileceği ve geçiş hükûmetinin nasıl kurulacağı ile ilgili bir muğlaklık bulunmasına karşın Moskova'nın tekliflerine sıcak bakmıştır. Bu konferansta "Esed'li bir çözüm"de uzlaşıldığını belirten Rusya'nın Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ile ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, "Suriye yönetimi ve muhalefetin dâhil olacağı ve Cenevre mutabakatının devamı niteliğindeki" İkinci Cenevre Toplantısı yapılması konusunda mutabakata vardıklarını açıklamışlardır.⁴⁴ Konferansa Türkiye ile muhalifler Esed'li bir yönetim teklifinden dolayı karşı çıkarken, Suriye, İran ve Arap Birliği desteklemiştir.⁴⁵

ABD'nin terör listesindeki El-Kaide ve El-Nusra güçlerinin muhaliflerin saflarında yer alması Amerika'nın yanında AB, İsrail, Vatikan, Rusya, Çin, Suudi Arabistan ve Katar'ı rahatsız etmekteydi. Türkiye'nin muhalif güçlerden Müslüman Kardeşler'e destek vermesinden de Suudi Ara-

42 Ece Göksedef, *agy*.

43 M. Chossudovsky, "Avrasya Koridoru: Boru Hattı Jeopolitiği ve Yeni Soğuk Savaş", www.Koxuz.Org 25.08.2008; İ. Kamalov, "Rusya'nın Orta Asya Politikaları", Ahmet Yesevi Üniversitesi, Rapor 2011. K. Has, "Orta Asya'da Rusya'yı Anlamak", *Analist*, 2012, sayı: 18, s. 56-59.

44 CNN Türk, 12 Mayıs 2013.

45 *Milliyet*, 13 Mayıs 2013.

bistan, Katar, ABD, AB, İsrail, Vatikan ve Rusya rahatsızdı. Suriye'nin Türkiye'nin kontrolüne girmesini arzulamayan ABD ve Rusya, Birinci Cenevre Konferansı ile birlikte hareket etmeye başlamıştı hatta her iki ülke farklı bir eksen teşekkül ettirip yeni bir irade ortaya koymaktaydı. Bu eksen, Suriye'de askerî bir operasyon istememekte, geçiş dönemi yönetimi ile çok partili bir sisteme geçmeyi öngörmekteydi. Bu süreçte, Esed'in bulunup bulunmayacağı henüz netlik kazanmamıştı. Rusya'nın ısrarla üzerinde durduğu iddia, Birinci Cenevre Konferansı'nda bu meselenin açıklığa kavuştuğu ve Esed'in de içinde bulunduğu bir geçiş dönemi yönetiminin kurulması yönünde karar alındığıydı. ABD ise bu noktada açık bir şey söylememekteydi. Bu da o günlerde Rusya ile ABD arasında Suriye üzerinde gizli bir anlaşma yapıldığı kanaatini kuvvetlendirmekteydi.

Türkiye ve Suriyeli muhaliflerle Rusya-ABD eksenini arasında sıkıntı yaratan en önemli mesele buydu. O dönemde ABD-Rusya eksenini, Esed rejiminin askerî bir operasyon yapılmadan gitmesini fakat yerine Rusya'nın ve İsrail'in menfaatlerini koruyan, laik, liberal, Batı iş birliği bir yönetimin gelmesini istemekteydi. Türkiye ve Suriyeli muhaliflerle Rusya-ABD eksenindeki ikinci sıkıntılı durum buydu. O dönemde Türkiye, Esed'in bir an önce gitmesini istemekte ve stratejisini de bu doğrultuda geliştirmekteydi. Bunun için de "NATO, Libya'daki gibi askerî müdahalede bulunsun", "Esed için uçuşa yasak bölge oluşturulsun", "muhalifet güçlerine ileri teknoloji ürünü ağır silahlar verilsin", "silah ambargosu kaldırılınsın", "eğer askerî bir müdahale öngörülüyorsa, Esed'siz bir geçiş yönetimi oluşturulsun", "yapılacak serbest seçimlerde sandıktan kim çıkarsa Suriye'yi yönetme hakkı onun olsun", deniliyordu.

Suriye'de Esed'in başkanlığındaki Baas rejiminin gitmesi hususunda Türkiye'nin Batı ittifakı ile hatta ABD-Rusya ittifakı ile herhangi bir sorunu yoktu. Ancak bunun şekli, araç ve yöntemleri konusunda giderilmesi imkânsız bir ihtilaf vardı. Türkiye ile Rusya-ABD eksenindeki temel ayrılık, Türkiye'nin öngördüğü politikadaki son iki madde üzerinde yoğunlaşmıştı.

Türkiye, Rusya-ABD ekseninin öngördüğü çözümü kabul etmeyince, Rusya'nın Suriye stratejisi değişmiş ve Rusya Esed'in yanında fiilen savaşa katılmıştır. Böylece savaşan taraflar arasındaki denge, Esed kuvvetlerinin lehine daha da değişmiş ve rejim kendisine karşı savaşan gruplar-

dan, kaybettiği yerleri birer birer geri almaya girişmiştir. 2015'in sonunda Halep'te taraflar ateşkes ilan etmiş, Esed Halep'i geri almış ve muhalif güçler İdlib'e yerleşmişlerdir. Bu süreçte en dikkat çekici olan gerek Esed ve gerekse Rusya-İran güçlerinin Suriye'nin kuzeyini fiilen işgal eden ABD destekli PYD-YPG güçlerine karşı ciddi bir müdahalede bulunmaması hatta bunu hiç görmemeleridir.

9. Aşama: Hibrit savaş kapsamında iç ve dış göç olayının başlaması

Bu aşama iki ana evreyi ihtiva etmektedir:

· Hibrit savaş kapsamında başta Türkiye olmak üzere bölgenin istikrarsızlaştırılması

Suriye 1946'da Fransızlardan bağımsızlığını elde etti ama kurulduğundan beri gerçek anlamda kurumları ve bakanlıkları bulunmayan diktatörlerin egemenliğindeydi. Son 61 yılında ise sosyalizmle Arap milliyetçiliğini bir araya getiren Baas diktatörlüğü hâkimdi. Baas rejiminin düşmesinden sonra Vikipedi'nin verdiği bilgilere Suriye'nin nüfusu 24 milyon 300 bin olup dinî, mezhebi ve etnik bakımdan farklı bir dağılıma sahiptir. Suriye nüfusunun dinî ve mezhebi dağılımı şöyledir: %3 Dürzi, %10 Hıristiyan, %12 Şii/Nusayri, %74 Sünni, %1 diğer. Suriye nüfusunun etnik dağılımı ise %1 Çerkez, %2 Ermeni, %4 Türkmen, %9 Kürt, %78 Arap ve %6 diğer unsurlardır.

Suriye, mezhebi açıdan azınlık konumundaki Nusayri bir zümre tarafından yönetilmekteydi. Ülkenin zenginlikleri yüzde onluk rejim ve çevresi arasında paylaşılmıştı, halkın geri kalan yüzde doksanı fakirlikle boğuşuyordu. Farklı toplumsal kesimler arasındaki sınıfsal eşitsizlik her zaman derindi.⁴⁶ Hukuksuzluk, adaletsizlik, yoksulluk ve işsizlik hâkimdi. Suriye'nin iç dinamikleri, etnik, mezhebi, dinî ve sınıfsal açıdan çatışma ve ayrışma eğilimlidir. Bölgesel ve küresel dinamikler, Suriye'nin bu iç yapısını önemli bir parametre olarak göz önüne alan bir politika ve strateji uygulamış ve uygulamaya devam etmektedirler.

21. asırdaki savaşlar için beşinci nesil savaş, hibrit savaş, sessiz savaş, etki altına alma savaş, algı savaş, bilginin silah olarak kullanıldığı savaş, temassız savaş, dijital savaş, bilgi-tabanlı savaş isimlendirmeleri yapılmaktadır.⁴⁷ Farklı

46 Zahide Tuba Kor, *age.*, s. 63.

47 Burhanettin Can, "Avrasya Satranç Tahtasında Çatışan Stratejiler-2: Hibrit Savaşlar Dönemi", *Umran*, 2022,

savaş türlerinin bir entegrasyonu olan hibrit savaş, dördüncü nesil savaşlara “siber savaş”, “dijital savaş” gibi yeni savaş türlerinin eklenmesi ile ortaya çıkan ve “Hem devletler hem de devlet dışı çeşitli aktörler tarafından yürütülebilen” bir savaş şeklidir.⁴⁸ Hibrit savaşın çok önemli devlet dışı unsurlarından biri de savaştıkları düşmana karşı kin, nefret ve motivasyonla dolu olan yabancı savaşçılar veya göçmen savaşçılardır.⁴⁹ Göçmen savaşçılar, hibrit savaşın amacına uygun olarak savaş yayıcı bir rol üstlenmektedirler. Bunlar barış içinde yaşamayı değil genellikle savaşarak yaşamayı seçtiklerinden her türlü terör eylemini yapmakta hiç sakınca görmemektedirler.⁵⁰ Bu sebeple yabancı/göçmen savaşçılar, hibrit savaşın en iyi yayıcılarıdır. Günümüzde yabancı/göçmen savaşçılar, Irak, Afganistan, Suriye, Libya ve Ukrayna’da bilfiil savaşmaktadırlar.

Suriye’de hibrit savaşın başlaması ile Nisan 2011’de Türkiye’ye doğru ilk göç dalgası oluşmuştur. Savaşın yaygınlaşması, uzaması, derinleşmesi ve şiddetlenmesine bağlı olarak daha sonrasında Lübnan, Ürdün, Türkiye, Irak, Yunanistan ve AB ülkelerine büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Evlerinden ve vatanlarından ölüm korkusuyla kaçan Suriyeliler, Avrupa’dan sığınma talep etmişler ve Ege Denizi-Yunanistan üzerinden Almanya-Fransa gibi ülkelere gitmek istemişlerdir. Suriyelilerin göç dalgasına, 2015 yılından itibaren Irak, Afganistan ve Asya ülkelerinden gelen diğer sığınmacılar da dâhil olmuşlardır. AB, bu büyük göçmen dalgasını görünce Türkiye ile Mart 2016’da geri kabul anlaşması yaparak göçmenlerin Türkiye’de kalmasını sağlamıştır. Türkiye’deki göçmen sayısı, yaklaşık dört milyon civarındaydı. Bu orandaki bir göçmen sayısının, Türkiye’nin ekonomik, demografik, kültürel ve siyasi yapısı üzerinde olumlu ve de olumsuz etkileri olmuş, göçmenler üzerinden siyasette pay alma kavgaları başla-

sayı: 133; Uras Ufuk, “Beşinci Nesil Savaş/Sessiz Savaş”, Harkul Savunma Araştırma Merkezi, 2020; Mustafa, Şenol, “Hibrit Savaş Kapsamında Siber Savaş ve Siber Caydırıcılık”, ed. Şeref Sağıroğlu & Mustafa Alkan, *Siber Güvenlik ve Savunma Farkındalık ve Caydırıcılık*, Grafikler Yayınları, Ankara, 2018, s. 181-221.

48 Mustafa Şenol, *age*.

49 Yusuf Özer, “Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2018, 7(1), s. 29-56.

50 H. Yalçınkaya, “Yabancı Terörist Savaşçılara Karşı Uluslararası İş Birliği: Türkiye’nin Tecrübesi”, (ORSAM Bölgesel Gelişmelerin Değerlendirmesi, 2015, No: 22, s. 16).

muştur. Türkiye’de Şer İttifakı tarafından yönetilen Boğaziçi kadife darbe sürecinin yedinci aşaması tamamen göçmenler üzerine inşa edilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan düzensiz göçmenler bağlamında süreci, “AB ve ABD’den oluşan Batı ittifakının hem bölgede hem de Türkiye’de kaos ve istikrarsızlık yaratmak istedikleri” şeklinde, Devlet Bahçeli “sessiz istila”, eski İçişleri Bakanı Sadettin Tantan ise “sesli istila” olarak değerlendirmiştir.⁵¹ İçişleri Bakanı Soylu ise Türkiye’de göçmenler üzerinden başlatılan yıkım kampanyasının, “yurt dışından” ve “tek bir merkez (AB ve ABD) tarafından yönetildiğini” çok açık bir şekilde kamuoyuna açıklamıştır.⁵²

· *Hibrit savaş kapsamında Suriye’de iç göçün etnik ve mezhepsel düzlemde gerçekleştirilmesi, Irak modelinin İdlid’de uygulamaya sokulması evresi*

Suriye’deki savaşın hızlandığı iç göç, dinî, mezhebi ve etnik ayrışma eksenli gelişmiştir. Esed rejimi, etnik ve mezhebi açıdan iç göçü hızlandırıcı operasyonlar yapmıştır. Banyas katliamına bu açıdan bakmakta fayda vardır. Nusayri nüfusun yoğun yaşadığı Lazkiye, Tartus ile Humus ve Hama vilayetlerinin batı kanadını içeren bölgenin hem Sünnilerden hem de Kürtlerden arındırılması, gelecekte burada bir Nusayri devleti kurmak için öngörülmüş olabilir. Banyas ve Tartus içinde Sünni Arapların varlığı söz konusu planın hayata geçirilişi önünde bir engel teşkil etmekteydi. Banyas katliamı ile Sünni halk korkutularak göçe zorlanmış, güvenli ve homojen bir Nusayri bölge oluşturulmaya çalışılmıştır.

51 Burhanettin Can, “Boğaziçi Kadife Darbe Süreci-3: Göçmenler/Sığınmacılar Aşaması ve Soros”, *Umran*, 2022, sayı: 334;

Burhanettin Can, “Boğaziçi Kadife Darbe Süreci-4: Göçmenler/Sığınmacılar ile İlgili AB Merkezli Yasal Düzenlemeler”, *Umran*, 2022, sayı: 335; Burhanettin Can, “Boğaziçi Kadife Darbe Süreci-5: Göçmenler Üzerinden Kurulan Akrep Kısıkaçı: “Açık Kapı Politikası”-“AB Geri Kabul Anlaşması”, *Umran*, 2022, 336; Burhanettin Can, “Boğaziçi Kadife Darbe Süreci-6: Mayınları Temizlemekten Beton Duvar İnşasına Şer İttifakının Göç Örümcük Ağ Operasyonları”, *Umran*, 2022, sayı: 337.

52 <https://www.tgrthaber.com.tr/politika/bakan-soyludan-istila-provokasyonuna-cevap-2826234>; Bülent Orakoğlu, “Zafer Partisi Lideri Ümit Özdağ MOSSAD Ajanı mı?”, *Yeni Şafak*, 9 Mayıs 2022; Burhanettin Can, “Boğaziçi Kadife Darbe Süreci-3: Göçmenler/Sığınmacılar Aşaması ve Soros”, *Umran*, 2022, sayı: 334.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ban-yas katliamı ile ilgili "Rejim ülkenin tümünü kontrol altına alma, mümkün değilse belli bir bölgeyi etnik temizliğe tabi tutup o bölgede etkin olma stratejisine geçmiştir." tarzındaki değerlendirmesi, bu stratejinin uygulamaya sokulduğu anlamına gelmektedir. Esed Suriye'den kaçmadan önce de Lazkiye-Tartus bölgesine çok sayıda subay ve cephaneyi muhtemelen bu amaçla göndermiştir.

Bu strateji, ABD-AB-İngiltere-İsrail ittifakının Irak'ta iç göç üzerinden uygulayıp test ettikleri bölme projesinin geçen 13 yılda Suriye'de de uygulanabilmesi için gerekli şartların olgunlaştırılması çerçevesinde anlaşılmalıdır. Aceleyle Libya'ya müdahale edenlerin Suriye'de kıllarını kıpırdatmamasının sebeplerinden biri de bu olmalıdır.

2017'de dış destekli muhalif savaşçı güçler büyük oranda İdlib ve Cerablus-Mare hattına yerleşmişlerdir. 4 Mayıs 2017'de Rusya, İran ve Türkiye, Kazakistan'ın başkenti Astana'daki toplantıda muhaliflerin bulunduğu alanlarda "dört çatışmasızlık bölgesi oluşturma" kararı almışlardır: "Birincisi, geniş İdlib bölgesi; ikincisi, 150 binden fazla sivilin yaşadığı Rastan ve Telbise; üçüncüsü, 700 bin nüfuslu, radikal grupların da olduğu Doğu Guta ve dördüncüsü de Deraa ve Kuneytra'ydı."⁵³

Ancak Astana'da alınan bu kararın uygulanması sürecinde Mısır, Ürdün ve ABD devreye girerek, "ayrı anlaşmalar imzalayarak ana, tek bir yerleşim bölgesi olarak İdlib'i merkeze" oturtmuşlardır. Bunun sonucunda "Temmuz 2018'e kadar Doğu Guta, Rastan-Telbise ve Kuneytra-Deraa bölgelerinden 2011'de Esed'e karşı savaşmaya başlayan binlerce savaşçı aileleriyle birlikte otobüslere bindirilip ülkenin kuzeybatısındaki "çatışmasızlık bölgesi" ilan edilen İdlib'e gönderilmişlerdir."⁵⁴

Böylece Şer İttifakı tarafından İdlib'de Irak modeli devreye alınmıştır. Şehrin nüfusu üç milyonun üzerine çıkmıştır. Suriye-İran-Rusya eksenine bu gelişmeler üzerine İdlib'e yönelerek değişik operasyonlara giriştiler. 28 Ocak 2017'de Halep'in Esed güçlerinin kontrolüne geçmesi ve Türkiye ile Rusya'nın inisiyatifleriyle hayatiyet kazanan Astana görüşmeleri, Esed'e karşı savaşan gruplar arasında ayrışmalara yol açmış ve Şam Fetih Cephesi, Nurettin Zengi Ha-

reketi, Ahrârü'ş-Şâm Hareketi'nden ayrılıp diğer bazı gruplarla birlikte HTŞ'yi kurmuşlardır.

HTŞ, bünyesindeki diğer gruplara haber vermeden 9 Temmuz 2017'de kendisinin en büyük rakibi konumundaki Ahrârü'ş-Şâm'a karşı askerî operasyon yapmıştır. Önce 21 Temmuz 2017'de, Ahrârü'ş-Şâm kontrolündeki Cilvegözü sınır kapısı yakınındaki Bâb El-Hava sınır kapısını daha sonraki günlerde dört milyon insanın yaşadığı İdlib'i hâkimiyeti altına alıp yönetmeye başlamıştır.⁵⁵

Rusya, Türkiye ve İran aralarında uzlaşarak Eylül 2018'de mutabakata varmışlar ve İdlib'te muhalifler ile Suriye ordusu arasında tampon bölge oluşturacak şekilde gözlem noktaları kurmuşlardır. Bu gelişmeler üzerine mutabakatın 'geçici' vasfına dikkat çeken Esed, "hükümetimizin asıl amacı Suriye'nin her bölgesinde kontrolü sağlamaktır." tarzında bir açıklama yapmıştır. Ancak HTŞ bu süreci kendi kontrolündeki bölgede bir mekanizma oluşturarak hem savaşçıları hem de kadrolarını devlet yönetimi konusunda eğitmek şeklinde değerlendirmiştir.

Muhammed el-Colani, Mayıs 2013'te ABD tarafından küresel bir terörist ilan edilmişti. Ardından ABD Dış İşleri Bakanlığı 17 Mayıs 2017'de ise Colani'nin kimliğini veya yerini açıklayan bilgiler için 10 milyon dolarlık bir ödül verileceğini dünya kamuoyuna duyurmuş, HTŞ'yi ise "yabancı bir terör örgütü ve özel belirlenmiş küresel bir terörist varlık" şeklinde tanımlamıştı.⁵⁶

Esed güçleri, Rusya ile Türkiye'nin 5 Mart 2020'de yeni bir mutabakata vardığı bölgede ilerleyerek muhaliflerin elinden bazı yerleri geri almıştır. Bununla birlikte İdlib'in büyük bir kısmı HTŞ'nin kontrolü altında kalmıştır. ABD, YPG-PYD güçlerini terörist görmemiş ve IŞİD'e karşı savaşan/savaşacak yapılar olarak ele alıp örgütlemiş, silahlandırmış ve eğitim sağlayıp orduya dönüşmesini sağlamıştır. ABD, üç yıl boyunca sadece IŞİD'i tehlikeli görüp göstermiştir. Donald Trump başkan seçildikten sonra, Nisan 2017 ve Nisan 2018'de birer kez Suriye ordusunu vurmuştur.

55 <https://www.indyturk.com/node/750107/yazarlar/ht%C5%9F-lideri-colani-kimdir>

56 [age.https://www.indyturk.com/node/750107/yazarlar/ht%C5%9F-lideri-colani-kimdir](https://www.indyturk.com/node/750107/yazarlar/ht%C5%9F-lideri-colani-kimdir)

53 Ece Göksedef, *agy*.

54 <https://www.bbc.com/turkce/articles/cvgr5vj9xqko>

YPG'ye desteği yüzünden ABD'nin Türkiye ile arasında gittikçe derinleşen bir fay hattı oluşmaya başlamıştır. Türkiye, IŞİD ve YPG'nin Suriye'de geniş bir alana tehlikeli bir şekilde yayılmasını engellemek için, 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı ve 2018'de Afrin'e Zeytin Dalı operasyonlarını, Rusya'nın Suriye'nin hava sahasını Türkiye'ye açması ile yapmıştır.

10. Aşama: Aralık 2018, ABD Başkanı Trump'ın IŞİD'in elinde toprak kalmadığını belirterek Suriye'den çekileceğini açıklaması

Trump yönetimi, ABD'nin bir müddet içine çekilerek kendisini toparlaması, ekonomik açıdan kuvvetlendirmesi gerektiğine inanıyor ve bu amaçla da Çin'e yatırım yapan tüm ABD şirketlerini ülkeye geri çağırıyordu. Gelmeyenlere yaptırım uygulayacağını açık bir şekilde ifade ediyordu. Muhtemelen bu yaklaşımın neticesinde Trump, Aralık 2018'de IŞİD'in kontrolünde toprak kalmadığını ifade ederek Suriye'den çekileceğini dünya kamuoyuna duyurmuştur. Trump'ın bu açıklamasına hem ülke içinden hem de ülke dışından tepkiler gelince, sadece 1000 askerini geri çekebilmiştir. Oysa o dönem Fırat'ın doğusunda, Rusya-İran-Suriye birlikleri IŞİD ile savaşıyordu.

Trump, "Obama'nın YPG'ye yardıma koşmasından beş yıl sonra", Ekim 2019'da Erdoğan'la telefonda görüşmesini müteakip Suriye'den çekileceğini bir kez daha açıklamıştır. Buna bağlı olarak Erdoğan "Kararı verilen ve süreci başlanmış olan barış pınarlarının önünü açma vakti belki bugün, belki yarın denebilecek kadar yakındır." demiş ardından Türkiye, 9 Ekim 2019'da YPG'ye karşı Barış Pınarı harekâtını başlatmıştır.⁵⁷ Ancak ABD ve Rusya'nın devreye girmesiyle harekât sonlandırılmıştır. Bu iki ülke ile varılan mutabakata göre YPG sınırdan 30 kilometre aşağıya, güneye çekilecek, bölge, Rus ve Suriye ordularının denetimi altında bulunacaktı. Ne yazık ki bütün bu mutabakatlara rağmen PYD söz konusu bölgeden gerektiği şekilde çekilmemiş, söz verenler de sözlerini tutmamışlardır.

11. Aşama: Esed rejimini tanımayan ülkelerin Esed ile yakınlaşması ve Esed'in Arap Birliği Zirvesi'ne katılımı

Suriye'deki iç savaşı müteakip Arap Birliği kurucu ülkelerinden Suriye'nin üyeliği, 16 Kasım 2011'de Kahire'deki dışişleri bakanları

toplantısında askıya alınmış, ülkenin koltuğu 24 Mart 2013'te Doha'daki zirvede Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'na verilmişti. Suudi Arabistan 2012 yılında Suriye yönetimine karşı daha sert bir tavır takınarak muhalifleri desteklemiş ve Esed'in yönetimi bırakmasını açık bir şekilde savunmuştur. Ancak Çin devreye girerek Nisan 2023'te Suudi Arabistan ile İran'ı bir araya getirerek anlaşmalarını sağlamıştır. Bundan sonra Suriye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler yeniden tesis edilmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri ise 2018'de, Şam'daki elçiliğini yeniden açmış ve Arap Birliği'ne Suriye'nin katılabilmesi için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Ayrıca Umman, Ürdün ve Bahreyn de Şam'da diplomatik temsilciliklerini yeniden açmıştır. Bu gelişmelerin ardından Esed, Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde düzenlenen Arap Birliği Zirvesi'ne katılarak bir konuşma yapabilmektedir.

Türkiye ile Suriye arasında arka planda "terör örgütlerine karşı" mücadele çerçevesinde bir ilişki kurulmuştur. Bu kapsamda her iki ülkenin istihbarat başkanları Hakan Fidan ile Ali Memlük, Ocak 2020'de Moskova'da görüşmüşlerdir. Demokrat Partili Joe Biden'ın ABD'nin başkanı seçilmesi sürecin değişmesine sebebiyet vermiş ve ABD, ilk kez Şubat 2021'de Suriye'de Esed'e destek veren İran'a bağlı milis güçleri vurmuştur.

12. Aşama: Ekim 2023'te HAMAS'ın İsrail'e karşı başlattığı Aksa Tufanı'nın etkileri

Aksa Tufanı'nın ana amacını kavrayabilmek için Trump'ın İsrail'le ilgili yaptıklarını iyi değerlendirmek gerekmektedir. Trump döneminde Filistin'i çok yakından ilgilendiren iki mühim olay meydana gelmiştir: ABD'nin İsrail'deki büyükelçiliği Tel Aviv'den Kudüs'e taşınmıştır. Bazı İslâm ülkelerinin de içinde yer aldığı Filistin merkezli Yüzyılın Anlaşması ilan edilmiş ve Filistinlilere kabul için dört yıl süre tanınmıştır. Trump, bu anlaşma ve İbrahim Anlaşması çerçevesinde "Yeni Ortadoğu" kavramını ortaya atmış, Netanyahu da 22 Eylül 2023 tarihinde BM'de "Yeni Ortadoğu" haritasını göstererek konuşmuştur. Trump'ın kavramsallaştırması, Ortadoğu ile ilgili gizli bir projenin dışa yansıyan boyutudur. Bu yaklaşım, 21. yüzyılda Ortadoğu merkezli birçok olayın vuku bulacağını çok önemli bir işaretidir.

Yüzyılın Anlaşması projesinin açıklanmasından sonra İsrail, bazı İslâm ülkeleri ile İbrahim

57 Ece Göksedef, agy.

Anlaşması'nı imzalayarak görünürde barış ilan etmiştir. İsrail bu anlaşmalarla kendi hareket kabiliyetini artırmaya, imzacı ülkeleri Filistin konusunda pasif konuma düşürmeye, tarafsızlaştırmaya, Türkiye, İran, Lübnan, Suriye ve Irak'ı yeni bir blokla karşı karşıya getirmeye çalışmıştır. İşgalci İsrail bu iki anlaşmayı Ortadoğu'daki kimi ülkelerle imzalamasını müteakip Filistinlileri kendi topraklarında "haşlanmış kurbağa" gibi öldürme, düşünme ve hareket kabiliyetlerini yok etme stratejisi uygulamaya başlamıştır. BM, NATO, ABD, AB, İngiltere, Almanya, Fransa ve özgür olduğu söylenen uluslararası medya İsrail'in saldırılarını onaylamış ve destek vermiştir. Aksa Tufanı harekâtının İsrail'i içine düşürdüğü zor durumdan kurtarmak için ABD iki uçak gemisi, İngiltere ve Fransa savaş gemilerini İsrail'i desteklemek için Akdeniz'e göndermişlerdir. İşgalci İsrail'i ziyaret eden Biden ABD yönetiminin İsrail'in güvenliği için özel birlikler göndereceğini, çok yüksek düzeyde maddi yardımda bulunacağını açıklamıştır.

Gazze'ye kara harekâtı düzenleyemeyen İsrail bir yılı aşkın bir zamandır havadan, karadan ve denizden Gazze'deki hastaneleri, ibadethaneleri, sivil yerleşim yerlerini bombalamakta, kadınları, çocukları, yaşlıları ve hastaları öldürmeye devam etmektedir. Aksa Tufanı harekâtının ana amacı, bu oyunu deşifre ederek İslâm dünyasının ve insanlığın gündemine sokmaktır. Aksa Tufanı olmasaydı Filistin halkının çektikleri, İsrail'in yaptıkları hiç gündeme gelmeyecek; İslâm dünyası, Yüzyıl Anlaşması ve İbrahim Anlaşması ile narkozlanarak uyutulurken, Filistin halkı "haşlanmış kurbağa" gibi ölüme terk edilecekti. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan açıklamalarında buna dikkat çekmiştir.⁵⁸ Aksa Tufanı harekâtı HAMAS savunma stratejisi içerisinde taktik saldırı ile ilk kez İsrail'i vurmuş, bugüne kadar inşa ettikleri "dokunulmazlık" algısını yerle bir etmiştir.⁵⁹

Aksa Tufanı vuku bulduğunda Rusya'nın ani bir kararla Karadeniz'de askerî tatbikat yapıp füzelere menzilinin İsrail-Filistin topraklarına ulaşabilecek bir yetenekte olduğunu söylemesi, Çin'in büyük bir donanmayla Umman körfezine

58 <https://www.ntv.com.tr/dunya/bakan-fidanislam-isbirligi-teskilatinin-disisleri-bakanlari-olaganustu-toplanacak,nqCUQBcqzECsMpq8DusisQ>

59 Burhanettin Can, "Aksa Tufanı ile Siyonizm'in 'Kurbağa Haşlama' Stratejisinin İfşa Edilmesi ve Çökertilmesi", *Umran*, 2023, sayı 351; Burhanettin Can, "Aksa Tufanı ve Yüzyıl İhanet Anlaşması", *Umran*, 2024, sayı: 353.

gelip yerleşmesi, ABD'nin iki uçak gemisi ve nükleer denizaltı ile birlikte birçok savaş gemisi göndermesi, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın da savaş gemileri yollaması bölgenin stratejik öneminin bir kez daha vurgulanmasıydı.

Aksa Tufanı harekâtını müteakip İsrail'in Gazze'deki soykırım girişimi, İsrail'in kimi Arap ülkeleri ile imzaladığı Yüzyıl ve İbrahim anlaşmalarının askıya alınmasını sağlamıştır. Suudi Arabistan veliaht prensi Muhammed bin Selman, İsrail'in Gazze'deki eylemlerini "soykırım" şeklinde tanımlayarak kınamıştır. İsrail'in Lübnan'a saldırması, sınır boyundaki yerleşim bölgelerini yerle bir etmesi, Hizbullah ve HAMAS yöneticilerine suikastlar düzenlemesi, çağrı cihazları üzerinden sabotajlar yapması, Arap ülkeleri yöneticilerini, İsrail karşıtlığı noktasında çok etkilemiştir. İsrail'in Hizbullah'a karşı yürüttüğü savaş, verdiği tahribat, İran ve Hizbullah'ın Suriye'deki konumunu zayıflatmıştır.

13. Aşama: ABD seçimlerini Trump'ın kazanması sonrasında arka planda kurulan masa

Henüz yeni olan bu aşama pek çok alt evreyi bünyesinde barındıracaktır. Bu aşamanın birinci evresi, HTŞ liderliğinde 27 Kasım 2024'e tarihlenen "Saldırıyı Püskürtme" harekâtıdır. Belli bir hazırlığı bulunan bu harekât, Rusya-İran-Suriye eksenini tarafından ciddi bir karşılık görmeden Şam'ın ele geçirilmesiyle neticelenmiştir. Suriye denkleminde Esed'in tekrar mevzi kazandığı söylenen bir dönemde, HTŞ'nin rejim güçlerine karşı bir saldırı başlatması, Suriye-İran-Rus ittifakının ise buna ciddi bir tepki vermemesi, Esed'in Suriye'yi terk edip Rusya'ya sığınması, çekilen İran-Hizbullah güçlerine ve Rusya'nın Suriye'deki Lazkiye-Tartus üslerine saldırı yapmaması dikkat çekmektedir. Bundan önce İsrail ile savaştan Hizbullah Litani nehrinin kuzeyine çekilmeyi kabul etmişti. HTŞ'nin harekâtın sonunda Esed'in başbakanı Muhammed el-Celali ise şöyle dedi: "Kimseye dokunmayacağını söyleyen ve bize elini uzatan muhaliflere elimizi uzatıyoruz. Suriye tüm Suriyelilerin. Bu ülke normal bir ülke olabilir, bu ülke komşularıyla ve dünyayla iyi ilişkiler kurabilir. Bu tercih, Suriye halkının seçeceği yönetime kalmış. Biz, seçilecek yeni yönetimle iş birliğine hazırız. Onlara her türlü desteği sağlayıp devlet dosyalarını kolayca onlara aktarmaya hazırız."⁶⁰

60 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-deki-61-yillik-baas-rejimi-coktu/3417690>

Bütün bunlar, 27 Kasım öncesinde Suriye merkezli bir masa kurulduğunun ve tarafların bir mutabakata vardığının göstergeleridir. Bu noktada, bu masada kimlerin bulunduğu sorusu en hayati soru hüviyetiyle karşımızda durmaktadır. Zamanla açıklığa kavuşacak bu konu hakkında bazı alternatiflerin varlığından söz edilebilir. Suriye merkezli masanın bir tarafında şunlar olabilir: 1. ABD-İngiltere-İsrail, 2. ABD-İngiltere-Türkiye, 3. ABD-İngiltere-Türkiye-İsrail. Muhtemelen masanın diğer tarafında bulunabilecekler şunlardır: 1. Rusya, 2. Rusya-İran, 3. Rusya-Suriye, 4. Rusya-İran-Suriye, 5. Rusya-Türkiye-İran, 6. Rusya-Türkiye, 7. Rusya-Türkiye-İran-Suriye. Dediğimiz gibi masanın her iki tarafında kimlerin bulunduğunu zaman gösterecektir. Ancak görünen o ki masanın bir tarafında ülkenin petrolünü elinde tutan ABD ile İngiltere'nin, diğer tarafında ise doğalgazını elinde bulunduran Rusya'nın bulunma ihtimali yüksektir. Bu üç güç kendi taraftarlarını diplomatik temaslarla ikna etmiş olabilirler. Medyaya yansıdığı kadar masanın ağırlık merkezinde İngiltere oturmaktadır. İngiltere'nin girişimleri ile ABD'nin yeni başkanı, başkan seçilmeden önce, Suriye konusunda ikna edilmiştir: "İngilizlerin devletinin adamı sabık Hariciye Nazırı David Cameron'un seçimden evvel Trump'ı ABD'de ziyaret ettiğini ve uzun ve kapalı bir görüşme yaptığını biliyoruz. Bu konuşmanın ince bir Ada İngilizcesi üzerinden kaba ve kovboy ruhlu, maceracı bir Amerikalıya, savaşın devam ettirileceğine dair ihtar mahiyetinde olduğunu düşünüyorum. Eğer suikastların bununla bir alakası varsa, muhtemelen "kovboyun" direnmiş olabileceğini düşünebiliriz. Ama bildiğimiz en az üç suikast teşebbüsünden sonra Trump yola gelmesi olmalı."⁶¹

Trump'ın, "ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Ukrayna'ya, Rusya'nın içlerini vurmak için uzun menzilli füzeleri kullanma izni vermesini" desteklediğini açıklaması, Putin'in Trump'ın seçilmesi ile ilgili olumlu bir tepki vermemesi, Rusya'nın nükleer silah kullanma doktrinini değiştirmesi, kıtalar arası bir füzeyi Ukrayna'ya atması, Ukrayna'nın füze saldırılarının devam etmesi durumunda dünyadaki ABD üslerini vuracağını, taktik olanlardan başlayarak nükleer gücünü devreye sokacağını; gerekirse Londra, Paris, Berlin'i ve doğu yakasından

61 Süleyman Seyfi Ögün, "Küresel İlişkilerin Aynasında Ortadoğu'da Yaşananlara Bakmak (1)", *Yeni Şafak*, 12 Aralık 2024.

itibaren ABD şehirlerini haritadan sileceğini"⁶² ifade etmesi yukarıdaki iddiaların doğruluğunun bir göstergesi şeklinde değerlendirilebilir.

SONUÇ: SURİYE'NİN VE İSLÂM DÜNYASININ GELECEĞİ

Suriye'deki iç savaş sürecinde *Umran* ve *Millî Gazete* yazılarımda Suriye'nin geleceğine ilişkin bazı öngörülerde bulunmuştuk: 1) İç savaşın uzun yıllar devam ettiği bir Suriye, 2) Beşşar Esed rejiminin hâkimiyetindeki toprak bütünlüğü korunan bir Suriye, 3) Sistemin tüm güçlerinin hâkimiyet kurduğu fakat Müslümanların yönettiği toprak bütünlüğü korunan bir Suriye; Mısır, Tunus veya 1950 Türkiye Modeli, 4) Sistemin değiştirilip anti-Siyonist, antikapitalist, antiemperyalist ve tamamen Müslümanların hâkimiyetindeki Müslüman bütün bir Suriye, 5) Batı yanlılarının hâkimiyetindeki Batı iş birliği bütünlüğü korunan bir Suriye, 6) Üç bölünmüş (Sünni devleti, Nusayri devleti, Kürt devleti) bir Suriye, 7) Dörde bölünmüş (Sünni devleti, Nusayri devleti, Kürt devleti, Hıristiyan devleti) bir Suriye, 8) Beşe bölünmüş (Sünni devleti, Nusayri devleti, Kürt devleti, Hıristiyan devleti, Dürzi devleti) bir Suriye, 9) Altıya bölünmüş (2 Sünni devleti, Nusayri devleti, Kürt devleti, Hıristiyan devleti, Dürzi devleti) bir Suriye.⁶³

Yukarıda verilenlerden ikinci madde Esed rejiminin çökmesiyle devre dışı kalmıştır. Suriye ile ilgili diğer alternatiflerden hangilerinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, henüz mahiyetini tam bilemediğimiz kurulan masanın ortaya koymaya çalışacağı stratejiye göre ortaya çıkabilecektir. Suriye'nin her bakımdan yeniden inşası ve ayağa kalkabilmesi için uzun bir zamana ihtiyaç var. Yukarıda dördüncü maddede ifade edilen seçeneğin hayatiyet bulabilmesi için başta Türkiye'deki gönüllü kuruluşlar olmak üzere tüm İslâm ülkelerinin gönüllü kuruluşları süreci çok ciddi bir şekilde takip etmeli, güneş sistemi modelini uygulamak için seferberlik ilan etmelidirler. Henüz vakit varken!

62 Süleyman Seyfi Ögün, "Poker, Rus Ruleti ve Tarih", *Yeni Şafak*, 28 Kasım 2024; Süleyman Seyfi Ögün, "Suriye'de Olup Bitenlere Dair", *Yeni Şafak*, 2 Aralık 2024; Süleyman Seyfi Ögün, "Ölümcül Sıkışmışlıklar ve Psikozlarımız", *Yeni Şafak*, 5 Aralık 2024.

63 Burhanettin Can, "Reyhanlı Psikolojik Harekâtı-1", *Millî Gazete*, 22 Mayıs 2013; Burhanettin Can, "Reyhanlı Psikolojik Harekâtı-2: Verilen Mesaj", *Millî Gazete*, 4 Haziran 2013; Burhanettin Can, "Reyhanlı Psikolojik Harekâtı-3: Krizi Tek Merkezden Yönetmek", *Millî Gazete*, 11 Haziran 2013.

BAAS REJİMİNİN ÇÖKÜŞÜ VE ŞAM'IN FETHİ SÜRECİ

— ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR —

“Eğer size (Uhud Savaşı'nda) bir yara değmişse, (Bedir Savaşı'nda) o topluma da benzeri bir yara dokunmuştu. O günler ki, biz onları insanlar arasında döndürür dururuz. (Bu da) Allah'ın sizden iman edenleri ayırt etmesi ve sizden şahitler edinmesi içindir. Allah zalimleri sevmez.”

(Âl-i İmrân Suresi, 140. ayet)

1963'te askerî darbeyle başlayan Baas rejimi, 1970'teki bir başka darbeden sonra ise “Esed ailesinin” iktidarına dönüşmüştü. Kendi halkına karşı katliam, işkence ve tecavüz gibi insanlık dışı yolları bir “yönetim” aracı olarak kullanan mücrim Baas rejimi 8 Aralık 2024'te rejim karşıtı muhalif güçlerin Şam'ı ele geçirmesi ve rejim lideri Beşşar Esed'in ülkeyi terkiyle sona erdi. 27 Kasım'da Hey'etü Tahrîri's-Şâm (HTŞ) ve Millî Kurtuluş Cephesi¹ güçlerinin batı Halep kırsalında başlattıkları “Saldırganlığı Caydırma” harekâtında muhalif güçler şiddetli çatışmaların ardından birkaç günde Halep'i ele geçirdi ve sonun başlangıcını tetikledi.

Takip eden günlerde Hama kırsalında rejim güçleri ordu ve milis yapılanmalarla direniş göstermeye çalışsa da Hama'nın da muhalif güçlerce ele geçirilmesinin ardından Suriye rejim güçleri pek çok noktada dağılma emareleri gösterdi. Dera ve Humus'ta da tutunamayan rejim unsurlarının başkent Şam ve rejimin kalesi diye nitelendirilen Lazkiye-Tartus sahil hattında direnmesi beklenirken üst düzey rejim figürlerinin Lübnan ve Irak üzerinden ülkeden kaçmaları, beklenen direnç yerine muhalif güçlerin ge-

ride kalan rejim unsurlarıyla müzakere ederek başkenti çatışmasız ele geçirmesine yol açtı. Savaşan taraflar, destekleyici devletler ve Suriye sahasını takip eden araştırmacılar için rejimin sonunun bu denli hızlı gelmesi beklenmedik bir gelişmeydi. Bu da kamuoyunda Suriye'ye dair muhtelif soruların sorulmasına yol açarken alana dair bilgi eksikliği ise maalesef her vakayı komplot teorileriyle okumaya teşne zihinleri ve muhalefetin elde ettiği zaferi hazmedemeyen Türkiye'deki rejim yanlılarının manipülasyonlarına zemin hazırladı. Bu sebeple gündemdeki sorular üzerinden son gelişmeleri cevaplamanın faydalı olacağını düşünmekteyim.

TÜRKİYE'DEKİ GELİŞMELER VE SINIR ÖTESİ HAREKÂTLAR

Muhalifler nasıl bu kadar hızlı ilerledi? Ya da rejim ve müttefikleri nasıl bu kadar hızlı çöktü? Türkiye'nin tüm bu süreçteki etkisi ne düzeyde?

Rusya'nın müdahalesi sonrasında rejimin Halep'i ele geçirdiği ve muhaliflerin Halep'ten çıkmak zorunda kaldığı Aralık 2016 iç savaşında dengenin rejim ve müttefikleri lehine bozulduğu bir sürecin başlangıcıydı. Rejim ve müttefikleri, DAESH ve YPG'ye karşı savaşlarda ağır kayıplar yaşayan ve dış destek anlamında Türkiye ve Katar hariç yalnızlaşan Suriyeli muhaliflerin yeniden ayağa kalkabilmeleri için önce bu yenilgi sonrası hayatta kalabilmeleri gerekiyordu. Burada Türkiye'nin oynadığı rol Suriye savaşının geleceğini tayin ederken bölgede kurulacak yeni dengelerin de belirleyicisi oldu. Muhalif güçlerin Suriye'de toprak kayıplarının arttığı dönemde Türkiye kendi içerisinde de darbe zemini hazırlamaya çalışan güvenlik bü-

1 İçerisinde Ahrârü's-Şâm ve Feylak Şâm gibi güçlü İslâmcı gruplar ve Suriye Millî Ordusu (SMO) çizgisindeki eski ÖSO gruplarını bulandıran bir koalisyon.

rokrasisindeki FETÖ uzantılarının hamleleriyle uğraşmaktaydı. Üst üste Türkiye'yi vuran terör saldırılarının ardından FETÖ tarafından fiiliyata geçirilen darbe girişiminin siyasi ve sivil iradenin kahramanlığıyla savuşturulması sadece Türkiye'nin değil bölgenin kaderini de derinden etkiledi. 15 Temmuz 2016'da Türkiye halkı ve kurumları bir darbeyi savuşturmaya çalışırken rejimin Şam'daki müttefikleri FETÖ darbe girişimini havaya ateş açarak kutlamaktaydılar.²

Darbe girişiminin savuşturulması ve TSK içindeki çok sayıda darbeci unsurun tasfiye sürecinin başlaması Türkiye'yi uluslararası güçlere karşı mesaj vermesi gerektiği bir noktaya getirdi. TSK'nun tasfiyeler sonucu operasyonel gücünü kaybettiğine yönelik Batılı analistlerin öngörülerine önce Fırat Kalkanı ardından Zeytindalı ve Barış Pınarı harekâtlarıyla Suriye sahasında cevap verildi. TSK bu süreçte YPG ve DAESH'e karşı nokta operasyonlarla sınır hattının güvenliğini sağlamaya başlarken Suriyeli muhaliflere de ele geçirilen bölgelerde âdeta kalkan görevi gördü. Halep'in kuzeyinde Afrin-Azez-Carablus-Bab-Tel Abyad-Rasulayn gibi bölgeler terörden arınırken, buralarda muhalif güçlerin askerî kapasitelerini günden güne arttırdıkları gözlemlendi. Bu kapasite artışı sadece envanterdeki silah ve mühimmatların artışından ibaret değildi. Suriye'deki operasyonlarına yerel ortakları olan Suriyeli muhalifleri de katan Türkiye uzun yıllardır yekpare hareket edemeyen muhalifetin bu çok parçalılık sorununa pansuman olması amacıyla Suriye Millî Ordusu'nun (SMO) kuruluşuna önyak oldu ve en azından askerî operasyonlarda birliktelik kurulabilmesi adına bir merhalenin aşılmasına katkı sağladı.

Muhalif güçlerin hakim olduğu ve ülke çapında yerinden edilen sivillerin ekseriyetinin göçmek zorunda kaldığı İdlib'de de Türkiye inisiyatif olarak rejim, Rusya ve İran'ın bölgeyi tamamen yutmasının önüne geçti. 2017'de Türkiye-Rusya-İran arası görüşmeler sonucu taraflar arasında İdlib'de "Gerginliği Azaltma Bölgesi" kurulmasına yönelik mutabakata varılırken bu sürecin devamında Türkiye İdlib'de askerî göz-

2 "Iranians #IRGC's celebratory gunfire after military coup in #Turkey against #Erdogan, south Damascus,Seyedeh Zainab." Kaynak tweet: <https://x.com/warreports/status/754086383313096705>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2024.

lem noktaları kurmaya başladı. Karadan İran destekli milislerin havadan ise Rusya'nın bölgeyi belli aralıklarla tacizleri İdlib'de gerçekçi bir ateşkesin önünde engel olsa da Türkiye'nin sahadaki varlığı bu saldırılardan ötürü azalmadı. 2019 baharında ve 2020 Şubat ayı rejim güçlerinin, İran ve Rusya desteği ile İdlib'e tekrar saldırarak hem toprak ele geçirme hem de stratejik önemdeki otoyollara hâkim olma planlarını uyguladıkları dönemlerdi.

2020 Şubat'ta rejimin Rus hava desteği ve İran kara desteğiyle İdlib kırsalındaki ilerleyişi TSK'yı alarma geçirmiş ve bölgedeki Türk birlikleri gerek yoğun topçu atışları gerekse de MANPAD adı verilen seyir hava savunma sistemleriyle rejim güçlerinin geri püskürtülmesinde rol oynadı. 27 Şubat'ta Türk askerlerine yönelik Rus-rejim hava saldırısı ve 34 askerinin şehit edilmesi ise Türkiye'nin Suriye sahasındaki varlığının bir başka seviyeye ulaşmasına yol açtı. Rejim güçlerine karşı başlatılan Bahar Kalkanı harekâtında bir haftada rejime ait 8 uçak, 12 ÇNRA (Çok Namlulu Roketatar) Bataryası, 2 Rus Pantsir Hava Savunma Sistemi bataryası, 47 tank, 24 obüs, Kuveyris Hava Üssü ve rejime ait muhtelif silah depoları vuruldu.³ Harekât sırasında rejim güçlerine bağlı en az 405 militan öldürülürken⁴ bunların haricinde çok sayıda

3 "27 Şubat-5 Mart 2020 Tarihleri Arasında İdlib'de Görsel Olarak Teyit Edilen, TSK veya Muhaliflerce İmha Edilen veya Ele Geçirilen Silah ve Mühimmatlar", Suriye Gündemi, 31 Ağustos 2020.
4 G. Waters, (2020). "The Syrian regime's combat losses in Spring 2020, and what lies ahead", Middle East Institute.

Uzun yılların ardından sahada tüm muhalif grupların eş zamanlı ve müşterek hareket etmesi Suriye muhalefetinin artan kapasitesinin somut çıktısı olurken bu gelişmede Türkiye'nin muhaliflerin birlikte hareket etmelerine yönelik çabalarının büyük payı vardır.

İran destekli milis güç de TSK tarafından imha edildi.⁵ Türkiye'nin çok kısa bir sürede Suriye rejiminin aylar boyunca vermediği kadar kayıp verdiği bir hamle yapması Rusya'nın hızlı bir şekilde ateşkes arayışına girmesine yol açtı. Putin ve Erdoğan arasındaki müzakerelerin ardından Moskova Mutabakatı imzalandı ve İdlib'de ateşkes sağlandı.

Mart 2020'den Aralık 2024'e kadar sürede İdlib dönem dönem hava saldırıları ve topçu atışlarıyla tacize uğrasa da rejim ve müttefikleri yeni bir kara harekâtı düzenlemekten alkonuldular. Bu durum da İdlib'deki muhaliflerin hem askerî hem de idari bakımdan kapasite arttırmalarına imkân sağladı. HTŞ güdümündeki İdlib'de muhalif güçler bir yandan nüfusu 3 milyonun üzerindeki bir bölgeyi yöneterek idari açıdan tecrübe elde ederlerken bir yandan da teknik ve taktik kapasitelerini askerî tatbikat ve eğitimler yoluyla tahkim ettiler. Bölgedeki rejim ve DAESH hücrelerine yönelik nokta asayiş operasyonları muhaliflerin istihbarat bağlamında da yeni bir seviyeye ulaşmaya başladıklarını göstermekteydi. Türkiye ise bu süreçte muhalif bölgelerde inşa ettiği 114 askerî nokta ve 12 askerî üs ile koruyucu rolünü arttırarak sürdürdü.⁶

MUHALİFLERİN, REJİMİN VE DESTEKÇİLERİNİN DURUMU

Muhalifler bu süreci bir yara sarma ve ardından yeniden ayağa kalkma dönemi şeklinde değerlendirirken rejim ve müttefikleri ise Halep ve

İdlib 2016-2020 arası elde edilen kazanımlarla savaşın artık dönüşü olmayan bir evreye girdiği fikrini satın almışlardı. Halep'in rejim kontrolüne geçtiği 2017 itibarıyla dahi Suriye rejiminin elindeki parçalanmış ve işlevini kaybeden ordu birlikleri rejimin savunma kapasitesini tamamen Rusya ve İran'ın bölgedeki mevcudiyetine dayalı hâle getirdi.⁷ Moskova ve İran ise gerek kendi aralarında Suriye üzerindeki nüfuz yarışından ötürü gerekse de yüksek maliyetlerden ötürü Suriye rejiminin başta ordusu olmak üzere yeniden inşasına girişmediler. Rusya 5. Kolordu adında yeni bir ordu birliği kurarak bu birlik ve muhtelif milis güçler üzerinden Suriye'de etkinliğini sürdürmeye çalışırken İran da buna mukabil Suriye sahasındaki Hizbullah başta olmak üzere fonladığı onlarca farklı milis grubun askerî varlığını güçlendirdi ve Mahir Esed tarafından kontrol edilen 4. Zırhlı Tümen ile iş birliğini arttırdı. Her iki aktörün de sadece kendileri adına sahada var olması için fonladıkları milislerin güçlenmeleri zaten zayıflayan rejim savunma yapılanmasının geri dönüşü olmayacak şekilde içeriden çürümesini hızlandırdı. ABD tarafından yürürlüğe konulan Sezar Yaptırımları ile zaten yıkılmanın eşiğindeki Suriye ekonomisinin can çekişir hâle gelmesi rejim ve müttefiklerini uyuşturucu ticaretine yönlendirse de aynı zamanda zorunlu tasarruflara da mecbur bıraktı.

Bu tasarrufların 2023 itibarıyla ordu birliklerini dahi vurduğu ve rejimin rezerv birlikleri terhis ederek evlerine yolladığı gözlemlendi.⁸ Rejimin kendi ordusunun günlük maliyetinden tasarruf eder duruma geldiği ve milis güçlerin ekonomik imkânlarının ordudan daha parlak olduğu bir düzende rejimin ayakta kalmaya devamı için en azından milis yapıların güç kaybı yaşamaması gerekmektedir. Rejim için sonun başlangıcı ise onu daha önce hayatta tutan müttefiklerinin aynı anda ciddi sorunlarla boğuştuğu bir dönemin yaşanmasıydı. Rusya'nın kısa süre içerisinde hükümet değişikliğiyle nihayete erdirmek istediği Ukrayna işgali neredeyse üçüncü yılını dolduran bir savaşa evrilirken bu süreçte Rusya

5 Truzman, J. (2020, March 8). "Turkey's Operation "Spring Shield" delivers blow to Hezbollah", FDD's Long War Journal.

6 "Map of foreign forces in Syria, mid-2024", Jusoor For Studies.

7 Özdemir, Ömer Behram. (2018). "Suriye Rejim Ordusu: Kısıtlı Kapasite ve Parçalı Bir Yapı", Mepa News.

8 Enab Baladi. (2023, July 27). "Ending Reserve service in regime forces; move to reduce financial, political pressure",

milyarlarca dolar harcamak zorunda kalmanın yanında yüz binin üzerinde askerini ölü ya da yaralı olarak kaybetti. Yeniden ABD Başkanı seçilen Donald Trump'ın Ukrayna-Rus savaşını iki tarafı da gerekirse zorla masaya oturtturarak sona erdirmeyi planladığını dile getirdiği bu dönemde Rusya tüm odağını Ukrayna'da daha fazla toprağı ele geçirerek masaya oturmaya kaydırdı. Bu yüzden Suriye'deki pilot ve savaş uçağı mevcudiyetinin bir kısmı Ukrayna cephesine kaydırılırken Rus destekli güçlere ayrılan finans desteğinde de kısıtlamalar uygulandı. Kuzey Kore'den Ukrayna cephesine paralı asker dahi getirmek zorunda kalan Ruslar için yegâne hayati mesele 2023-2024 dönemlerinde Ukrayna cephesiydi. Rusya'nın içine düştüğü bu durum 2022'de işgalin başlangıcından itibaren gündün güne muhalif unsurlara bir fırsat imkânı tanısa da İran'ın bölgedeki varlığı yine de ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı.

Lakin HAMAS tarafından gerçekleştirilen Aksa Tufanı sonrasında İsrail hem iç kamuoyunu konsolide etmek adına hem de bu bozgunu bölge politikalarında denge değiştirecek bir hamleyle tersine çevirmek için çatışmayı bölge sathında yayarak İran ve desteklediği unsurları doğrudan hedef aldı. Bir senelik süreçte İsrail operasyonları sonucu İran'ın Suriye'deki bir numaralı ortağı Hizbullah'ın lider kadrosu neredeyse tamamen yok edilirken daha fazla kayıp vermemek ve Lübnan'daki İsrail saldırılarına karşı mevzilenmek için Hizbullah milislerinin çok büyük kısmı Halep başta olmak üzere Suriye'yi terk etmişti. Hizbullah'ın yerine bölgeye intikal eden Iraklı milis güçlerin güvenlik ve istihbarat bağlamında Hizbullah'a kıyasen daha az kapasiteye sahip oldukları bilinmekte olup Suriye'de İran milislerine yönelik saldırılarda bu unsurlar da hedef alındı. Bu sebeple Iraklı milis güçlerin sayısal olarak Suriye sahasında son yıllardaki en az varlık gösterdikleri dönemin 2024'ün ikinci yarısı olduğunu söylemek mümkündür. İsrail'in başta İsmail Haniye suikasti olmak üzere İran ve Suriye içerisinde doğrudan İran Devrim Muhafızları'na ait güvenli binaları hedef almaları ve üst düzey devrim muhafızlarını öldürmeleri de İran'ın istihbari bağlamda da İsrail ile yaşanan gerginlikten hayli zararlı çıktığını gösterdi.

MUHALİFLER VE REJİMİN BAŞ BAŞA KALIŞI

İran ve Rusya'nın eş zamanlı şekilde askerî ve ekonomik olarak ciddi sorunlar yaşadıkları ve odaklarının Suriye'den kaydığı 2024'ün son çeyreği, ABD'de de seçim sonrası geçiş dönemi olduğu için ABD'nin büyük askerî inisiyatifler almaktan kaçındığı bir zaman aralığıydı. Muhalif güçler bir süredir başlatmak için Türkiye'nin de rızasını gözettikleri için erteledikleri harekâtı Kasım ayı sonunda Ankara'nın yeşil ışığıyla başlattılar. Sahayı takip edenler için Halep'in düşmesi bir sürpriz olmayacaktı ancak Halep'in düşüşünün birkaç günde gerçekleşmesi hem rejimin hem de müttefiklerinin içinde bulunduğu sıkıntılı durumun aşikâr hâle gelmesine yol açtı ve hızlı çöküşü tetikledi. Muhalifler Halep'te ilerlerken Rusya tarafından İdlib ve Halep'te sivilleri hedef alan hava saldırılarına devam edilse de vurucu asli güçler Ukrayna cephesine kaydırıldığı için vites yükseltecek bir Rus kapasitesi kalmadığı anlaşıldı. İran unsurları ise Batı Halep'te muhaliflere karşı direniş göstermeye çalışsalar da içlerinde Devrim Muhafızları'ndan bir generalin de bulunduğu ağır kayıplar vererek hızlı bir şekilde geri çekildiler.⁹ Uzun yılların ardından sahada tüm muhalif grupların eş zamanlı ve müşterek hareket etmesi Suriye muhalefetinin artan kapasitesinin somut çıktısı olurken bu gelişmede Türkiye'nin muhaliflerin birlikte hareket etmelerine yönelik çabalarının büyük payı vardır. Muhalif güçlere birlikte hareket edebilme ve güç toplama adına İdlib ve kuzey Halep'te koruma kalkanı olan Türkiye'nin Halep savaşı esnasında da muhaliflere elektronik harp bağlamında yardım ederek rejimin Halep'teki iletişimini kestiği ileri sürüldü.¹⁰

Halep'teki hızlı çöküşün ardından Rusya ve İran'ın yardımlarının yetersizliği Beşşar Esed'i bölge ülkelerinden destek arayışı ve Türkiye ile görüşerek operasyonu durdurma gibi hamlelere zorladı. Lakin Moskova ve Tahran'ın aciz pozisyonları rejim kadroları içerisinde bir hayatta kalma yarışını tetikledi. Üst düzey komutanlar ve rejim yetkililerinin Şam ve Lazkiye'ye -muhtemelen de o bölgelerden kara ve hava yoluyla yurt dışına- kaçmaları önce rejimin cephe

9 "Suriye'de Sıcak Saatler: İranlı General Öldürüldü", Haber7.com, 28 Kasım 2024.

10 "Turkish electronic warfare resources used in Syrian rebel offensive", Intelligence Online. 2024.

hattındaki ordu birliklerinin ardından İran ve Rusya tarafından fonlanan rejim şebbiha milislerinin silah bırakmalarına ya da sınır bölgelerine doğru kaçmalarına yol açtı. Rejim yanlısı kasabalarla çevrili Hama şehir merkezi önünde de birkaç günlük rejim direnişinin ardından muhaliflerin Hama'yı ele geçirişi rejimin ölüm hâline girdiğinin ilanıydı. Rejimin kontrol ettiği bölgelerden Şam ve Lazkiye'ye doğru yoğun araç trafikleri rejim kadrolarının kaçışını işaret ederken kısa süre içerisinde Humus şehri de muhalif güçlerin eline geçti.

Öte yandan Dera ve Deyrezzor'daki muhalif hücreler ve silah bırakmış eski muhalifler de HTŞ öncülüğündeki muhalefet unsurlarıyla koordineli şekilde bu bölgelerde ayaklandı. Birkaç günde Şam ve sahil bölgesine sıkışan rejim nihai olarak 8 Aralık 2024'te muhaliflerin Şam'ı ele geçirmesi ve Beşsar Esed'in Lazkiye üzerinden Rusya'ya kaçışı ile çöktü. Rejimin sonunu getiren muhalif harekâtı ise aslında savaşın ilk yıllarındaki muhalif ilerleyişi ve 2015'te İdlib'in düşüşü sürecinde yaşananların bir benzeri niteliğindedir. Suriyeli muhalif güçler sahada Rusya'nın denge bozucu hava gücünün olmadığı yıllarda askerî kapasite ve ortak hareket etme bağlamında çok daha geride olmalarına karşın rejimi pek çok kez yenilgiye uğratmışlardı. Muhaliflerin müşterek hareket edemeyen çok parçalı yapıları kadar önce İran'ın ama asıl olarak daha sonra Rusya'nın müdahalesiyle rejimin "galip taraf" görüldüğü 7-8 senelik bir süreç yaşandı.

Son tahlilde Türkiye'nin muhalefeti yok olmaktan kurtarması ve devamında kol kanat gererek yeniden güçlendirmesi ve buna karşın rejimin müttefiklerinin tek tek güçten düşmeleri 2024'ün sonunda "Suriyeli" tarafların yine teke tek bir dövüşe girişmelerine imkân sağladı. Tahran ve Moskova'nın desteğiyle hayata bağlı kalan, kendi imkânlarıyla ayakta kalabilmesi mümkün gözükmeyen rejimin hızlı çöküşü de bugünden bakıldığında aslında anormal bir sonuç değildir. Savaş sahası böyle pek çok hızlı çöküş sahne oldu. Irak'ın işgalinde Bağdat'ın düşüşü, ABD'nin çekilişine müteakip Afganistan hükûmetinin hızlı bir şekilde Taliban tarafından ele geçirilmesi çok taze örneklerdir.

Daha eskiye ve bölge dışına çıkarsak İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunun kendilerinin dahi inanmadığı hızda Paris'i ele geçirmeleri ya da Soğuk Savaş döneminin süper gücü SSCB'nin birkaç ay içinde siyaseten dağılması da benzer örneklerdir. İçi çürümüş rejimlerin ve orduların savaş sahasındaki hızlı çöküşü mücadelenin doğasına uygundur. Hele de Suriye rejimi gibi gücünü düşmanları ve yandaşlarına dayattığı korku üzerine inşa eden bir rejimin Halep'in kısa süre içerisinde düşmesiyle tüm caydırıcılığını kaybetmesi doğal bir sonuçtur. Korku dağlarına sırtını dayayan Baas iktidarı o dağların yerle bir olmasıyla tarihe karıştı.

Suriyeli muhalifler 14 senedir devam ettirdikleri kıyamdan zaferle ayrılarak nimetlendirilmişlerdir. Türkiye de hatası ve doğrusuyla bu kıyamda Suriye Müslümanlarının yanında yer alarak hem insani hem İslâmî olarak doğru tarafta yer almıştır ve siyaseten de Türkiye için sınırlarında kendisiyle dost bir Suriye'nin bulunması ileride büyük avantajlar sağlayacaktır. Sürecin kaybedenleri İran ve Rusya ile sürecin bir başka muhatabı İsrail'in Şam'daki değişimden nasıl etkilenecekleri başka bir yazının konusu olacaktır. Lakin yıllardır bombalanan, işkence gören, Halep'ten, Şam'dan otobüslerle çıkarılmak zorunda kalan Suriyelilerin seneler sonra muzaffer şekilde beldelerine dönebilmeleri ve Müslümanlara yıllarca kan kusturmuş mücrim Baas rejiminin devrilmesi her Müslüman'ın iç sesinin şu şekilde yankılanmasına yol açmalıdır: Zafer günlerini insanlar arasında döndüren Allah'a şükürler olsun!

ŞİMDİ SIRA...

ENTELEKTÜALİZMDE, YÜKSEK İYİ VE KALİTEDE, GÜZİDELERDE

Gazze ve Suriye Meselesinde Türk Aydınlarının Tutumu

— ERCAN YILDIRIM —

İlmin gerilediği, bilginin en çok operasyon ve dezenformasyon için kullanıldığı, cehaletin en çok işe yaradığı bir zaman aralığında yaşıyoruz. Âlimlerin, mütefekkirlerin, entelektüellerin hatta aydınların bile dikkate alınmadığı, trollerin, maaşlı manipülatörlerin, gönüllü ve ideolojik spekülâtörlerin gerçeği, hakikati, olay ve olguları saptırdığı bir medya ve matbuat düzenindeyiz. Sadece sosyal medyada değil artık yazının hükmünün geçtiği her sahada, kitap, dergi, matbu evraklarda bile yalan-yanlış ayıklamanın mecburiyet hâlini aldığını söylemek gerekir.

Gerçeğin bir yanı, hakikatin tamamı yaralı... Hemen herkes gördüğünü, bildiğini, doğruyu değil olması gerekeni, egemenin istediğini dile getiriyor. Millî meselelere dil uzatan iki kalemşordan biri hâkim karşısına çıkarken iştirilmiş ötekisi operasyonlarına devam edebiliyor.

Devşirilmiş entelektüel olmaz... devşirilmiş ulema, mütefekkir olmaz... ama devşirme aydın, devşirme trol, devşirme yorumcu, gazeteci olur. Zaten ortalıkta bilgi ve mensubiyet çatışması değil, ücreti mukabil belirlenen sloganları birbirine savuranların kavgası var. Esedci bir yorumcu televizyonda Türkiye'nin etkinlik alanının genişlediğini, imparatorluk havzasına yayıldığını, tarihî misyonunu gerçekleştirmeye yaklaştığını bir "tespit" olarak dile getirir ama aslında

dünya sisteminin egemenlerine jurnallerken karşısındaki "millî-yerli" yorumzenlerin sesi çıkmaz. Neden? Bunun pek çok nedeni var; iktidar medyasında yer alsalar bile Kemalist "yurtta sulh"çülüklerinden kaynaklı, ümmet, İttihâd-ı İslâm, İmparatorluk gibi eğilimlere karşıdırlar, Esedci propagandiste katılmak istemedikleri için bunu dile getirmediklerini söyleyerek işin içinden çıkabilirler. Fakat bu yorumzenler bu derece zeki olabilir mi, hayır. Hiçbir konuda kendi fikirleri olmadığı belirlenen söylem ve sloganları tekrarladıkları için kontr-yorumun ne manaya geldiğini anlamlandıramazlar. Önce bir sormaları, danışmaları ya da ara verilince kendi aralarında müzakere etmeleri gerekir!

ENTELEKTÜEL-AYDIN ARASINDAKİ FARKLAR

Entelektüel, zamanın ruhunu okuyan, ona tarihin ve milletin ontolojisiyle cevap verebilen, kendi geleneğini, şimdisini eleştirebilen, yeni bir oluşa açılacak anahtar kavramları, ilkeleri, idealleri kritiğinin arkasına ekleyebildir.

Oysa aydın ve entelektüel farklı varlıklardır. Modernleşme hareketleriyle birlikte ortaya çıkan aydın, her zaman bir kampın, ideolojinin, grubun, cemaatin sözcülüğünü üstlenmiştir. Aydın iyiden iyiye propagandisttir; söylediğine inanır mı, hayır. İnandığını söyleyebilir mi, hayır. Bir şeye inanır mı, o da hayır. Peki, bir şey söyler mi, yine hayır!

Propaganda etmek, erken Kemalizm'de eğitimle birlikte kullanıldı hem propaganda hem eğitim cahil halkı adam etmeyle ilgiliydi. Aydın, Batı'da eğitimini aldıktan sonra orada gördüklerini, öğrendiklerini Devlet-i Âliye'ye, halka aktaracaktı... Evet, aydın aktarmacıdır, kendinden, toprağından, havsalasından, vicdanından, yüreğinden, değerlerinden, tarihinden kalkmaz; varsa yoksa Batı medeniyetinin üstünlüğünü pazarlar bizlere. Hem de ballandıra ballandıra, hem de kira döke, eze eze, aşağılayıp küçümseye küçümseye... Enteresandır, milletimiz her zaman okumuş yazmış sevmiştir, önemsemiştir, saygıda kusur etmez! Aydınımızın büyülenmesine bile ses etmedi...

Aydın her şeyi bilir, her konuda malumat sahibidir, fakat hiçbir zaman derinlemesine bakamaz meselelere, propagandistin belagati kadardır mevzulara vukufiyeti. Zaten derinliğe de gerek kalmaz, aydın gücünü polemikten alır, cedelcidir, cedeli ilme değil karşıdakini bastırın saldırgan üsluba, tahammül edilmez düşüklüğüdür. Aydınımız burjuvanın temsilcisi olarak, halkı kandıracak tüm doneleri topladı, gazetesinde, romanında, hikâyesinde tüm verileriyle, tüm dipnotlarıyla, üslubuyla, kanıtlarıyla sundu. Her burjuva grubunun bir besleme aydın takımı mutlaka vardı.

Grup çıkarlarını aydınla meşrulaştırdı, estetik bir beğeniyle sunmayı başardı burjuva kapitalizmi. Bizde burjuva olmadı, devlet gerektiğinde burjuva da oldu, proletarya da... Aydın, devleti kim ele geçirdiyse onun borazanı olmayı içine sindirdi... Gönüllü bir teslimiyet mi, tam tersine aydın kavramı belki geleneksel ekollerde de olduğu gibi devletten beslenen ilmiye anlayışının devamıydı.

Aydın aynı zamanda askerî sınıfla özdeşleşti, modernleşme demek zaten bizde askeriyenin, silahların yenilenmesi manasına geliyordu. Öyle ya asker her şeyi bilen, her şeyi gören, eylem ve söylem adamıydı, buna tabi ki bütüncüllüğü izah etmek için aydının aşkın rolü de demek mümkün.

Geleneksel kültürde bir aydın sınıf yoktu, rahipler, kâhinler, katipler, imamın kanaat mimarlarıydı... Modernlikle beliren sınıflar ve onların sözcüleri aydın kavramını doğurdu, Antonio

Gramsci ona organik aydın dedi. Toplumda yeni yeni ortaya çıkan bankacılar, akademisyenler, uzmanlar, sanatçılar artık birer aydın olarak görülüyordu. Organik aydın sadece iktidarın değil bağlı bulunduğu sınıfın sözcüsüdür.

Yine aydına yüklenen bir başka kutsal ama uydurma misyon, emperyalizm karşısında kurtuluş mücadelesinin önderliğini yapmaktır. Zinde güçlere akıldanelik eden aydın, 12 Mart'a neden olmuştu; memleket çok kötüye gidiyor, siviller ülkeyi uçurumun eşiğine getirip bırakmıştır, oradan birilerinin çekip çıkarması gerekir. Kim, tabi ki ordu... askeri ikna etmek elbette aydının vazifesidir. Bunu ittihatçıların bir geleneği gibi görmemek gerekir; Tanzimat'tan itibaren önüne gelen her aydın, biraz yetke sahibi kılınan her Batı yüzü görmüş okuryazar devleti kurtarma iddiasında bulundu.

Kendi kişisel tarihini metne çeviren kişidir entelektüel... kişisel tarihi vatanının, milletinin geçirdiği evrelerle birebir uyduğu için biyografisi önemlidir. Aydın, kişisel hayat hikâyesinin göz önünde olmasını istemez; istemez, çünkü başkalarına anlatılacak kadar haysiyetli ilişkiler kurmamıştır.

Entelektüel eleştireldir... toplumu eleştirir, insanları eleştirir, devleti, yüceltilen ne varsa onu yerer, un ufak eder ki oradan bir yeniden inşa faaliyeti çıksın, diye. Hesaplaşır entelektüel, öncelikle kendisiyle sonra içinden çıktığı gelenekle, kendi cemaatiyle, fikirleriyle hesaplaşır. Kemal Tahir misal... Sosyalist gelenekten gelir, *Devlet Ana'yı* yazar, cemaati Osmanlı için sömürgeci derken o Osmanlı'nın, Türklerin adil bir yapı kurduğunu yazar; eleştirel bakar, yaratıcıdır, çığır açar...

Entelektüel sürekli sorgular, yorar, yıpratır, kasar... ta ki kopana, kopma aşamasına gelene kadar herkese birer ayna verir, yüzleşmelerini sağlar. Kendi kaderini milletinin ve toprağının kaderiyle bir görür, o yüzden kişisel ikbali için düşünmez, "çıkacaksa birlikte çıkacağız, batacaksa birlikte batacağız", der. Entelektüel, fikir, düşünce sıkıştığında yol açandır...

AYDIN BİLE ARANIR HÁLDE!

Kendi şahsi hikâyesine her zaman müracaat edilmesini istemeyen aydın bile dijital tekno-

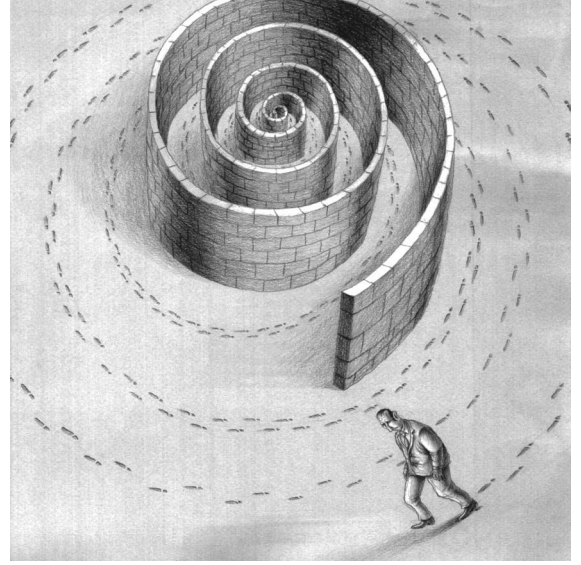
kültür çağında bir seviye olarak kaldı. Çünkü sadece siyasi kamplar değil, bir ideoloji, parti hatta sivil toplum kuruluşu, bir şirket yönetimi içinde bile odaklar, yöneticiler “kendilerine has troller”le siyasal alanı, eko-politik zemini karıştırabilmekte, kendi propagandasını yaptırırken başkalarını karalayacak doneleri servis edebilmektedir.

Eskiden “kaseti çıkmış” denilen hususlar şimdilerde mücessem olmayan, mitolojik karakterlere benzeyen fotoğraflı, marjinal ve genellikle gerçek isimlerin, gerçek kahramanların adlarının bozularak yapıldığı profillerle sağlanır. Öyle ki bazıları düşman veya rakip kişilerin her ikisi adına da çalışarak onların argümanlarını farklı hesaplarda dile getirebilir. Trump ile beraber entelijansiyaya yerleşen post-truth tam da burada gerçeğin bizatihi kendisi hâlini alır. Çünkü her “hesap” bir gerçeklik barındırır. Her “hesap” bir odağın, güç merkezinin hegemonyası için hakikati kendince bozup gerçek gibi sunabilir. Dolayısıyla ne televizyonlarda ne gazetelerde, sosyal medyada hatta siyasi demeçlerde hakikat, gerçek veya doğrular bulunmaz; herkesin kendini meşrulaştırmasını sağlayacak “doneler, veriler, istatistikler, tezler” yer alır.

Bilgiden çok “veri ve çıktı”dır önemli olan... Söz, yazı değil “içerik üretimi”, “dijital ayak izi”dir, aslolan. Okumak, dinlemek, yazmak değil “erişim sağlamak”tır, ihtiyaç... Fikrini, iradeni, bilgi görgünü açıklamak, aktarmak, öğretmek değil “paylaşım”dır, amaç... Mesele doğruyu, hakikati, gerçeği dile getirmek değil görünmek, kamuoyu oluşturmak, linç veya destek için gerekli “etkileşimi sağlamak”tır...

GÜVENLİK UZMANI, STRATEJİSYEN, KLASİK OPERASYON AYDINI...

Suriye'nin Esed'den kurtulma sürecinde benzer yaklaşımlar, dezenformasyonlar, aydın, gazeteci, trol, yorumzen tipolojiler çok daha aktif rol aldı. Esed'in gidişi, bu kavramların içerikleriyle beraber yeniden yorumlanmasına da neden oldu. Öyle ki özellikle 2000'lerden sonra beliren, tink-tankler eksenindeki “stratejisyen, akademisyen, güvenlik uzmanı, raportör” tayfası öncelikle dış basını takip ederek aktarmacılık yapmayı “öğrendi.” Olaylar, olgular, şahıslar, dünya sistemi veya yerel politikalar arasında analiz-terkip

yapmadan, tarihî-fikrî-kültürel derinlikten uzak genel tekrarlarla aslında tam da isteneni yani olayların, siyasi yönelimlerin mahiyetini vermeden “üzerinden geçen” izahları, biraz da slogan, retorik, duygusal çıkışlı parlak sözlerle “pazarlama” sanatını icra etmektedir.

Enteresan olan şu ki, televizyonlarda, haber kanallarında, sosyal medya mecralarında, YouTube gibi yayınlarda meseleler ne kadar çok konuşulursa bilinmezlik, soru işaretleri, istifhamlar o kadar artıyor!

Tam da dijital tekno-kültürün, post truthun mantığı icabı konuştukça, yazdıkça hakikatin üstündeki örtü kaldırılmıyor, aksine yeni örtüler seriliyor. Çünkü bu analizciler, stratejisyen-güvenlik uzmanları, bizatihi akademisyenler sosyal medyadaki görüntüleri, yorumları çevirilerin de imkânıyla anında alıp satabilme yetisi de kazandı! Artık sahada olup bitenleri görmek için orada olmaya gerek yok; bunlara bilhassa gizlenmesi gerekenlere yalnız istihbaratçılar, devlet görevlileri vakıf olma ayrıcalığını yitirdi. ABD Kongre baskınının tüm detaylarını, George Floyd'un katlini, Suriye'de, Gazze'de yapılan katliamları, askerî operasyonlarını dünya ilk elden, çok kısa sürede detaylarıyla öğrenebiliyor... hatta göstermenin, suçu ifşanın şehveti o derece yüksek ki, sıradan insanlar bile alıkoyduğu bir kadına, bir özürlüye yaptıkları işkenceyi övünerek anlatmanın güç gösterisiyle gizli kalması gerekenleri kendi çektiği görüntülerle ifşa edebiliyor. Öyle ki Suriye'de sıradan operasyonlar, bir kuyunun ele geçirilmesi, bir droneun düşürülmesi, bir Rus veya Ukraynalı askerin kamikaze dronelarla öldürülmesi bile sosyal medyaya anında düşebiliyor.

Esed'in gönderilmesi Suriye'den, dünyadan çok Türkiye'yi etkiledi. Türkiye'deki mezhepçi, etnik milliyetçi, laik, Kemalist, Tengrici, ulusalçı, Avrasyacı, Batıcıların ne demokrasi ne özgürlükler, insan hakları gibi bir taleplerinin bulunmadığını, ana yaşama motivasyonlarının İslâm düşmanlığı olduğunu gösterdi.

Stratejisyen, güvenlik uzmanı, uluslararası ilişkilerciler bunları takip edip anlatarak “asimetrik bilgi” sahibi imiş gibi, istihbarattan, güvenlik bürokrasisinden, siyasetten bağlantıları varmış gibi sunabiliyor, adına konuştuğu kesimlerle beraber kendini de parlatabiliyor.

Bütün bu malumat bolluğundan, sahadaki atılan kurşunların sayısının anlatılmasından, harita üzerindeki izahlardan sonra kafalarda hep aynı soru kalıyor, peki neticede kim yaptı, niçin yaptı, bundan sonra ne olacak, memleketemillete-ümmete ne faydası dokunacak? Dünya sisteminin eko-politik işlevini bilmeden uluslararası ilişkiler anlatan, güvenlik konuşan, jeostrateji gibi büyük laflar eden bu uzmanlarla beraber troller, yorumzenler, hiç habere gitmemiş gazeteci sıfatlı “etki elemanları”, romantik retorikçiler aydınlatmaktan çok “karartmayı” gerçekleştirirler. İşin aslını bilen düşünce erbabının manipülasyonu bu maaşlı ekran süslerinin, ekran bülbüllerinin propaganda ve manipülasyonlarını aynı kefeye koymamak gerek.

Kimi basit televizyon yayınları, kimi bir tweet, kimi de çektiği kısa görüntüyle hatta bir köşe yazısıyla “yönlendirdiği”ni düşünür kamuoyunu... oysa onlar yalnızca insanların, iktidarın, muhalefetin, güç odaklarının duymak istediklerini söyler. Hâlbuki bir kitabın yaptığını hiçbir televizyon yayını, sosyal medya paylaşımı sağlayamaz. Kemal Karpat'ın *İslâm'ın Siyasallaşması*, Şerif Mardin'in merkez-çevre makalesi, Said Nursi kitabı, Fikret Başkaya'nın *Paradigmanın İflası* gibi metinlerinin yaptığı “operasyonu” post-truth çağının araçlarının hiçbiri gerçekleştiremez. Fakat zaman kitap, metin değil, konuşma, sosyal medya postu, kısa videolar, dijital yayınlar zamanı dense de yine kitap bu misyonu sürdürür...

Ruşen Çakır tipolojisinin *Ayet ve Slogan* ile çalıştığı gazete ve dergilerdeki yazdıkları ile

dijital tekno-kültür çağına özgü kanallarla yaptıkları aynı etkidedir; söylemi, Müslümanlara, Türkiye'ye yaklaşımı aynı kalmak kaydıyla! Sıgılık, malumatçılık, gerçeğin çok küçük bir kısmına değinme, kanaat mühendisliği kendini Cumhur iktidarını yorumlarken de Suriye meselesini açıklarken de gösterir. Tabi her zaman başarılı olunamaz... Mümtazer Türköne gibi bir ismi yeniden parlatmayı üzerine alan Medyascope, darbenin arkasındaki güç olma gayretindeki Türköne'nin sloganik ve tahrik içeren cümlelerine rağmen yeniden devlete ve kamuya akredite olmasını sağlayamamıştır; bu anlamda Esed'in HTŞ ve SMO tarafından gönderilmesiyle bu “aydın pozisyonculuğu” da açığa düşmüştür.

Sosyalizmini her fırsatta tekrarladığı hâlde etnik-mezhep iddialarının savunuculuğunu küresel kültürün sermayesi ile fonlanan yayıncılık vasıtasıyla sağlayanlar kendilerine bir entelektüel paye verseler bile “banal aydın” kisvesinden kurtulamaz. Sosyalizm adına konuştuğunda belki bir nebze entelektüel vasfı edinebilecek küresel sermayenin kültür distribütörlüğü etrafında propagandist ve milletin değer ve kurucu nomosuna mugayir yayın yapmakla sıradan aydın nitelmesine razı gelmek başlı başına entelektüel düşüklüktür zaten. Üstelik internet portallarında Türkiye ve Müslümanlar aleyhine yazılan her yazıya alan açan bu küresel kültür manipülatörlerinin Gazze katliamına, Esed gibi bir Baas faşistinin düşmesine ilişkin yazılara yer vermemesinde, kapitalizmin aparatlığını üstlenmelerine ilaveten heterodoks ve İrani bozgunculuk sevgisinin de payı var.

ESED GÖSTERGELERİ

Esed'in gönderilmesi Suriye'den ve dünyadan çok Türkiye'yi etkiledi. Türkiye'deki mezhepçi, etnik milliyetçi, laik, Kemalist, Tengrici, ulusalçı, Avrasyacı, Batıcıların ne demokrasi ne özgürlükler, insan hakları gibi bir taleplerinin bulunmadığını hatta “insan”ı bile Müslüman-

lar ve diğerleri diye ayırdıklarını, ana yaşama motivasyonlarının İslâm düşmanlığı olduğunu, dünyanın herhangi bir yerinde bırakın iktidarı ele almayı, İslâm'a ait bir emarenin bulunmasını, Müslümanların nefes almasını istemediklerini gösterdi.

Kendilerini elit gören bu İslâm düşmanı kitlenin ne derece "cahil" olduğunu insana, topluma, tarihe, siyasal alana bakışından rahatlıkla görebiliriz. Türk askeriyle teröristi aynı kefeye koyan bir sosyal medya yayıncısının Müslümanları cahil görme ve göstermesinin arkasında Kemalist-laik elitizmin İslâm karşıtlığı bariz biçimde canlanır; vakti zamanında asker övgüsüyle vesayet çağrısı yapan bu laik-Kemalistler işlerine gelmediğinde anında orduyu terör örgütleriyle aynı yere oturtuverirler.

Suriye'de Esed'in gidişine çamur atmaya kalkan Ali Bulaç gibi tiplerle iktidar gazetesinde yazı yazan İrancının süreci karalama ve ABD-İsrail oyunu denkleme getirmesinin birbirinden farkı yok. Esed'in gönderilmesiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın varlığı, Türkiye'de laik-Kemalist, FETÖ'cü, ulusalcı, Tengrici, Avrasyacı, İrancı tiplerin muhalefetlerinin ana mantığının İslâm ve Sünni düşmanlığıyla beraber şahsi yani Erdoğan karşıtlığı olduğunu da daha da netleştirmiştir. İslâm'ın, Müslümanların, Erdoğan'ın durduğu yerin her zaman tam karşısında konumlanmak bu kesimlerin tek politikaları, tek numaraları aslında. Müslümanlara kalite, liyakat eleştirisi yapanların sığılıkları son on yılda açık seçik belirdi.

Şu kıstas bu süreçte daha da değerli hâle geldi; bir olay, bir durum kâfiri, gavur seviciyi, laikleri, İslâm düşmanlarını, münafıkları üzüyor, endişelendiriyorsa beraberinde hayra vesile olabilecek iyilik ve imkânı da barındırıyor. Tabi Aleksandr Dugin gibilerin, Rusya Ortadoğu'dan itibarsızlaştırılarak kovulduktan sonra huyla intikam derdine düşenlerin dostluklarına da yüz vermemek gerekir zaten.

İSLÂMCIILARIN DAHA SEÇİCİ, DAHA SEÇKİNCİ OLMASI GEREKİR!

İslâmcılar içinde şairliğiyle tanınan ama her fırsatta İslâmcıları ve Müslümanları fişleyen, linç için ortaya atan ahlaksızların Gazze, Suriye,

Müslümanlara desteğiyle İslâm karşıtlarının kösteği aslında aynı yere hizmet eder. Bunlarla sahne şovmenleri arasında fark görmemek gerekir.

Suriye'ye, Halep'e giderek hiçbir şey anlatmadan, yiyip içtiklerini, romantik ve ağlak bir dille sunan, kazaen yattığı hapis hanedeki üç günlük anılarını Sednaya'da 40 yıl yatanlardan daha fazla ballandırarak aktaran, Gazze soykırımını üzerine söylediği bir cümle ile ünlenen, çektiği bir kafe videosu ile kanaat önderi gibi muamele görenler, her durumda zulme uğrayan, göçen, savaşan, zafer kazanan Müslümanlardan çok daha fazla kazanıyor, bu tipler mücadeleyi en az Türkiye'deki Esedciler kadar menfi etkiliyor.

Entelektüel sadece geçmişi, ideali, ilkeleri sıralamaz, zamanını anlamaya çalışır, geleceği kuracak ilke ve değerleri de inşa eder. Hegel tarihin ve zamanın ruhundan bir gelecek felsefesi çıkarmayı başarmıştır.

İslâmî camiada, yazan ve düşünenlerin zamanın ruhunu anlayıp ideal-politik-düşünce geliştirmek istemeleri engellenir. Yazıdan, düşünceden, yazarlardan beklenen özellikle ölen aydınların, âlimlerin görüşlerinin tekrar edilmesi, belirlenmiş sloganların atılması, ezberlenen söylemin tekrar edilmesidir. Kendi fikrini, analizini dile getirmeye çalışanlar yalnızlaştırılıp yok edilir.

Basit kurgulu şovlar, birkaç cümleli retorikler el üstünde tutulur. Üstelik medeniyetimiz kalıbını kullanan, felsefe derslerini tekrar eden, bir masanın metafiziğini anlatmaktan bıkmayan, İbn Sina ve Farabi'de, felekler âleminde, ay altı âleminde kalan, suduru, Taşköprüzadeyi ısıtıp ısıtıp anlatan, geleceğe dair tek cümle kuramayan üstelik İslâmcılığı laiklerin diliyle başkalarının hayatına karışan diye anlatan şebekeler kamusal alanda, entelijansiyada ziyadesiyle yerini alır.

Tabi bilhassa İslâmî kesimde etnik kimliklerini önceleri İslâmcılık sonraları liberal vurgularla ifade eden, Türkiye'nin temel bileşenleri ve kodlarına karşı her durumda muhalefet geliştirilenler de var. Mezkûr kesimin bir kısmı İrancılıkla maluldür; Şebbiha'nın Müslüman Kardeşleri kıymına gözlerini kapatırken, Türkiye'de

Gezi-Hendek-terör-FETÖ darbe girişimlerine örtük destek verdikleri gibi bunların bastırılma yöntemlerini eleştirirler de. Hep sol liberal, Kemalist-laiklerle aynı düşündükleri, bir arada iş yaptıkları hâlde başörtüleri, geçmişleri nedeniyle İslâmcıların içinde de saygındırlar. Millîci, yerlici söylem karşısında sol liberal, laik-Kemalistlerle bir arada bulunan, iş yapan İslâmcılar, bu kesimin İslâm düşmanlığını ise sahiplenmeyecek kadar uyanıklar da!

Tabi 1990'lardan Gezi'ye dek sol liberal, laik Kemalistlerle müşterek gösterilere katılan, eşcinselliğe ve başörtüsüne özgürlük eylemlerini bir arada gerçekleştiren, proje gazetelerde yazılar yazan bu tipler Esed'in gönderilişinde de elbette yine ortacı, yine iki tarafı da bir şekilde haklılaştırıcıdır; aman efendim Esed'e müdahale çözüm değil, seleflik yükselmesin, özgürlüklere hâle gelmesin! İdeal, genel geçer kelimeleri her durum için zikredebilen, her dönemin iktidar denkleminde yerini alan, çözüm sürecinde silahlı kuvvetlere galiz ifadeler serdeden, millî yerli dönemde tasfiyelerin aparatlığını yapanlar ezber cümlelerini Esed ile el sıkışma teklifinde de Esed'in düşürülmesinde de kullanırlar, öyle mezhebi geniş, öyle konformisttir ki cümleleri, varoluşları, kalemleri "her duruma müsaittir."

Kim olursa olsun egemenin, hegemonun aradığı, özlediği kalem erbabı bu omurgasız tiplerdir. Tutarlılık umurlarında olmaz. Çünkü yazıyı, kalemi, ekranları, gazete sayfalarını sadece kiralayabilecekleri sahip aramak için kullanırlar. Özellikle millî yerli dönemle beraber nerede yetiştiği, nerede yazıp da geldiği belli olmayan, muhabirlik yapıp yapmadığı muhal pek çok tip kendini gazeteci diye tanıtarak "akreditasyon" almıştır. Hangi haberi yaptıkları, hangi manşeti attıkları bilinmez; tek maharetleri işaret edilene konuşmalarıdır.

İktidar değişse, yeni bir Cumhurbaşkanı, belediye başkanı seçilse, bir önceki kullandıkları övücü sözleri yenisi için de çekinmeden, yüzleri kızarmadan zikredebilirler. Muhalefetin iktidar için getirdiği liyakat ehliyet eleştirisinin temelinde bu ne idüğü belirsiz, sıradan bir lümpenden, lise mezunundan farkı olmayan donanımıyla iri laflar yuvarlamaya çalışan

ama camianın, hele ki Türkiye'nin en birikimli, entelektüel kapasitesi en yüksek kesimi olan İslâmcıları temsil makamında buldukları için yüzünü kızartan bu tipler bulunur.

Ahmet Cevdet Paşa, Namık Kemal, Babanzâde, Said Halim Paşa, Mehmed Âkif gibi hem teorisyen hem uygulayıcı makamında derin ilim ehli-mütefekkir-entelektüel kökleri, 1970'lerden bu yana çok yönlü tartışma, fikir teatisi yapma, eser verme yetisi bulunan İslâmcıları bu cehli-mürekkeler temsil ediyor.

Gazetecilerden zaten derin ve geniş entelektüel ilgiler beklenemez fakat bu trol bile olamayacaklar bildiğin papağandırlar, ezberleri tekrar ederler yalnızca. Hâliyle Türkiye'nin, iktidarın başarıları bunların savunuculuğunda çelimsiz bir hurda bilgiye dönüşür, sıradanlaşır.

İSLÂM DÜŞMANI SOL-LAİK-KEMALİST AYDIN

Gazze katliamında, Suriye zaferinde öne çıkanların bazıları da bir tek sahada yetkinlik sahibiyken onun verdiği şöhretle bu sefer pek çok alanda söz hatta otorite sahibi olmaya da yeltenir. Bu tiplerin nefesleri olayın aktüelliği kadardır. Filistin, Arap edebiyatı, Suriye coğrafyası, Şii çalışmaları, Müslüman Kardeşler ihtisası, Baas bilgisi için kendine başvurulup belirgin bir ivme yakaladığında mesela Türkiye'deki sol hareketlerle ilgili de fikir beyan etmeye yeltenince gülünç duruma düşer ama burası Türkiye, burada rezil olmak söz konusu bile değildir; baskın basanıdır!

Tüm kariyeri, açıkçası geçimi İslâmcılar vasıtasıyla gerçekleşen muhabir bile olamayacak gazeteci, köşe yazarı titrli bazıları artık emekli olduktan sonra sol geçmişini hatırlar, vicdancılığa soyunur, hümanizmini Batıcı radikal özgürlükçülükle soslar, gevrek gevrek "Türkiye'nin güneyi Esed gidince Afganistan'a dönecek" de der.

Türk ordusunda general rütbesine kadar çıkmış bir Kemalist'in, "güneyimizde İslâmcılar olacağına laik PKK-YPG devlet kursun daha iyi" demesi de aynı mantıkla ilgili... Elbette bu laik-Kemalist aydın tipi hâlâ meseleyi içki-başörtüsü-namaz denklemine sıkıştırır.

Laik Kemalist hem de solcu birinin deniz kenarında mayolarıyla poz verenlerin bulunduğu eski bir fotoğrafı göstererek Esed'i, örgütü ilerici görüp yeni Suriye yönetimini gayrimeşru sunma gayretleri tüm muhalefetin ortalamasını yansıtır.

FETÖ'nün yayın organlarında köşe yazısı yazan, tüm etkinliklerinde başköşede bulundurulmuş, İrfan Külyutmaz müstearıyla da polemikler yapan, eski bir solcunun İslâmcıları başörtüsü, meyhane, namaz üçgenine sıkıştıran ifadeleri de Suriye'de Müslümanların kazanmasıyla ilgili. Bunlar Türkiye'nin, bekledikleri gibi 2000 öncesine dönme ihtimalinin her gün biraz daha azalmasından duydukları kaygı ve huncu İslâmcıların başarılarına saldıracak gerçekleştirebilirler.

Öyle ki güya ulusalcılık, bağımsızlık kasan bu laik-Kemalistler arasından Ankara'da İsrail tanklarının gezmesini bir hayal, beklenti, özlem olarak anlatanları da çıkar. Çünkü muhalefet için Batı laikliği, İslâm'dan öndedir, Müslümanların idaresi altında yaşamaktansa herhangi bir kafir postasını görmeyi tercih ederler. Zaten laik aydınların, oyuncuların, sahne sanatçıların, şarkıcıların geneli, Türkiye'nin, Müslümanların karşısında kim varsa onları tutarlar. Gazze'de katliam yapan İsrail'i bir meslektaşları eleştirme cesareti gösterebilirler, rahatsızlıklarını alenen dile getirirler, kendi buldukları ortamda hakikatin söylenmesine kızarlar.

YENİ BİR İNŞA İÇİN: YENİ GÜZİDELER, YENİ ENTELEKTÜELLER

Türkiye'de insanlar, vaziyete eleştirel bakanlar bile ya yüceltmeye ya gömmeye, övme veya sövmeye, retorik sloganlar atmaya prim verdikleri için aydın bile zaman zaman bu topluma, ülkeye fazla gelebilmektedir.

İlkelere, ideallere sadık, temel kaynaklarını, inanç ve ahlaki değerlerini, düşündüklerini her ne surette olursa olsun hayata geçirmeye, hegemonyanın niteliğine bakmaksızın adaleti, hak bilirliliği, hakkaniyeti, makulü, marufu, meşruiyü, müşterek ve müstakil olanı savunmaya, gerektiğinde kendi geleneğini de eleştiren, topluma kendi ayakları üzerinde durmayı salık veren bir entelektüel duruş açık ki bu ülkede çok da tercih edilebilir değil.

Biz adaleti sever isteriz, bize uygulandığında; biz millet olarak gücü severiz, kendimizde olduğunda; biz ayrıcalıktan nefret ederiz, başkalarına uygulandığında; okuyana, âlime, entelektüele çok değer veririz fakat fazla da "doğrucu davut" olmadığı sürece...

Sloganlarla, romantik çıkışlarla, nostalji ve tarih övgüsüyle kendimizden geçmeyi, pembe masallar dinlemeyi, gerçekliğin hep olumsal tarafıyla var kılınmasını benimseriz. İri laflar, hurra dili, makyajlı ve süslü parlak cümleler, olduğundan büyük nitelermeler, belagat yoğun anlatılar, uyuşturucu olduğunu bildiğimiz hâlde küçük hadiselerden büyük sonuçlar çıkarmalar, rahatlatıcı ve teskin edici hülyalar Esed'in gönderiliş anlatıları gibi tercihe şayandır.

Aydın, yazar, trol, yorumcu taifesi bu parlak ve umut dağıtan cümlelerle aynı zamanda kendi yerlerini sağlamlaştırırken tüccar taifesi kendi şahsi piarı üzerinden başka sahalarda işler de alırlar. Gazze soykırımında, Suriye zaferinde ortaya çıkan baykuşlar kadar akbabalar da bir anda ortaya çıkıp hamaseti devreye alıp meselelerin aslını esasını öğrenme ve kavramayı imkânsızlaştırırlar. Nasıl bir kesim her şeyi olumlu, ümitvar, iyi gösteriyorsa bir başka kesim, muhalifler de aydınıyla, trolüyle hiçbir müspet gelişmeyi yeterli görmez, öldük-bittik-mahvolduk edebiyatına geçerler.

Türkiye'nin meselesi, entelektüelinin yokluğu, aydınının mensubiyetsizliği, tutarsız ve omurgasızlığı değil devlet mekanizmasının ve karar alıcıların yüksek iyiyi, kaliteyi, eleştireliliği hedeflememesi. Hâlbuki kritik eden, doğruya, güzele, başarmaya daha fazla yaklaşır.

Türkiye'nin geleceği, düşünce hayatının ve entelijansiyasının sıhhatli işleminde... Kasyun Dağı'nda kahve romantizmi, Esed gitti her şey düzeldi iyimserliği ile Müslümanlar kazanacağına Esed kalsaydı, Ankara'ya İsrail postalları gerek, ne Esed ne İslâmcılar ortacılığı arasında Türkiye'ye, var olan şartları değerlendirip onları aşarak İslâm âlemini Batı karşısında üstün konuma getirecek bir düzenin imkânlarını oluşturma bilinci, iradesi, hareketi teklif eden, öne düşen entelektüeller, güzideler, bunları destekleyen devlet mekanizması gerek.

REELPOLİTİK, İSRAİL VE SURİYE

— MEHMET FURKAN ÖREN —

1994 yılında Pulitzer ödülünü kazanan Cavin Carter, Sudan'da yaşanan olaylardan dolayı açlık ve sefalet içinde yaşayan insanların durumunu, bir çocuğun ölümünü sembolize eden ibretlik bir fotoğrafla bütün dünyaya faş eder. Ödül kazandıran fotoğraf, aynı zamanda Carter'i eleştirilerin hedefi hâline getirir. Anlatılanlara göre Carter henüz daha yeni baba olduğu için olayın sarsıcı etkisi altında kalır. Ödül aldıktan sonra madde bağımlısı hâline gelir ve nihayet intihar eder. Fotoğrafın barındırdığı mesajlar çarpıcıdır. Buna göre az ötede Birleşmiş Milletler'e ait bir yardım kamyonu vardır. Kamyona ulaşmak için çabalayan ve gıdasızlıktan bitap düşen bir çocuk, çocuğun hemen yanında ise bekleyen bir akbaba bulunmaktadır. Yanı sıra bu süreçlere şahitlik edip kendi gündemi ve mesleği için seyirci kalan foto muhabiri Carter vardır. Carter belki de olayın vahametini ortaya koymak istiyordu. Amacı ne olursa olsun onun çektiği fotoğrafın ima ettiği mesaj açıktır. Zor durumda düşenler, düşenleri yemek için bekleyen akbabalar ve akbabalara müdahale edebileceği hâlde müdahale edemeyip kendi gündemlerine odaklananlar vardır. Bir insanın herhangi bir olaya müdahale edebilecek gücü varken kendi işine/gündemine odaklanıp rasyonel davranması etik midir? Olayın ortaya çıkardığı ahlaki durum, sadece insanın değil aynı zamanda semavi dinler açısından da kelami tartışmanın ana gündemidir. Tanrı bunca kötülüğü değiştirebilecek güce sahip iken neden müdahale etmiyor? Bu soruya verilebilecek mantıklı cevaplardan birisi Tanrı'nın iyi insanların eliyle olaya müdahil olduğudur. Peki ya iyi insanlar kalmamışsa? İslâmî anlayışlardan

birine göre yeryüzünde iyilik için çabalayan insanlar olduğu sürece kıyamet kopmayacaktır. Günümüz şartlarında ortaya çıkan manzara iyi insanların bitmediğini ancak sayılarının bir hayli azaldığını göstermektedir.

Günümüz duyarsız toplumundan azade olarak, güçlü aktörlerin, özellikle devletlerin olaylara müdahale edebilecekken sessiz kalmaları reelpolitik şeklinde kodlanmaktadır. Carter'ın çektiği fotoğraf politik arenada çokça kullanılan reelpolitik kavramının karşılığıdır. Vahim olan bir duruma müdahale imkânı varken kendi gündemine odaklanıp meseleyi izlemek ve karışmamak... Özellikle Ortadoğu'da güçten düşmek akbabalara yem olmakla eş değerdir. 2011'den bu yana Suriye olaylarının ortaya koyduğu manzara budur. Birleşmiş Milletler, küresel aktörler, Suriye'de çıkarları olan güçlü devletler müdahil olmaya çalıştılar ancak Suriye ile ilgili dış aktörlerin her biri kendi gündemiyle ilgiliydi. Öte yandan acımasız yöntemlerle başa gelen Hafız Esed'in saltanatını sürdüren, kendi toplumunu diktatörce yöneten, şiddet araçlarını orantısız kullanan, siyasi feraset konusunda beceriksiz Beşşar Esed, konfor alanlarını terk etmek yerine Suriye'yi kendi vatandaşları için cehenneme çevirme yolunu seçti. Yanı sıra bir devlet görünümü verse de belli bir millet etrafında şekillenme becerisi ortaya koyamayan bir sosyal yapı ve bunu politik ajandaları için kullanan dış unsurlar milyonu bulan ölümlere ve milyonlarca mülteciye yol verdi.

Suriye olayları ve ortaya çıkardığı dramatik durum Carter'ın fotoğrafını andıracak bir çerçeve

sunmaktaydı. Demokratik yöntemlerle yönetilme-yi isteyen, Esed'in kendi halkının gündemi-ne odaklanması gerektiğini söyleyen Suriyeli muhalifler, iktidarı baskı ve katliamla özdeş Esed'in vahşi yönüyle yüzleştiler ve bu süreç hem küresel hem bölgesel aktörlerin müdahil olmasıyla belli bir hesaplaşmanın arenasına dönüştü. Binlerce acı, gözyaşı ve dramatik süreçler, olaya müdahale eden dış aktörlerin reel politik manevraları altında insanlığın lekelerle dolu tarihinde önemli bir virgül olarak yer aldı. Reelpolitik davranıp Esed rejiminin yanında yer alanların, onlarca general ve askerini Suriye'de kaybedenlerin ve İran İslâm Cumhuriyeti'nin durumu çeşitli yönlerden hem ibretlik hem de öğreticidir. Birleşmiş Milletler çoğu olayda görüldüğü gibi seyirci kaldı. Ruslar ve İran Esed'i savundu, ABD kendi güdümünde bir bölge oluşturmakla ilgilendi, Türkiye ise ilk baştan itibaren demokratik, kapsayıcı ve toplumla bütünleşen bir yönetim modeli önerdi ve muhaliflerin haklı taleplerinin karşılanması gerektiğini savundu. Ancak güç yetersizliği, ABD'nin güvensiz politikaları, PKK'nın Suriye'de alan kapma hesabı, çok uluslu operasyonel bir örgüt konumundaki IŞİD, küresel salgın gibi süreçler acı, keder ve hüznle beraber Suriye olaylarının soğumasına yol verdi. Türkiye olayların başından itibaren Suriye meselesinin diyaloga çözülmesi, sınır güvenliği ve toprak bütünlüğünün önemli olduğunun, Esed yönetiminin tedrici olarak demokratik bir sürece evrilmesi gerektiğinin ve kendi halkının sözlerine kulak

vermesinin Suriye için önemli olduğunun altını çizge geldi ve bu politikasından da taviz vermeye özen gösterdi.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Beşşar Esed ile görüşme isteği, bu konuda kalem oynatan yazarlarca sadece Türkiye'nin tezlerinin değil, tezini dayandırdığı muhaliflerin de kesin yenilgisi şeklinde kodlandı. Oysa kazan ayağının hiç öyle olmadığı anlaşıldı. Suriye bağlamında yerel düzeyde muhaliflerin, bölgesel ve küresel düzeyde dış aktörlerin dayandığı birkaç teze rağmen Türkiye'nin baştan beri savunduğu tezlere dayalı bir manzaranın oluşması sevindiricidir. Türkiye kendi tarihinde sömürgeci emeller gütmemiş, hiçbir yerel aktörü kendi siyasi gündemi için koçbaşı olarak kullanma eğiliminde olmamış, yeri geldiğinde ise Kıbrıs harekâtındaki gibi bedel ödeyerek kendi göbeğini kendisi kesmiştir. İran'ın ve diğer aktörlerin Suriye'ye müdahil olan ve zulmü derinleştiren politikalarını görmezden gelip, sorunun kaynağı olarak Türkiye'yi gören muhalif yaklaşımlar hakkaniyetli değildir. En uzun sınıra sahip yanı başındaki bir ülkede meydana gelen olaylara bigâne kalmak rasyonel olmadığı gibi insani de değildir. Türkiye istese de istemese de Ortadoğu ile ilgili her tasarruf, olay ve durum bir şekilde kapısını çalmakta ve onu ilgilendirmektedir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler, öte yandan mevcut jeopolitik kırılmalar Türkiye'yi özellikle Ortadoğu'da aktif ve dikkatli politikalar geliştirmeye zorlamaktadır.

Bu jeopolitik kırılmaları anlamak, Suriye ve Ortadoğu'daki durumları çözümlmek için biraz geçmişe ve tarihe, İsrail'in kuruluş hikâyesine ve perde arkasındaki durumlara da bakmak gerekmektedir. Suriye'deki olayların çıkış hikâyesi Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında kurulan İsrail'e dayanmaktadır.

ORTADOĞU VE İSRAİL

Günümüz Ortadoğu'sunda yaşananlar önemli boyutlarıyla Birinci Dünya Savaşı'nın bu coğrafya için henüz bitmediğini göstermektedir. Özellikle Fransız ve İngilizlerin tasarladıkları Sykes-Picot Antlaşması, Ortadoğu sınırlarının sosyal yapının dinamiklerinin dikkate alınmadan cetvelle çizilmesi ve bu süreçte uzunca süre Müslümanlara hamilik yapan Osmanlı İmparatorluğu'nun müşkül durumu bu coğrafya için büyük bir talihsizlik olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ana aktörleri Rusya, Fransa ve İngiltere'nin oyun sahası konumundaki İslâm dünyası, Rusların aradan çekilmesiyle Fransa ve özellikle İngilizlere kalmıştır. İngilizlerin politikaları ise tamamen çıkar ve reelpolitik üzerine kurguludur. Bu reelpolitik sömürgeci karakterin mümeyyiz vasfı, çıkarlara dayalı siyaset ve kendi gündemine odaklı bencilce yaklaşım biçimleridir. Ancak İsrail'in İngiltere eliyle kurulması başka bir boyutuyla, reelpolitikte duyguların kesişim noktasıdır. Ortadoğu'da İsrail'in kurulması tarihî açıdan İslâm toplumu ile güç mücadelelerine giren Batı için işlevsel, rasyonel ve kullanışlı bir strateji olmuştur. Meselenin duygu boyutu ise tarihî bakımdan aynı çizginin parçası konumundaki Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'ın birbirinden

hazretmeyen karakteriyle ilgilidir. Birbirlerinin devamı bu dinler mücadelenin ana dinamiğini oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı sürecinde Ortadoğu'nun şekillenişinin ana parametresi özetlendiğinde Suriye örneğindeki gibi çeşitli manda hükümetlerinin kurulması ve İsrail'in kuruluşu, Hıristiyan âleminin Yahudi ve İslâm hoşnutsuzlukları ile kesiştiren ve günümüze de yansıyan boyutlara sahiptir. Bu açıdan İsrail'i kurduran durum nefretle reelpolitığın kesiştiği düzlemle ilgilidir.

NEFRETİN REELPOLİTİĞE DÖNÜŞÜMÜ

Ortadoğu'daki mevcut durum, sömürge dinamiği, Avrupa'daki antisemitizm, İsrail'in kuruluşu ve İngilizlerin buradaki rolü anlaşılmadan tahlil edilemez. Şimdilerde kısmen diyet borcu psikolojisinin de etkisiyle Avrupalı aktörler İsrail'in arkasında dursa da Avrupa tarihi bir boyutuyla Yahudi düşmanlığının tarihidir. Özellikle Katolikler ve genelde Hıristiyanların Yahudileri sevdiği söylenemez ki Yahudilerin Avrupa'da birkaç defa kırıma uğramaları, zaman zaman Müslümanlara sığınmak zorunda kalmaları bu durumun bir örneğidir. Buradaki kritik nokta belli bir kültürün ve kamusal alanın nefretinin dayandığı kaynakların motivasyon biçiminin hangi zemine dayandığıyla ilgilidir. Hepimiz insanız, peki neden bazı insanlar kolektif bir şekilde bazı insanlara düşmanlık eder? Bu sorunun cevabı semboller, diller ve farklı göstergeler çerçevesinde okunmaktadır. Oysa Avrupa'nın antisemitist karakteri özcü doneler taşımaktadır ve İsrail'in kuruluşu buna dayanmaktadır. Yahudi entelektüellerin Avrupa macerası, özde modernite öncesi ve modernite sürecindeki ana eğilimleri, nefret dinamiğinin entelektüel eğilimin şekillenmesine olan etkisine iyi bir örnektir.

Avrupa'nın Yahudi nefreti, tarihî açıdan Yahudi entelektüellerin genelde ortodoks bilgi yapılarına karşı muhalif ve eleştirel karakterde metinler üretmeleriyle sonuçlanmıştır. Yahudi entelektüellerin Hıristiyanlığa karşı modernleşme sürecinde fikirleriyle aktif rol almaları bu açıdan öğreticidir. Modern felsefenin ve seküler karakterli analizlerin yaygınlaşmasında Yahudilerin kayda değer etkileri, biraz da antisemitizmi dinle ilişkilendirmeleri dolayısıyladır. Neticede Hıristiyanlığın can çekişmesine yol açan

modernleşme sürecinde Avrupa orijinli düşüncüler duruma biraz daha insafli yaklaşırken, Yahudi entelektüeller musalla taşına konulan dinin bir an önce defnedilmesi için ellerinden geleni yaptılar. Çünkü Hıristiyanlık Yahudiliğe karşı toplumsal nefretin oluşmasında başat aktör olarak kodlanmaktaydı. Elbette ki bu, Yahudi entelektüellerin bir merkezden örgütlü şekilde hareket ettiği anlamına gelmez, ancak dinle ilgili metinlerine sinen negatif algının bu tarz bir psikolojik çerçeveye temellendiğini söylemek mümkündür. Bunun işaretleri modernleşme çözümlerinde görülmektedir.

Örneğin dini kitlelerin ahyonu gören Marx'ın babası bir Yahudi'ydi ve Almanların Yahudi nefretinden ötürü Hıristiyanlığa geçmişti. Bu din değıştirme olayına şahitlik eden Marx'ın kitleleri yönlendirici etkisi olan dini benimsemesi ya da iyi şekilde kodlaması beklenebilir bir şey değildir. Çünkü din dogmatik birtakım referanslara sahipti ve bunların Yahudi düşmanlığını körükleyen bir fonksiyona sahip olduğu düşünölmekteydi. Günün sonunda Avrupa'da Hıristiyanlığın sosyal etkisinin kaybolmasının, modern devlet yapılarının ortaya çıkmasının ve sosyal eğilimlerin dinî formlardan azade kalmasının Yahudiler için daha iyi olacağı düşünölebilirdi. Oysa modernleşme Yahudiler için nefretin daha sistematik hâle gelmesiyle sonuçlandı.

Bir çeşit aksesuara dönüşen Hıristiyanlığa karşı öne çıkan ulus devletlerin reflekslerine karşı duruş sergileyen Yahudi entelektüellerin bariz eğilimleri, bir çeşit nefret objesi olan Yahudiliğin muhalif olma karakterinin entelektüel faaliyetlerine yansıyan özelliklerinin anlaşılması açısından ibretliktir. Yahudi entelektüeller dine karşı modernleşmeyi eleştirdiler, ardından modernleşmenin sıkı eleştirmenleri oldular, bu karakterin şekillenmesinde ise Avrupa'daki Yahudi hoşnutsuzluğunun önemli etkileri vardır. Nihayetinde dünya tarihinde modern devlet ve onun felsefesi çerçevesinde yapılanan Almanya'nın bürokratik yapısı ve bir maki-ne gibi hareket eden karakterinin Yahudileri tümüyle dışlaması, Yahudi düşmanlığının bir din meselesi olmasının ötesindeki durumlara işaret etmekteydi. Hıristiyan Batı Yahudileri dövmekteydi. Oysa modern Batı çok daha kötü dövüyordu. Sıkı modernleşme eleştirisi metinlerinin Yahudi entelektüeller tarafından

İran'ın ve diğer aktörlerin Suriye'ye müdahil olan ve zulmü derinleştiren politikalarını görmezden gelip, sorunun kaynağı olarak Türkiye'yi gören muhalif yaklaşımlar hakkaniyetli değildir. En uzun sınıra sahip yanı başındaki bir ülkede meydana gelen olaylara bigâne kalmak rasyonel olmadığı gibi insani de değildir.

kaleme alınması bu açıdan anlamlıdır. Horkheimer, Adorno, Arendt, Bauman gibi isimlerin modernite eleştirileri ve değerlendirmeleri aslında "Hıristiyanlığın getirdiği anlayış bizi dövüyordu, modernitenin getirdiği anlayış da bizi dövüyor!" ile karakterize olmaktadır. Bu durumun günümüzde pek çok metinde geçen şekli, "bir din eleştirisi olan modernite de aslında bir dindir" mealindeki analizlerdir. Hitler özelinde Avrupa'da meydana gelen durumun Yahudiler açısından özeti, Avrupa için sorunun bizzat Yahudiler olmasıydı. Diğer bir ifadeyle problem Hıristiyanlık inancı ya da Bauman'ın sıklıkla vurguladığı gibi modern felsefe değildi, Yahudilerin kendisiydi.

Avrupa'daki antisemitizm ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda bu kıtada meydana gelen olaylar Ortadoğu'da onlarca yıl sürecek ve günümüze de yıkıcı etkileri yansıyacak olaylar zincirini de tetiklemiştir. Yahudi devletini kurduran dinamik özünde antisemitizmdir ve arkasında stratejik bir plana dayanan İngiliz aklı vardır. İngilizler Avrupa için bir sorun olan, zaman zaman kıyımlara uğrayan Yahudilerin kanlarına Avrupahlıların ellerini buluşturmamak için reelpolitikle nefretin örtüştüğü planlarından birisini gerçekleştirmiştir. Filistin'de alan açmak, açılan bu alana Yahudileri tedricen yerleştirmek, onların terörce faaliyetlerine göz yummak, nihayet yeterince güçlendiklerinde ise çekilmek ve gerektiğinde Ortadoğu'ya müdahale etmenin bir aracına dönüştürmek reelpolitikdir. İngilizlerin bu olaydaki durumu "Avrupa'dan defolun gidin!" demenin başka bir biçimidir. Ancak Avrupa'daki antisemitizm Yahudilerin sadece Filistin'e değil aynı zamanda ABD'ye

Suriye bağlamında ABD tarafından beslenen, İsrail tarafından desteklenen ve sosyal yapısı itibarıyla Türkiye'ye istikrarsızlık ihraç edebilecek en önemli faktör PKK ve onun oluşturduğu sosyal zemindir.

de önemli bir şekilde göçüyle sonuçlanmış ve Yahudilerin Protestanlarla birlikte bu devletin kuruluşunda önemli roller almasıyla sonuçlanmıştır. Bu denklemde ortaya çıkan resim gayet basittir. Ortadoğu'da bir İsrail ve bu İsrail'i her şeyi ile koruyup kollayacak bir ABD ve olayları kenardan izleyecek, gerektiğinde müdahil olacak İngiltere...

İSRAİL VE SURİYE

İsrail başta ABD olmak üzere Batılı güçlerin Ortadoğu'ya, daha açık bir ifadeyle İslâm dünyasına müdahale etmesinin bir aracıdır. İngilizlerin kurduğu ve ABD'nin korumakla "görevli" olduğu bu devlet Batı'nın Ortadoğu'daki ileri karakollarından biridir. Uzunca bir süredir kimi analistler ABD'nin Ortadoğu'daki varlığını petrole ilişkilendirmektedirler. Oysa durum sadece petrol ve paradan ibaret değildir. Mesele İsrail'in güvenliği ve savunmasıdır. Bugün Ortadoğu'da İsrail diye bir devlet olmasaydı muhtemelen ABD ve onun vekil güçleri de olmayacaktı. 7 Ekim'de Aksa Tufanı ile başlayan süreçte İsrail'in, bütün dehşetengiz saldırısına rağmen kayıtsız şartsız desteklenmesi, Netenyahu'nun kongrede ayakta alkışlanması ABD'nin Ortadoğu'da niçin bulunduğunu göstermektedir. Ortadoğu'da İsrail ve onun ABD'deki güçlü Yahudi lobisi olduğu sürece Amerika bölgede bulunmaya devam edecektir. İsrail'in Ortadoğu'daki beklentisi ise *Oded Yinon planı* diye bilinen planlarla doğrudan ilgilidir. Buna göre Ortadoğu'da güçlü devlet bulunmamalıdır, devletler çoğunlukla kendi iç gündemleri ve sorunlarıyla uğraşmalıdır. Mümkünse küçük parçalara ayrılmalıdır. Lübnan olayları, Irak'ta yaşananlar ve daha pek çok unsur Oded Yinon planının hiç de yabana atılmaması gerektiğini göstermektedir.

Nitekim Suriye'deki değişimi fırsat bilen İsrail, Golan Tepeleri'nde işgal ettiği alanları genişletti ve Şam'ın yakınlarına kadar geldi. Öte yandan kendi ayakları üstünde durabilen bir devlet yapılıncasının teşekkül etmemesi için Suriye'nin silah ve mühimmat depolarını bombaladı. Suriye'nin kalkınması ve toparlanması en ideal yönetim modelinde bile on yılları gerektirmektedir. Öte yandan ortaya çıkan manzara Irak'ı andırmaktadır. Bu çerçevenin merkezine ise Türkiye yerleşmektedir. Bugün Ortadoğu'da bu tezlere şerh koyan, kendi tezlerini oluşturan ve üstelik tarihî derinliğe sahip bir geleneği bulunan en önemli aktör Türkiye'dir. Yıllarca İslâm'ın bayraktarlığını yapan, Avrupa'da tarihsel olarak İslâm ile özdeşleştirilen bir toplum, tarihe sünger çekse bile ötekinin gözünde hep aynıdır. Nitekim 2005 yılında başlayan AB müzakereleri sürecinde "Türkler Viyana'yı geçtiler" minvalindeki serzenişler tarihî misyonun kenara atılmadığını göstermektedir. İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Ortadoğu'da kurduğu nizam Batı'nın Yahudi antipatisiyle İslâm antipatisinin kesiştiği ve oyun kurucu olarak Batı'nın yer aldığı bir felsefeye dayanmaktadır. İsrail bu felsefenin merkezindedir. Şayet bir medeniyet projeksiyonu yapılacaksa Batı için güçlü bir İslâm toplumu ve hatta Yahudi toplumu tehlikelidir. Ancak Yahudilik İslâm'a göre daha evladdır. Bu durumda İsrail bütün İslâm ülkelerinden güçlü olmalı, İsrail'in at koşturduğu yerlerde güçlü devletler olmamalı, ancak İsrail Batı çıkarlarını tehlikeye attığı andan itibaren sınırlandırılmalıdır. Bu durumda tarihî derinliğe sahip güçlü bir Türkiye'nin istenmediğini söylemek zahtan varestedir.

TÜRKİYE'YE YANSIMALAR

Türk toplumunda sıklıkla kullanılan “böl, parçala, yut” ifadesi ile İsrail ve onun hamisi konumundaki ABD'nin Ortadoğu politikaları değerlendirildiğinde Türkiye'nin Suriye bağlamındaki kazanımlarının önündeki en büyük engelin parçalı bir Suriye projeksiyonu olduğu görülmektedir. Parçalı Suriye'nin İsrail'in ve onun hamisi ABD'nin işine geldiğini söylemek için derinlikli analizlere ihtiyaç bulunmaktadır. Parçalı bir Suriye'nin uzun vadede Türkiye'nin iç kamuoyuna olumsuz yansımalarının olacağını söylemek mümkündür. Burada HTŞ ve SMO yapıları din merkezilik ve “radikal İslâmcılıkla” özdeş kılınarak ötekileştirilmeye çalışılırken, PKK güdümündeki yapı ise seküler ve modern bir yapı şeklinde lanse edilmektedir. Bu tartışmanın Türkiye'deki analistleri de ikiye böldüğü görülmektedir. Çoğunlukla sol ve seküler kanaat oluşturucular HTŞ bağlamında “radikal İslâmcılığa” vurgu yaparken, muhafazakâr, mütedeyyin kesimler ise PKK faaliyetlerinin altını çizmektedirler. İki tartışma biçiminin de dayandığı nokta orta ve uzun vadede Suriye'deki durumun Türkiye'ye yansıma biçiminin boyutlarıyla ilgilidir. Bunlardan birincisi korku ve duygularla ilgiliyken, ikincisi ise reelpolitik ve gerçeklikle ilgilidir. Hâlbuki “radikal İslâmcılığın” Türkiye'de zemin bulacağı tezi, bu toplumun şartlarıyla uyuşmamaktadır. Türkiye'nin ekonomik, siyasi, demokratik ve toplumsal yapısı düşünüldüğünde her tür radikalizmin burada zemin bulmasının güç olduğu söylenebilir. “Radikal İslâmcı” diye çerçevelenen yaklaşımların palazlandığı yerler dikkate alındığında genelde okuryazar oranının az, ekonomik açıdan fakir, yerleşme anlamında ise taşralı bir karakterin belirginliği söz konusudur. Sosyal bilimlerde sekülerleşme bağlamında sıklıkla vurgulanan kentleşme (Harvey Cox), rasyonelleşme (Max Weber) ve sermayeleşmenin (Karl Marx) artmasıyla birlikte dinî eğilimlerin “evcilleştiği” ya da yumuşadığı, hatta kaybolduğu şeklindeki yaklaşım, radikal düşüncelerin oluşmak için birtakım şartlara ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Taşralı karakteri azalan, son zamanlarda azalma eğiliminde olsa da kayda değer bir şekilde orta sınıflaşan ve yüzün üzerinde üniversite barındıran, demokratik tecrübesi kurumsallaşan, sosyal yapısı giderek

seküler karakter kazanan Türkiye'de “radikal İslâmcılığın” yayılacağını söylemek gerçeklikten uzak söylentilere dayalı daha da önemlisi hınçlı bir kayıdır.

Oysa Suriye bağlamında ABD tarafından beslenen, İsrail tarafından desteklenen ve sosyal yapısı itibarıyla Türkiye'ye istikrarsızlık ihraç edebilecek en önemli faktör PKK ve onun oluşturduğu sosyal zemindir. Açık bir şekilde statü talep eden, silahlı şiddet aracı olarak kullanan, demografik yapıyı değiştiren, yeri geldiğinde 6-7 Ekim olaylarında görüldüğü gibi sempatanlarını sokağa döken örgüt ve onun parlamentodaki sempatanlarının Suriye özelinde savundukları *de facto* bölge Türkiye için açık bir istikrarsızlık tehlikesidir. Bu açıdan Suriye'de Türkiye'nin önünde açılan pencerenin en sorunlu ayağı son zamanlarda Ortadoğu bağlamında köpürtülen ve İsrail dolayımındaki güçlerin göz kırptığı Kürtçü silahlı akımlardır. Dünyada güç parametreleri ve reelpolitik belirleyicidir. Ayağı tökezleyenler, gelişmelere bigâne kalanlar akbabalara yem olmaktadır. Bu bölgenin güçlü ülkelerinden Türkiye'nin Cavin Carter olmaması bu coğrafya için önemli bir değerdir. Akbabaların üşüştüğü bu bölgede Türkiye istese de kenarda durup izleyici olamaz, kenarda durmak konforlu, huzurlu, barış ve istikrarı gerektirir. Bunun için de Türkiye'nin müdahil olduğu ve oyun planında yer aldığı bir çerçeve gereklidir. Türkiye olaylara müdahil olmakta ve temkini elden bırakmadan “ben de varım” demekte, anlamlı bir duruş sergilemekte, bölge politikalarına değer katmaktadır. Suriye'deki son gelişmeler Türkiye'nin kattığı değerlerin bir resmidir. Bu resmin riskli tarafları ise, Suriye'nin stratejik hedeflerini vuran İsrail'in yayılmacı politikaları, orta ve uzun vadede PKK ve PYD'nin *de facto* yapı kurma çabalarıdır. Türkiye oldubittiler konusunda dikkat etmeli, Suriye halk devrimini kışa çevirecek girişimler konusunda teyakuzda olmalıdır. Çünkü bu bölgedeki hiçbir olay sadece kendisi değildir, daha fazlası ve ötesidir. Yüzyıl önce bu coğrafya bu bölge insanların müdahil olmadığı bir süreçle şekillendi. Osmanlı masada değil menüdeydi. Bugün Türkiye masada olmalıdır ve masada olmanın oyun kuralları neyse ona göre oynamalıdır.

ESED DİKTATÖRLÜĞÜNÜN YIKILMASI VE GELECEK

— ABDÜLKERİM SURUŞ —

İslâm'ın alanını azami daraltarak, oradan boşaltılan yerleri sekülerizmle doldurmayı teklif eden¹ ama aynı zamanda dinî entelektüalizmin² önemli isimlerinden kabul edilen Abdülkerim Suruş (d. 1945), kendisini “bir ömür takvaya tutunmaya çalışmış, yıllarca Allah dostlarının öğretilerine sarılmış ve vahyin kokusunu onların o tertemiz nefeslerinden almaya gayret etmiş birisi”³ olarak takdim eder. Suriye'deki gelişmelere kayıtsız kalmayarak bir video⁴ yayımlayan Suruş, Esed rejiminin zulümlerini, İran'daki müesses nizamın yaşadığı trajediyi, İsrail'in durumunu ve gülistan olması beklenen İslâm dünyasının ihtiyaçlarını göz ardı etmeden değerlendirdi. Onun anlamlı ve bir o kadar da düşündürücü yorumlarını psikolojik üstünlüğünü yitiren mevcut İran yönetiminden farklı bir ses olması hasebiyle Tarık Asaf'ın çevirisıyla okurlarımızın dikkatine sunuyoruz. Metnin başlığı ve ara başlıkları tarafımızdan konulmuş olup bazı tarihsel hatalar düzeltilmiştir. (*Umran*)

Şam'ın düşmesinin üzerinden iki hafta geçti. Suriye'de zalim Esed rejimi 61 yıl önce bir darbeyle başladı, şimdi de başka darbe benzeri olayla yıkıldı. Hz. İsa “Kılıçla gelen, kılıçla gider!” demiştir. Gerçekten, perde arkasında ne tür pazarlıklar ve anlaşmalar yapıldığını bilmiyoruz ama kesinlikle böyle olmuştur.

- 1 Hayreddin Karaman, “Abdülkerim Suruş (3)”, *Yeni Şafak*, 30 Ağustos 2015.
- 2 Asiye Tıgılı, *İran'da Entelektüel Dini Düşünce Hareketi*, Mana Yayınları, İstanbul, 2018.
- 3 <https://www.youtube.com/watch?v=hfeOtDwXyZY>
- 4 <https://www.youtube.com/watch?v=UlnLVD0KumQ>

Şimdi bilmiyorum neşelenmeli miyiz yoksa yas mı tutmalıyız? Bir taraftan, Sadi'nin dediği gibi: “İnsanlara zalimin nasıl düştüğünü anlat ki onlar kendi kuyularını kazmasınlar!” Bu güzel bir şeydir, çünkü başkaları da kendi yollarında aynı hataları yapmasınlar.

ZALİM BİR MİRAS VE KİRLİ BİR GEÇMİŞ

Esed ailesinin ister baba ister oğul olsun, diktatör ve zalim yönetimler oldukları şüphesizdir. Ben de 1980'lerin başında, yani 1980'de, devrimimizin ilk yıllarında, birkaç yönetici ve yönetici olmayan kişiyle birlikte, devrimi tanıtmak için bir seyahate çıkmıştım. Henüz iki yıl geçmemişti devrimin üzerinden. Sovyetler Birliği'ne, Suriye'ye ve Lübnan'a gitmiştik ve Türkiye üzerinden İran'a geri dönmüştük. Hayli önemli sayılabilecek bir heyetti. Bu heyetin başında, şu anda 90 yaşındaki ve başlangıçta bir asker-siyasetçi olan Cevat ed-Din Parsi vardı. Kendisi devrimin ilk yıllarında bizimleydi, ancak kültürel işlere çok ilgi göstermezdi, daha çok siyasetle ilgilenirdi. Cumhurbaşkanlığı seçiminde başarısız olmuştu, başka biri kazanmıştı. Bizimle birlikteydi, Lübnan'da Yaser Arafat ve George Habaş ile görüşmüştük.

Suriye'de de Esed'in yanına gidenler oldu ama ben gitmedim. Ancak çok iyi hatırladığım bir görüşme vardı; ismini şu anda tam hatırlayamıyorum ama çok zalim, Saddam Hüseyin tarzı sert bir yüzü vardı. Bize rejimlerinin zaferlerin-

den ve yaptıkları önemli işlerden bahsediyordu. Bildiğiniz gibi, Baas Partisi Suriye’de, Millî Komutanlık ve Bölgesel Komutanlık diye adlandırılan iki farklı liderlik yapısı oluşturmuştu. Millî Komutanlık liderliğini Mişel Eflak yapıyordu ya da Baas Partisi’ni iktidara getirmek isteyen başka biri vardı. Suriye’deki Millî Komutanlık şubesinin başında bu adam vardı. Bize rejimlerinin zaferlerinden ve başarılarından, özellikle de İhvân-ı Müslimîn’i nasıl yok ettiklerinden bahsetti. Arapça konuşuyordu, bize şöyle dedi: “Biz İhvân-ı Müslimîn’i kırdık, onların kafalarını ezdik!”

Tabii, o dönemde Hafız Esed’in Hama’da, şehirdeki İhvân-ı Müslimîn üyelerini öldürmek için verdiği emirleri biliyorduk. Çünkü bu kişiler, o şehirde birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde dağılmışlardı. Hafız Esed, tıpkı Nadir Şah’ın Delhi’deki verdiği öldürme emri gibi, orada 15 bin İhvân üyesinin katledilmesine neden olmuştu. Böyle yönetiyorlardı. O öldüğünde, zalim mirası ve kirlî geçmişi göz doktoru oğlu Beşar Esed’e kaldı. O da Londra’da eğitim görmekteyken geri döndü ve yönetimi devraldı. Görünüşte bir siyasetçi değildi, ama siyasetçi olsanız da olmasanız da geldiğinizde bir boşluğa düşmüyorsunuz, zaten önceden kurulmuş bir sistemin içinde yer alıyorsunuz ve bu sistemin size verdiği emirleri yerine getiriyorsunuz. Tabii ki, o zamanlar eski yönetim yetkilileri, güvenlikçiler, işkenceciler ve hapishane müdürleri Beşar’ı çevrelemişti ve ona tavsiyelerde bulunuyorlardı. Nihayetinde olay bu noktaya geldi.

İRAN’IN BÜYÜK YENİLGİSİ VE GELECEK

Bir yandan, zalim bir rejimin yıkılmasından dolayı sevinçliyim ve halkın bu zaferi kutlayıp özgürlüklerini kutlaması haklıdır, onları tebrik etmek gerekir. Ama diğer yandan, İsrail gibi bir cani devletin de bu zaferi kutladığını ve sevinç çığlıkları attığını görmek beni üzüyor. İsrail, bölgedeki bu gelişmelerin önünü açarak, 50 yıl boyunca kimseyle karşılaşmayacağını garanti altına almış gibi görünüyor. Bu yüzden biz, bu zalimlerin arkasındaki kötü planları bildiğimiz için, bölge için ne olacağını bilmemekten korkuyoruz. Diğer taraftan, kendi İran’ımızın durumu da var. Bizim siyasetçilerimiz kabul etsinler ya da etmesinler, bu da onlar için büyük bir yenilgi, bir trajedi ve kabul edilmesi zor bir

Abdülkerim Suruç

başarısızlık. Onlar için 30 yıl süren çabalar ve milyarlarca dolar boşa gitti, tüm emekleri bir anda yok oldu. Ama ben umutsuz değilim, ümitsizlik propagandası yapmıyorum ve her şeyin bittiğini, her şeyin dünya hâkimlerinin işine geldiğini söylemiyorum. Böyle düşünmek doğru değil, böyle düşünmemeliyiz.

Umarım bölge için hayır ve iyilik olur ve İran hükûmeti, kendi yönetim stratejilerini gözden geçirir, komşularıyla nasıl bir ilişki kurması gerektiğini tekrar değerlendirebilir ve politikalarını büyük bir vizyonla yeniden şekillendirebilir. Belki de halkın yararına olacak yolu seçerler. Her ne olduysa oldu, geri dönüş yok, iyi ki de geri dönüş yok!

Umarım, yerine daha kötü bir şey gelmez. Endişemiz de budur. Arap Baharı’nın başladığı zamanlarda, özellikle Suriye’deki durum gibi, herkes sevinç ve kutlamalar içindeydi, ama maalesef karanlık bir sona ulaşmıştı. O zaman uzun bir mektup yazdım ve dostlarıma şunu söyledim: “Eğer demokrasiyi kurmak istiyorsanız, sadece seçimlere odaklanmayın. Yargı organınızı güçlü ve bağımsız yapın, yargının adalet ve yasaya uygun hareket etmesini sağlayın. Eğer bu sağlanırsa, diğer meseleler de zamanla çözülür!” Bu eksiklik, şu anda İran’da yaşadığımız, Mısır’da yaşadığımız, Suriye’de yaşadığımız ve diğer birçok İslam ülkesinde var olan büyük bir sorundur. Bu gerçekten üzücü bir durum... Oysa İslâm dini, en azından adalet ve yargı konusunda çok açık kurallar ve hükümler koymuşken, bu alandaki zayıflık gerçekten şaşırtıcı ve utanç vericidir.

Kürt Meselesi Özelinde-2

EZBERLERDEN KURTULARAK TÜRKİYE'Yİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

METİN ALPASLAN

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerinde inşa edilen yeni ulus devlet modeli etnik kimliğe dayalı tek tipçi bir toplum modeliydi. İmparatorluktan bize kalan her türlü miras reddedilerek yeni bir ulus inşası için çalışıldı. Bu modelin hem bizim için hem de bölge için ne denli yıkıcı sonuçlar ürettiğini ağır bedeller ödediğimiz Kürt sorunu ile yaşadığımızı gördük. Hâlbuki teröre harcanan milyar dolarların onda biri bile harcarsa bölge ihya edilebilir, teröristin istismar ettiği kötü şartlar ortadan kaldırılabildi.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren uzun bir süre Kürtleri yok saydı. Kürtçeyi inkâr ederek öğrenilmesini ve konuşulmasını yasakladı. Selçuklu'nun ve Osmanlı'nın çok rahat kullandığı Kürt ve Kürdistan kelimelerini kullananlar cezalandırıldı. "Kürt yok Türk var!" dendi. Kürtler, en nihayet "dağda gezen Türklerdi!" Michel Foucault'nun dediği gibi; "Resmî evrak ne diyorsa doğrudur. Koskoca devlet yalan mı söyleyecekti?" İş öyle bir noktaya geldi ki, Kürtler bu ülkede var olduklarını, yaşadıklarını ispat etme noktasına geldiler. Anlaşılması gereken nokta şu ki; Kürt meselesi, Kürtlerin varlığı, tercihleri ve var olma taleplerinden ziyade, 100 yıllık bir dönemde Türklüğü önceleyen ulus devletinin tercihlerinin ve uyguladığı politikaların ürettiği bir meseledir. Bu politikaların Kürtler ile devlet arasında ürettiği gerilimden

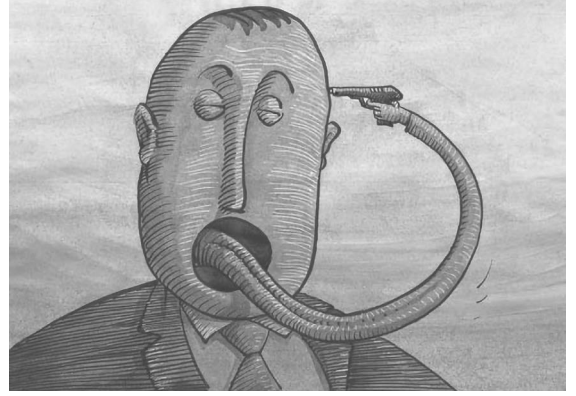
yıllardır yaşadığımız çatışma noktasına gelinmiştir. "Kerim" ve "rahîm" devlet düsturunu terk eden tek parti dikta yönetimine dayanan zorba devlet anlayışı uzun yıllar devam etmiş, Kürtlerle barışarak ülkenin ve Ortadoğu'nun geleceğinde beraberce söz sahibi olmak yerine Kürtler küstürülerek ülke terör sarmalı içine sokulmuştur. Eşit vatandaşlık yerine insanlara bir üst kimliği zorla dayatarak kardeşlik hukuku zedelenmiş, toplumsal barış berhava edilmiştir.

Karanlık birtakım odaklar tarafından kullanılan PKK ve onun siyasi kanadını oluşturan partiler, devletin bilerek veya bilmeyerek yaptığı hatalar sebebiyle maalesef kitlesel destek kazandılar. Aldıkları oy oranları bunu göstermektedir. Devletin hatalarından beslenen PKK terörü ilk önce Kürtleri hedef almış ve Türklerden çok Kürtleri katletmiştir. PKK'nın saldırıları sonucunda sosyalist, muhafazakâr, liberal, dinî bilumum Kürt siyasi akımları tamamen ortadan kaldırılmış, saha sadece PKK'ya ve bölgede askerî politikalarla sonuç almaya çalışan devlete kalmıştır. PKK'nın varlığının devam etmesi, konumunu güçlendirip koruması için bölge halkı terörist muamelesine tabi tutularak her türlü zulüm yapılmıştır. Olaya bu zaviyeden bakınca, insan şu soruları sormadan edemiyor: PKK'yı kim, niçin kurdu? 12 Eylül'de Diyarbakır Cezaevi bir terörist imalathanesi gibi nasıl çalıştırıldı? Uğur Mumcu derin devlet-Abdullah Öcalan ilişkisini

bulduğu için ve açıklamak isterken mi öldürüldü? Öcalan'ın istihbaratçı eski kayınpederi (Kesire Öcalan'ın babası) "Ben kızımı devlete gelin verdim!" diyerek ne anlatmak istedi? Öcalan devletin gizemli adamı pilot Necati ile nasıl tanıştı? "O benim cankurtaran simidimdir." diyerek neyi kastetti?

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu -2012 yılında bünyesinde kurulan terör alt komisyonu- 30 yıl aradan sonra Türkiye'ye dönen Kürt siyasetçi Kemal Burak'ın ifadelerine başvurdu. PKK'ya ilişkin görüşlerini ayrıntılarıyla anlatan Burak, PKK'nın 1977 yılında devlet tarafından diğer örgütleri etkisiz kılmak amacıyla kurulduğunu ve finanse edildiğini savundu. PKK'yı bitirmek için, örgütün nasıl ortaya çıktığının aydınlatılması gerektiğini belirten Burak "PKK, bir devlet projesidir. Öcalan, Mahir Sayın'ın *Erkeği Öldürmek* adlı kitabında, eşi Kesire'nin ve yüzbaşı pilot Necati'nin ajan olduğunu ve onları kullandığını söylüyor. Öcalan, 'PKK'yı kurduk, silah ve ekmeğimizi devlet verdi. Korumamızı üç yıl devlet sağladı. Bizden istenen Kürt örgütleriyle savaşmaktı.' diyor."¹

Devlet yetkisini şu veya bu biçimde kullanan bazı kişi veya kurumlar sahip oldukları yetki ve imkânları devleti korumak için değil, kendilerine çıkar sağlamak için istismar etmişlerdir. "Birçok kişi, grup, parti ve kesim çatışmanın yarattığı sisli ortamı kendi gayelerini gerçekleştirmenin bir payandası yaparlar. Siyasetçisinden bürokratına, gazetecisinden akademisyenine, sivil toplum kuruluşundan organize suç örgütlerine kadar çok geniş bir ağ, varlığını çatışmanın devamında bulur. Çatışma uzadıkça bu ağ genişler, devlete ve topluma giderek daha çok nüfuz eder. Ağdakilerin gayeleri farklı olabilir. Maddi zenginlik, ideolojik dava, siyasi gelecek veya grup çıkarı için çatışmayı harlayan aktörler birbirleriyle bazen iş birliği yaparlar, bazen de mücadele ederler. Çatışma; aktörlerin bu iş birliklerini, mücadelelerini ve bir bütün olarak ilişkilerini, duruma göre gizleyen ve meşrulaştıran geniş bir şal işlevi görür. O nedenle çatışmanın varlığı ve sürekliliği bu ilişki ağı için hayatidir. Kürt meselesinin bitmek tükenmek bilmez bir çatışma sahnesine dönüşmesinde

de bu dinamik belirleyicidir. Yakın tarihe bir göz atılsa, çatışmayı bitirmeyi hedefleyen her girişimin birtakım bozucu unsurlar tarafından dinamitlendiği görülür. Zira devletin içinde de dışında da menfaatini çatışmada gören ve bu sebeple çatışmanın sürmesine yatırım yapanlar vardır. Sorunun silahların boyunduruğundan çıkıp siyasi mekanizmalarla bir hâl yoluna koyulmasına dönük her çaba, onlar tarafından geleceklere yönelik bir tehdit olarak algılanır. Dolayısıyla çatışmayı kalıcı kılmak için ellerindeki bütün gücü seferber ederler."²

Öte yandan bugün hâlâ kafası karışık klasik statükocular Kürt sorunu diye bir sorunun olmadığını, dış güçlerin bu sorunu ürettiğini iddia etmektedirler. Bazı ülkelerin, Kürtlerin hayrını gözetmekten ziyade PKK'yı bir manivela gibi kullanarak Ortadoğu bölgesine ve Türkiye'ye dair kötü hesap ve tasavvurlarının olduğunu herkes biliyor. İçeride artan hayat pahalılığı, enflasyon, işsizlik, gıda, kira ve gayrimenkul fiyatlarında önlenemeyen tırmanışla mücadele eden Türkiye'nin dış politikada da zorlu problemlerle yüz yüze olduğu bir dönemden geçiyoruz. Ne var ki bütün bu sorunların kaynağını, nedenini önce kendinde değil de dış güçlerde arama kolaycılığına kaçmak yetersiz kalıyor. Her şeyin iyi ve güzel gittiği bir ülkeyi dış güçler o kadar kolay karıştırılmaz. Eğer ülkede işler iyi gitmiyorsa, ülke siyasi, ekonomik, kültürel krizler yumağı içine yuvarlanmışsa dışarıya da boş durmaz, şu veya bu şekilde o ülkeyi karıştırmaya çalışır.

1 <https://t24.com.tr/haber/kemal-burak-pkkyi-derin-devlet-kurdu-apoyu-ergenekon-yonetti,192484>

2 <https://www.perspektif.online/yeni-derin-devlet-2/>
Vahap Coşkun

TÜRKİYE'NİN GÜCÜNÜ TÜKETEN YARA KÜRT MESELESİ

İktidar da muhalefet de Kürt sorununu derinliğine tartışmak yerine Kürt oylarını kazanmaya yönelik ve DEM Parti ile sınırlı bir çerçevede politika yürütüyorlar. Terör ile temel hakları savunma arasındaki farkı göz ardı ediyor, sorun çözülemediği için bir taraftan Kürtleri terörize ederken diğer taraftan toplumu yanlış bilgilerle zehirlemek durumunda kalıyorlar. 1984 Eruh baskınıyla başlayan terör hep gündemi belirlemiş, sorunu çözmesi gereken siyaset her daim olayın dışında ya da gerisinde kalmıştır. Siyaset Kürt sorununu terör sorunundan ayırarak bir çözüm projesi üretmemiş aksine sorunu askerin kucağına vererek silah ve şiddet yoluyla çözüme yoluna gitmiştir. Şiddet şiddeti doğurmuş, teröre teröristin diliyle cevap verdikçe, bölge halkı ile olan gönül bağı zayıflayıp kopmanın eşğine gelmiştir. Olağanüstü hâl ilan etmek, PKK'ya kızıp halkı dövmek, kendi toprağını bombalayan bir ülke durumuna düşmek hiçbir sonuç vermediği gibi teröre yeni güçler kazandırmıştır. Ülkemiz, Türkler ile Kürtlerin birbirine düşman edilmesi riskinin olduğu tehlikeli bir kavşağa itilmiştir. 40 yıldır süren bu savaş herkesi yormuştur.

Çözüm konusunda atılması gereken adımlar zamanında atılmadığı için Kürt meselesi "bizim" sorunumuz olmaktan çıkıp, giderek daha büyüyerek dış unsurların işin içine girdiği küresel boyut kazanmıştır. Dört devletin sınırları içinde yaşayan sayıları 30 milyonu bulan Kürtlerin hak taleplerini bizim sorunumuz kabul etmeyip geçiştirirsek, çözümün kendimiz tarafından bulunması gerektiği bilinciyle davranmaz isek, küresel aktörler bu işi kaşımaya devam edecek, kendilerine durumdan vazife çıkaracaklardır. Kürt halkının bölünmüşlüklerinden, aralarındaki siyasi farklılaşmalarından medet ummak veya taraf olmak yerine, ilişki ve diyalog üretebilmek herkesin hayrına olacaktır. Sorunu çözemediğimiz her gün, sorunun dinamikleri ve karakteri değişmekte, giderek Kürtlere dair bir mesele olmaktan çıkıp, çok boyutlu, çok aktörlü hale dönüşerek daha da karmaşık bir hâl almaktadır.

Kürt meselesinde bugüne kadar yapılmış en büyük hata meselenin terör ve güvenlik çerçe-

vesine sıkıştırılmasıdır. Yıllardır bir türlü çözülememesinin sebebi de bu yanlış tanımlamadır. Meselenin, başlangıcından beri tarihsel, siyasal, kültürel, ekonomik boyutları vardır. Devlet uzun süre Kürt meselesinin neden ve sonuçlarını kavramakta geç kaldı ya da kavramamak için inat etti. Zaman zaman farklı yaklaşımlar olsa da ağırlıklı olarak mesele terör, sınır güvenliği ve devletin bekası anlayışına hapsedildi. Ya da adına Şark sorunu, Doğu sorunu, Güneydoğu sorunu denip geçiştirildi. Devlete göre Kürt meselesinin en büyük üç nedeni şunlardı: 1) Yabancı devletlerin kışkırtması, 2) PKK'nın yarattığı bir sorun, 3) Kürtlerin ayrı devlet kurmak istemesi. Dikkat edilirse, bütün algılar devletin bekasına yönelik tehdit vurgusu yapıyor. Kürt sorununu PKK ile mücadeleye indirgemekle, Kürtlerin varlığını bir tehdit görmekle bir çözüme ulaşamadığı ortadadır. Kürt sorununun altında daha derin ve yapısal faktörler olduğunu dikkate almadan, kaynak olan nedenlerine inmeden, sorunu ulus devlet zihniyetiyle ele aldığımız sürece bu sorunu çözebilmemiz zor görünüyor.

Bu meselenin tespiti, teşhisi, tedavisi için söylenmemiş, yazılmamış, tartışılmamış bir söz, yazı, rapor kaldığını sanmıyorum. SETA'nın 2011 tarihli *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası* kitabında yüzyıl boyunca yazılmış tüm raporları AK Parti milletvekili Hüseyin Yayman bir araya getirmişti.³ 100 yıldır her devirde yazılan raporlara, söylenen sözlere rağmen algılar değişmedi. Birileri sürekli böyle bir sorunun olmadığını iddia ettiler ama bu anlayış hâlâ orta yerde duran sorunun var olma gerçeğini değiştirmede. Kapatılma korkusuyla sürekli adını değiştiren Kürtçü partilerin varlığı ve aldıkları 6,5 milyon oy bile ortada çözülmesi gereken bir Kürt sorunu olduğunu gösteriyor. Ama daha Eylül 2021'de Cumhur İttifakı'nın bileşenler Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Devlet Bahçeli yaptıkları açıklamalarda Kürt sorununu çoktan çözdüklerini, Türkiye'nin böyle bir meselesi olmadığını söylüyorlardı.⁴ Kürtleri Kandil çizgisine itmekten başka bir işe yaramayan "yok sayma" anlayışı meseleyi daha çetrefil hâle getirmekten başka bir işe yaramadı.

3 <https://www.setav.org/turkiyenin-kurt-sorunu-hafizasi/>

4 <https://tr.euronews.com/2021/09/23/erdogan-kurt-sorununu-coktan-cozduk-ast-k-bitirdik>

Böylesi çok aktörlü, çok boyutlu hem dış hem de iç dinamikler nedeniyle karmaşık bir meseleyi çözmek için Türkiye'nin devlet aklının yeni bir paradigmayla bu soruna el atması ve doğru bir siyaset yürütmesi gerekiyor. Biraz din, biraz milliyetçilik ile işi idare etmek artık yetmiyor. Türkiye'yi on yıllardır meşgul eden, gücünü tüketen, vatan evlatlarının hayatına mal olan bu etnik fitnenin son bulması elzemdir. Uluslararası güç odaklarının maşası olan eli silahlı bir terör örgütünün elinde koz olarak kullandığı "red, inkâr ve asimilasyon" politikalarına son vermek gerekiyor. Kürtleri ve PKK'yı birbirinden ayırıp Kürt sorununu PKK'nın elinden almak gerekiyor.

Tarih boyunca Türkiye'nin iç ve dış düşmanları hep olmuştur, bundan sonra da olacaktır. Önümüze her türlü engeli çıkarmaya, ekonomik, siyasal krizler oluşturmaya çalışacaklardır. Hele son yıllarda Türkiye'nin kabuğundan çıkması, şahsiyetli politikalar ile uluslararası konjonktürde inisiyatif kazanması başta ABD ve İsrail olmak üzere Batı'yı ciddi rahatsız etmektedir. Ortadoğu'da kendi senaryolarını geliştirip uygulamaya çalışan Türkiye'nin ikna olmadığı bir senaryoyu hayata geçirmekte zorlanıyorlar. Bölgedeki karışık fay hatları ve savaşlar Türkiye'nin daha net bir pozisyon almasını gerektiriyor. Bölgedeki gelişmeler, Kürt meselesini tekeline almış PKK-YPG-PYD gibi örgütler nedeniyle Türkiye için büyük riskler barındırmaktadır. PKK aracılığı ile Kürtleri Müslüman toplumların aleyhine çekmeye çalışıyorlar. Kürtleri İsrail'in yanına iten Kemalist söylemlerden kaçınmak gerekiyor. Kürtleri Büyük İsrail projesi emellerine alet etmek isteyen Siyonistlerin projelerine su taşımamak gerekiyor.

Dolayısıyla mesele hepimizin meselesidir. Çözumsuz geçen yıllar ülkemiz için maalesef büyük kayıplara sebep olmuştur. Bölgenin gerçekleri bizim bu meseleyi ivedilikle çözmemizi gerektiriyor. Daha önce biraz da AB'nin zorlamalarıyla devletin başlattığı açılım ve çözüm süreçlerinin başarısızlığında nelerin eksik ve yanlış yapıldığını yeniden değerlendirmek gerekmektedir. 2015 yılındaki açılımın ve Dolmabahçe mutabakatının geçersiz sayılması, zaman zaman girişilen çözüm teşebbüslerinde sürekli masanın devrilmesi ve yeniden güvenlik rejimine geçilmesi ülkenin geleceğini, toplumsal barış

Son günlerde Türkiye'de yaşananlar ile Suriye'deki gelişmeler Kürt meselesinin temel dinamiklerinde artık radikal bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini gösteriyor. Yaşanan bir dizi olay ve tartışma üzerinden düşündüğümüzde Kürt meselesinde yeni bir evreye geçildiğine dair ipuçları görüyoruz.

ve huzuru teröre rehin vermekten başka bir işe yaramıyor. Kürt meselesi Türkiye'nin temel insan hakları, ekonomik kalkınma, yönetim ve hukuk sorunlarının halledilmesinin önünde duran bir tıkaçtır.

Çözüm, hepimizin umutları, barış, adalet ve ortak yaşama arzusu ile şekillenecektir ama asıl engel aklımızı ve zihnimizi teröre rehin vermemizdir. Çözüm için öncelikle kafalarımızın net olması, terörün ürettiği zihni ve ruhi esareten kurtulmamız gerekmektedir. 1990'dan itibaren toplumda bir iç gerilime dönüşen meseleyi yalnızca terörü bitirme hedefi ile ele alırsak sonuç yine hayal kırıklığı olacaktır. Burada büyük bir toplumsal ve siyasi uzlaşmaya ihtiyaç vardır. "Kürtlerin isteyip te alamadığı daha ne vardır?" diyerek meseleyi sığ bir alana hapsederseniz, silahların ve ölümün tepemizde gezdiği bugünkü şartlarda barıştan ve huzurdan bahsetmek zor olacaktır. Her seferinde siyasi arenada ve günlük hayatta bir Kürt gerçeği ile karşılaşırırsak, artık sorun vardır/yoktur tartışmasına taktılmadan bu gerçeği görmemiz ve düşünmemiz gerekmektedir. Mesele bizim kabullenip kabullenmememizden, bilip bilmememizden bağımsız olarak her gün televizyonlarda gösterilen haritalarda bütün gerçekliği ile orada durmaktadır. Cevaplandırmamız gereken soru şudur: Bu karmaşık meseleye yalnızca güvenlik odaklı bakıp bir PKK sorunu olarak mı göreceğiz yoksa hak ve hakkaniyet ölçüleri içerisinde ülkenin ve devletin yeniden yapılandırılması, ülkenin özgürleşmesi ve toplumsal barışın sağlanması olarak ele alıp daha geniş bir perspektiften mi bakacağız?

Türkiye’yi ezberlerden, doğmalardan, önyargılardan, hazır şablonlardan kurtularak yeniden düşünmeliyiz. Artık bu sorundan çok yorulan insanımızın talep ve ihtiyaçlarını, beklentilerini, farklılıklarını korkularımızdan arınarak anlamaya dinlemeye çalışmalıyız.

ŞOVENİZMİN TUZAĞINA DÜŞMEKTEN KAÇINMAK

Kendi kavminin üstünlüğünü savunan ve diğer milletlere ait tüm değerleri hiçe sayan anlayışa şovenizm denir. Şovenizm, millî özgüven krizlerinin meydana geldiği durumlarda tezahür eder. Bu krizler, bir kavmin ya da toplumun siyasi, askerî ya da ekonomik bakımdan olağanüstü bir varoluş tehdidiyle karşı karşıya kalarak millî gururunun incinmesiyle ortaya çıkar. İktidarlar ve onların politik temsilcileri hedeflerine ulaşmak için radikal milliyetçi söylemlere sık sık başvururlar. Siyasette kullanılan dil, sert, daha kaba, daha ayrımcılık ve nefret diliyle donanmış olur. Bu sert ve çatışmacı dil toplumu önce siyasal kutuplaşmaya sonra da bütün toplumu kapsayan bir kutuplaşmaya iter. İşte Türkiye’de olduğu gibi bir taraftan PKK, diğer taraftan devlet vurdukça şovenist duygular kabarr.

Bu ülkede, Türk ulusçuluğunu bir din gibi dayatan eğitim sistemi ve onun üzerinden beynimize nakşedilmiş ezberlerden ibaret bir milliyetçilik anlayışı hâkimdir. Ustaca kurgulanmış şoven eğitim yoluyla ve korku politikalarıyla toplum Kürtlerin bazı hakları bölünme yolunda kullanacaklarına inandırılmıştır. Kürtler ile ilgili bir mesele söz konusu olduğunda modern olsun muhafazakâr olsun, laik olsun dindar olsun, sağcı olsun solcu olsun tüm katmanlarda Türk-Kürt kutuplaşmasını keskinleştirecek bir dil hemen devreye giriyor. Siyasetin ve medyanın devleti kutsal sayan dili, şovenliğe dayanan ulusalcı kirlilikten henüz tam anlamıyla arınmadıklarını göstermektedir. İktidar da muhalefet de kimlik taleplerine çözüm üretmek

bir yana siyaset tarzları ve kullandıkları dil ile toplumun şoven damarını kabartarak bu kirliliği çoğaltmaya devam ediyorlar. Bu meselede, söz söylemek isteyen bizim gibi insanlar için etraf tuzaklarla dolu. En yakın dava arkadaşın bile 40-50 yıllık hukuku, müktesebatı yok sayıp seni şucu bucu diye suçlayabiliyor. Bir manevi linç kültürü dilimizi, aklımızı, gönlümüzü esir almış durumda. Gerçek gönül bağları kuramamışız demek ki. Bir araya gelişimiz meğer şekli ve yalnızca renk çeşitliliği içinmiş. Vatandaşımızın geleceğini tehdit eden en dip tehlikenin bu şovenlikten kaynaklandığının kimse farkında değil.

Vatani sevmekle ulusçu rejimi sevmek birbirine karıştırılıp, her eleştiri vatan hainliği olarak suçlanır oldu. “Ne mutlu Türküm diyene!” anlayışına karşı çıkanlar hainlikle suçlandı. 27 Nisan 2007’de gece yarısı yayımlanan e-muhtıradan dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt “‘Ne mutlu Türküm diyene’ anlayışına karşı çıkan herkes Türkiye Cumhuriyeti’nin düşmanıdır ve öyle kalacaktır.” demişti. Devlet hep düşmanlık korkusu üzerinden devlete itaat ve bağlılık duygusunu körükledi. Vatandaşın değil devletin önceliklerini kollayan bir hukuk ve güvenlik anlayışı ile Kürt, dindar, sağcı, solcu, liberal olsun fark etmez, tüm hak talepleri devlete düşmanlık olarak algılandı. Devletin hep ırkçı kırmızı çizgileri oldu. Memleketin de hayatın da sahibi devletti, devletin otoritesine ve himmetine teslim olmuş vatandaşın hiçbir zaman kırmızı çizgisi olamadı. Halk sorgulamadan sadece itaat etmekle yükümlüydü. Her türlü değişim talebine “devletin bekası üzerinden üretilen korkular”, “dış güçler” söylemi üzerinden bakıldı. Bu bahaneye sığınarak her bir eleştiri, her bir hak talebi hainlikle/ihanetle suçlanarak değişim talepleri ötelendi, problemlerin üstü örtüldü.

Hatırlayalım, rahmetli Erbakan Hoca 1994 yılında Bingöl’de yaptığı bir konuşmada, ilkokullarda okutulan “Andımız”ı eleştirerek öğrencilerin her sabah “Türk’üm” diyerek yemin etmesinin yanlışlığına değinmiş, “Bu ülkenin evlatları asırlar boyu mektebe besmele ile başlar. Siz geldiniz besmeleyi kaldırdınız, ne koydunuz yerine? Türk’üm, doğruyum, çalışkanım. Sen bunu söyleyince öbür taraftan da Müslüman evladı ‘Ya öyle mi, ben de Kürd’üm, daha doğru-

yum, daha çalışkanım' deme hakkını kazandı ve böylece siz bu ülkenin insanlarını birbirlerine yabancılaştırdınız." dediği için, halkı ırk ve din farkı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği gerekçesiyle 1 yıl ağır hapis ve 220 bin lira para cezası almıştı. Cezasının onanması üzerine Erbakan ömür boyu siyasi yasaklı hâle gelmişti.

Diyarbakır Emniyet Müdürü Recep Güven Ekim 2012'de Diyarbakır Polis Evi'nde gazetecilerle yaptığı tanışma kahvaltısında; "Boşaltılan her köyün aslında geleceğimize tehdit olduğunu, Doğu ve Güneydoğu'daki zorunlu göçün ciddi travmalara yol açan bir sıkıntı olduğunu" ifade ederek şöyle demişti: "Kimimiz susarak, kimimiz uygulayarak, kimimiz kaçarak, kimimiz vurarak bu sorunu karşılıklı büyüttük el-birliğiyle. Kendi insanımızla aramızda kocaman sorunlar çıkardık. Biz o zamanki sistemin hem mağduru hem mahkûmu hem mecburu olmuştuk." Toplumdaki sıkıntı, sorun ortaya konulmadan sorunun çözülemeyeceğini ifade ederek, "İnsanları, sevgilerini öldürüyor, yüreklerine kin koyuyoruz." demişti.

EZBERLERİ BOZMA ZAMANI GELMEDİ Mİ?

Bugünün çok eksenli, çok boyutlu, çok kimlikli, farklı kültürel ve siyasi kimliklerine dayalı hayatını tek tip vatandaş temelli ulus devlet modeliyle yönetmek mümkün değildir. Herkesin kendi kimliği, kendi inancı, kendi tercihleriyle var olabileceği haysiyetli ortak bir hayatı, dogmalarla ve resmi ideolojinin şablonlarıyla yönetemeyiz. Türkiye'yi ezberlerden, doğmalardan, önyargılardan, hazır şablonlardan kurtularak yeniden düşünmeliyiz. Artık bu sorundan çok yorulan insanımızın talep ve ihtiyaçlarını, beklentilerini, farklılıklarını korkularımızdan arınarak anlamaya, dinlemeye çalışmalıyız. Ülkenin kaderini ilgilendiren Kürt meselesi gibi hayati meselelerde asgari müştereklerde buluşmak, yeni bir toplumsal uzlaşma inşa etmek gerekmektedir.

Kürt meselesi söz konusu olunca toplumda bir müsamaha eksikliği ve güvensizlik yanında milliyetçi ezberlerin ve duyguların köpürdüğünü görüyoruz. Bu ülkenin geleceği için önce kendimizi değiştirmek, ezberlerin dışından düşünmek, doğru ve iyi şeyler yapmak zorundayız. Dünü değil yarını esas almalı, savaşmak yerine barışı inşa etmeliyiz. Kimlikleri yok sayan tek

tipçi kalıplara sığınmadan farklılıklarımızla bir arada yaşamak, her birimizin ihtiyaç ve taleplerini düşünmek ve anlamak zorundayız.

Bu kadar kutuplaşmış, nefretin kol gezdiği bir ülkede, herkes hayata hep kendi mahallesinden bakmaktan vazgeçmeli, ne yaptığına dikkat etmelidir. Bu meselenin silahla çözülmesi gereken bir mesele olmadığı anlaşılmalı ve askerî yöntemlerin çözüm olmadığı görülmelidir. Şimdi yeni bir dile, yeni bir heyecana ihtiyaç vardır. Kimlikler üzerinden yürüyerek değil, kimlikleri, farklılıkları tanıyarak, saygı duyarak meseleleri aşabilmeliyiz. Yeni dil, vehimlerden, paranoyalardan uzak durmalı, şovenizm tuzağından, nefret ve şiddet dilinden kaçınmalıdır. Tüm boyutları, tüm aktörleri dikkate alınmış, doğru tasarlanmış çözüm süreçlerine ihtiyaç vardır.

Son günlerde Türkiye'de yaşananlar ile Suriye'deki gelişmeler Kürt meselesinin temel dinamiklerinde artık radikal bir değişikliğe gidilmesi gerektiğini gösteriyor. Yaşanan bir dizi olay ve tartışma üzerinden düşündüğümüzde Kürt meselesinde yeni bir evreye geçildiğine dair ipuçları görüyoruz. Devlet Bahçeli'nin makas değiştiren çıkışıyla yeniden gündeme gelen İmralı sürecinin ne olursa olsun devam ettirilmesi gerekmektedir. Siyasi liderler bu denli açık ve kararlı olarak barış için adım atmışken cesaretlendirilmeleri gerekir. İktidar da muhalefet de Türkiye'nin faydasına olan her adımda birbirlerinin yanında olmalıdır. Şayet süreç tanımınız yalnızca PKK'nın silah bırakması ve çatışmaların durması olursa yine sonuç alınamayacaktır. Eğer bu defa da başarısız olursak, Allah korusun yaşayacağımız yeni insan kaybı ve kaynakların heba edilmesi yanında toplumsal psikolojide büyük olumsuzluklara sebep olacaktır. Bu olumsuz ruh hâli hayata ve ülkeye dair bakışlarımızı karamsarlık yönünde etkileyecektir.

Bu meselede, taraflar arasında seçim yapmak yerine, insan hakları, toplumsal barış, merhamet, vicdan ve iyilikten yana olmak gerekiyor. Bu güzel ülkenin makûs talihini yenip geleceğine, insanına, yarımına güvenmek, inanmak ve emek harcamak gerekiyor. Türk veya Kürt kim olursa olsun millet artık çocuklarını terörist kurşunlarıyla toprağa gömmek, bağı yanık kalmak istemiyor.

DİJİTALLEŞEN DÜNYADA DİYANET HİZMETLERİNİ YENİDEN DÜŞÜNMEK

İHSAN ÇAPCIOĞLU

Hemen herkes tarafından kullanıldığı bir çağda dijital araçların kitleselleşmesi, insan ilişkilerinde gözle görülür dönüşümlere yol açmaktadır. Bu süreçte internet tabanlı bir platform olarak dijital medyanın bireysel ve toplumsal etkileri gün geçtikçe daha fazla hissedilmektedir. Yetişkinlerin yanı sıra çocukların sınırsız medya içeriklerine erişebilmesi ve bunları yoğun şekilde tüketmesi, geleneksel iletişim tarzları üzerinde bozucu işlevlere zemin hazırlamaktadır. Dijital teknolojinin imkânlarını kullanarak internete bağlanan bireyler; fotoğraf ve video yükleyip paylaşabilmekte, televizyon izleyip gazete okuyabilmekte, oyun oynayabilmekte ve 7/24 anlık iletişim kurabilmektedir. Cep telefonu ve bilgisayar kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte, bu araçların kullanım süreleri de artmaktadır.

DİJİTALLEŞEN DÜNYADA DİYANET HİZMETLERİ

İçinde bulunduğumuz yüzyılda bilişim teknolojileri, gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiş ve internet bağımlılığı, dizi ve film bağımlılığı, oyun bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ve özçekim bağımlılığı gibi bağımlılıklar, özellikle çocukları ve gençleri tehdit eden bir gerçekliğe dönüşmüştür. Aileler, bir taraftan çocuklarının yeni medya araçlarını kullanımını teşvik ederken, diğer taraftan bu teknolojilerden kaynaklanan sorunlar karşısında ciddi kaygılar taşımaktadır. Dijital teknolojilerin aile ilişkileri başta olmak üzere toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerinin ve bu etkilerle başa çıkma yollarının çok yönlü olarak incelenmesi gerekir. Dijital medya kullanımının insanlar arasındaki iletişime etkileri kapsamlı şekilde ele alınmalı ve bu durumun yol açması muhtemel problemlerin çözümüne yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Çünkü çocuklarda iletişim becerilerinin geliştirilmesi, öncelikle sağlıklı ebeveyn iletişimini gerektirmektedir. Başka bir

ifadeyle gelecekte sağlıklı ailelerin kurulup sürdürülebilmesi, üyeleri arasında nitelikli iletişimin kurulabildiği bir ailede büyüyen çocuklarla sağlanabilir. Dolayısıyla ailenin güçlendirilmesi için anne babaların yeni donanımlar kazanması elzemdir. Ebeveynlerin yanı sıra çocukların da ailede başlayan ve okul tarafından desteklenen okuryazarlık eğitimleriyle bilinçli medya kullanıcıları hâline getirilmesi ve özellikle “dijital dinî okuryazarlık” becerilerinin desteklenmesi gerekir. Bu konuda topluma rehberlik eden kişi, kurum ve kuruluşlara; sosyal politika yapıcılara ve uygulayıcılara her zamankinden daha fazla rol ve sorumluluk düştüğü ise izahtan varestedir.

Bu husus, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da öncelikli sorumlulukları arasındadır. Bu kapsamda Başkanlık, 1993 yılından beri beş yılda bir düzenlediği din şûralarının yedincisini; yerelden ulusala, küreselden evrensele uzanan kuşatıcı bir dil ve modelle hizmetlerini yeniden yapılandırmak amacıyla “Dijitalleşen Dünyada Diyanet Hizmetleri: Etkililik-Verimlilik-Sürdürülebilirlik” ana gündemiyle 26-28 Kasım 2024 tarihlerinde Ankara'da toplanmıştır. Başkanlığın en yüksek istişare toplantısı olma özelliğine sahip olan din şûraları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt içi ve yurt dışı hizmetlerinin gözden geçirilerek mevcut hizmetlerin iyileştirilmesi ve geleceğe matuf yeni stratejilerin belirlenmesi bakımından son derece önemlidir. Şûrada sunulan tebliğlerin çizdiği çerçevede müzakereler ve neticesinde alınan kararlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sunduğu hizmetlerin başarıyla yürütülmesinde çok önemli görevler icra etmektedir.

Din Şûrasının açılışı, 26 Kasım 2024 salı günü öğleden sonra saat 14.00'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın teşrifleriyle gerçekleştirilmiştir. Üst düzey devlet protokolünün de

katılım sağladığı açılış programının ardından şûra ana temasının tartışıldığı genel oturuma geçilmiştir. İlk gün çalışmaları bu oturumla birlikte tamamlanmıştır. Şûra, 27 Kasım 2024 Çarşamba günü 3, 28 Kasım 2024 Perşembe günü ise 2 oturum olmak üzere 5 oturumda icra edilen komisyon çalışmaları ile devam etmiştir. Komisyon çalışmaları üye, tebliğci, müzakereci ve davetli olarak çağrılan tüm katılımcıların iştiraki ile gerçekleştirilmiştir. Komisyonlarda sunulan tebliğler ve akabindeki müzakereler neticesinde ortaya çıkan karar teklifleri, her komisyonun son oturumunda oylanmış ve komisyon raporuna dönüştürülerek ilgili komisyon üyeleri tarafından şûra divanına arz edilmiştir. 5 ayrı komisyonda 328 katılımcı ile eş zamanlı gerçekleştirilen toplam 25 oturumda kararlaştırılan teklifler tevhit edilmiş ve şûranın son günü katılımcıların genel müzakeresine sunulmuştur. Şûra karar taslağının görüşüldüğü genel müzakerede, komisyon çalışmalarında görev alan tüm katılımcılar nihai kararlar öncesi son katkılarını iletmişlerdir.

VII. DİN ŞÛRASI KARARLARI

Genel müzakerenin ardından toplanan şûra kapanış oturumunda VII. Din Şûrası Kararları, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş tarafından kamuoyuna ilan edilmiştir. Şûra kararlarının ilk maddesi insan ile ilgilidir ve insanın manevi-aşkın yönünü ihmal eden, onu varoluş gayesinden uzaklaştırarak buhranlara sürükleyen tek boyutlu insan tasavvuru karşısında İslâm'ın insan anlayışı ve insana yüklediği anlamın yeniden güçlü bir şekilde vurgulanması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

İkinci maddede dijitalleşen dünyada etkin, verimli ve sürdürülebilir din hizmeti sunumunun, nitelikli dinî bilgi üretimi ve üretilen bilginin toplumsal ihtiyaçları karşılama ile yakından bağlantılı olduğuna işaret edilmektedir. Üçüncü maddede ifade edildiği gibi Başkanlık, teknolojik ve dijital açıdan değişen dünya şartlarını göz önünde bulundurarak; her alandaki hizmetlerini dijital içeriklerle çeşitlendirmeye ve artırmaya devam etmelidir ve çağın gereklerini dikkate alarak bilgi üretimi ve yayın politikalarını periyodik aralıklarla güncellemelidir.

Diyanet hizmetlerinin kalitesini artırmak, modern teknolojilerle güçlendirmek ve dijital dönüşümünü hızlandırmak amacıyla çağrı merkezi, içerik takip ve yayın analiz sistemi, yapay zekâ asistanı gibi teknoloji destekli hizmetlerin sunumuna imkân veren yapay zekâ destekli bütünleşik bir platformun kurulması, şûra kararlarında dikkat çekilen hususlar arasındadır. Bunlarla bağlantılı olarak Başkanlık bünyesinde, yurt içi ve yurt dışındaki tüm birimlerini entegre eden, vatandaşların dinî bilgi ve danışmanlık taleplerine anında cevap verebilecek şekilde yapılandırılmış, çok dilli hizmet sunabilen bir çözüm merkezi kurulması teklif edilmektedir. Kullanıcı deneyimlerini ölçümleyerek içerik üretimi ve hedefe yönelik hizmetler sunan büyük veri analitiğinin de Başkanlığın uzun vadeli ihtiyaç planlamasında kullanılması, sunulan içeriklerin yapay zekâ algoritmaları dikkate alınarak yeniden planlanması ve kullanıcıların dinî konularda bilgi edinebilecekleri sahil dinî bilgileri içeren ve kültürel hassasiyetleri gözeterek yapay zekâ chatbotların geliştirilmesi önerilmektedir.

Yedinci maddede belirtilen tekliflerden biri de Başkanlığın ürettiği içeriklerin, modern bilgi teknolojileriyle kurumsal veri ontolojisine göre yapılandırılmış bir bilgi ağına dönüştürülmesidir. Dijital mecraların özelliklerini, toplumsal kabul ve beklentileri dikkate alan özgün bir iletişim ve sunum dilinin geliştirilmesi de şûranın dikkat çeken maddelerindedir. Şûra kararlarında engelli, bağımlı, çocuk ve sığınmacı gibi dezavantajlı gruplara yönelik manevi destek hizmetleri için üretilen dijital uygulama

ve içeriklerin sürekli güncellenmesi, bu içeriklere erişim kolaylığının sağlanması ve başta hedef kitle olmak üzere aile, gençler, çocuklar gibi kesimlere yönelik ideal düzeyde din hizmeti sunmak amacıyla Başkanlık bünyesinde manevi danışmanlık ve rehberlik kadrosunun ihdas edilmesi de önerilmektedir. Medya okuryazarlığı, dijital medya okuryazarlığı ve dijital dinî medya okuryazarlığı gibi çoklu okuryazarlık türlerine dayalı becerilerin geliştirilmesi, Başkanlığın tüm hizmetlerinde olduğu gibi Diyanet Akademisi eğitim programlarında da okutulması ve bu derslerin ilahiyat, iletişim, insan, toplum, davranış ve mühendislik bilimleri başta olmak üzere disiplinler arası iş birliğiyle gerçekleştirilecek projeler, uygulamalı eğitim ve seminer faaliyetleri ile de desteklenmesi teklif edilmektedir. On ikinci maddede Başkanlığın, eğitimlerini ve hizmetlerini dijital çağın gerçekliğine göre planlaması önerilmektedir. On üçüncü maddede cami dışı ve toplumun farklı katmanlarına yönelik hizmetlerin de cami ile irtibatının güçlendirilmesi vurgulanmaktadır. Şûra kararlarında, dinin medyatikleşmesinin beraberinde getirdiği risklere de dikkat çekilmekte ve herkesin sorumluluk bilinciyle hareket etmesi, özellikle yeni nesilleri değerlerinden uzaklaştıran paylaşımlardan özenle kaçınılması istenmektedir. Sosyal sorumluluk vurgusu ile öne çıkan diğer bir maddede ise, göçmenlerle ilgili dezenformasyonun yaygınlaştığına, birlik ve beraberliğimiz açısından toplumsal uyumu güçlendiren ortak dinî kimliğin korunması amacıyla stratejiler geliştirilmesine dikkat çekilmektedir.

SUNULAN TEKLİFLER

VII. Din Şûrası kararlarında ayrıca şu tekliflerde bulunmaktadır:

- Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından yürütülen bilgilendirme ve fetva hizmetlerinin dijital teknolojilerden de yararlanılarak erişilebilirliğinin ve etkinliğinin artırılması.
- Mümasil kuruluşlarla ilişkilere yönelik uluslararası bir platformun kurulması, bu platform vasıtasıyla başta Türk dünyası olmak üzere gönül coğrafyamızdaki kurum ve kuruluşlarla iş birliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi.
- Dijital yayıncılık alanında profesyonel destek sunacak personeller yetiştirilmesi ve gerektiğinde hizmet alımı yoluyla Başkanlığın dijital alanlardaki varlığının güçlendirilmesi.
- Uluslararası iş birliği imkânlarının da kullanılarak, vahdet zemininde Müslümanların bütünleşmesini sağlayacak ve ortak sorunların çözümüne katkı sunacak projelerin artırılması.
- Başkanlık hakkında olumsuz algı oluşturma çabaları karşısında gerekli tedbirlerin alınması ve kamuoyundaki yanlış yönlendirmelerin önüne geçilmesi.
- Bağımlılıkla mücadeleye yönelik stratejilerin güçlendirilmesi ve kurumlar arası iş birliğine dayalı çok disiplinli çalışmaların yürütülmesi.
- Ailenin güçlendirilmesine yönelik evlilik okulu, anne-baba okulu gibi faaliyetlerin, dijital imkânlardan da yararlanarak geliştirilmesi.
- Başkanlık bünyesinde devam eden 4-6 yaş grubu Kur'an kurslarının güçlendirilerek yaygınlaştırılması, öğretici formasyonları ve eğitim materyallerinin dijital çağın gereklilikleri dikkate alınarak sürekli güncellenmesi, yasal alt yapısının güçlendirilmesi.
- Aile olmanın anlam ve önemine vurgu yapan, ebeveyn rollerinin ideal biçimlerini gösteren, aile içi iletişim ve sorumluluk bilinci hususlarına temas eden içerikler sunan dijital platformlar oluşturulması, kurumlar arası iş birliği ile güçlendirilmesi ve cinsiyetsizleştirme gibi sapkın ideolojilere karşı toplumun bilinçlendirilmesi.
- Dinin ve dinî değerlerin amacı dışında kullanılması ve istismar edilmesi karşısında Başkanlığın, dijital imkânlardan da yararlanarak ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği içinde tüm mecralarda daha etkin olması.
- Zekât ve kurban ibadetinin dinî kurallara uygun yerine getirilmesi, istismar edilmesinin önüne geçilmesi ve mükelleflerin haklarının korunması, Başkanlığın izni, denetimi ve gözetimi altında şeffaf bir şekilde yürütülebilmemesinin sağlanması amacıyla yasal alt yapısının güçlendirilmesi.
- İslâm dini ve Müslümanlara yönelik nefret söyleminin yanı sıra Müslüman karşıtlığı ve İslâm düşmanlığı üreten içeriklerle mücadele amaçlı araştırmalar yapılarak, konuyla ilgili kamusal bilgi ve bilinç oluşturma amaçlı önleyici tedbirlerin alınması, küresel farkın-

dalık ve uluslararası iş birliği imkânlarının oluşturulması.

- Geleneksel İslâm sanatlarını temsil eden objelerle zenginleştirilmiş ve İslâm'ın kurucu sembollerini açıklayan çevrim içi dijital müzelerin ve sergilerin oluşturulması.

Şûra kararlarının son maddesinde ise insanlığın kanayan yarası olan İsrail'in Filistin ve çevresinde uyguladığı soykırım ve katliamlara dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Filistin davası ve Kudüs bilinci konusunda tepki, boykot, bilinçlendirme ve maşeri vicdanı harekete geçirmeye yönelik çalışmalara öncülük etmeye devam etmesi tavsiyesinde bulunmaktadır. Esasen yeni dünya düzeninin dijitalleşme ekseninde şekillendiği bilinmektedir. Dijitalleşme sürecinde geleneksel yaşam pratikleri yerini büyük ölçüde dijitalleşmenin yönlendirdiği yeni yaşam tarzlarına bırakmaktadır. Aile, arkadaş, işyeri buluşmaları, eğitim-öğretim ve ticari alışverişler gibi paylaşımlar her geçen gün dijital ortamlara taşınmaktadır. Bütün bunlar e-satış, e-kitap, e-yayın, e-öğretim, e-devlet, e-imza, e-nabız, e-ticaret gibi örnekleriyle teknoloji destekli ve internet aracılı ortamlarda gerçekleşmektedir. Korona salgınının bu süreci küresel ölçekte hızlandırdığı bilinmektedir. Dijitalleşmenin insan ve toplum hayatıyla kurduğu sıkı ilişki, din ile ilişkisini de zorunlu olarak etkilemektedir. Dinin teorik, pratik ve toplumsal boyutunun bu yeni süreçte nelerle karşı karşıya kalacağı, dinî bilgi başta olmak üzere dinî hayatın bu süreçten nasıl etkileeneceği, dijital dünyanın gerçekliğine ne ölçüde uyum sağlayacağı ve nihayet dinî kimliklerin bu süreçte nasıl şekilleneceği gibi hususlar çözüm bekleyen sorunlar arasındadır. Öte yandan dijitalleşmenin mümkün kıldığı yapay zekâ teknolojileri konunun tartışılması gereken bir diğer önemli boyutunu oluşturmaktadır. Yapay zekâ destekli uygulamaların yanı sıra inancın çeşitli görünümünün dijital ortama taşınması, dinî içeriklerin üretimi ve sunumuna etkisi gibi hususlar, tartışılarak çözüme kavuşturulması beklenen başlıklara eklenmektedir.

Her yenilik bir imkân olduğu kadar zayıf yönleri, fırsatları kadar riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda, bugün dijital dünyada varlık göstermek kadar bu mecralarda var oluşun niteliği üzerinde de titizlikle

durulması gerekir. Dinî bilgi üretiminden dinî yayıncılığa, radyo ve televizyondan dijital yayıncılığa, cami ve irşat hizmetlerinden sosyal ve kültürel içerikli din hizmetlerine, dezavantajlı gruplardan sığınmacılara yönelik hizmetlere, sosyal medya platformlarından bu mecralarda sunulan içeriklere, eğitim hizmetlerinden yurt dışı din hizmetlerine kadar pek çok alanın, dijitalleşme gerçekliği dikkate alınarak yeniden analiz edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda dijitalleşmenin çeşitli boyutları titizlikle değerlendirilmeli; birey ve toplum hayatını etkileyen sorun alanları tespit edilmeli, dijital dünyanın bireyi yalnızlaştırarak toplumsal ilişkilerden uzaklaştırma, yeni sosyallikler üretme gibi tecrit edici yönlerine dikkat çekilmeli ve nihayet mevcut riskleri azaltarak fırsata dönüştürebilecek çözüm yolları bulunmalıdır. Dine ilişkin algıların bu süreçten olumsuz etkilenebileceği ve dinin manevi boyutunun zayıflayabileceği hususu ise asla gözden uzak tutulmamalıdır. Öte yandan dijital mahremiyete yönelik farkındalık oluşturulması, İslâmiyet'in diriltici değerlerinden beslenen güven duygusunun ve bu duygunun oluşturduğu kültürün insanlar arası ilişkilerde her daim başat unsur olarak değerlendirilmesi; din hizmetlerinin yürütülmesinde bir kaos ortamının oluşmasına ve dinin istismarına fırsat verilmemesi; kontrol edilebilir, disiplinli ve ihtiyaçlar doğrultusunda hazırlanacak etkili, verimli ve sürdürülebilir hizmet politikalarının geliştirilmesi ve gerekli iyileştirmelerin ivedilikle yapılması hususu dikkatlere sunulmalıdır. Sonuçta Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Yerleşkesi'nde düzenlenen ve dijitalleşmenin beraberinde getirdiği imkânlar kadar ortaya çıkardığı risklerin de çok yönlü şekilde tartışıldığı VII. Din Şûrası, katılımcı profili ile de disiplinler arası bir paylaşım imkânı sunmuştur. İlahiyat, mühendislik, tıp, iletişim, insan, toplum ve davranış bilimlerinin çeşitli alanlarından akademisyenlerin görüşleri, Başkanlığın mevcut stratejilerinin güçlendirilmesi ve yeni stratejilerin belirlenmesine yönelik ufuk açıcı ve yol gösterici sonuçlara kapı aralamıştır. Bunlar çerçevesinde gerekli adımların atılması, mevcut diyanet hizmetlerinin geliştirilmesi, yenilerinin planlanması, ihtiyaç, beklenti ve kararlara uygun şekilde yeniden yapılandırılması ise önümüzdeki sürecin ana gündemini oluşturmaktadır.

ÜMİTLER VE GERÇEKLER ZAVİYESİNDEN D-8 ZİRVESİ

MEHMET AKIN

Rahmetli Necmettin Erbakan'ın heyecanla gerçekleştirmeye çalıştığı, belki de irtica söylentilerinin ayyuka çıktığı 28 Şubat 1997'deki darbenin gerçek sebepleri arasında yer alan Gelişen Sekiz Ülke Teşkilatı'nın (D-8) 11. Zirvesi, Mısır'ın ev sahipliğinde Kahire'de gerçekleştirildi. Zirveye Türkiye, Endonezya, Pakistan, Mısır, İran devlet başkanı veya cumhurbaşkanı, Bangladeş geçici hükümet başkanı, Nijerya ve Malezya ise bakan düzeyinde katıldı. Ayrıca Azerbaycan Başbakanı Ali Asadov, Lübnan Başbakanı Necib Mikati ve Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas da katıldı.

HAYAL VE GERÇEKLİK

Bilindiği üzere D-8 "bir hayalin somutlaşması" olarak 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da uluslararası sistemde bir gedik açma amacıyla kurulmuştu. O zamanlar alternatif İslâm birliği tartışmalarına konu olan D-8 toplantıları basınımızda uzun zamandır sadece ajans haberleriyle ele alınıyor. Gazetelerin dış politika yazarları ise ne D-8 özelinde müstakil yazılar kaleme alıyor ne katılan isimlerle söyleşiler yapıyor ne de gittikleri şehirle ilgili izlenimlerini paylaşıyor. Taktiklerin hakikat karşılığını beslediği *Millî Gazete* ve yaranı yayın organlarının işi gücü ise kahreden kuru bir nostalji tellallığından ve hınçtan öteye geçemiyor maalesef. Çünkü D-8 "ideal" değildir, "dava meselesi" değildir, araçsal bir uğraştır onlar için. Dış politika odaklı sitelerin bile üzerine herhangi bir yorum ve analiz yayımlamadığı bir teşkilattan söz ediyoruz.

Matbuat dünyası D-8 üzerine hazırlanan vasıflı akademik metinler bulamadığından kayda değer kitaplar neşredemiyor. İslâm dünyası fikrinin farklı açılardan tartışılması gereken şu günlerle karşılaştığımız manzara arasında zalim bir tevafuk mu aramak gerekir?

Âkif Emre merhumun ifadesiyle "İslâm ülkelerinde değil ama batıda büyük ses getiren" teşkilatın sekreteryası İstanbul'da bulunuyor. D-8'in bütün üyelerinin aynı zamanda İslâm İşbirliği Teşkilatı üyesi olması dikkat çekiyor. 2017-2021 yıllarında Türkiye tarafından yürütülen D-8 dönem başkanlığı görevi, Nisan 2021'de Bangladeş'e devredilmiş, Mayıs 2024 itibarıyla Mısır tarafından devralınmıştı. Teşkilata üye ülkelerin toplam nüfusu yaklaşık 1,2 milyar, toplam dış ticaret hacmi 2,3 trilyon doları buluyor. Bu rakam, küresel ticaretin yaklaşık yüzde 5'ine denk düşüyor. Teşkilatın temel amacı, kalkınma yolundaki ülkelerin dünya ekonomisi içindeki konumlarını iyileştirmek, ticari ilişkilerini çeşitlendirmek, ticaret alanında üye ülkelere yeni imkânlar yaratmak ve uluslararası seviyede karar verme mekanizmalarına güçlü biçimde katılımlarını sağlamak olarak öne çıkıyor. D-8, çatışma yerine barış, meydan okuma yerine diyalog, sömürü yerine iş birliği, çifte standartlar yerine adalet, ayrımcılık yerine eşitlik ve baskı yerine demokrasi ilkelerini temel alıyor. D-8'in ana faaliyet alanları, ticaret, tarım ve gıda güvenliği, sanayi, enerji ile ulaştırma olup, sağlık ve turizm alanlarında da çalışmalar sürdürülüyor.

D-8 Organization for Economic Cooperation

" INVESTING IN YOUTH AND SUPPORTING SMEs: SHAPING TOMORROW'S ECONOMY "

11TH SUMMIT OF THE ORGANIZATION OF
THE DEVELOPING 8 COUNTRIES FOR ECONOMIC COOPERATION
NEW ADMINISTRATIVE CAPITAL - CAIRO, EGYPT
19TH DECEMBER 2024

11. D-8 Zirvesi Kahire 2024

Şu var ki son zamanlarda dünyada ve Müslüman ülkelerdeki gelişmeler, D-8 özelindeki birtakım beklentileri farklılaştırdı. Zirvenin hemen öncesinde Suriye'de 61 yıllık Esed rejiminin devrilmesi, 7 Ekim 2023 sonrası soykırım yapan işgalci İsrail'in Gazze'de süren saldırıları bu farklılaşan beklentilerin sebepleri arasında gösterilebilir.

SURİYE'DEKİ GELİŞMELERİN ZİRVEYE YANSIMASI

D-8 toplantısı öncesi, Suriye'de muhaliflerin Esed rejimini devirerek Suriye'de yeni yönetimi oluşturması İran başta olmak üzere pek çok ülkede derin etkiler meydana getirdi. İran, Suriye'de kanlı şekilde elde ettiği nüfuzunu herhangi bir direniş dahi göstermeden kaybetti. İran'da dinî alanın temsilcisi Hamaney, Suriye'deki Şiiler üzerinden bölgede yaşanan değişime aykırı açıklamalar yapmayı sürdürdü. Hamaney, Suriyeli gençlere seslendiğini dile getirerek "Yeni süreci, güvensizliği tasarlayanlara ve uygulayanlara karşı kararlı şekilde durmaları gerek ve onları da yenecekler!" açıklaması yaptı. Öte yandan zirveye katılan İran Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan ise bölgedeki gelişmelere dikkat çekerek İslâm ülkeleri arasında daha fazla dayanışma sergilenmesi ve somut adımlar atılması gerektiği yönünde mesajlar ilettili.

Suriye'de Esed rejiminin devrilmesinin hemen ardından Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah El-Sisi'nin açıklaması da dikkat çekiciydi. Sisi, Esed'i kastederek "Benim elimde kimsenin kanı yok ve elim kimsenin malına uzanmadı!" diyerek Suriye'deki gelişmelere atıf yaptı. Oysa 2011 yılında Ortadoğu'da vesayetten kurtulmaya dönük halk hareketleri pek çok ülkede mevcut yönetimlerce şiddet kullanılarak bastırılmıştı. Şimdi ise bu halk hareketlerinin bastırıldığı yerlerden Suriye'de protesto yapan halkı acımasızca katleden ve Sednaya Hapishanesi örneğindeki gibi insanlık dışı yöntemlerle mahkûm eden Esed rejimi Suriye halkı tarafından devrildi.

O dönemdeki halk hareketlerine destek veren Türkiye ise, Suriye halkının acılar ve zorluklarla dolu haysiyet mücadelesinin en büyük destekçisi hüviyetiyle Suriye'deki yeni yönetimle en yakın ilişki kurma potansiyeline sahip devlet olarak D-8 toplantısına katıldı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, zirvedeki konuşmasında şunları söyledi: "Tüm dinî, mezhebi ve etnik grupların yan yana, sulh içinde yaşadığı terörden arındırılmış bir Suriye'nin inşası en samimi beklentimizdir. D-8 üyeleri olarak bu zorlu mücadelelerinde Suriyeli kardeşlerimizin yanında olmanızı gerektiğine inanıyorum." Bu açıdan Kahire'deki toplantı, Ortadoğu'da bugünlerde yaşanan değişim dalgasının tam da ortasında vuku buldu.

D-8, dünyadaki Müslüman çoğunluğun beklentilerini karşılayacak bir karar alma mekanizmasına sahip değildir. Dolayısıyla teşkilatın kısa ve orta vadede daha çok ekonomi odaklı ilerlemesi muhtemel görünüyor.

FİLİSTİN MESELESİ

Uzun zamandır İsrail'in Filistin'deki soykırımı bölgesel bir çatışmaya dönüştürmeye yönelik eylemlerinin bir an önce durdurulması çağrısında bulunuluyor ve acil ateşkesin sağlanmasıyla birlikte eş zamanlı olarak iki devletli çözümlün uygulanması çabalarının ilerlemesinin önemine işaret ediliyor. Bu çerçevede zirvede D-8 ülkeleri, İsrail'in Gazze başta olmak üzere Lübnan ve Suriye'deki saldırılarına karşı ortak görüşler dile getirdi. Ancak bu görüş deklarasyonuna rağmen zirveden çözüm için müşterek adım konusunda bir mutabakat çıkmadı. Mısır Cumhurbaşkanı Sisi, "İsrail'in uluslararası meşruiyete sahip kararlarını hiçe sayarak Filistin halkına karşı savaşını sürdürmesini ve çatışmanın Lübnan'da olduğu gibi diğer ülkelere ve Suriye'ye kadar yayılma tehlikesini" kınadı. İran Cumhurbaşkanı Pezeşkiyan ise, "katliamlar yoluyla bölgede istikrarsızlığı yaymayı amaçlayan (İsrail'in) Siyonist saldırganlığına karşı birlik olunması" çağrısında bulundu.

İsrail'e karşı atılacak adımlar hususunda 7 Ekim'den bu yana hayli kararlı bir tavır sergileyen Türkiye adına Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın teklifleri, Türkiye'nin sergilediği tutumu İslâm ülkeleri arasında müşterek bir tavra dönüştürmeye yönelik etkileyici bir çerçeve çizdi. İslâm ülkelerinin İsrail'e karşı atılabilecek adımlara öncülük etmesi gerektiğini vurgulayan Cumhurbaşkanı Erdoğan, İsrail'e karşı silah ambargosu uygulanmasının, İsrail ile ticaretin sonlandırılmasının ve İsrail'in uluslararası alanda tecrit edilmesinin çok mühim olduğunu vurguladı. Erdoğan'ın dile getirdikleri, 1 Eylül 1967'de Hartum'da düzenlenen Arap Birliği Zirvesi'nde alınan kararları hatırlattı. İsrail'e karşı "Üç Hayır Politikası" diye bilinen bu kararlar şöyle özetlenebilir: İsrail ile barışa hayır, İsrail'i

tanımaya hayır, İsrail ile müzakereye hayır! Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu çerçevesi ve Arapların tarihteki "Üç Hayır Politikası" İsrail'i durdurmak bakımından önemli bir yaklaşım ortaya koysa da D-8'de bunun müşterek bir karar ve somut adıma dönüşmesi kısa vadede hayli zor görünüyor.

GENİŞLEME VE DEKLARASYON

Kahire'deki D-8 toplantısının en önemli gelişmelerinden biri teşkilatın genişleme hamlesiydi. Azerbaycan, kuruluşundan bu yana ilk defa genişleyen teşkilattaki yerini aldı. Bu gelişme D-8'in Türk dünyası ile etkileşimini artırması bakımından son derece önemlidir. Zirvenin ardından yayımlanan kapanış bildirisinde, katılan ülkelerin liderleri ve delegeleri, Kahire Deklarasyonu aracılığıyla D-8'in genişletilmesine desteklerini ifade ederek, Azerbaycan'ın teşkilata tam üyeliğini memnuniyetle karşıladı. Liderler, D-8 üyesi devletlere uygulanan, küresel ekonomik istikrarı baltalayacak ve uluslararası hukuk ilkelerini ihlal edecek her türlü tek taraflı ekonomik yaptırıma karşı olduklarını belirterek, bu yaptırımların kaldırılmasını talep etti.

D-8 ülkeleri ayrıca, fayda sağlayan kapsamlı ve eşitlikçi kalkınmayı teşvik etmek için tarım, gıda güvenliği, enerji, bilim ve teknoloji, sanayi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi, altyapı, ticaret, yatırım ve ulaştırma dâhil olmak üzere öncelikli iş birliği alanlarındaki ortaklıkları güçlendirme konusundaki kararlılıklarını da teyit etti. Bildiride, teşkilatın bir sonraki başkanı olarak Endonezya'nın 12. Zirveye ev sahipliği yapma teklifi memnuniyetle karşılandı.

Tüm bunlara rağmen D-8, dünyadaki Müslüman çoğunluğun beklentilerini karşılayacak bir karar alma mekanizmasına sahip değil ne yazık ki. Çünkü teşkilatta birbirinden farklı görüşlere hatta görüş ayrılıklarına sahip devletler var. Dolayısıyla teşkilatın kısa ve orta vadede daha çok ekonomi temelli bir dayanışma modeli olarak kalması muhtemel görünüyor. Müslümanların ekseriyetinin beklentilerinin karşılanması için Filistin meselesi başta olmak üzere karşı karşıya kalınan sorunlarda müşterek bakış açısına sahip ve bunları çoğaltan aktörlerin bir arada olduğu karar mekanizmalarının hayata geçirilmesi şart.

ŞAM'IN KURTARILMASI FİLİSTİN HALKINA MÜJDE

Azzam TEMİMİ

ABD'nin Suriye'de Esed rejiminin devrilmesinde rolü olduğunu ispatlayacak bir kanıt bulunmamasına rağmen ABD'li yetkililer yaşananları kendi ülkelerinin bölgedeki konumu ve nüfuzunun güçlenmesi, rakipleri Rusya, İran ve her ikisiyle ittifak kuran bölgesel güçlerin nüfuzuna ölümcül darbe olarak görüyorlar.

Bu tür bir hesaplama eksenler arasında uluslararası alandaki çatışmada tahmin edilebilir. Ancak ABD'nin değerlendirmesi ne olursa olsun Suriye'de yaşananların diğer bölgesel ve uluslararası güçler gibi Washington'u da şaşırttığı şüphesiz. Başka bir ifadeyle kendisine rağmen ve iradesi dışında vuku buldu gelişmeler. Suriye'de olup bitenler, zulüm, baskı ve yolsuzluk zincirlerini sonunda kırabilen mazlum bir halkın tarihî başarısı şeklinde tanımlanabilir ancak. Böylesine büyük bir başarı ne ABD gibi yabancı emperyalist gücün ne de bölgedeki vekili Siyonist varlığın zaferi görülebilir.

Bu yüzden, şu an ABD durumu kontrol altında tutmak amacıyla bölgedeki ortaklarıyla iş birliği yaparak şartları düzenlemek için hummalı bir çaba harcıyor. Siyonist oluşum özgürleştirilmiş Suriye'de askerî veya bilimsel gücün tezahürü gördüğü her şeye saldırırken ve yok ederken bu tavrını askerî ve bilimsel gücün Suriye'nin yeni yöneticilerinin eline geçmemesi için önceleyici bir tedbir şeklinde ifade ediyor. Bu da Beşşar rejiminin ABD'nin müttefiki ve bölgedeki (Siyonist) ılımlılık kampının bir parçası olmasa da Amerikalılar ve İsraililerin bir arada yaşadığı ve hatta kendilerini sevindirmeyecek bir alternatifin gelmesi endişesiyle sürmesini sağladıkları bir oldubittinin en açık kanıtıdır.

İran ve sonrasında Rus müdahaleleri, Esed rejiminin güçlenmesinde ve yaklaşık 10 yıl önce devrimin başarısız kılınmasının ardından iktidarını teminat altına almasındaki en önemli faktörlerdi. Yalnız ABD, 2011'deki halk devriminin ilk anlarından itibaren mezhepçi rejimin devrilmesi ve Şam'da yönetime demokratik İslâmî bir alternatifin gelmesinin Batı'nın çıkarları ve Filistin'deki Siyonist proje üzerinde bir tehdit oluşturacağı kararını vermişti. Bu yüzden ABD, geçen yıllar boyunca devrimin yolunun kesilmesi ve rejimin yerini sağlamaştırması noktasında İranlıların ve Ruslarınkinden daha az önemli olmayan bir rol oynadı.

Esed rejiminin yıkılmasının, sözde direniş ekseninin bir parçası olması hasebiyle Filistin davası için bir kayıp olduğunu düşünenler var. Ancak bu eksen Filistin direnişini destekleme noktasında inkâr edilemez tüm katkılarına rağmen esasında bölgedeki nüfuz çatışmasının bir parçasıdır. Yalnız bu eksenin sorunu, en önemli ayaklarından bazılarının okyanusun Körfez'e uzanan bölgede Arap halkının özgürlük ve onur hakkına inanmamasında saklıdır. Aksine bu ayaklar, İran'ın ve bazı mezhepçi kollarının 10 yılı aşkın bir süredir Suriye'de halka karşı işlenen suçlarda oynadıkları rolde görüldüğü üzere despotluğun, zulüm ve baskının desteklenmesine katkı sunmuşlardır. Peki, Arap halkının özgürlük ve onur hakkına inanmayanların Filistin'i Siyonist işgalden kurtarmaya ehil olması mümkün mü?

Buna ilaveten devrik Suriye rejimi bu oldubittiyi korumak için Siyonist oluşumla sınırı koruma görevini en iyi şekilde yerine getirmeye devam etti. 1967'den beri işgal edilen Golan'ı kurtarmak için

Suriye topraklarından herhangi bir girişime müsaade etmek bir yana hiçbir girişimde dahi bulunmamıştır. Hiç şüphesiz bu, rejimin direniş eksenine ait olma niyetiyle ilgili şüphe uyandıran gelişmelerdendi. Sonuçta eldeki bütün imkânlarla Siyonist oluşuma direnmek dışında seçeneği bulunmayan halkın tüm fedakârlığına ve kararlılığına rağmen etraflarındaki Araplar kelepçeli oldukça ve Arap başkentleri despot entrikacı rejimlerce yönetildikçe Filistin'in özgürleşemeyeceğini düşünüyorum. Bu rejimler, hapisaneleri reform isteyen binlerce âlim, düşünür ve aktivistle dolup taşan, ülkenin zenginliklerini bir avuç insanı zenginleştirmek için yurt dışına kaçırılan çetelerce idare edilmektedir. Arap halklarının boyun eğdiği bu trajik durum olmasaydı Filistin 1948'den günümüze kadar Siyonistlerin elinde esir olarak kalır mıydı?

Suriye gasp edilmişken Filistin kurtarılamazdı ve Mısır Siyonist projenin esiriyken Filistin'in kurtarılacağını sanmıyorum. Bu sebeple Şam'ın kurtarılışına seviniyoruz ve geleceğin Arap halklarına özgürlüklerini, onurlarını ve kararlarını tekrar kazandıracak daha fazla fethe sahne olacağı konusunda iyimseriz. Bu fetihlerin Filistin'e dönüş yoluunu açması kaçınılmaz.

(www.arabi21.com , 14 Aralık 2024)

YENİ SURİYE: DİN, DEVLET VE İSLÂMCILIĞIN GELECEĞİ

Muhammed Ebu RUMMAN

Ahmed eş-Şara (Ebu Muhammed el-Culani), Heyet-i Tahrirü’ş-Şam (HTŞ) ve Suriye’nin geleceğindeki tartışmalı rolü hakkındaki temel soru, kişisel veya parti meselesini aşmaktadır. Başka bir ifadeyle temel soru, Culani’nin veya HTŞ’nin (ister siyasetçi olsun ister siyasi bir parti veya ideolojik bir kolisyon şeklinde olsun) Suriye’nin gelecekteki sahnesinde baskın iki aktör olması değildir. Temel mesele, Suriye’de gelecek dönemde din ile devlet arasındaki ilişkinin -gerek anayasa ve çeşitli taraflar arasında ilişkinin çerçevesinin belirlenmesi düzleminde gerekse de anayasal metinler ve çeşitli yasalar üzerinden şekillenecek devlet kavramı düzleminde olsun- nasıl şekilleneceğiyle ilgilidir. Bu sadece Suriye’ye özgü değildir, Arap Baha-

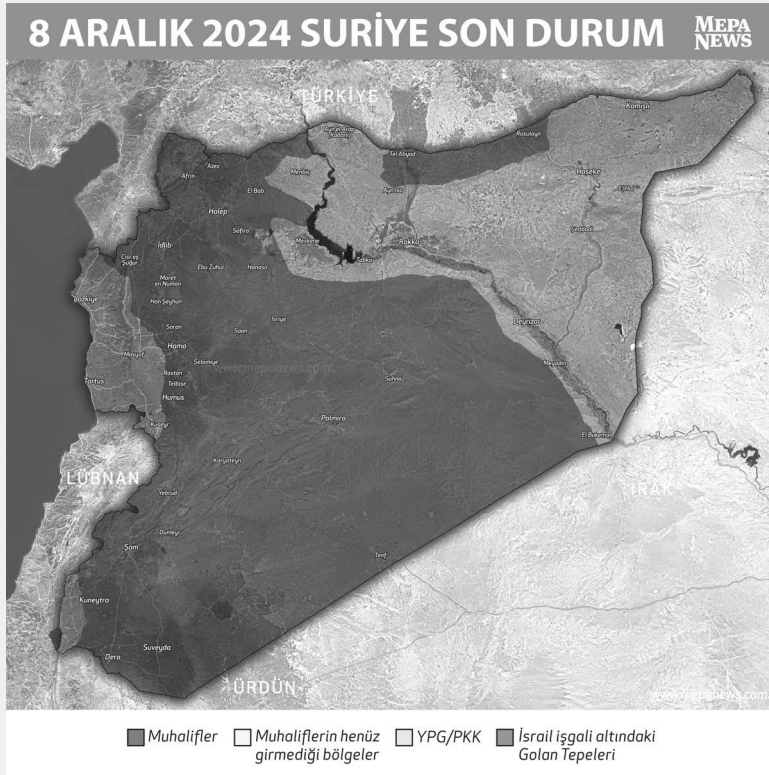
rı (2011) sonrası dönemde gerek anayasa hazırlama komisyonları gerekse de yasama ve parlamento seçimleri süreciyle ilgili konularda siyasi elitlerin müzakerelerine damgasını vuran tartışmalı bir konudur. Bu tartışmalar toplum içindeki kültür ve değer hegemonyası sorusuyla ilişkili iç çatışmalar bağlamında çok önemlidir.

Suriye’deki mesele toplum ve devletin yapısıyla, çağdaş tarihsel bağlamlarla irtibatlı farklı boyutlar kazanıyor. Taliban benzeri kökten-dinci bir İslâm devleti kurulması endişesi, (bu satırların yazarına göre de) birçok sebepten ötürü düşük bir ihtimaldir. Culani’nin geçen günler zarfında ortaya koyduğu açılım ve pragmatizm, Suriye toplumunun açılım, ılımlılık, El-Kaide ve DEAŞ gibi dinî aşırı-

lıktan uzak durma eğilimi gösteren yapısı bu sebeplerdendir. Bu durum Culani’nin geçmişte, Nusra Cephesi’nin kuruluşuna katılan çoğunluğu Arap ve özellikle de Ürdünlü unsurlardan ve liderlerden nasıl kurtulduğuna açıklık getiriyor. Bu unsurlar daha sonra ayrıldılar, İdlib’de Hurasuddin örgütünü kurdular. Culani onları kuşatarak liderlerinin çoğunluğunu etkisiz hâle getirdi. HTŞ, büyük ölçüde Suriyelilerden oluşan bir yapıya evrildi ve özellikle de Orta Asya’dan gelen az sayıda mücahit grup dışında örgütte kimse kalmadı. Bunların da akıbeti çoğunlukla 1990’lı yıllarda Bosna’daki Arap mücahitler gibi ya ülkeyi terk etmek olacaktır ya da silah bırakıp topluma entegre olacaklardır.

Taliban ve hatta İran benzeri İslâm devleti kurulmasını engelleyen önemli belirleyicilerden biri de uluslararası ve bölgesel dinamiklerdir. Akabe toplantısında (gelecek dönemde Suriye içindeki bazı dosyalar ve nüfuz çatışması konusunda şiddetli anlaşmazlıklara rağmen) bir dizi ortak paydalarda (Suriye’nin toprak bütünlüğü, dinî, siyasi, kültürel ve etnik çoğulculuk, azınlıkların korunması, aşırılıktan ve dinî radikalizmden -terörizm- kaçınılması gibi) uluslararası ve bölgesel bir mutabakat olduğu açıkça görülüyor. Uluslararası ve bölgesel aktörlerin Ahmed eş-Şara ve örgütüne yönelik adım adım ilerleyen bir politika izledikleri, yaptırımların kaldırılması ve Suriye’nin desteklenmesi yönündeki her adımı Şara’nın verdiği gerçekçi mesajlar ve vaatlerle irtibatlı kıldıkları açık.

Şara ve örgütünün perde arkasında tam bir Türk desteği var. Burada Türkiye’nin yıllar önce Şara’yı rehabilite etmeye ve onu uluslararası topluma sunmaya çalıştığını ancak uluslararası ve bölgesel tutumların o vakitler katı olduğunu hatırlatmakta fayda var. Bugün ise dengeler ve tutumlar değişti ve hatta ABD HTŞ ile doğrudan temas kurmaya başladığını itiraf etti. Bu durum bazılarını, gelecek dönemde Suriye siyasi İslâm için

Ahmed eş-Şara Suriye'deki devrimcilerin temsilcileriyle

ilham verici modelin Adalet ve Kalkınma Partisi ve lideri Recep Tayyip Erdoğan tarafından temsil edilen Türk modeli olması senaryosunu inşa etmeye sevk edebilir. Bu model Suriye şartlarına uyumlu görünebilir. Bu model geçen on yıllarda Suriye'de oluşan elit sivil şartların dindarlaşma yapısıyla uyum göstermekle birlikte siyasal İslâm'la uyuşmayan siyaset, entelektüel, filozof, âlim ve sanatçı sınıfı oluştu. İçlerinden büyük bir oran muhalefete katılmış veya eski rejimin zorba yapısına katılmayı reddetmiştir. Bu kimseler Suriye'yi siyasal İslâm'ın gözüyle değil, tamamen farklı gözle görmekte, kendi yaşam ve kültür haklarını istemekteler. Bu bağlamda laiklik ile İslâm'ı mezceden Türk modeli toplumun geniş kesimleri için ikna edici cevaplar sunabilir. Gazeteci dostumuz Muhammed Turki er-Rebiu sosyal medya hesaplarından birinde, çoğu analist ve siyasetçinin Türk modelinin Suriye şartlarına en uygun model olduğu ve Türk nüfuzunun bu benzerliği kolaylaştırabileceği yönündeki konuşmaların erken olduğu uyarısında bulundu. Bunu da Türk modelinin kendisinin de aynı dönüşümlerden geçmesine ve son yıllarda cazibesini kaybetmesine bağladı. Bu sonuca varmanın önünde hâlâ engeller ve zorluklar bulunmakla birlikte kısmen kendisine katılıyorum. Buna karşın Rebiu'nun bahsini ettiği modelin başına gelen hastalıklar düşüncesi kendisinden çok iktidar ve şahsi çıkarlarla ilgilidir. Her durumda Türk modeli,

din ile devlet arasındaki ilişkinin hatlarının belirlenmesi ve iki taraf-İslâmcılar ve laikler- için tatmin edici bir denklemin bulunmasıyla ilgili çok önemli soruyu aşma gücünü ve etkinliğini ispatladı, Türk modeli içeride ve dışarıda kabul edilebilir muhafazakâr laiklik veya liberal İslâmcılık modeli oluşturdu. İlk soru, anayasa yazımı, anayasa komitesinin oluşturulması, bu komiteyi kimin oluşturacağı, devletin kimliği ile din-devlet ilişkisi konusunda hangi maddeler üzerinde anlaşmaya varılacağı ile ilgilidir. Burada en büyük sorun Ahmed Şara'dan kaynaklı olmayabilir. Daha ziyade en büyük sorun bir yandan çeşitli İslâmcı akımlar ile diğer yandan laik akımlar ve başka azınlıklar arasındaki tartışmalardan kaynaklanacaktır. Şayet herkes Akabe Deklarasyonu'na (Arap Temas Grubu yanı sıra Arap ülkeleri, ABD, BM ve AB tarafından çıkarıldı) bağlı kalırsa yeni siyasi sistemin inşası, tasarlanması ve anayasa yazımı sürecinde belirli şartlar ve sınırlamalar olacaktır. Ki bu da Şara, HTŞ ve Suriye'deki yeni rejimin bölgesel ve uluslararası çevrede kabul görmesi sürecinin temel şartıdır. Görünen o ki Şara bu amaca ulaşmak için pek çok ideolojik ve entelektüel sınırı aşmaya hazır. Bu da Şara'nın geçmiş hikâyesini, uyum sağlama gücünü, şahsi ve siyasi pragmatizmini gösteriyor.

Elbette yeni anayasa sorusu din ile devlet ilişkileri sınırında kalmamaktadır. Gelecek yönetim şeklinin federal mi yoksa üniter mi olaca-

ğının yanında azınlıkların tutumu ile ilgili pek çok soru var ancak bu makalenin esas meselesi din ve devlet sorunudur. Zira bunun büyük iç, dış, fikri, siyasi, toplumsal ve kültürel boyutları bulunmaktadır.

Bir sonraki soru (din ve devlet tartışmasında) yeni siyasi sisteme siyasi güçlerden kimlerin hâkim olacağıyla ilgilidir. Zira Suriye'deki önceki toplumsal, kültürel ve siyasi dönüşümler dindarlaşma ve farklı renkleriyle İslâmcılık akımlarının nüfuzunun arttığına ve genişlediğine işaret etmektedir. Bu da laik ve mezhepçi güçleri, diğer azınlıkları kendi kültürel, toplumsal haklar ve dinî özgürlükleri konusunda endişelendirmekte, "metotların İslâmlaşması" sorunundan korkmalarına yol açmaktadır. Bu taktının büyük ölçüde başka Arap siyasi deneyimlerin kutuplaşma, siyasi ve fikri gerilimler evresine girmesine katkıda bulunduğu ve bu ülkelerdeki demokratik dönüşümü sekteye uğrattığı malum.

Demokratik dönüşüm veya otoriter bir rejimden "belirsiz bir demokrasiye" geçiş deneyimleri (Guillermo O'Donnell ve Schmitter'in ifadeyle) hâlâ taze ve gençtir, siyasi ve fikri güçler arasında uzlaşmacı cevaplara dönüşmemiştir. Bu yüzden din, toplum, devlet, kamu, bireysel ve diğer özgürlükler gibi sorunlar hâlâ Arap dünyasında büyük sorunlu ve tartışmalı konuları oluşturmaktadır. Suriye şartları da bu tarihî dönemin bir parçasıdır.

(*El-Arabî El-Cedîd* gazetesi, Ürdünlü yazar, 17 Aralık 2024)

SURİYE'NİN GELECEĞİ: GÜVEN İNŞASI VE KATILIMCILIK

Ali SAFAR

İki korku Suriyelileri etkisi altına almıştır. *Birincisi*, siyasete yaklaşmaya duyulan tarihi korku. Zira Baasçı Esed rejimi, kanlı baskıcı politikalarıyla insanları yönetim ve kontrol altına almakla ilişkili herhangi bir eyleme katılmaktan korkar hâle getirdi ve bugün trajedileri su yüzüne çıkan hapishaneler, herkesin karanlık bir gecede götürülme korkusu yaşadığı o ürkütücü noktalardan ibaret. *İkincisi* ise, insanların gelecek korkusu. Burada Suriyelilerin durumunda iş daha da karmaşık; Esed kaçtı, iktidarın dizginini ellerinde tutanlar var ve masada geçiş sürecini ilerletmek için çeşitli projeler bulunuyor.

Ancak bu çalkantılı durum ortasında dümeni elinde tutanlar felaket bulutunun gitmesinin ardından hepimizi etkisi altına alan aceleci tempoya uygun bir cevap vermiyorlar. Bizler tartışmasız ihtiyaç sahibiyiz ve onların destekçileri bizleri aceleci olmakla suçlayabilirler ancak dışarıdaki ve içerideki siyasi muhalefetten tutun da sokaklara dökülerek galip gelenlere tarihi başarılarına istinaden yetki veren gençlere ve elitlere kadar herkes tarafından sorulan acil sorulara tüm kulvarlarda ve alanlarda cevap veremiyorlar.

Buradaki korku ısrarlı bir şekilde deneyimin kendisi için kurulmuş tuzaklara düşme ihtimalinden doğan bir dehşete dönüşüyor. Bu da karşı devrimden bahsetmeyi gerektiriyor. Birilerinin iç ve bölgesel düzlemde karşı devrimin altındaki ateşi körüklediği herkesin malumu ve bunun işaretleri, Suriyelilerin şu an ayağa kalkan siyasi ve askerî güçlere güvenini sarsmak için istenen kafa karışıklığını yaratmak amacıyla sosyal medya sayfalarını 7/24 yalan ve doğru haberlere bo-

ğan “elektronik sineklerin” faaliyetlerinde açıkça görülüyor.

Peki, bu durumda yeni yönetim nasıl hareket edebilir? Şöyle soralım: Askerî Operasyonlar Yönetimi Komutanı Ahmed eş-Şara, Suriye içindeki ve dışındaki Suriyelilerin özgürlük düşmanlarına fırsat vermemek için halk düzleminde olayları nasıl yönetebilir? Burada kendimizi bilge insanlar olarak konumlandırmak istemiyoruz. Aksine diğer halkların deneyimlerinden ve karşı devrimlerin utanç verici tarihinden yola çıkarak konuya yaklaşmak istiyoruz. Amacımız fikirleri ortaya koymak, korkularımızı ve endişelerimizi tüm açıklığıyla dile getirmek. Esed’in soykırım rejiminin düşüşünün üzerinden günler geçtikten sonra ülkenin içinden geçtiği katılıma dayalı bir bağlam içinde ihtiyaç duyulan adımları bilip de bunları söylemememiz kabul edilemez.

Suriyelilerin siyasetten konuşma konusunda duydukları tarihi korku, baskı araçlarının ortadan kalktığı bir ortamda herkesin görebileceği kaldıraçlara ihtiyaç duymaktadır. Bunların iki yüzü vardır. Biri Suriyelilerin hayati kararlara katılım çerçevesi olarak kendi siyasi ve toplumsal oluşumlarını kurma çabalarıyla başlıyor. Diğeri ise Şara’nın herkesin diğer kıyıya doğru yürüyeceği üzerinde uzlaşılan bir yol haritası belirlemek için genel bir Suriye konferansı ile Suriyelilere (siyasi güçler, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, meslek grupları, kadınların eşit şekilde temsil edildiği teknokrat kesimler) geleceklerini kendi elleriyle inşa etme çağrısıyla ilgilidir. Şara daha önce de bu doğrultuda açıklamalar yapmıştı ancak artık eyleme geçme zamanı ve sözlerin devri kapanmıştır.

Bu iki yüz arasındaki buluşma, her zaman güler yüzlü bir şekilde gerçekleşmeyebilir. Taraflardan biri diğerinin kendi haklarını ele geçirmek istediğini hissederse yüzler asılabilir. Suriyeliler hayallerinin demokratik sivil bir devletle gerçekleşmesini istiyor ve Ahmed eş-Şara da başarıyı istikrara kavuşturmayı ve yeni devletin inşasına başlamayı garanti altına almak istiyor.

10 gün, kaygıları tam bir açıklıkla okumak için yeterli değildir. Çünkü zaman tebrikler, kutlamalar ve diplomatik görüşmelerle geçmektedir. Birçok kişinin yaklaşan siyasi mücadeleye hazırlığı sürerken ve başkaları bölgesel düzlemde Suriye’deki durumu karıştırmaya hazırlanırken etkin uluslararası güçler, destekleyici adımlar atmadan önce devrimcileri teste tabi tutmaktadırlar.

Bugünler geçti, gelecek günler de geçecek ve içinde barındırdıkları potansiyeller kazanımlara dönüşünce hafızada yer alacaklardır. Belki de şu an gerçekleştirilmesi gereken en önemli husus, Suriyelilerin katılım ve karşılıklı güven yoluyla kendi güçlerine inanmalarıdır. Bu da ancak herkesin kapıları ve pencereleri açmasıyla, fikirlerin ve kaygıların aynı evin sahipleri arasında kolaylıkla geçiş yapmasıyla gerçekleşir.

(www.syria.tv , Suriyeli yazar, 20 Aralık 2024)

SURİYE, GELECEK DEPREMLERLE MÜCADELE VE İSLÂMİ PROJE

Kasım KASIR

Aksa Tufanı Savaşı'ndan İsrail'in Gazze ve Lübnan'a yönelik savaşına ve Beşşar Esed rejiminin düşüşüne kadar Arap ve İslâm dünyası daha çok siyasi ve stratejik depremlere benzer hızlı siyasi gelişmelere sahne oluyor. İsrail'in İran'a büyük askerî saldırı tehditleri ve keza Filistin direnişini destekleme noktasındaki rolü sebebiyle Yemen'e yönelik ABD-İngiltere-İsrail savaşı yanı sıra Suriye rejiminin düşüşünü ve İslâmî güçlerin yönetime gelmesi sonrası siyasi ve halkçı değişimlerin diğer Arap ülkelerine uzanması ihtimali gölgesinde önümüzdeki dönemin bu türden daha fazla gelişmeye sahne olacağı beklenmektedir.

Suriye'deki yeni siyasi sistemin fotoğrafının netleşmesini, bu önemli Arap ve Maşrik ülkesindeki siyasi ve güvenlik gelişmelerinin nereye gideceğini beklerken yaşananların yansımaları birçok Arap entelektüeli, Müslüman lider ve aktivisti yaşanan gelişmeleri, Arap, bölgesel ve uluslararası yansımalarını, direnişin, Filistin sorununun, Arap-İran-Türkiye ilişkilerinin ve İslâm birliğinin geleceğini, mezhep fitnesine ve Aksa Tufanı Savaşı öncesine geri dönüş korkusunu değerlendirmek için atölye çalışmaları başlatmaya sevk etti.

Bu toplantılara katılanların vardığı temel sonuçlar nelerdir? Yaşanan veya gelecek günlerde yaşanabilecek yeni sorunlarla ve depremlerle mücadele edebilecek geleceğe yönelik yeni bir Arap ve İslâm projesinin berraklaşması mümkün mü? Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta yapılan bir dizi toplantı ve diyalog görüşmelerinde çıkan ana sonuçlar şunlardır:

Birincisi: Suriye'de yaşananlar büyük bir depremdir, bölgedeki tüm şartlar ve özellikle de Filistin sorunu düzleminde sonuçları olacaktır. Zira Suriye'yi 54 yıldır yöneten ve

farklı rolleri olmuş siyasi bir rejimi sonlandırdı. Suriye'deki durum, İsrail'in gelişmeleri istismar etmesi, Suriye'nin askerî kabiliyetini yok etmeye çalışması, yeni rejimin içerde ve dışarıda karşılaştığı farklı zorlukları fırsat bilerek yeni Suriye topraklarını işgal etmesi gölgesinde tüm ihtimallere açıktır.

İkincisi: Arap ve İslâm dünyasında geçen on yıllar boyunca ortaya çıkan önceki tüm Arap ve İslâmî projelerin gözden geçirilmesi, gerek Arap ve İslâmî rejimler tarafından gerekse de farklı eğilimleriyle Arap ve İslâmî hareketler ve partiler tarafından yapılan hatalardan istifade edilmesi ve geçmiş hataların tekrarlanmaması ihtiyacı vardır.

Üçüncüsü: Filistin davası tüm bölge halklarını birleştiren temel sorundur, Aksa Tufanı Savaşı'nın İslâm birliğinin güçlendirilmesi, Siyonist oluşumun maruz kaldığı zorluklar ve direniş güçlerinin kendi aralarındaki iş birliği bağlamında elde ettiği olumlu sonuçlar korunmalıdır, mezhep çatışmaları dalgasına veya Arap-Türk-İran milliyetçi çekişmesine dönüşmesine izin verilmemelidir. İhtiyaç duyulursa, düşmanlara ve dış güçlere hizmet etmek için çıkar ve rekabet çatışmalarına batmak yerine bölgesel iş birliğini güçlendirmek için yeni bir Arap-Türk-İran vizyonudur.

Dördüncüsü: Siyonist düşman bugün bölgede stratejik kazanımlar elde etmeye, direniş güçlerinin rolünü sonlandırmaya, yeni bir Ortadoğu kurmaya ve yaşanan her şeyi Filistin, Lübnan ve Suriye'de yeni gerçekler dayatmak için kullanmaya çalışıyor. İlâveten bu oluşum Irak, İran ve Lübnan'da şartları değiştirmeye çalışabilir, bölgenin mezhepçi ve dini devletçiklere bölünmesi ve parçalanması projesi bu düşmanın çıkarınadır. Bu yüzden milliyetçi ve mezhepçi çatışmalara batmak yerine ABD ve Batı tara-

findan desteklenen Siyonist projelerin tehlikelerine odaklanmak gerekmektedir.

Beşincisi: Direniş seçeneği, Siyonist projeye mücadele etmek için en güçlü seçenektir ancak direniş güçlerinin geçmiş dönemde yaşananları değerlendirmeleri, kendi projelerini ve siyasi hedeflerini gerçekleştirecek şekilde performanslarını geliştirmek amacıyla çeşitli derslerden istifade etmeleri önemlidir. Bu siyasi hedef, İsrail işgaliyle mücadele ve Filistin devletinin kurulmasıdır.

Altıncısı: Özellikle iktidara gelen güçler ile bölgede aktif diğer güçler arasında bir İslâm-İslâm diyaloguna büyük ihtiyaç vardır. Bu diyalog çeşitli sorunlarla mücadelenin ve geçmiş çatışmalara boğulmamanın nasıl olacağını araştırmak içindir. Önceki İslâmî hareketlerin deneyiminden ve özellikle de Mısır, Tunus ve diğer ülkelerde yaşananlardan yararlanmak için çok önemlidir. Öncelikleri belirleme ve sadece belirli bir ülkenin değil, tüm bölge devletlerinin karşı karşıya olduğu büyük tehlikelere ilişkin pozisyonu netleştirme ihtiyacı vardır.

Yedincisi: İnsanların ihtiyaçlarını temin edecek, insanlarını ve özgürlükleri koruyacak, yönetime, kalkınmaya ve güçlü bir ekonomiye katılacak güçlü bir devletnin kurulması, ABD ve Batı tarafından desteklenen Siyonist projeye karşı net tutumlar almakla çelişmemektedir.

Bunlar Arap ve İslâm düşünce çevrelerinde dolaşan bazı fikirler ve tezlerdir. Görünen o ki tartışmalar ve diyaloglar önümüzdeki dönemde devam edecek, pratik girişimlerin başlatılmasına, yaşanan ve gelecek günlerde yaşanabilecek farklı sorunlar ve depremlerle mücadele edebilecek bir Arap ve İslâm projesinin kristalize edilmesine büyük ihtiyaç vardır.

Acaba iş birliği ve birliğin güçlendirilmesi için tehditleri yeni fırsatlara dönüştürmek mümkün mü yoksa Siyonist düşmanın yararlandığı ve beklediği mezhepçi ve milliyetçi çatışmalar dönemine tekrar mı döneceğiz?

(www.arabi21.com , Lübnanlı yazar, 25 Aralık 2024)

ADONİS VE MİHYAR DIMAŞKİ'NİN İHANETİ

Ziyad BARAKAT

Bir yazar veya entelektüelin siyasi bir yorumcu olması gerekmiyor. Bu, esasında onların rolü değildir ve aynı durum Adonis için de geçerlidir ancak siyasi yorum, bir kısmı halklar ve devletler için kritik öneme sahip gelişmelere dair bir “tutum” değildir. Örneğin bir başkanın seçimle değil, miras yoluyla, silah gücü, Baas ve araçlarla iktidara gelmesi, Moskova’ya kaçışı, dünyanın en kadim halklarından Suriyelilerin 2011’den bu yana ona karşı ayaklanması ve bu süreçte yarım milyondan fazla insanın ölmesi, 12 milyon insanın mülteci veya yerinden edilmiş kişi olarak göç etmesi gibi.

Bu tür bir olay geçici siyasi bir hadise değil, Şam Üniversitesi öğrencilerinin Emevi Meydanı’ndaki tek başına bir gösterisi ve intiharı değil, aksine bu arada önemli şair Adonis’in de mensubu olduğu halkın bireysel ve kolektif kaderiyle ilişkili uzun, iniş çıkışlı ve kanlı bir süreçtir. Bazı haber ajanslarının cehaletten veya kasıtlı ve ön yargılı şekilde yansıttığı gibi sürgün olmayıp kendi seçimiyle yaşadığı Fransa’dan Beşşar Esed’in devrilmesine ilişkin yorumunda Adonis, tüm aşamaları ve dönüşümleriyle Suriye devrimine yönelik yaklaşımında gerçeklerden ziyade genellemelere başvurarak aynı söylemlerini tekrarladı. Örneğin “kendisinin her zaman rejim karşıtı olduğu” sözü gibi... Bu tür ifadelerin, rejim eleştirisini muhalif pozisyonuna taşıyan açık ve ilan edilmiş bir tutumla birlikte gelmedikçe hiçbir anlamı yoktur. Kaldı ki muhalif tutum Adonis’in çokça

yaptığı gibi sahibini sessiz kalmak ve halkı suçlamak yerine yüzleşme riskiyle karşı karşıya bırakır.

Adonis “derinlemesine konuşursak” Suriye’yi bilmediğini, bir rejimin yerine başka bir rejimin geçmesini sathi bulduğunu, sorunun “rejim değişikliği değil, toplumun değişmesi” olduğunu söylüyor. Bu da nihayetinde “rejimin ortadan kaldırılmasını” hafife almak ve rejimi ortadan kaldıranlar ne yapacaklarını bilmedikleri ve toplumun kendisini değiştirmedigi sürece rejimin bekasını savunmak anlamına gelmektedir.

Bu söylem cinayetlere bir ruhsat vermek anlamına gelmez mi? “Rejimin devamlılığını” kırma girişimi içinde, bölgede en ağır bedeli ödeyen devrimden sonra Beşşar Esed’in kaçışıyla sonuçlanan sarsıcı ve çarpıcı bir olayı küçümsemek, şiddetini meşrulaştırmak ve döküldüğü kan gölünden ötürü hesaba çekilmemek anlamına gelmez mi? Bunlar gericilikten mi sayılır? Karanlık bir zihniyetten mi? Orta Çağ düşüncesinden mi?

Adonis ve diğerlerinin Arap ayaklanmalarının “İslâmi” karakterine karşı çekinceli olmaları, hatta şüphe ve kuşkuyla yaklaşmaları hakkıdır. Daha da ileri gidersek bölgede çok tanrıçılığa bir geri dönüş olarak Hubel ve diğer tanrılara tapınmaları ve dolayısıyla bölgenin kültürünü küçümsemeleri hakkıdır.

Ancak eleştirmenlerinin Adonis’i ucuz bir keyfiyetten uzak bir şekilde tutarlı ve mantıklı hareket etmeye zorlaması da haklarıdır. Ne yazık ki Adonis bunu ne Humeyni’nin Paris’ten dönüşünü ele alırken sergiledi (o vakitler İran Devrimi’ni öven bir şiir yazmıştı)

ne de Esed rejimiyle (baba-oğul) ve kasap amcadan (Rifat), yol kesen, uzuv kesici ve uyuşturucu kaçakçısı kardeş Mahir’e kadar “kutsal” ailenin diğer bireylerine karşı net ve tutarlı bir duruş sergileme konusunda tereddüt ettiğiinde veya sessiz kaldığında yaptı.

2011 devriminden yaklaşık dört ay sonra Beşşar Esed’e hitaben yazdığı ve *es-Sefîr* gazetesinde yayımlanan mektubunda Adonis, geç de olsa, nasihat ve itiraf diliyle rejime yönelik açık bir eleştiride bulundu ancak eleştirinin sadece “Sayın Başkan” ifadesine indirgenmesi hakaniyetli olmaz. Maalesef Adonis eleştirisinin üzerine bir şeyler inşa etmedi. Aksine hayali ve abartılı iddialara ve korkulara dayanarak eleştiriden vazgeçti. Bu yaklaşım İslâm’ın bir kesimine yönelik küçümsemeyi de içermekteydi. Nasıl olur da camilerden başlayan yürüyüşler modern toplum inşa edebilir, devrimci olabilir ve halkın geri kalan bileşenlerinin haklarını koruyabilirdi?

Adonis, rejimin Suriyelilerin yüzüne kapatmadığı, kendilerini ve özgürlük özlemlerini ifade etmek için camilerden çıkmak zorunda kalmayacakları tek bir kamusal alan dahi bırakmadığını görmezden gelen bozuk bir plaktır. Adonis, Suriye devriminin başlarında işkence altında öldürülen ve cesedi parçalanan Hamza el-Hatib’e ne olduğunu biliyor mu bilmiyorum. Sadece 13 yaşındaydı Hamza, al yanaklı ve güzel gözlüydü. Tek yaptığı arkadaşlarıyla birlikte slogan atmaktı. Belki sloganların anlamını dahi bilmiyordu. Tutuklandı ve Freud’ın kendisinin ve tüm öğrencilerinin dahi analiz edemeyeceği bir sadistlikle işkenceye maruz kaldı. Gerçekten de “Mihyar, âşıklarının ihanet ettiği bir yüzdür” ve Adonis’in kendisi de ona ihanet edenlerden biriydi.

(*El-Arabî El-Cedîd* gazetesi, 16 Aralık 2024)

Arap dünyası mediasından derleyerek ORTADOĞU’dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

1 *Mihyar Dimaşki’nin Şarkıları*: Adonis ismiyle bilinen Suriyeli şair Ali Ahmed Said’in divanının adı.

GAZZE'YE SAVAŞ: ELEŞTİRMENLER FRANTZ FANON'UN MİRASINI NASIL ÇARPITIYOR?

HAMİD DABASHI

Martinikli eleştirel düşünür Frantz Fanon'a dair bir metni *New York Times* gazetesinin sayfalarında her gün bulamazsınız. Böyle bir yazıya denk gelmişseniz, siz gene de dikkatli olun. Metin, Fanon'un etkisini kırmak, böylelikle Filistin millî kurtuluş mücadelesinin, sömürgecilik karşıtlığının ve dekolonizasyon mücadelesinin en güçlü devrimci düşünürlerinden birine sahip çıkmamasını sağlamak gibi bir amaca matuf. Bu yazılar, Filistinlilerin bir İsraili yetkilinin tabiriyle, "insanimsı hayvanlar" veya eski bir elçinin ifadesiyle, "insanlıktan çıkmış hayvanlar" şeklinde görüldüğü şartlarda yazılıyor.

Filistinliler şiddete başvurduklarında, bunun "terörist" olmalarının tabii bir neticesi olduğu dillendiriliyor. Kendilerinden çalınmış vatanlarını yeniden ele geçirmek gibi çağımızın en makul devrimci düşüncelerinden birinden kaynaklanan meşru bir sebebin varlığındansa kimse söz etmiyor. *New York Times*'da çıkan yazıda Filistin yanlısı sosyal medya kullanıcıları, "Fanon'un sözlerini bağlamından kopartıp paylaşmak"la suçlanıyorlar.

Metnin müellifi, tabii olarak okuruna kendisini ispatlama gereği duyuyor: "Ganalı lider Kwame Nkrumah, Hintli Cevahirlal Nehru ve Fanon gibi sömürgeci zulmün boyunduruğunu söküp atan sembol şahsiyetler, benim de çocukluk kahramanlarımdı, onlar bugün de düşüncelerime yön veriyorlar. Ama gene de bugünlerde dekolonizasyondan söz açarlarda bu isimlerin ruhunu ve fikirlerini bulmak hayli zor. Bugün kimse, İsrail ve Filistin diye bilinen toprakların yerli halkının kim olduğuna dair net bir şey söyleyemiyor."

Aslında burada anlamayacak bir şey yok. Yahudileri, Hıristiyanları, Müslümanları vs. ile birlikte Filistinliler, bu toprakların yerli halkı. İsrail, Avrupalı işgalcilerin kurduğu bir koloni vasfıyla var. Bunlar, Cezayir'deki Fransızlarla, Kongo'daki Belçikalılarla, Güney Afrika'daki İngilizlerle aynı konum ve niteliğe sahipler. Mesele, aslında bu kadar basit!

Makalenin müellifi ise Fanon gibi sömürgecilikle mücadelenin sembollerinin, vatanları için müca-

dele eden Filistinlilerle bir alakasının ve bağının bulunmadığını ileri sürüyor. Bunu da *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabındaki şiddetle ilgili tespitlerine bağlıyor. Fanon orada, "şiddetin arındırıcı bir güç olduğunu, yerli halkı aşağılık duygusundan, ümitsizlikten ve eylemsizlik hâlinde kurtardığını, onu korkusuz kılıp onun kendisine saygı duymasını sağladığını" söylüyor.

MÜELLİF KONUYU ÇARPITIYOR

Gazetede çıkan yazı, argümanını desteklemek için Amerikalı bir kaynağa atıfta bulunuyor. "Yazar Adam Shatz, Fanon'un hayat hikâyesini aktardığı *İsyancının Kliniği* kitabında, bu 'arındırma' ifadesinin yanlış tercüme edildiğini ve okurların mütefekkirin asıl söylemek istediğini anlamalarına mâni olduğunu dillendiriyor: Shatz'e göre, *la violence désintoxique* ifadesinin "arındırıcı bir güç olarak şiddet" şeklindeki tercümesi yanlış, bu hâliyle mevcut kirlerin toplumu ve kişiyi iyileştirecek şekilde yok edilmesine işaret ediliyor. Buradan da Shatz şu tespiti yapıyor: 'Fanon, aslında klinik sahasına ait bir kelime kullanıyor ve bu kelimeye sömürgeciye yönelik teslimiyetin yarattığı sarhoşluk ve uyuşukluk hâlinin ortadan kaldırılması anlamını yükliyor:[...]'

Oysa müellif konuyu çarpıttı, Filistinlilere acımasız bir vahşilikle uygulanan soykırım karşısında onlara şiddetsizliği vadediyor. Neticede soykırım uygulanan bir halka şiddetsizlik vâzetenin iler tutar bir tarafı yok! Herkes, 7 Ekim'de öldürülen İsraililere bakıyor, onlarla ilgili ahkâm kesiyor ama Ekim ayının sonunda BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in de vurguladığı gibi şiddet 7 Ekim günü başlamadı: "Filistin halkı, kendisini boğan işgalin çilesini 56 yıldır çekiyor." 7 Ekim ile ilgili yorumda bulunanlar, nedense onlarca yıldır İsrail'in acımasızca katlettiği on binlerce Filistinliden, kendi yurdundan kopmuş milyonlarca insandan hiç bahsetmiyor.

Fanon, tarafsız biriymiş gibi sunulamaz. O, devrimci bir düşünürdü. Bugün sömürge halkları, sömürgeci hâkimiyetin uyguladığı, Gazze'de şahit olduğumuz türden vahşetten kurtarma davasına

bağlı bir isimdi. O *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabında şunu söyleyendi: “Şiddet, halkın uyguladığı, halk liderlerinin örgütleyip fikren beslediği şiddet sayesinde kitleler toplumsal gerçekleri anlarlar. O mücadele ve eylem pratiğine dair bilgi yoksa halkın elinde şık kıyafetlerle yapılan geçit törenlerinden ve trampetlerin tantanasından başka bir şey kalmaz.”

Hadi bakalım, bu da mı yanlış tercüme? Shatz bize şunu söylüyor: “Fanon tabii ki sömürgecilğe karşı silahlı mücadele verilmesi fikrini savunmuştur ama o şiddet kullanımının ‘arıtıcı’ değil, ‘uyuşukluk hâlinde kurtarıcı’ olduğunu söylemiştir. Sömürgecilik karşıtı şiddeti ve bu şiddetin ölümlere yol açan türlerini bir psikiyatrist vasfıyla ele alan Fanon, şiddeti bir reçete değil, sömürgeci zulüm şartlarında intikam hissinin yol açtığı bir maraz görür.”

Gerçekten öyle mi? Fanon, işgalci sömürgecilerin uyguladığı daha yoğun ve ağır şiddete cevap olarak geliştirilen şiddeti detaylı biçimde inceler. Sartre’in, Fanon’un kitabı için kaleme aldığı önsözde de dile getirdiği gibi, “sömürgelerde uygulanan şiddetin yegâne amacı, köleleri belirli bir mesafede tutmak değil. Bir amacı da onları insanlıktan çıkartmak. Sömürgeciler, geleneklerini yok etmek, dillerini söküp almak, kendi dilini hâkim kılmak, sömürge halka kendi kültürünü kazandırmadan onun kültürünü yok etmek için ellerinden geleni yapıyorlar.”

İsrail’in son yüzyıl boyunca dünya sahnesinde uyguladığı soykırımcı şiddetin ahlaktan yoksunluğu, Fanon okurlarının bazılarının gözünden kaçan bir gerçeklik sanki.

MÜELLİF KIVRAK ZEKÂSIYLA HAMLE YAPIYOR

Shatz yazısında, Fanon’un kitabının özgün Fransızca hâlinin İngilizce tercümesindeki bir yanlış işaret ediyor. İyi de bu yanlış kimin umurunda? Burada kıvrak zekâsıyla hamle yapan müellif, Fanon’un Filistinlilerle ilişkisini kopartmak için onun şiddeti devrimci manada teorileştirme çabasının yol açtığı etkiyi kırmak istiyor.

Fanon, İsrail’in katliamlara yol açan sistematik şiddetine karşı Filistinlilerin uyguladıkları şiddetin kaynağı değil elbette. Fanon’un özgün militan Fransızca metninin onu pasif kılacak şekilde İngilizceye tercümesi kimsenin umurunda değil. Dünya halkları, Fanon’un eserlerini ya Fransızcasından

ya da Arapça, Farsça, Türkçe, İspanyolca ve Hintçe gibi başka dillerdeki tercümelerinden okudular.

Fanon’un şiddeti sömürgecilik hâlinde kurtulmak için gerekli bir araç olarak teorize eden, o cesur ve akıl dolu çalışmalarının etkisini kırma konusunda İngilizce tercümelerin neden bir önceliği olsun ki? İngilizceye Fanon’u ilk kazandıran ehil mütercimlerin emeğine niçin şüpheyle yaklaşalım? Fanon’un ilk mütercimi kimdi, nasıl tercüme etti, hangi dile çevirdi soruları akademisyenlerin ilgileneceği bir konu. Ne yani, bugün Filistinliler, İsrail’in kurşunlarının ve bombalarının üzerine yağdığı şartlarda oturup akademinin sorduğu sorulara cevap vermesini mi beklesinler?

Fanon, şiddeti teorinin konusu kılan tek isim değildi. Zor zamanlarda Che Guevara’dan Aime Cesaire’a, Karl Marx’tan Hannah Arendt’e birçok isim, şiddetin özgül yanlarına dair düşünceler geliştirdi. Kitapta geçen Fransızca bir ibareye dair spekülasyonda bulunup Fanon’u buradan etkisiz kılma çabası, kendi vatanlarını “gerekli her türden araçla” özgürleştirme mücadelesi veren Filistinlilerin ellerini kollarını bağlayamaz. Malcolm X de mi yanlış tercüme edildi? Afrikalı-Amerikalılar yanlış metinleri mi okudular? Bu tercüme dedektifliğinin anlamsız ve saçma olduğu ortada!

Filistinlilerin uyguladığı her türden şiddet, Siyonistlerin uzun zamandır sistematik bir biçimde ve tüm acımasızlığıyla uyguladığı, son dönemde Gazze’de binlerce çocuk dâhil binlerce insanın katledilmesiyle zirveye ulaşan şiddete dönük bir cevaptır. Fanon’un şiddetle alakalı teorileri konusunda altı boş ama janjanlı fikirler geliştirmek yerine, analizciler, sahada bilfiil şahitlik ettiğimiz gerçeklerden yola çıkmalıydılar. Avrupa’dan gelen sömürgecilerin oluşturduğu bir koloni Filistin’i istila etmiş, oraya yerleşmiş ve toprak üzerinde hak sahibi bir halktan onu çalmıştır. Bu, Fanon’un da bildiği bir gerçektir. Bugün Fanon okumak gibi bir derdi olanlar, bu gerçeğin şuuruna varmalı.

Önceden sömürgelerde uygulanmış zulümler, sömürgecilerin iyi kalpleri neticesinde veya Mahatma Gandhi’nin kibarca “Sonlandırın artık şu zulmü!” demesiyle bitmedi. O zulümler, onlara maruz kalan halkların direnişi sayesinde sona erdi. ABD’de yeni yeni Fanon okuyan insanlar önce bu basit dersi şuura çıkarmalıydılar.

Kaynak: *Middle East Eye*, 5 Mart 2024.

Çeviren: Ekrem Buğra ÖZDEMİR

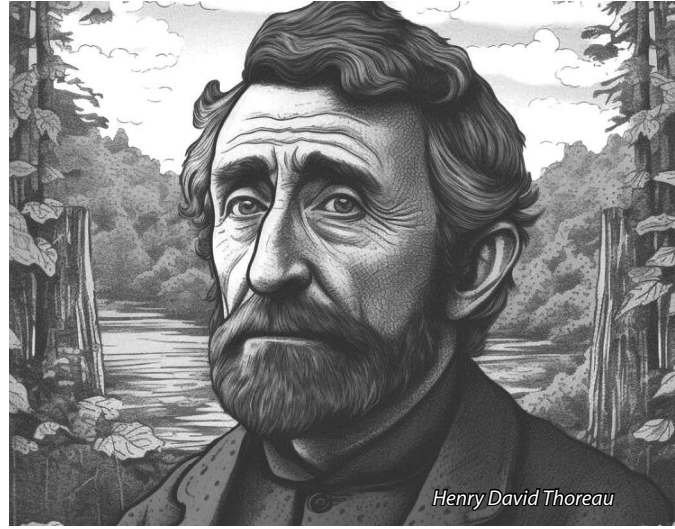
TAKLİT MESELESİ VE TÜKETİM ŞEHVETİ

MUSTAFA KARA

Akademik hayat bir yönüyle düşünceler tarihi ile iç içedir. İnsanoğlunun bedenleri birbirine benzediği gibi farklı alanlarda ortaya koyduğu düşünce ve yorumları da bazen birbirine benzer. Bundan dolayı okuduğumuz veya duyduğumuz benzer fikirler, tespitler görüşler, orijinal midir, taklit midir meselesi aktüalitesini her zaman korumuştur. Daha önceki yüzyıllarda yaşayanların fikirlerini taklit etmek suç değil, günah değil. Önemli olan, herkese hakkını vermek, haksızlık etmemektir. Benzerlik gördüğümüz her cümleye hemen “taklit” damgası vurup geçmemektir.

Diğer ilimlerin tarihi gibi tasavvuf tarihi de bu tartışmaların tam ortasındadır. Bazı tasavvufi fikir ve yorumlar Müslüman düşünürlere/sufilere mi aittir yoksa çok önce, çok farklı coğrafyalarda yaşamış başka mistiklerin/düşünürlerin-filozofların malı mıdır? Bu konuyu derslerde/sohbetlerde anlatırken “taklit meselesi zor bir konudur. Dikkat, titizlik ve tarafsızlık ister. Her benzerliği peşinen taklit şeklinde yorumlar, ikinci ismi mukallit olarak ilan eder ve küçümserseniz yanılabilirsiniz. Birbirini hiç tanımayan, farklı kültürlere, asırlara mensup insanlar aynı gerçeği görebilir ve onu benzer ifadelerle dillendirebilir” şeklinde özetlenebilecek uyarılar yaptım, yapıyorum.

Bu konuyu yıllar sonra kendi üzerimden test etme imkânı doğdu. Nasıl mı, arz edeyim. Çeyrek yüzyıl önce bir Ahilik Haftası’nda Bursa

Yenişehir’de bir panel yapmıştık, Hüseyin Algül, Osman Çetin ve İbrahim Gürses hocalarımla birlikte. Konuşmamın bir yerinde hayatımızdaki israf ve savurganlığa dikkat çekmek için sözü giyim kuşam konusuna getirmiş, “palto ve manto takıntısı”na işaret ettikten sonra şöyle bir cümle kurmuştum: “Buradan eve gittiğinizde lütfen gardırobunuzu açın ve kaç tane gömlek olduğunu sayın! Sayınca utanacaksınız, ben saydım, utandım.” Panele katılan tanıdıklarım, hocalarım zaman zaman bu tespitimi hatırlatır, eski günleri yâd ederiz.

Şimdi bir şey daha yapıyorum. Bendenizi farklı beldelerde sohbetlere davet edenler ilgili afişte bir

Daha önceki yüzyıllarda yaşayanların fikirlerini taklit etmek suç değil, günah değil. Önemli olan, herkese hakkını vermek, haksızlık etmemektir. Benzerlik gördüğümüz her cümleye hemen ‘taklit’ damgası vurup geçmemektir.

fotoğrafımı da kullanıyorlar. O fotoğraf doğal olarak yıllar önce çekilmiştir. O kıyafetimi giyerek sohbe gidiyorum. Söze şöyle başlıyorum: “Otuz yıldan beri ceket almadım, çünkü mevcut olanlar ihtiyacı karşılıyor. Otuz yıldır ayakkabı almadım, ikinci el olanlar ihtiyacımı tam olarak gideriyor. Çarşı-pazarda meslek icra edenlerden en çok tamircileri seviyorum. Yaşasın tamirciler!”

SADE HAYAT

Gelelim 8 Kasım 2024’e. Dostum Yekta Sakman, farklı yazarların İngilizce eserlerinden tercüme ettiği bazı paragrafları cuma günleri Ankara’da gönderme nezaketini gösteriyor. Hindistanlı Gandhi’nin mürşit arama konusu ile ilgili tespitlerini daha önce dikkatinize sunmuştum.¹ Bu defa, adını ilk defa duyduğum ABD’li bir XIX. yüzyıl şair ve düşünürünün “sade hayat, kıyafet” ile ilgili cümleleri var. Ama benzer şeyleri söylemişiz. Başka bir ifadeyle o da gardıroptan bahsediyor. Hani ne derler “Akıl için yol bir!” Okuyalım:

Sevgili Mustafa Hoca’m

Bu hafta Amerikalı mütefekkir, şair Henry David Thoreau’nun (1817-1862), “sade hayat”ı tecrübe etmek ve dikkati dağılmadan hayatın anlamı hakkında tefekkür edebilmek amacıyla ABD’nin Massachusetts eyaletindeki Walden gölü civarında bir kulübede 2 yıl 2 ay 2 günlüğüne inzivaya çekildiği zamanı anlattığı

¹ Mustafa Kara, “Gandi Mürşid Arıyor”, *İnsaniyet*, 12 Ekim 2024.

meşhur *Walden* kitabının başındaki “İktisat” bölümünden, giyim hususunda “meskenet üzere olmak”la ilgili, derleyip tercüme ettiğim pasajlarını paylaşıyorum. Thoreau şöyle diyor: “Yapacak işi olanlar, kıyafetin maksadının öncelikle hayati ısıyı muhafaza etmek ve ikinci olarak da toplumun şu anki hâlinde, çıplaklığı örtmek olduğunu hatırlasınlar ve bu şekilde, lüzumlu veya mühim herhangi bir işin ne kadarının gardırobuna yeni kıyafetler eklemekten tamamlanabileceğine karar verebilirler.”

“Hiçbir insan asla kıyafetinde yama olduğu için nazarımda daha düşük bir itibara sahip olmamıştır. Lakin umum için eminim ki modaya uygun -veya hiç değilse temiz ve yamasız- kıyafetlere sahip olmak, sağlam bir vicdana sahip olmaktan daha büyük bir endişedir.”
“Pek az insan, pek çok da ceket ve pantolon tanıyoruz.”

“Kıyafetlerinden tecrit edilseler insanların ne-reye kadar izafi makamlarını koruyabilecekleri, ilginç bir sorudur.”

“Nihayetinde yapacak bir iş bulmuş olan bir insan, bunu yapmak için yeni bir takım elbise alma ihtiyacı duymayacaktır. Bu kişi için eski kıyafetleri kâfidir. Eski ayakkabılar, bir kahramana, uşağına ettiğinden daha uzun süre hizmet edecekler -bir kahramanın uşağı olması söz konusuysa tabii-. Yalın ayaklar ayakkabılardan da eskidir ve o bunlarla da idare eder.”

“Lakin eğer ceketim ve pantolonum, şapka ve ayakkabılarım, Tanrı’ya ibadet etmek için münasipse, bu kâfidir, öyle değil mi?”

“Derim ki, yeni bir kıyafet-giyici değil de yeni kıyafetler gerektiren her türlü girişimden içtinap ediniz.”

“Önünüzde herhangi bir girişim varsa, bunu eski kıyafetlerinizle deneyin.”

“Makbul olan odur ki, bir insan öyle sade giymiş olsun ki karanlıkta ellerini kendi üzerine koyabilsin ve her açıdan öyle derli toplu yaşasın ki, eğer şehri düşman işgal edecek olsa, eski filozof gibi, hiç endişesi olmadan elini kolunu sallayarak kapıdan yürüyerek çıkabilsin.”

ERKEN DÖNEM CUMHURİYET İSLÂMCILARI TARİKAT VE TASAVVUFA KARŞI MIYDI?

KÂMİL YEŞİL

O smanlı'dan Cumhuriyet dönemine İslâmcılık düşüncesinin en önemli eserlerini kaleme alan İsmail Kara, Türkiye Diyanet Vakfı'nın neşrettiği *İslâm Ansiklopedisi*'nin kavram ve olgulara yaklaşımını sefeli bulur. Kavramların ele alınışında irfani, tasavvufi boyuta yeterince yer verilmediğini, ansiklopedi yönetiminin bu hususta bağlayıcı karar almadıklarını yazar. Bazı kavram, kişi ve müesseselerle ilgili maddelerde yer alan kısmi değinmeleri madde yazarının inisiyatifi ve konunun tabiatı gereği "geleneksel" olduğunu fakat bu dil ve yaklaşımın bütüne teşmil edilemeyeceğini söyler.

Ansiklopedinin bu tutumu, genel ilahiyat öğretiminin tabii bir sonucudur. Zira Diyanet'in hutbe ve vaaz dili başta olmak üzere; tefsir ve hadis yayınları, ilmî yaklaşımı aynı doğrultudadır. Bilindiği üzere Müslüman toplumlarda uzun yıllar Hz. Muhammed'in doğumu, kadınlar da dâhil olmak üzere tüm Müslümanların günlük dinî yaşamlarını ve uygulamalarını ifade eden ve hayata geçiren yaygın kıssa ve törenler ile kutlanmaktaydı. Konuyla ilgili araştırmalar bu uygulamaların şeri kuralların dışına çıkmış bir "sapmalar" bütünü olmadığını ortaya koymaktadır.¹ Ne var ki yıllarca televizyonlar dâhil; mahalli ölçekte Mevlid organizasyonu Diyanet görevlilerine aitken bidat olduğu gerekçesiyle

Mevlid'e en önemli itiraz yine Diyanet'ten gelmiştir. Bu konunun en meşhur örneği Malatya müftüsü İsmail Hatip Erzen'dir. 2010'lu yıllara kadar Diyanet İşleri Başkanlığı bir *Mevlid* kitabı basmamıştır. Anadolu'da Mevlid okumak ve cemiyeti tertibi Mevlid'in "bidat" olduğu fetvası ile yan yana yürümüştür.

TASAVVUF TARTIŞMALARINDAN BİR KESİT

Tasavvuf, yakın zamanlara kadar ilahiyat fakültelerinde İslâmî Edebiyat dersi içinde, şiirler bağlamında işlenmiştir. Bu konuda en önemli eser Necla Pekolcay'ın *İslâmî Türk Edebiyatı* kitaplarıdır. Mahir İz'in, İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde okuttuğu tasavvuf da yine İslâmî edebiyat dolayısı ile dir. Kayıtlarda aynı dönemde Ankara İlahiyat Fakültesi'nde Esad Coşan'ın zayıf kalan benzer bir teşebbüsü görülüyor.

İlahiyat camiasının ve Diyanet'in metafizik düşünce, irfani bakış açısı da denilen tasavvufi yorumlardan uzak durmasının tarihi Kadızâdeler-Sivasiler mücadelesine kadar götürülebilir fakat buna gerek yok. Çünkü aynı mesafeli ve tenkitçi tavır yakın zaman İslâmcılarında da var. Yazdıklarına bakılacak olursa Cumhuriyet dönemi İslâmcılık düşüncesinin öncüleri, tekke ve dergâhlara, şeyhliğe ve müritliğe hem mesafelidirler hem acıttıcı bir dil ile tenkit ederler. Mehmed Âkif'in şiirlerinde bu konuda bol miktarda örnek var. Elmalılı Muhammed

1 Bir örnek için bk. Marion Holmes Katz, *Mevlid: İslâm Dünyasında İbadetler ve Dindarlık*, çev. Firdevs Bulut, Açılım Kitap, İstanbul, 2014.

Hiçbir düşünce ve yorum tarzı, tek başına bütünü kucaklayamaz ve kendi başına yeterli değildir. İslâm âlimlerinin, tasavvuf ve tarikat olgusu ile birlikte anılan mürşit, şeyh ve müritlerin sünnete ve şeriata uymayan söz ve davranışları için en az onlar kadar tepki göstermeleri beklenir.

Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*'nde bu konu ile ilişkilendirebileceği ayetlerin tefsirini teğet geçer. Tasavvufi bakışla cümle kurabilecek olan tek kişi Babanzâde Ahmed Naim Bey idi. O da *Tecrid* tercümesini tamamlayamadı. Ahmet Hamdi Akseki ve Ömer Nasuhi Bilmen'in eserlerinde de bu bahse dair köklü bir şey yoktur. Said Nursi "Zamanımız tarikat zamanı değil!" diyerek kapıları baştan kapatmıştır. Tekke ve zaviyeler resmen kapatıldıktan sonra bir sebep icat ederek şeyhler sürgün, sıkı gözaltı kontrolü, hapis ve idamla muamele ile karşı karşıya iken âlimlerin tarikat ile araya büyük mesafe koymaları anlaşılır bir şey. Darağacının karşısında kim cesaret edebilir tarikat, şeyh, mürit kavramlarını ağzına almaya?

Tarikat mürşitlerine karşı "en hakiki mürşidin" bilim olduğu ilan edilmişken, "dede", "baba" unvanları yasaklanmışken, Birinci Meclis'teki şeyhler, dede ve babalar devre dışı bırakılmışken tabii ki böyle bir ortamda "İslâm; akıl dini" olarak anlatılacak, "bilim, fen, terakki, Cumhuriyet ile (meşveret/şûra) barışık bir resim" çizilecekti. Doğrusu, adı geçen ve geçmeyen İslâmcıların samimi kanaatleri de böyle idi. Tanzimat'tan beri savunulan bu düşünce, nihayet devlet felsefesi olmuştu.

Bunların yanı sıra Birinci Meclis ve erken Cumhuriyet dönemi İslâmcılarının Afgani-Abduh anlayışına yakın; "geleneksel" veya "halkın öteden beri yaşayageldiği" İslâm anlayışına mesafeli ve tenkit fikri ile yaklaştıklarını biliyoruz. Ancak aynı eşhasın özel dünyalarında bir sufi duyusu ve hayat tarzı vardır. Medreseden öte mektep kültürünün hâkim olduğu bu öncü İslâmcı neslin; bir şeyhin müridi ve muhibbanı olması elbette şaşırtıcıdır. Çünkü Muhammed

Hamdi Yazır'ın, Mehmed Âkif'in, Said Nursi'nin tarikat ehli, bir şeyhe intisap ettiklerini öğrenmiş bulunuyoruz.

Muhammed Hamdi Yazır merhumun Ayasofya'daki Şabaniyye tarikatı şeyhi Hacı Kâmil Efendi'ye intisapla hizmet ettiğini Cemalettin Server Revnakoğlu'ndan öğreniyoruz. Yine aynı kaynağa göre *Tecrid-i Sarih* tercüme ve şerhini tamamlayan Kâmil Miras da aynı şeyh efendiye müntesiptir. Bugüne kadar bu bilginin yazılmamasını Revnakoğlu şöyle açıklıyor: "Rüsûm ulemasının (medreseye mensup ve devletle ilişkili) bir kısmı indinde tarikata girmek günaha girmektir. Bundan dolayı kendileri hayatta olduğu müddetçe bir yerde söylememem ve yazmamam üzerine benden yemin almışlardı."²

Âlimlerin isabetle karar verdiklerini şuradan anlıyoruz ki eğer Muhammed Hamdi Yazır'ın tarikata mensup olduğu devletçe bilinseydi; tefsiri yazmasına rağmen tekke ve zaviyelerin seddinden sonra başı belaya girecekti. Nitekim "İstiklal Marşı"nı yazmasına rağmen Mehmed Âkif'in peşine polis takılmıştır. Benzer durum Kâmil Miras'ın başına gelmemesi için bir sebep yok. Çünkü makalede adı geçen âlimlerin şeyhi Esad Efendi, resmî görevli olmasına rağmen tekke ve zaviyelerin seddinden sonra suçlu duruma düşürülmüş ve cezalandırılmıştır.

Said Nursi de Kelami Dergâhı şeyhi Esad Efendi'ye intisap etmiştir ve ondan icazet almıştır. Said Nursi'nin bir tarikata intisap ettiğine dair naklimize itiraz edileceğini tahmin etmek zor değil. Muterizler hemen onun "Bana bazen şeyh derler. Ben de efendiler, ben şeyh değilim.

² *Revnakoğlu'nun İstanbul'u*, haz. Mustafa Koç, Fatih Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 27-45,

“Ra’sül-hikmeti mehâfetullâh” [Hikmetin başı Allah’tan korkmaktır.] Hadis-i Şerif. Hattat Yusuf Mazi.

Ben hocayım, derim. Yanıma gelen herkese demişim. İman lazım, İslâmiyat lâzım. Tarikat zamanı değil.” sözlerini delil getirecekler. Biz; Said Nursi’nin bir şeyhe intisap ettiğini ve ondan icazet aldığını yazarken (şifahi) bilgilerle yetinmiyor; yazılı kaynaklar da gösteriyoruz. Yayınlanmış bilgilere göre Said Nursi hem müntesiptir hem icazetlidir. Ethem Cebecioğlu ve Vahit Göktaş’ın *Muhammed Es’ad Erbili* adlı eserine göre Said Nursi, İstanbul’a geldiğinde Kelami Dergâh’ında Esad Efendi’yi on-on beş günde bir ziyaret etmiştir.³ Nursi, Esad Efendi’yi ziyaret ettiği esnada otuz yaşlarında olmalıdır. Esad Efendi de Devlet-i Âliye tarafından tayin edilmiştir ve Meclis-i Meşâyih reisidir. Bu ziyaretlerin birinde Said Nursi, Esad Efendi’ye intisap eder. Yirmi üç günde Kadiri sülûkunu tamamlar ve icazet alır. Adı geçen akademisyenler Hasip Yıllancıoğlu’yu da şahit göstermektedir.

“Eğer tekkeler kapatılmasaydı Said Nursi’yi, büyük ihtimalle tarikat şeyhi olarak görecektik.” Çünkü Tevhid-i Tedrisat Kanunu’na göre kapatılan medreselerden sonra dinî ilimlerden gelen kişilerin istihdam edileceği iki kurum olarak sadece Diyanet ve tekkeler kalmıştı. Nursi ya Diyanet İşleri’nde bir vazife alacaktı ya da tekke hizmetlerinde şeyh olacaktı. Said Nursi’nin devlette vazife alması beklenemez. Ancak tekkede şeyh postuna oturmak böyle değildir.

³ Ethem Cebecioğlu & Vahit Göktaş, *Muhammed Es’ad Erbili*, Erkam Yayınları, İstanbul, 2018, s. 338-340.

Şeyh olabilmek için icazet gereklidir. Said Nursi de zamanın Meclis-i Meşâyih Reisi Esad Efendi’den icazet alarak bu yetkiye haiz olmuş idi. Ama bilindiği gibi rüzgâr ters esti, 1925’te tekke ve zaviyeler kapatıldı. “Tarikatçılık” diye bir suç da icat edildi. O dönemde Said Nursi’den tarikatları savunması beklenmemelidir. “Ben şeyh değilim!” sözü de mahkemede söylenmiştir. Şeyhlerin idam edildiği, kitap okuyanların “tarikatçılık” yaptığı suçlaması ile devrim kanunlarına karşı örgütlenme suçu işlediklerinin söylendiği bir vasatta doğrunun tamamını kim söyleyebilir? Fakat tekkeler kapatılmasaydı Nursi tekkeyi medrese ile birleştirebilecekti. Said Nursi’nin “ebced ve cifr hesapları” ile bazı ayet ve hadislerin kendinin zuhuruna işaret olduğuna dair ifadeleri, talebeleri arasında dolaşan kerametleri Nursi’yi posta oturtmuştu zaten.

MEHMED ÂKİF, TASAVVUF VE GÜNÜMÜZ

Bu açıklamalara göre Mehmed Âkif’in bir tarikata intisap edişi bize hiç şaşırtıcı gelmez. Çünkü babası Temiz Tahir Efendi de tarikat ehlidir. Kendisini de *Mesnevî*, *Dîvân-ı Kebîr*, *Bostan* ve *Gülîstan* okuyarak yetiştirmiştir. Bu iddiamıza karşı Âkif’in tasavvuf aleyhine yazdıkları delil gösterilerek ret yoluna gidilebilir.

“Sonra tenkîde giriş: Hepsi tasavvufla dolu:
Var mı sôfiyyede bilmem ki ibâhiyye kolu?
İçilir, türlü şenâ’atler olur, bî-pervâ;
Hâfız’ın ortada dîvânı kitâbü’l-fetvâ!
‘Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!’

En-necâtü fi's-sıdk' [Kurtuluş doğruluktur] Hattat Ahmed Koçak

Urefâ mesleği; a'lâ, hem ucuz, hem de şeker!" (...)
"Sürdüler Türk'e "tasavvuf" diye olgun şırayı;
Muttasil şimdi "hakikat" kusuyor Sıdkı Dayı!"

Mehmed Âkif'in bir İslâmcı, bir münevver olarak temel İslâmî ilkelere aykırı olan söz ve davranışları tenkit etmesi kadar tabii bir şey yok. Yanlışı tenkit, doğruyu inkâr ettiği anlamına gelmez. Bu, Âkif'e de yakışmaz. Dolayısıyla Âkif'in sahih tasavvufu reddettiğini, kâmil mürşitlere ve tarikata inkâr duygusu ile yaklaşacağını da söyleyemeyiz. Âkif'in; Kelami Dergâhu şeyhi Esad Efendi'ye intisap ettiğine dair imaları İhsan Efendi'nin oğlu Ekmeleddin İhsanoğlu'nun sözlerinden çıkarıyoruz:

1926'da uğradığı Kelami Dergâhu'nda bir gün İstanbul'un meşhur ulemasından Bekir Haki Efendi (1882-1975) ile karşılaşan İhsan Efendi, ona Mısır'a gitmesini tavsiye eder. Bu hadiseyi Bekir Haki Efendi'den dinleyen Emin Saraç Bey'e göre İhsan Efendi'nin hocası Mehmet Hulusi Efendi de Esad Efendi'ye bağlı imiş. İhsan Efendi de o günlerde İstanbul'da bulunan birçok ilim, fazilet ve şöhret sahibi kimselerin uğrak yeri ve feyz kaynağı olan bu dergâha gider, Esad Efendi ve huzurunda bulunan diğer zevat ile görüşür.

İhsan Efendi, "İstiklal Marşı" şairi Mehmed Âkif ile de o dergâhta tanışmıştır. Hulusi Efendi, Aralık 1924'te Kahire'deki öğrencisi İhsan'a yazdığı ilk mektubun derkenarında bunu teyit eder. İhsan Efendi'nin evrakı arasında Mehmet

Esad Efendi'nin Kahire'de "Muhterem birader Hacı Abdülkadir Efendi'ye" hitaben yazılan bir mektubu bulunmaktadır. Burada ona "Hâmilül-varaka İhsan Efendi bizim veled-i manevimizdir. Tahsil-i ulûm için oraya gelmiştir. Sizi görmek için Revak'a gelecek, sizi bulacak ve ahvalimizi beyan edecektir." denilmektedir. İhsan Efendi'nin, medreselerin lağvına dair Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkınca Ezher'e gitmekten başka bir yolu kalmamıştır. Böylece İstanbul'dan kalkıp 26 Ekim 1924 günü İskenderiye'ye ulaşacak olan bir vapurla yola çıkar. Vapurda "İstiklal Marşı"nın şairi Mehmed Âkif de vardır.⁴

Bütün bu nakiller bize göre Cumhuriyet dönemi İslâmcılarının bir tarikata intisap ettiklerini göstermeye yeter. Bu bizim neyimize yarar, sonuç itibarıyla şahsi bir tercih denilebilir. Hayır, bu gerçeği öğrenmek bizi şu sonuçlara götürüyor:

Selefi diye bilinen âlimlerimiz sahih tasavvufi yaşayışa muteriz değildir. Bu âlimlerin tarikat ve tasavvufa dair tenkitleri tamamen şeri sebeplere dayanmaktadır. Bu da tarihte İbn Teymiye ve İbn Kayyim El-Cevziye örneklerinde görüleceği üzere ilmin bir gereğidir. Günümüzde selefi anlayışı esas alarak tarikat ve tasavvuf olgusuna karşı çıkanlar ve bu tavırlarını adı geçen âlimleri delil olarak getirenler doğru bir çizgi üzerinde yürümüyor ve adı geçenlere haksızlık ediyorlar.

Günümüzde bir İslâmcılık hareketi olacaksa bu hareket sahih tasavvufi anlayışla yürümek zorundadır. Hiçbir düşünce ve yorum tarzı, tek başına bütünü kucaklayamaz ve kendi başına yeterli değildir. İslâm âlimlerinin, tasavvuf ve tarikat olgusu ile birlikte anılan mürşit, şeyh ve müritlerin sünnete ve şeriata uymayan söz ve davranışları için en az onlar kadar tepki göstermeleri beklenir. Böylece iki ayrı şeriat olmadığı, ilmin gereğinin yerine getirildiği gösterilmiş olur. Tasavvuf ve tarikat olgusu selefi yaklaşımları öne çıkan âlimleri nasıl kendine çekmişse; şeri tavır da sufileri onlara yaklaştırmıştır. Günümüz İslâmcılığı ve İslâmcıları buna muhtaçtır.

⁴ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Yozgatlı İhsan Efendi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2018, s. 74-76.

EMPERYALİZMİN İŞLEVSEL APARATI: SUUDİ ARABİSTAN

KAMİL ERGENÇ

Napolyon 1798'de Mısır'ı işgal için yola çıkmadan evvel danıştığı Avrupalı oryantalist havzalardan iki mühim tavsiye almıştı. Bunları mealen şöyle sıralayabiliriz:

1) Etnik ve mezhebi farklılıkları olabildiğince öne çıkar ve bu farklılıkların bir arada yaşamalarının mümkün olmadığı algısını inşa ve ikame et. Başka bir ifadeyle Avrupa'nın "çatışma-gerilim esinli ilerleme" stratejisini, Mısırlılara/Doğululara aşıla.

2) İshraki, Bâtını ve ezoterik akımları güçlendir. Çünkü bu yapılar büyük ölçüde "içe dönük"tür. Ömürlerini içsel olgunluğa erişme mücadelesiyle geçirirler. Bu da beyaz adama "dış dünya"yı kolaylıkla yağmalama imkânı verir. İyi savaşçılar ancak "kurucu siyasal akla" yabancıdırlar. Manevi olgunlaşmayı öne çıkarırken maddi olanı yadsırlar.

ZÂHİRİ VE BÂTİNİ AŞIRILIK

Bu tavsiyeler yaklaşık iki yüz yıldır eksiksiz bir biçimde İslâm dünyasında uygulanıyor ve sonuç alıyor. Bu durum Müslüman toplumların manipülasyona açık ve sömürülmeye elverişli olduklarını gösteriyor. Soğuk Savaşı bitiren 1979-1989 Afgan-Sovyet savaşından sonra bu tavsiyelere bir yenisi daha eklendi. O da Suudi Arabistan mahreçli Vehhabi anlayışı özendirme, öne çıkarma, özellikle Ortadoğu'da egemen kılma... "Beyaz adam" elindeki oryantalist literatürü araçsallaştırarak -ki zaten oryantalizm Edward Said'in deyişiyle "sömürgeciliğe keşif kolu hizmeti" vermiştir- Müslümanların nasıl bir İslâm'a inanmaları gerektiğini belirliyor, çerçevesini çiziyor, propagandasını yapıyor, aydın/entelektüel/teologlarını yetiştiriyor ve böylece "epistemik şiddet"ni kalıcılaştırıyor.

İki somut teklif aslında dayatma sunuyor Müslümanlara;

a) Zâhiri aşırılık (Vehhabilik orijinli): Şekilci, literal, yorumu kerih gören, gelenek düşmanı... Bu

aşırılık biçimine, Kâbe'nin simülasyonu önünde yarı çıplak dans etmekten canlı yayında kafa kesmeye; esir alınan Ezidi kadınların köle pazarlarında satılmasından, gökdelenlerdeki "gösterişli görgüsüzlüğe", hemen yanı başında Filistinli/Gazzeli insanlar İsrail'in ırkçı rejimi tarafından barbarca/vahşice katledilirken müzik festivalleri düzenlemeye kadar birçok örnek verilebilir.

b) Bâtını aşırılık (İshraki, sufi ve mistik orijinli): İçsel, manevi, bu dünyayı kerih gören, anti-müteşerri, ultra esnek, senkretik, heterodoks, geleneği kutsayan...

Bu iki aşırılık modern paradigmanın hegemonyasını tahkim ve terviç etmek için hayli elverişlidir. Çünkü modernite İbrani-Hıristiyan ittifakının sonucudur. Bu ittifakta İbrani gelenek "zâhiri aşırılığı" Hıristiyan gelenek ise "bâtını aşırılığı" temsil eder. Anlıyoruz ki "beyaz adam" İslâm dünyasını, Hıristiyan-Yahudi geleneğinin tarihsel tecrübesine yak(ın)laştırarak kontrol ve denetim altına almak istiyor. Başka bir ifadeyle oyunu kendi belirlediği kurallara göre oynuyor.

Buradan hareketle denebilir ki bu aşırılık türlerine angaje olan hiçbir fert, toplum ve ülke sömürgeci-emperyalist mevcudiyetle yüzleşemez/hesaplaşamaz. Bilakis bu mevcudiyeti meşrulaştıracak zeminin inşasına çok özel, çok hayati, çok müstesna katkılar sunar. Şayet bunların dışında bir model iddiasıyla öne çıkan İslâmî hareketler olursa, işte o zaman "beyaz adam" yanına (bugün olduğu gibi) İslâm dünyasının zâhiri ve bâtını aşırılıklarıyla maruf yapılarını alarak o hareketleri boğmaya, yok etmeye çalışır. HAMAS'ın/Gazze'nin yıllardır ve özellikle de Aksa Tufanı sonrası maruz kaldığı barbarlığın esas sebebi burada aranmalıdır. Benzer şekilde 1979'dan sonra İran'ın ve akabinde Hizbullah'ın çok yönlü sıkıştırılmaya maruz kalmasının sebebi de modern paradigmanın kavramsal ve kurumsal egemenliğine meydan

okuyan üçüncü bir yolun mümkün olduğunu göstererek, sömürgeci-emperyalist, Siyonist ve kapitalist mevcudiyetin varlığını tehdit etmeleriydi.

Bu bağlamda Suudi Arabistan'ın, cari küresel hegemonyanın İslâm dünyası üzerinde kalıcı hâle gelmesi amacıyla mühim bir rol üstlendiğini, bundan dolayı da çok özel bir himayeye mazhar olduğunu söylemek mümkündür. Judeo-Hıristiyan ittifak, genelde İslâm dünyasının özelde ise kolonyalistlerin Ortadoğu diye adlandırdığı yakın coğrafyanın İslâm algısını Vehhabi orijinli aşırılıklara angaje etmek istiyor. Hem Mekke ve Medine'ye ev sahipliği yapmanın manevi ayrıcalığı hem de petrol gibi çok hayati bir maddi zenginliğe sahip olmanın imtiyazını elinde bulunduran Suudi Arabistan, küresel sistemle İslâm aleyhine çok yönlü, çok boyutlu, çok sinsi bir iş birliğinin orkestra şefliğini yürütüyor. Yanına Körfez krallıklarını da alarak bölgenin ABD-İsrail çıkarları doğrultusunda tasarlanmasına liderlik yapıyor. Mısır'da Muhammed Mursi'nin devrilmesi başta olmak üzere pek çok olumsuz gelişmeye sağladığı para, silah ve istihbarat desteğiyle coğrafyanın hallaç pamuğu gibi atılmasında rol oynayan Suudi Arabistan, görünen o ki, önümüzdeki dönemde daha başka gelişmelerde rol almaya devam edecek.

Beyaz adamın Ortadoğu temsilcisi İsrail, kuruluşundan beri dış politik stratejisini iki temel olgu üzerinden şekillendirdi:

1- Etrafını çevreleyen Arap ulusların alt kimlik kodlarını öne çıkararak onlar arasında oluşması muhtemel anti-Siyonist ittifakları engelleme ve nihayetinde asimile-elimine ederek paryalaştırma.

2- Arap olmayan (Türk, Kürt, Çerkez, Fars) uluslarla yakınlaşma ve dayanışma. Bunu yaparken de bu ulusların kendi aralarındaki gerilimlerinden istifade etme.

Birinci amacına ulaşmak için Suudi Arabistan'ın Vehhabi orijinli "zâhiri aşırılığı" nı kullandı. Bu aşırılık sayesinde bölgedeki vasat tüm yapılar kriminalize ve terörize edildi. İlhvân hareketinin son yıllarda neredeyse bütün Körfez krallıkları tarafından hedefe konmasının nedeni, sözünü ettiğim bu aşırılığa tevessül etmemesi, mutedil çizgiyi muhafaza etmeye özen göstermesidir. Öte yandan Arap sosyalizminin etkisizleştirilmesinde de Suudi Arabistan'ın katkıları oldu. Baas rejimlerinin Soğuk Savaş sürecinde Filistin'in İsrail

tarafından işgalini onaylamaması, bunların tehdit olarak algılanmasına zemin hazırlamış, nihai kertede Camp David anlaşmasıyla Mısır, İkinci Körfez işgaliyle Irak tasfiye edilmiştir. Bunların tamamında Suudi Arabistan anahtar roldedir. Dahası Aksa Tufanı öncesinde İsrail Körfez krallıklarıyla İbrahim Anlaşmaları yaparak hem meşruiyetini hem de mevcudiyetini garanti altına aldı. Bu anlaşmalar Suudi Arabistan'ı da kapsıyordu. Aksa Tufanı'yla sekteye uğrayan anlaşma süreci şimdilerde yeniden hızlandırılmaya çalışılıyor.

İsrail, ikinci amacına ulaşmak içinse NATO konseptinden istifade etti. Başka bir ifadeyle ABD-İngiltere hattının inisiyatifiyle Arap olmayan uluslarla irtibatını güçlendirdi ve bölge denkleminde caydırıcı güç oldu. İngiltere'nin sömürgecilik tecrübesinden tevarüs ettiği oryantalist birikim İsrail'in Ortadoğu'daki stratejik aklını şekillendirirken, ABD'nin askerî, iktisadi ve politik gücü yayılmacılığını sağlayan en önemli enstrüman oldu. İran, 1979'da ABD yörüngesinden çıkıp İsrail için tehdit olmaya başlayınca Türk-Kürt uluslarıyla yakınlık daha bir önem kazandı.

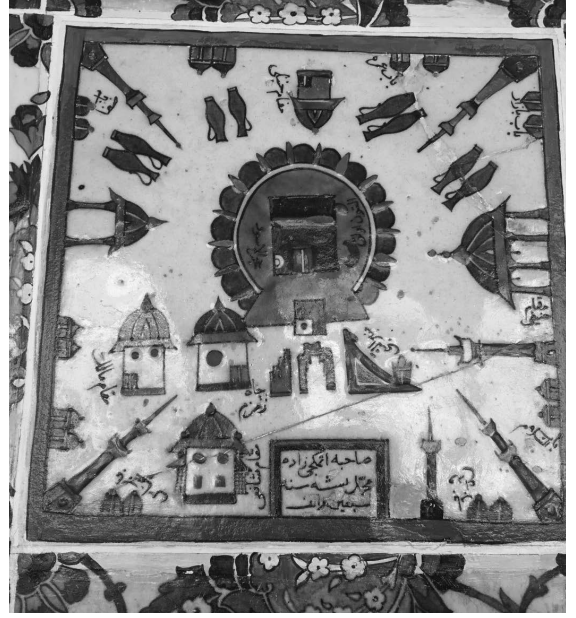
Zahiri aşırılıklarıyla maruf Suudi Arabistan'ın son yıllarda seküler aşırılıklarıyla gündeme gelmesi hayli dikkat çekicidir. Neom Projesi bu bağlamda ele alınabilir. Görünüşte petrole bağımlı olmaktan kurtulma ve modern dünyayla tam entegrasyon amaçlı olduğu izlenimi veren bu proje, esasında, Judeo-Hıristiyan ittifakın İslâm dünyası için uygun gördüğü hayat pratiğinin ete kemiğe büründürülmesi anlamına gelmektedir. Suudi Arabistan bir yandan Vehhabilik üzerinden Ortadoğu'yu emperyalist, sömürgeci ve Siyonist müdahaleye açık hâle getirirken hatta hazırlarken diğer yandan attığı abartılı seküler adımlarla Vehhabiliğin antitezini üreterek iki büyük aşırılık arasında salınmaktadır. Mekke ve Medine gibi aziz beldele ev sahipliği yapan bir ülkenin bu iki aşırılıkla yan yana anılması İslâm dünyasının bilinçaltına yönelik kapsamlı bir saldırı şeklinde okunabilir. Yüzümüzü döndüğümüz mübarek beldelerin (kiblemizin) hürmetine ve izzetine yapılan bu saldırı İslâmî bilincin aşındırılması-pörsütülmesi amacına matuftur.

KIBLEYE SAHİP ÇIKMAK

Kibleye sahip çıkmak, renksiz, kokusuz, tatsız ve akışkan kimliklerden teberrî edip her hâl ve şartta ilahî sınırları gözetken kaya gibi sağlam mümin/mümine kimlikte ısrar ve inat etmektir. Kibleye

sahip çıkmak, mekân-insan ilişkisini fetişist/pagan yönelimlerden arındırıp değer sistemi bağlamına raptetmektir. Kibleye sahip çıkmak, İbrani-Hıristiyan ittifakıyla projelendirilen seküler, ırkçı, materyalist, sömürgeci aydınlanma ideolojisine isyan ve itiraz etmektir. Kibleye sahip çıkmak, Westfalya düzeninin icat ettiği ulus devlet realitesini, etno-kültürel dayatmayı, homojen, tek tip, bir örnek, basmakalıp insan yığınları icat etmeyi reddetmektir. Kibleye sahip çıkmak, kutsaldan arındırılmış bilginin felaket getireceğini, insanlığın felahının kutsala ram olmuş bilgiyle mümkün olduğunu beyan etmektir. Kibleye sahip çıkmak, mutlak kötülük olan Siyonizm'in İbrani-Hıristiyan köklerini deşifre etmek, bu köklerin modern/postmodern paradigmadaki içkin olduğunun farkına varmaktır. Kibleye sahip çıkmak, emperyalist, kapitalist ve sömürgeci (kolonyalist) dayatmaları reddetmek, ilahi vahiy bilgisi ve nübüvvet pratiği esinli bir hayatın mümkün olduğunu ilan etmektir. Kibleye sahip çıkmak, bilinci yaralı Müslüman toplumların dirilişine vesile olmaktır. Kibleye sahip çıkmak, tarihin ve coğrafyanın kader olmadığına, ilahi vahye ve nübüvvet tam teslimiyet şartıyla her hâl ve şartta müstesna bir şahitliğin inşa ve ikame edilebileceğine inanmaktır. Kibleye sahip çıkmak, Sykes-Picot'un ezeli ve ebedi gerçeklik olmadığını idrak etmek, yeni Sykes-Picot'lara karşı uyanık olmaktır. Kibleye sahip çıkmak, etnik ve mezhebi gerilimlerin emperyalizmin ve sömürgeciliğin işini kolaylaştıran en etkili manipülasyon aracı olduğunu, şayet bu gerilimleri yönetmeyi öğrenemezsek asla ve kata haysiyetli bir yarına uyanamayacağımızı bilmektir. Kibleye sahip çıkmak, metafiziği olmayan fiziğin, manası olmayan maddenin, ahreti olmayan dünyanın, gökle irtibatı kesilmiş yerin, ruhun kıvamını ciddiye almayan bedeninin insanlığın felaketi olacağını idrak etmektir. Kibleye sahip çıkmak, sahici ilmi-entelektüel çabanın zalimlerin hoşnutluğu için değil, hakikatin tebellür ve taayyün etmesi için olduğunun şuurunda olmaktır.

"Beyaz Adam" Türkiye de dâhil Ortadoğu'nun dindarlaştırmasını istiyor. Elbette ki yukarıda dikkat çekmeye çalıştığım "zâhiri ve bâtni aşırılık" seçeneklerinden birini (veya her ikisini) tercih etmek şartıyla... Çünkü bu tercihler "beyaz adamı" bu coğrafyada kalıcı kılıyor ve onun değer sisteminin "yüceliğini ve alternatifsizliğini" ispat ediyor. Fukuyama ve Huntington'un 1990'lı yıllarda kaleme aldıkları "tarihin sonu" ve "medeniyetler çatışması" tezlerine meşruiyet kazandırıyor. Yeni

Rüstem Paşa Camii'nin Kâbe tasvirli çini panosu

bir modelin mümkün olduğunu, insanlık ailesinin Judeo-Hıristiyan esinli modern/postmodern gerçekliğe mahkûm olmadığını, zâhiri ve bâtni aşırılıklara tevessül etmeden de yüce İslâm'ın ruhuna uygun iktisadi, siyasi, hukuki ve içtimai bir sosyal gerçekliğin inşa ve ikame edilebileceğini, teorik ve pratik boyutlarıyla gündeme getiren mutedil/vasat yapılara göz açtırılmıyor. Şeytanın bile aklına gelmeyecek yol ve yöntemlerle bu yapılar bertaraf edilmeye çalışılırken, sözünü ettiğim aşırılıklarla öne çıkan yapıların önü özellikle açılıyor.

Aralarında Türkiye'nin de olduğu İslâm toplumları büyük ölçüde vaaz diline aşına ve fakat fikir dilinden bihaber olduğu için meseleleri hem illiyet bağından hem de tarih ve coğrafya gerçekliğinden soyutlayarak ele alıyor. Böyle olunca yakın coğrafyamızda olup bitenlerin mahiyetine ve keyfiyetine dair vukufiyet zaafı ortaya çıkıyor. Hamasetle büyülenen toplumsal bünye enformasyon şebekelerinin ayartmalarını fark edemediği gibi sömürgeci/emperyalist hegemonyanın emellerini de idrak edemiyor. İngiltere, geçmişteki gibi bugün de dindarları son derece profesyonelce yönlendiriyor. Muhafazakâr modernleşmenin ana üssü olması bakımından Türkiye dindar/milliyetçi havzalarının da gıpta ettiği İngiltere, sömürgeci geleneğinden tevarüs ettiği bilgiyi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD'nin emrine vererek küresel hegemonya mücadelesinin kurmay aklı rolünü üstlendi. Bu akıl İslâm dünyasına Vehhabi orijinli zâhiri aşırılıkla mistik orijinli bâtni aşırılık önererek (aşlında dayatarak) rızasına uygun bir sosyal gerçeklik inşa etmek istiyor. Bu gerçekliğin dışına çıkmaya çalışan yapıları ise devşirmeleri eliyle bertaraf etmeye çalışıyor.

CUMA KAYITLARI

DENİZE DOĞRU KAÇMAK

AYTAÇ ÖREN

“İnsan çok söz söyler ama bunun pek azı Tanrı’dandır.”¹

Zorlu bir savaş, yorgunsun. Bir siperin dibinde kazılan toprağın görüntüsünde kayboluyorsun. Etrafına ilk kez bakan bir acemi gibi gözlerin. Her şeyden uzak. “Şimdi” yitik. Ne yapıyorsun? Kapanan göz kapakların açıyor farklı bir savaş alanını. Kendin bir sürü parça. Savaşan askerlere bakıyorsun hepsi sen oluyor. Düşman askerlerine doğru kısıyorsun gözlerini. Onlar da sen. Düşen bombalarda duyuyorsun çektiğin acının çılgınlığını. Tozlu yüzünden aşağıya akan gözyaşının sesidir kulağını çınlatan mermi. Ve uzun zamandır ağlamayan gözün, gözyaşını bıraktıktan sonra acıyor...

TOPLANAN SÖZLER SÜZÜLDÜĞÜNDE KÜÇÜLÜR

Ama sende dinmeyen, durmayan, küçülmesi gerekirken

¹ Bu alıntının henüz bir kaynakçası yoktur.

büyüyen bir geçmiş var, geçmiyor, bırakmıyor seni. Nedir bu geçmişe büyüme ve geçmişle yaşlanmak? Sen denize doğru kaçmadın, evet kaçmadın, der cevap.

O zaman, sözleri topla. Biriktir. Sığmasın kâğıtlara. Söyleme ki çoğalsın. Al hepsini ve süz. Süz ki özü kalsın elinde. Zemzem olsun dudağında. Belki denizi görür de kaçarsın.

15. yüzyıl diyor kutsal kaynaklar “birey” kelimesinin kullanılmasına başlandığı tarihi. Parçalanamazmış birey (in-divid(e) ual), Baba-Oğul ve Kutsal Ruh gibi değilmiş. Tek, ayrı, bir. Neyin karşısında? Atom için de aynı şeyleri söyledi yüce yazın kaynakları. Evrenin bir sınırını aradılar. Sınır çizmek işinde uzmandı onlar çünkü. Tanrı’nın ‘çıkardığı’ evrende ölçtüler, biçtiler. Ve kahroldular, canı alınan bir evren gerekti onlara. Cetveli çıkardılar, coğrafya ve insan böldüler. Masada oturdu-

lar, yazı yazdılar. Putları çoğalttılar, kitaplara dönüştürdüler onları. Doğruluk teyit Tanrıları kitaplar, onlarda yazıyor “sen” ve “biz” artık dediler. Okuduklarına geçmiş ve dil isyan ediyor, o yüzden savaşla kendin arasında kalyorsun ve “yitik” şimdine dönmek istiyorsun.

MABETLER KÜTÜPHANESİNE GİREN KALEM

İbrahim’e bir balta gibi sana bir kalem lazım, putları kıracak, bölünemezleri bölecek. Şimdi tam vakti! Kalem kütüphanedeki en büyük, en kutsal kitabın üzerine koy ve de ki “diğerlerinin sözlerini kıran kalem bu kullandı.”

Savaşın tam ortasında uyanacaksın ve ateşe gider gibi denize de gideceksin. “Şimdi” yanacak, içinden geçeceksin. Gitmelisin, yoksa siperden çıkacaksın ve kaldığın yerden kendini kendilerininle beraber kendine/kendilerine karşı savaştıracaksın. Parçaların daha da parçalanacak.

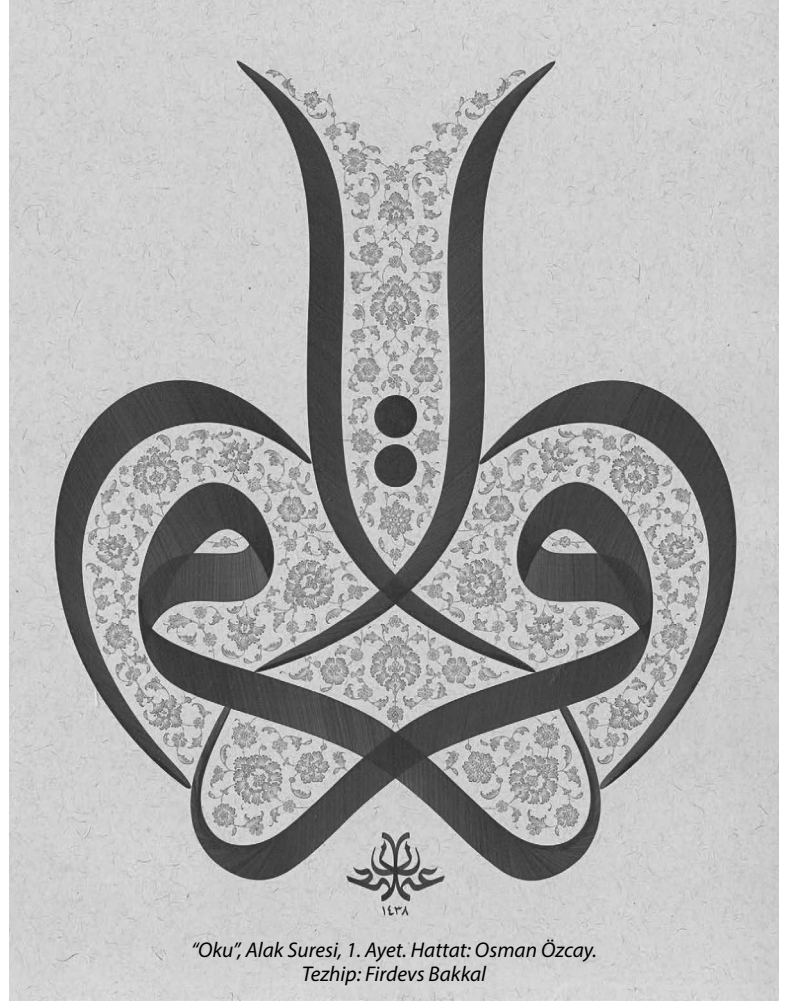
Elinde ölüşünü izleyeceksin kendinin, bir kendizde olarak.

Kalemi bulanlar diyecek ki “bu kitap yazı yazamaz!” Bir yap bin anlat, İbrahim. Geçmişin sana İbrahim’in içinden geçtiğini gösterecek. “Bunların yazamayacağını sen bilmez misin?” dedirt, ey İbrahim sever. Süz, arındır kendini, ağzından çıkan Tanrı sözü olsun. Fıtrat tadı, fıtrat kokusu taşısın. Sözün hafızasında sen zaten kayıtlısın. Sözün hafızasında Tanrı zaten tam ortada, ol ve göster. Denizi görmelisin şimdi, “şimdi” tam karşında.

KALEMİN KÂĞITTA BIRAKTIĞI KARANLIK İZLER

Kalem kâğıda değince karanlık izler bırakır beyaza. Karanlığın yazısını siyah siyah yazar kalem, beyaza meydan okurcasına. El kâğıda, göz yazıya ilişince birden yolculuk başlar, diriliş yolculuğudur bu ve savaş durur o an. Kutsal kaynaklar akar yazı yazı, tüm harfleri kenetli, yazı mürekkebe dönüşür ve bir siyah birikinti akar içinden. Karanlığın kanıdır bu. Mabette olmayan Kitap çıkagelir. “Oku!” der, okumaya yeryüzüyle başlarsın, kendinle devam edersin. Her şey harftir artık ve cümle Kitap’ta özür, okuyunca denizi görürsün. Ve karşı kıyı, bu denizin ötesi dersin.

Doğrular, onları bırak serbest kalsın. Doğrular, bir hakikate hareket eder hep. Seni savaştıran seni aynılaştırmak için savaştırır. Aynısından ol denir sana. Bölünmez kendinin birleştirilmiş parçalarına bakarsın nedir bunlar diye. Kimin eli benim elim? Kimin ayağıyla yürüyorum? Cıgerim kimin

soluğunu temizliyor? Siperin toprağına açılır gözlerin. Etrafında seninle savaşan ve savaş-tıkların birden senden ayrılışır, sen olmaktan çıkar. Başkalarını da görmezsin. Parçaların sana doğru gelir. Gözünden yaşlar akmaya devam ederken gözünün acısı hafifler. Ateş seni yakar mı? Deniz yarılar mı? Onlar sormadı, sen de sorma!

EY ATEŞ! İBRAHİMLERE SERİN VE ESENLIK OL!

Yol, balta, ateş ve deniz. Soluklandığın siperin önünden bir yol açılır. Meğer sen Kızıldeniz’in tam yanında savaşmışsın. Sana

miras İbrahim baltasını tutmuşsun kalem diye. Okursun artık! Mabet kitapları, sen toplanırken onlar dağılır. Dilin içinden hak yolu açılır. Savaşın sesleri kesilir. Soluğunla baş başa kalırsın. Kendini solursun. Kızıldeniz, tam önünde, durursun.

Cuma bir kayıt daha açıyor, sayfalarındaki yazılar sayfa kadar beyaz kalıyor ama sen görüyor ve okuyorsun. İbrahim seni sana getiriyor. Musa’ya teslim ediyor. Kızıldeniz önünde ve yarılmaya başlıyor...

ŞEYHO DUMAN “GELDİ GEÇTİ BİRKAÇ GÜNLÜK FASILDI”

METİN ÖNAL MENGÜŞOĞLU

Babam bugünkü Tunceli'nin Mazgirt kasabasında 1916 yılında doğduğunda kulağına ezanı asli şekliyle okuyan Mengücekoğlu hafız Halil dedem çok kısa bir süre sonra arkadan vurularak öldürülmüş. Osmanlı vatandaşı babamın ilk mektep şahadetnamesi de o günkü Türkçe ve Arap harfleri ile düzenlenmişti. Ben 1947 yılında Elaziz'de dünyaya geldiğimde ise memleketimde ezanlar “Tanrı uludur” diye okunuyormuş. Ama babam ev sahibi Ermeni Haço'nun jandarmayı bahçe kapısından gözeterek yardımını sonrasında, benim kulağıma “Allahü ekber” diye okumuş. Babam, Osmanlı ilk mektep şahadetnamesinin sağladığı imkânla Haydarpaşa Garı'nda altı aylık bir kursun ardından, TCDD'nin tren şefi sıfatıyla Elaziz İstasyonu'na tayin edildiğinde, artık bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve devlet memurudur. Hülasa benim doğduğum tarihten itibaren devletle aramdaki göbek bağı babam münasebetiyle kenetlenmiş vaziyettedir.

Devlet neticede sahici olmayan hükmi bir şahsiyetti. Onun sahici iradesi insanlardan ziyade anayasasıyla bir kimliğe bürün-

mekteydi. O da kerhen okusam bile hukuk fakültesinde öğrendiğime göre bizim düşünce, dünya görüşü ve inanç manzumemizle asla uyuşmayan bir rejim hâlinde şekillendirilmişti. Bu durumu öğrenmem on üç yaşımı idrak ettiğim 1960 İhtilali sürecinde başlamıştı. Babam üniformasıyla trende namaz kıldığı için darbeciler tarafından on sekiz gün sorgulanmıştı. Evet, sonunda çıktı geldi ama ben artık dünyaya mekteplerin bana öğreteceği pencereden bakamazdım. Türlü gençlik sancılarım, arayışlarım, elimdeki Mehmed Âkif'in *Safahat*'ının rehberliğiyle kalbimde küçük bir linç sıçramaları başlatmıştı.

MAHSUN BİR FOTOĞRAFTAN HAYATTA KALAN SON KİŞİ

Ortaokul ve liseyi okuduğum Malatya'ya Necip Fazıl'ın bir konferans münasebetiyle geldiği -yanılmıyorsam- 1964'te onu sahnedeki takdim eden genç bendim. Çok değil bu tanışmadan bir yıl evvelden itibaren artık Malatya Fikir Kulübü'nün en genç üyesi ve müdavimiydim. Babamın itirazlarına rağmen evimizdeki geleneksel dindarlığı sorgulayan bu çevre ile akrabalığım ve

temasım bütün hayatımı şekillendirecekti. Malatya Fikir Kulübü başlangıçta bir Kültür Derneği adıyla 1950'lerde İsmail Hatip Erzen, Bekir Keşşafoglu gibi Ezher âlimlerince oluşturulmuş bir yapıydı. Onların göçüp gitmesiyle M. Said Çekmegil tarafından sürdürülüyordu. Onun gayretleri ile, önceleri Şeyho Duman'ın da kurucuları arasında bulunduğu dernek, resmî işlemlerin zorlaşması sonrasında da gayri resmî hâlde terzihanenin küçük bir odasında faaliyet gösteriyordu. Ben yanılmıyorsam 1963 yılında bu oluşumla tanıştım.

Ebu Hanife adıyla meşhur Numan bin Sabit'in metodunu uyguladıklarını söylüyor ve özgün bir çalışma sürdürüyorlardı. Aralarına katıldığım tarihte artık legal bir dernek statüsü yoktu elbette. Devletin o günkü yasaları bakımından, birden ziyade kişinin bir mekânda toplanarak fikir teatisi yapmaları illegal sayılıyordu. Ne var ki M. Said Çekmegil'in uzak görüşlülüğü ve keskin zekâsıyla bu durumu gözden ırak tutacak, örtecek kimi tedbirlerle az hasarlı hâlde sürdürülmekteydi. Az hasardan kastım, arada bir aramıza istihbarattan insanlar gönderil-

mesi, bazen de topluca bizi karakola çekerek hizaya getirmeye çalışmalarıdır. Resmî anlamda suç unsuru teşkil edecek, devletin düzenine dair açıktan siyasi manevralar yürüten bir topluluk değildik. Siyaseti elbette konuşuyorduk ama onun felsefesiydi öğrenmek istediğimiz. En önemli yanı bu oturumlara katılan herkesin konuşma mecburiyeti idi. Tabii seçilen hususta kanaati bulunmayan kişinin bunu topluluk huzurunda “bilmiyorum” diye dile getirmesini de konuşma sayıyorduk. Maksat ve gaye diye bir maddesi bulunan önceki tüzüğün bu husustaki tanımlaması şöyle idi: “Doğru düşünmemin metotlarını öğrenmek...”

Sözünü ettiğim yılda verdiği konferansı öncesinde Necip Fazıl’ın “Dua” şiirini okumuştum. Şöyle diyordu: “Bıçak soksan gölge-me/Sıcacık kanım damlar/Gir de bir bak ülkeme/Başsız başsız adamlar.” Başsız adamlar ifadesi şairi öylesine öfkelenmiştir ki gölgesine bile bıçak saplasanız kanı fışkıracak hâle gelmiş. Çünkü düşünmeyen bir topluma önderlik ettiğini iyi bilmektedir. Bu bizim de tespitimizdi ve öncelikle ne namaz hatta ne de iman konuşulmalıydı. Önce insanlar düşünüp düşünmediklerini bilmeli ve öğrenmeliydiler. Kendimi aralarında bulduğum ve devam ettiği müddetçe asla ayrılmadığım bu topluluk, benim nazarımda sahiden bir ekoldü. Kaldı ki o tarihlerde öğrendiğim ne varsa sonraki hayatıma daima rehberlik etmiştir. Malatya Ekolü diyerek anlatmaya çalıştığım bu oluşumun benzerlerinin başka şehirlerde de teşekkül ettiğini biliyorduk. Ne var ki onların hiçbirisi evet, tekrar ediyorum hiçbirisi bizimki kadar tevhide öncelemi-

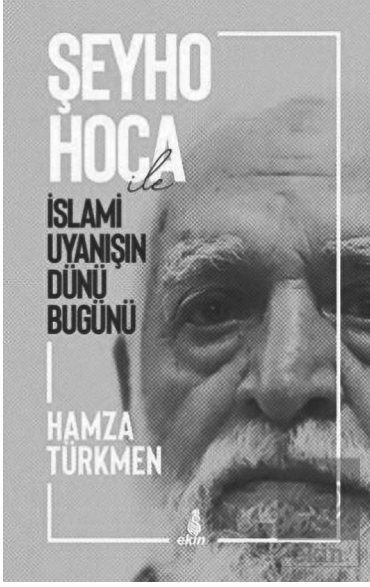

yor ve şirke karşı olabildiğince hassasiyet göstermiyordu. Buydu bizim özelliğimiz. Hikmetinden sual olunmaz bir veya birkaç hoca hiçbir zaman bulunmadı aramızda. Herkes, herkesin hikmetinden sual edebilirdi.

Arada bir bazı evlerde ama büyük ölçüde M. Said Çekmegil’in terzi dükkânında buluşuyor ve fikrî faaliyetleri yoğun biçimde sürdürüyorduk. Haftada en az bir, çoğu kere iki kez akşamları toplanıyorduk. O tarihlerde konfeksiyon ürünler pek yoktu. İnsanlar elbiselerini terzihanelerde diktirmek durumundaydılar. Bu nedenle terziler gece yarısına kadar çalışırlardı. Bizim fikrî faaliyetlerimizi saklayan da biraz bu durumdu. Çünkü terzihanede kalfa ve çıraklar kesintisiz terzilik işlerini sürdürüyorlardı sessizce. Bizler ise sohbetimize laubali bir biçimde değil benimsenen usul çerçevesinde devam ediyorduk. O yıllar sosyalist fikirlerin kültür ve sanat dünyasına egemenlik kurduğu zamanlardı. Bir moda gibi bilen bilmeyen hatta kimi İslâmî çevreleri de etkiliyor, onlar da İslâm ve sosyalizm arasında alakalar kurmaya, yeni iddialar

üretmeye çabalıyorlardı. Ben ve birkaç arkadaşım gündüzleri derslerin dışında çoğu kere de okulu aksatarak oyunsuz kahvelerde buluşuyor, akşamları fikir kulübünde konuştuklarımızı yeniden farklı açılardan tartışmaya açıyorduk. Oturduğumuz kahvehaneler bir süre sonra birer küçük fikir kulübüne dönüşüyordu. Buralarda tavla, kâğıt benzeri oyunlar oynanmıyor, yalnızca tavşan kanı çaylar içiliyor ve sohbetler ediliyordu.

Malatya’da bir NATO kurumu olarak Yedinci Ana Jet Üssü vardı. Orada görevli kimi astsubaylar akşamları bizim kahvehanelere gelmeye başlamışlardı. Aralarına bazen bir yüzbaşı ve binbaşı da katılıyordu. Birçoğu sosyalist fikirlere sahipti ve bizimle uzun tartışmalara giriyorlardı. Bizler yaşça onlardan elbette çok küçüktük ancak Malatya Fikir Kulübü’nden edindiğimiz diyalektikle onlara kök söktürüyorduk. Onları yeterince ikna edemeyince de M. Said Çekmegil ile tanıştırmaya götürüyor, tabir caizse onun insafına bırakıyorduk. O çok dehşetli bir diyalektikle hepsinin hakkından geli-

yordu. İşte şimdi konu bir toplu fotoğrafa doğru yaklaşıyor. Bu astsubaylardan büyük bir kısmı M. Said Çekmegil terzihanesinde sahih İslâm ile tanışmışlardı. Aramızda çok kıymetli dostluklar oluştu. Dünyada ebedilik yoktu ve günlerden bir gün belli sırayla bu dostların tayinleri çıktı ve Malatya'dan ayrılmak zorunda kalmışlardı. Bir hatıra olsun diye fikir kulübünün müdavimleri toplu fotoğraf çektirelim istediler. Çekmegil üstat önce pek taraftar gözükmediyse de onları kıramadı ve Kışla Caddesi üzerindeki Foto Moda'ya doğru yöneldik. Okuyucularım bağışlasınlar beni o fotoğraftaki astsubay dostlarımızı, ağabeylerimizi burada ismen yazmak istiyorum: Abdullah Kızıltan, Hüseyin Avcı, İbrahim Yavaş, Mustafa Saraç, Veysel Kas, Yavuz Yerdenler, Yılmaz Kızılkaya. Şimdilerde hiçbiri ile irtibatımız kalmadı. Vefat edenler varsa Rabbinden rahmet, yaşayanlara da hayırlı, sağlıklı ömürler diliyorum.

Bahsini ettiğim fotoğrafın hikâyesi elbet bu kadar değil.

Arka sıralarda Hasan Doğan ve Hüseyin Kiraz adlı değerli iki namaz kıldırma memuru (biz de kendileri de böyle sıfatlandırıyor-duk o tarihlerde) var. Onlardan Hüseyin Kiraz, Said Ertürk Hoca'mızın damadıydı. Yakalandığı bir hastalığı atlatabamış, vefat etmişti. Kabristana vardık. Defin gerçekleştikten sonra kayınpederi Said Ertürk sırtını taze kabre, yüzünü biz mezar başında toplananlara döndü ve dedi ki: "Dinleyin, şimdi size telkin yapacağım." Uzunca konuştu. Ve ekledi: "İşte telkin ölüye, mezara karşı değil, orada bulunan dirilere yapılır." O kadar çok şey var ki orada, Malatya'da yaşadıklarımın bizzat öğrendiğim. Fotoğraftaki merkez şahsiyet önde ortadaki M. Said Çekmegil üstattı. *Bilge Terzi* eserimde onunla hatıralarım ve görüşlerini ihtiva eden epeyce hadise yazmıştım.¹ Geriye iki sima kalıyor, biri üstadın sağında Said Ertürk, diğeri ise solundaki Şeyho Duman'dır.

Fotoğrafın köşe taşlarından biri elbette Said Ertürk Hoca'mızdır. Doğuştan iki ayağındaki engelden ötürü yürüme zorluğu çekmesine rağmen yazımın girişinde kısmen sözünü ettiğim devlet onu askere almıştır. O sıkıntılarına hiç değinmezdi. Ne zaman ona muhtaç olmuşsak daima yardımımıza koşmuştur. Hangi husustamı; elbette okuyup da üstesinden gelemediğimiz, anlayamadığımız meselelerde. Gece yaraları uzak mahalledeki evine varır, yattığı odanın camını tıklar, uyandırır ve meramımızı ona açardık. Sabah namazını onun camisinde kılar, evinde kahvaltımızı yapar, fikrî inkırazımızı giderdikten

1 Metin Önal Mengüşoğlu, *Bilge Terzi M. Said Çekmegil*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009.

sonra da eve dönerdik. Eğer bu meraklı bensem o gün okula gidememiş ve muhtemelen o yıl bir kere daha sınıfta kalmışım. (Sınıf tekrarı diyorlar şimdilerde.) Ayaklarının sakatlığı nedeniyle otururken ayak ayaküstüne atar, eline Kur'ân-ı Kerim'i alır, gözüyle Arapçasını okur, ağzıyla Türkçe söylemeye başlardı. Terzi Fevzi Özer'in dükkânında geceler boyu İbn Arabî'nin *Füsûsü'l-Hikem* ve *Fütûhât-ı Mekkiyye*'sini Arapça ve Türkçe tercümesiyle okuyan, gençlerle mütalaa eden de oydu. 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtı'nda şehirdeki bir vaizin Darende'deki Tohma Çayı'ndaki balıkların bile bu savaşta birer evliya olarak düşmanı bombaladığı zırvasına karşı hutbede biraz da sövgü kelimeleriyle cevap verince sürgüne gönderilen de oydu. Başlarken sözünü ettiğim o mahzun fotoğraftan galiba hayatta kalan son kişi benim, başka biri varsa lütfen ses versin.

ŞEYHO DUMAN HOCAM NEREYE? DAHA ARAPÇA ÖĞRENECEKTİM

Ne arıyorduk, neyin peşindeydik, biz kimdik, neden herkesler gibi yaşamıyor, suya sabuna dokunup duruyorduk. Ailelerimiz dâhil çevremizdeki büyük kesim bizlerden rahatsızdı. Çünkü huzursuz kalbimizi dindirmek isterken etrafımızın da huzurunun kaçırıyorduk. Ali Şeriatî "sizi rahatsız etmeye geldim" diyordu ya, o hesap. Malatya Fikir Kulübü faaliyetleri bizi sahalara gönderiyor, sorumluluklarımızı hatırlatıyor, yatmanın, uyumanın zamamı olmadığını öğretiyordu. Ülkem başsız (düşünmeyen) adamlarla doluydu, onları yok saymak yerine düşünmelerini sağlamak maksadıyla gerekirse şok tedavisine bile başvurmali,

bu işi sağlamalıydık. Fotoğraftaki en genç adam bendim. Tıpkı oradaki büyüklerim gibi ben de kavrayabildiğim ölçüde, kimdim, Allah'ın benimle maksadı neydi, yükümlülüğümü anlamaya ve yerine getirmeye çalışma bilincimi diri tutmalıydım. İyi okuyordum, edebiyat metinleri, Batı klasikleri, o gün mevcut olan (ki mevcudu kalmamıştı ne yazık) İslâmî bilincin aşısı yapan ne varsa okuyordum. Fakat konu dinimi öğrenmeye geldiğinde Arapça bilmemek önümü tıkıyordu. Öğrenmeliydim. Allah'ın bir lütfu olarak Şeyho Duman'ın bizim mahallenin camiine tayini çikalı birkaç ay olmuştu. Hemen koştum, di-

nasebet tamamen böyle bir dil üzerine kuruluydu. Sohbetlerde herkesin konuşma süresi eşitti ve herkese aynı seviyeden bakılırdı. Kaldı ki benim o günlerin heyecanı, ukalalığı ve küstahlığıyla bu nazik ilişkiyi bazen çiğneyerek haddimi aştığım da vakidir. Fakat onların, büyüklerimin bunu benim yüzüme vurduklarına pek şahitlik etmemişimdir.

Şeyho Duman Adıyaman'ın Artan köyünde 1938'de doğmuştu. Türkçeyi sonradan öğrenmiştir. Belki on üç yaşında iken Malatya'nın Fırınca köyüne taşınıp Kur'ân öğrenmeye geldiğinde beraberinde Türkçeye de aşına ol-

özellikle Ankara yıllarında çevresine birer aydınlatma feneri gibi tutmasını bilmiştir.

Hamza Türkmen'in kendisiyle yaptığı nehir söyleşide² kimilerine rastladığımız hayat örnekleri ufuk açıcı derslerle doludur. Malatya'da müftülük yaptığı yıllarda İsmail Hatip Erzen'in yakınında bulunan Şeyho Hoca'nın hatıraları arasında ilginç hadiseler vardır. Erzen Hoca bir Konya seyahatinde camide yığınla doksan dokuzluk naylon tespih görür ve hepsini topladığı gibi sobaya atar. Aynı hoca cemaate namaz kıldırmak üzere imamete geçtiğinde orada asılı duran cübbe ve

Resmî öğretiden uzak yetişmenin avantajları dezavantajlarından daha fazla mıdır, سوالinin en güzel cevabı Şeyho Hoca'dır diye düşünüyorum. Hamza Türkmen'in onunla yaptığı nehir söyleşide kimilerine rastladığımız hayat örnekleri ufuk açıcı derslerle doludur. Kendisi Türkiye'de ancak özel kimselerin okuyabileceği siyakat yazısıyla oluşturulmuş devlet arşivinde tam on yedi sene çalışmıştır.

zinin dibine oturdum. Malatya Fikir Kulübü'nün bu genç üyesini hoca bağrına bastı ve o gün ders vermeye başladı. Bir yarım gün beraber olduk. "Ketebe, yektübü, ketben" gramer çekimi ilk günün dersi idi.

Ertesi gün bir şayia yayıldı, Şeyho Hoca'nın bu sefer her nedense Ankara'ya tayini çıkmıştı. O günden sonra ona ancak telefonla, bazen de yüz yüze Ankara'da yaklaşabilecektim. Onun nazarında sıfatım "yarım günlük öğrencim" idi. O otuzlu yaşlarında, bense yirmiye bile varmamıştım. Benden dokuz yaş büyüktü ama ağabey gibi değil arkadaş gibi davranırdı. Gerçi bizim Malatya Fikir Kulübü müdavimlerinin birbirleri arasındaki her mü-

maya başlamıştır. Ancak zekâsı ve çabasıyla Türkiye'de sayısı pek fazla olmayan sahih itikat ve sağlam amel sahibi ilim insanları arasında yerini almıştır. Resmî öğretiden uzak yetişmenin avantajları dezavantajlarından daha fazla mıdır, سوالinin en güzel cevabı Şeyho Hoca'dır diye düşünüyorum. Malatya'da başlangıçta o dönemin müftüsü İsmail Hatip Erzen'i izleyerek, yirmili yaşlarında öğrendiği sahih İslâmî idraki sonraki yıllarda etrafına yaymıştır. Elbette Malatya Fikir Kulübü ona çok şey katmıştı. Zaten kulübün kuruluşunda bizzat bulunmuş, kurucu üye olarak görev almıştır. Gördüğüm kadarıyla Said Ertürk Hoca'dan cesaret aşısı, M. Said Çekmegil'den de diyalektik davranma modeli olarak kendini,

sarığı giymeden namaza başlar. Namaz bittiğinde de cemaate işin hakikatini anlatır. Kendisinin evde üzerindeki elbiseyle namaz kıldığını, burada bir tören kıyafetiymiş gibi sarık ve cübbeye bürünmeyi riyakârlık gördüğünü söyler. Hem kendini hem de cemaati böyle bir riyaya tanıklık etmekten kurtarır. Yine İsmail Hatip Erzen Hoca'nın biz Malatyalıların bildiği bir uyarısı vardı. O da camilere asılı bulunan levhalarla ilgiliydi. Hemen bütün camilere girildiğinde bugün de göze çarpan levhalar Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali hatta Hasan, Hüseyin'dir. Bu sıralamanın bü-

2 Hamza Türkmen, *Şeyho Hoca ile İslâmî Uyanışın Dünü Bugünü*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2020.

yük bir hata olduğunu söyler, beşer isimlerinin Allah lafzı ile aynı hizada bulunmasını eleştirirdi.

Şeyho Hoca da hocasından öğrendiği uyarıcı üslubunu Ankara Seyranbağları'ndaki görevi sırasında aynen sürdürmüştü. İlk tayininin hemen ardından bir perşembe akşamı kıldırıldığı ilk namazdan sonra cemaatin beklediğini görür ve niçin beklediklerini sorar. Onlar da iman ve nikâh tazeleyip tazelemeyeceğini sorarlar hocaya. Meğer bir önceki imam daima böyle yaparmış. Tecdid-i iman ve nikâh diye öğrenilmiş bu alışkanlığın yanlışlığını anlatmış ama elbette şikâyet konusu edilerek Diyanet İşleri Başkanı'na kadar ulaşmıştır hadise. Başkan o zamanki Lütfü Doğan, Şeyho Hoca'yı bu mesele hakkında sorguya çekmiş. Aslında besbelli kendisi de bunun yanlışlığını biliyor. Şeyho Hoca Allah rızasını gözeterek hakikati anlattığı yönünde savunmasını yapınca Başkan'ın sözünü şöyle aktarıyor: "Ne yapacaksın Allah'ın rızasını, sen cemaatin rızasını al, kendin de rahat et biz de edelim!"³

İslâmî hayatımı Kur'ân merkezli bir şuur düzleminde idrak ettiğim tarihlerde biz hepimiz derin ve köklü bir açlık ve susuzluk çekmekteydik. İslâm'ı, Allah Resûlü'nün hayatını sahih biçimde öğrendikçe bize yaşatılan, dayatılan resmi hayatın ondan ne ölçüde uzak düştüğünü görüyor, açıkçası endişeye kapılıyorduk. Nitekim düşünce ve inançlarımızı topluluk karşısında tartışmaya açtığım ilk dönemlerde "İslâm dünyasının en ümitsiz vakıası Türkiye'dir!" demeye başlamış-

tım. Zira çevirilerinden okuduğum Seyyid Kutub, Mevdudi, Muhammed Hamidullah gibi Mısır, Hindistan gibi memleketlerdeki uyanış, diriliş, cihat müelliflerinin bizi çoktan geçtiklerini görerek içim kan ağlıyordu. Bir değil, iki cepheli bir mücadele alanı bulunuyordu karşımızda. Bir yanda topluma dayatılan gayri İslâmî resmî öğreti okullarda, medyada, devlet aygıtının türlü organlarında bizi Batılı anlamda hizaya sokmaya çalışıyordu. Öte yanda ise bizim cephedeymiş gibi görünen gelenekçi muhitin gerek inanç ve gerekse amel hususunda Allah Resûlü'nün çizgisinden sapmış görüntüsü ve pratiği kalbimize dokunuyordu.

Tipik bir örneğini yaşayan Şeyho Hoca şöyle anlatıyordu: Cemaatten biri vefat eden bir yakını için kendisine müracaat eder. Kırkıncı, elli ikinci ölüm günlerinde mevlit, hatim okutmak, ıskat yapmak ister. Hoca'ya yüklü bir para ödemeyi de teklif eder. Ölünün hayrına yapılacak bu törenler Anadolu'da birçok bölgede hâlen sürdürülmektedir. Hoca adama şöyle bir teklifte bulunur: Bunları yaptıracağına gel vefat eden için, onun hayrına iki ton kömür, beş yüz kilo odun, bir çuval bulgur al, bana vereceğin parayı bunlara harca ve dağıt, sana daha çok sevap olur, ölü için de sahiden hayra geçer. Adamın cevabı, "sen hakiki hoca değilmişsin yanılmışım", diyerek ayrılmak olur.⁴

Türkçe konuşmayı ancak on üç yaşından sonra öğrenen Şeyho Duman zamanla kendini nasıl yetiştirmiş, hangi seviyede bil-

gi sahibi olmuştu? İşte örneği: Türkiye'de ancak özel kimselerin okuyabileceği siyakat yazısıyla oluşturulmuş devlet arşivinde tam on yedi sene çalışmıştır. Yeri Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'dür ama maaş bordrosunu Milli Güvenlik Genel Sekreteri imzalamaktadır. O yıllarda Siyasal Bilgiler Fakültesinde doçent olan İlber Ortaylı dâhil pek çok kişiye noktası bulunmayan, rakamları ve şekli farklı bu yazıyı çözmeyi öğretmiştir. Çalışma ömrü yoksullukla geçmiş olan Hoca'mıza bir ev satın alacak gelir sağlamıştır.⁵

Şeyho Hoca'dan Arapça öğrenme nasibinden mahrum kaldım ancak o, Ankara'da hayli genç insana hem Arapça hem de tevhid bilinci öğreterek dünyadaki görevini 1 Aralık 2024'te tamamlamıştır. İlmi ve Kültürel Araştırmalar Vakfı (İLKAV) bünyesinde yıllarca seminerler vermiş, sohbetler etmiş, dersler yapmıştır. Bu arada Hasan Hüseyin Kalaycı ile beraber bir Kur'ân mealî/tefsiri üzerinde de çalışmıştır. Türkiye'de kim bilir unvanları kamuya pek açılmamış daha nice böyle tevhid ehli hoca yetişmiştir. Ben bu durumu görerek, sahneye ilk çıktığım yıldan kırk elli yıl sonra şimdilerde kendimi tekzip ederek diyorum ki: "Türkiye, İslâm âleminin en ümitli vakıasıdır artık!" M. Said Çekmegil, Said Ertürk, Şeyho Duman ile ilk gençlik yıllarımda aynı fotoğraf karesinde yer almanın avantajını bir ömür minnetle hatırlıyor, hepsi ahirete intikal eden hocalarıma Rabbimden sonsuz rahmet diliyorum.

3 Hamza Türkmen, *Şeyho Hoca ile İslâmî Uyanışın Dünü Bugünü*, s. 106.

4 Hamza Türkmen, *Şeyho Hoca ile İslâmî Uyanışın Dünü Bugünü*, s. 128.

5 Hamza Türkmen, *Şeyho Hoca ile İslâmî Uyanışın Dünü Bugünü*, s. 181-183.

ZEKERİYA İYİLİK'İN ARDINDAN

SÜLEYMAN ARSLANTAŞ

Zekeriya İyilik ya da Zekeriya abi, meslektaşımı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nde mesai arkadaşımı. Hava Kuvvetleri'nde bir müddet birlikte çalıştık. Bu süreçte askerî hiyerarşiye de fazlaca kulak asmadan, “emrolunduğu gibi dosdoğru” hareket ediyordu.

Sanıyorum 1967'de Malatya'dan Ankara'ya 12. Üs'se tayin edilmişti. Keza ben de İzmir Hava Bakım Teknik Okulu'nu 1966'da bitirdim. İlk tayin yerim onunla aynı Üs'tü. Zekeriya abi daha ilk günden itibaren benim de aralarında bulunduğum birkaç arkadaşla hemen ilgilenmeye başladı. Bunların arasında bizlerden daha kıdemli olan Abdullah Kızıltan, Memduh Kars gibi isimler de vardı. Az da olsa şiir ve edebiyatla uğraşıyordum. Zekeriya abi çıtayı epeyce yükselterek şöyle dedi: “Müslüman Kur'an'la buluşan, Kur'an merkezli bir imana ve amele sahip kişi olmalıdır.” “Peki bu nasıl gerçekleşecek?” diye sorduğumuzdaysa bize “Okuyacaksınız, anlayacaksınız ve inanarak amel edeceksiniz!” şeklinde cevap verdi. Bizler başta Eflatun Saygılı, İhsan Arslan, Bekir İnan, Memduh Kars, Abdullah Kızıltan, Nizameddin Mahitapoğlu olmak üzere bazı arkadaşlar bu çağrıya kulak verdik. Hemen o güne kadar hiç duymadığımız bu sesin arka planını da öğrenmek istedik.

KUR'ÂN VE SÜNNET MERKEZLİ İSLÂM ANLAYIŞI

Zamanla Zekeriya abi, Ankara'ya gelen M. Said Çekmegil abi ile bizleri buluşturdu. Önceleri Çekmegil'in üslubunu yadırgadık. Fakat ilerleyen zamanda anladık ve öğrendik ki Zekeriya abideki jest ve mimikler, sert tavır ve davranışlar ve hepsinden önemlisi de fikir M. Said Çekmegil kaynaklıydı.

Genciz, heyecanlıyız, o güne kadar tanışmadığımız Kur'an ve Sünnet boyutlu bir İslâm ile yüze gelmişiz ve heyecanla önümüze gelene sanki bir şeyler biliyormuşçasına tebliğ ve irşada başladık. Daha önceki İslâm anlayışımıza ve yaşayışımıza şahitlik edenler bizleri yadırgadılar. Eh biz de Mâide Suresi'nin 44, 45 ve 47. ayetleri ile cevap yetiştirmeye çalıştık. Tabii Ziya Paşa'nın “Çok tel kırılır sine-i kânûn-ı cihanda/Nâ-ehline mızrâb-ı tasarruf verilince” musralarındaki gibi kırmadığımız tel, incitmediğimiz gönül kalmadı.

Doğrusu Zekeriya ve Said abilerin İslâm anlayışlarının nereden kaynaklandığına dair merakımız günden güne artıyordu. Zamanla bu merakımızı giderdik. Şöyle ki 1950'li yılların başlarında Siirt asıllı Ezher çıkışlı İsmail Hatip Erzen Hoca Malatya'ya müftü tayin edilir. Saatçi Musa, Şeyho Duman, M. Said Çekmegil, Said Ertürk gibi o dönemin genç Malatyalıları onunla temas kurarlar. Kendisinden bidat ve hurafeden arınmış, nafil ibadetlerin aleni-

leştirilmediği, farzların gizlenmediği, Kur'an ve sünnet merkezli bir İslâm anlayışını tedarik etmeye başlarlar. Bu anlayış kendilerinde ve başka arkadaşlarında vücut bulur. Zamanla bu anlayış geniş çevreye yayılır, Malatya sınırlarından taşar. Ankara bu anlayışın ulaştığı şehirlerin başında gelir. Hiç şüphesiz bu İslâm anlayışının Ankara'da belirli bir çevrede zemin tutmasında Zekeriya abinin azımsanamayacak bir katkısı olur.

Bütüncül İslâm anlayış ve inancının Ankara'daki genç öncülerinden biri hüviyetiyle benim de gittikçe, bu İslâmî anlayışa ilgim arttı. Öyle ki Zekeriya abiyle aynı zaman diliminde evlenmiştik. Lakin hiç kimse ne ona ne de bana “Bunlar yeni evlenmiş gençler!” demezdi. Zira gece gündüz okumakla kalmıyor, aynı zamanda okuduklarımızı da etrafımıza anlatıyorduk. Her ikimiz de tek maaşla geçiniyorduk. Lakin o dar gelirli günlerimizde bile neredeyse haftanın en az iki günü Zekeriya abinin evinde yemekli misafir olurduk. O zamanlara ait iki anımı paylaşmak isterim. Birincisi merhume hanımın yakın akrabalarından bir kadın Maraş'tan Ankara'ya bir hastalık nedeniyle gelmişti. Fakat ben o hanım misafirle görüşemiyordum, o da beni görmüyordu. Çünkü gündüz mesai, gece Zekeriya abi ve arkadaşlarla sohbetlerdeyiz. O hanım, kocasını kast ederek “Aman anam! Bizim herif pavyona gider ama senin heriften erken gelir eve. Senin bu herifin ne iş görüyor ki

pavyonculardan da sonra geliyor eve!” der. Bizim hanım dili döndüğünce meseleyi izaha çalışır, lakin akrabası hanım bir türlü ikna olmaz.

Tabii Maraş’a döndüğünde de bunu diğer akrabalarla, dayısı kayınpederimle paylaşır. O günlerdeki yaşantımız çoğu kişinin dikkatini çekmiş olacak ki, oturduğumuz apartmanın kapıcısı bu kez hanıma sorar: “Fatma Hanım! Sizin bey ne iş yapıyor, ortalıkta hiç görünmüyor!” Hanım da “İnanın ben de bilmiyorum, tır şoförü gibi nereye gittiğini, ne yaptığını bilmiyorum amma yanlış yere gitmez!” diye cevap verir. Bunları şunun için anlatıyorum: Bizler o genç yaşımızda bizleri sahih İslâm anlayışı ile buluşturan ağabeylerimizden azami derecede istifade etmek için elimizden geleni ve daha fazlasını yapmaktan çekinmiyorduk. Zekeriya abi 82 yaşında vefat etti. Ben ise şu an 78 yaşındayım. İnanır mısınız ne o ne de ben o 1960’lı, 1970’li yıllardaki gayretimizden asla uzaklaşmadık. Kendimizi 20-25 yaşındaki delikanlılar gibi hissettik. Zekeriya abi ile son telefon konuşmamız kasımın ortalarındaydı, 36 dakika konuşmuşuz. Son sözleri yine ilk sözleri gibiydi. Bana “Süleyman! Sakın yorulmuş demeye, benim senin üzerinde hakkım olduğu gibi, ümmetin de senin üzerinde hakkı var, çalış ve o hakkı öde!” dedi. Sanırım bu anlattıklarım genç ve orta kuşak kadar benim gibi yaşlı kuşaklara bir şeyler hatırlatır.

BİRKAÇ HATIRA

Sene 1969, Zekeriya abi mesaide bir kitap okuyor fakat o kadar dalmış ki hiç etrafına bakmıyor. Selam verdikten sonra okuduğu kitabı sordum. Bana göstererek İbn Hacer el-Askalani’nin ahkâm hadislerini ihtiva eden *Bülûğul-Meram* ya da *Selamet Yolları* adlı eserini okuduğunu söyledi.

Önemli bir hadis kitabı olduğunu altını çizdi. Doğrusu ilgimi çekti, bu kitabı okumak istediğimi dile getirdiğimde şöyle dedi: “Sigara içiyorsun, sigarayı bırak, git o kitabı al ve oku!” Onun sözünü tuttum. Hemen Nur Kitabevi’ne gittim, sahibi İbrahim amcaya *Selamet Yolları* kitabını almak istediğimi belirttim. O da “Tamam al, oku!” dedi. Her cildi 36 liraydı, toplamı 144 lira tutuyordu. Lakin benim dört ciltlik o kitaba yetecek miktarda param yoktu. Bundan dolayı İbrahim amcaya dedim ki “Biraz ikram ve bir de taksit yapar mısınız?” Allah rahmet etsin, kendisi eseri 110 liraya indirdi ve dört taksit yaptı. Ne var ki benim o dört taksiti ödeyecek gücüm de yoktu. Bunun üstüne sigarayı dört aylığına da olsa bırakma kararı aldım. Hatırladığım kadarıyla o zaman bir kilo subay sigarası 31 liraydı. Kitabı aldım, taksitleri ödedikten sonra sigaraya bıraktığım yerden tekrar başladım. Ta ki 25 Ağustos 1980 tarihine kadar. Hemen belirtiyim ki sigarayı merhumERCÜMEND ÖZKAN’ın evinde bıraktım. Kendisine de bırakmasını söylediğimde enteresan bir cevap verdi: “Ben onun için ne bedeller ödedim, öyle kolay kolay bırakmam!” O neredeyse vefatına kadar sigaraya devam etti. Bilmiyorum bu anlattıklarım gençler için bir şeyler ifade eder mi?

Çok farklı âlim ve düşünürlerin kitaplarını heyecanla okuduğumuz yıllarda Zekeriya abi ile merhum Mustafa Yazgan riyasetinde uzun uzun kitap çalışmalarını yaptık. Üniversiteler Fikir ve Aksiyon Birliği’ndeki (ÜFAB) kitap tahlilleri hayatımın en verimli dönemiydi diyebilirim. Sebep olanlardan ve emeği geçenlerden Allah razı olsun. Hakk’a teslim olanlardan da sırasını bekleyenlerden de yine Rabbim razı olsun ve merhametiyle muamele buyursun inşallah.

Sene 1971... Mevsim kış... Soğuk bir pazar günü... İkimiz de nöbet devir teslimini yaptık, istirahat çekileceğiz. Bizi karargâha çağırdılar. Komutanın makam odası ile üs kütüphanesi karşı karşıyaydı. Kütüphane müdürü Asaf Ustaoglu dedi ki: “Süleyman sen buraya gel!” Ben kütüphanede iken Zekeriya abi komutanın odasından çıktı ve bir teslimiyet içerisinde “Süleyman! Hava Kuvvetleri’nde rızıkım bu kadarmış, ihraç edildim, Allah’a ismarladık!” dedi. Benim hakkımda ise kütüphane müdürü ile komutan arasında geçen konuşmalar ve okuduğum kitap listeleri dikkate alınarak “Bu personel şimdilik dursun” kararını vermişler.

Zekeriya abinin çile dolu hayatı o günden sonra daha da zorlaştı, faaliyetleri daha da yoğunlaştı. Helal dairesinde çeşitli ticari faaliyetlerde bulundu. Nüfusu kalabalık olmasına rağmen kimseye minnet etmedi. Matbaacılık yaparken İkbâl Yayıncılık adıyla kitaplar yayımladı. Muhammed Kutub, Mustafa Sıbai gibi düşünürler başta olmak üzere o dönem için önem taşıyan isimlerin eserlerini neşretti. Matbaacılık işi devam ederken bazı nedenlerle İstanbul’a taşınmaya karar verdi. Antikacılığa başladı, sonrasında Şile’de aldığı bir bahçe onun huzur ve çilehanesi oldu. Zaman zaman ziyaretimizde o mekânın medya başta olmak üzere çeşitli alanlarda âdeti bir müzeye dönüştüğünü görmüştüm.

Nihayet Zekeriya abi her canlı gibi emaneti Rabbine teslim etti. 2 Aralık 2024’te aramızdan ayrıldı. Allah rahmet etsin. Rabbim yaptıkları hayırlı amellerinin karşılığını rızası ile, cenneti ile mükâfatlandırsın.

Eleştirmenin Modernizm Sorgulamaları

ÖMER KANTARCI

A ğırlıklı olarak şiir eleştirileriyle tanıdığımız ve ilk çalışmaları bu istikamette olan Yakup Altıyaprak'ın *Modernite Çıkmazında İslâm*¹ adlı son kitabı karşılaştığımız sorunlara, sokakta ve ilim meclislerinde tartışılan konulara, Müslümanların Batılılaşma ile birlikte yaşadıkları problemlere değinmekte, bununla birlikte modern kavramlar ve düşünceleri de aşan yorum ve çözüm teklifleri getirmektedir. Toplamda on beş yazıdan müteşekkil eserde ele alınan konulara yakından bakıldığında ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır; cemaat-tarikat yapıları, Müslümanların devlet ve resmi kurumlarla ilişkisi, tasavvufi öğretisi, radikalizm, hermeneutik yorumlar, edebiyatın dönüşümü, İslâmcılık tartışmaları, sanat, şiir ve fıkıh... Yazar bu netameli konuları gerçekçi ve eleştirel bir bakışla ele almış.

1 Yakup Altıyaprak, *Modernite Çıkmazında İslâm*, Ebabel Yayınları, Ankara, 2024. Yazılarının bir kısmı daha önce *Umran*'da yayımlanmıştır.

İDEAL BİR CEMAAT MÜMKÜN MÜ?

Ülkemiz son on beş yılını malum bir 'cemaat' üzerinden tüm cemaatleri ve dinî yapıları tartışarak geçirdi. Esasen cemaat kavramını modern zamanların getirdiği bir yapılanmayı ifade eder. Osmanlı ülkesinde cemaatler denildiğinde (cami cemaatini hariçte tutarsak) ülkede yaşayan ehl-i kitap azınlık grupları anlaşılıyordu. Cumhuriyet'in bilhassa ilk yıllarında uygulanan politikaların etkisi ile dinî hayat daraltılıp tasavvuf kültürü ve tarikatlar resmen yasaklanınca dini hissiyatı ve amelleri daha iyi yaşama adına İslâmî cemaatler ortaya çıkmıştır. 1950 sonrası gelen serbestiyet ve rahatlama ile cemaat ve tarikatlar faaliyetlerine belli bir disiplin içinde devam etmişlerdir. Ne var ki 15 Temmuz darbe süreci öncesi ve sonrasında bu malum 'cemaat' üzerinden tüm dinî yapılar (İslâmî hareket-vakıf-dernekler, tarikatlar ve genel olarak mütedeyyin camia) töhmet altında bırakılmış,

güven problemi yaşanmıştır. Cemaat ve tarikat kavramlarını bu acı tecrübeler ışığında tekrar yorumlamak gerekecektir.

Yakup Altıyaprak daha önce *Umran* dergisinde yayımlanan "Yeniden Cemaate Dönüş Mümkün mü?" başlıklı yazısında cemaat kavramını, Â-i İmrân Suresi 104. ayetinden yola çıkarak "hayra çağırın, iyiliği emreden, kötülükten meneden bir topluluk" olarak anladığını belirtiyor. Fakat bugün anlaşılan hâliyle cemaatlerin, kapitalist yönü ağır basan legal ya da illegal gruplara dönüştüğünü, din formu altında kendi hedeflerine ulaşmak için siyasallaştıklarını,² Müslüman-

2 Her seçim arifesinde Türkiye'nin önde gelen cemaat ve tarikatlarının, reylerini hangi yönde kullanacaklarını sosyal medya hesapları vasıtasıyla kamuoyuyla paylaşmaları dikkat çeken *modern bidatlerin* başında geliyor. Bu yaklaşımla geleneksel yapılarından koptuklarını çoğu mensup anlamıyor bile. Akıllara Ziya Paşa'nın o meşhur beyti geliyor; "Evvvel yoğ idi işbu rivayet yeni çıktı!"

lar için birleştirici değil ayrıştırıcı duruma dönüştüklerini ifade ediyor. İlk başta bu yapıların samimi duygularla teşekkür ettiğini, zamanla modern ilişki ağlarında eridiklerini de ekliyor. Yazarın bu gerçekçi ve sert eleştirilerini dikkate almak gerekiyor. Tüm gruplar üzerinden yapılan genellemeci yargılara elbette mesafeliyiz ama bilhassa son on beş yılda acı bir şekilde tecrübe edilen Gülençilik meselesini hâlen bazı cemaatlerin doğru bir şekilde okuyamadığı, kendi içlerinde yenilenmeye/tazelenmeye/öze dönüğe gitmedikleri görülmektedir.

Kur'an'ın ifade ettiği cemaate/hayra çağırılan ideal bir topluluğa dönüş elbette mümkündür. Bunun için, İslâmî referansla hareket eden cemaatlerin özleştirici yapıp sağlıklı yaklaşımlar ortaya koymaları, günümüz ümmet-İslâm kardeşliğine hâlel getirecek her türlü eylem ve söylemden uzak durmaları, nesnesini araçsallaştırmaktan

kaçınmaları gerekmektedir. Aksi hâlde modern dünyada İslâm'a saldıranlara epey malmalzemeye çıkarmaya, mevcut insan kaynağını heba etmeye devam edeceklerdir.

İSLÂMÇILIK VE MODERNİZM TARTIŞMALARI

İslâmcılık tartışmaları ülkemizde güncelliğini her dönem korumaktadır. Kavrama karşı çıkanlar olduğu gibi kavramı sahiplenenler ya da olumlu olumsuz her dinî argümanı-yapıyı bu kavramın içine koymayı marifet bilenlerin de var olduğu bir gerçek. İslâmcılığı, son yüz elli yılda Batı'daki gelişmeler karşısında İslâm dünyasında Müslümanları emperyalizmden kurtarma, İslâmî düşünceyi hayata hâkim kılıp yeniden ihya etme olarak tanımlamak mümkün. Bu düşünce hareketine katkı sunmuş farklı ülkelerden birçok ismi sayabiliriz; Cemaleddin Afgani, Said Halim Paşa, Mehmed Âkif, Babanzâde Ahmet Naim, Hasan el-Benna, Mevdudi bunlardan bazılarıdır. Son yıllarda İslâmcılık kavramının (İsmet Özel'in sıkça eleştirerek gündeme taşıdığı "siyasal İslâm" kavramını da dâhil edebiliriz) özellikle din karşıtı medya organlarında yerli yer-siz her olayda, inançlı kesimi karalamak için büyük bir iştahla kullanıldığı birçoğumuzun malumudur. İslâmcılık değerlendirmelerinde dengeli bir dil kullanmanın gerekliliğine vurgu yapan yazar, İslâmî hareket önderlerinin ve bu düşüncenin samimiyetine dikkat çekerek bu isimlere yönelik bazı kesimlerin tekfirici tavırlarına, modernist-reformist şeklindeki ay-

rımcı ifadelerine şu cümlelerle karşı çıkıyor Yakup Altıyaprak: "Bu hareketler belki sosyolojik olarak değerlendirilebilir, bir takım çıkarsamalarda bulunulabilir ama bunun dışında bu hareketleri değerlendirirken kriterimiz samimiyetleridir. Ancak buradan yola çıkarsak sağlıklı sonuçlara varabiliriz. Yoksa tarz ve yöntemlerde hata olmuştur, olacaktır. Onlar bir ümmetti geldiler ve geçtiler. İslâmcılık onların ürettiği bir kavram ve ideoloji değildi. Onlar; horlanan, düşen, itibarsızlaştırılan bir dinin olanaklarını kendi şartlarında yeniden üretmeye çalıştılar, büyük bir kısmı da bunun bedelini hayatıyla ödedi."³

İslâmcılık tartışmalarının genelde modernizm üzerinden yapıldığını, bunun da haklı gerekçelerinin bulunduğunu belirten Yakup Altıyaprak, modern dünya sisteminin önce Batı'da sonra Doğu'da din ve inancı tahakküm altına alıp hayatın dışına ittiğini ifade ediyor. İslâmcılık düşüncesi ile birlikte bu tahakküme karşı Kur'an'a tekrar yönelip yeni bir hayat tarzı inşa etmeye çalışıldığını, modernliğin aşılmasa bile ona karşı onurlu bir mücadele verildiğini dile getiriyor. Altıyaprak bugünkü dünyada Müslümanlar olarak var olmak için tekliflerde de bulunuyor. Modern kültüre karşı zihinsel bir duruş geliştirmek gerektiğini, bunun için de öncelikle kendimize ait dil ve düşünce sistematiği oluşturmamızın önemine değiniyor. Kendimizi kendimize ait kavramlarla ifade etmek için evvela İslâmcılığı (kavram düzeyinde)

3 Yakup Altıyaprak, *age.*, s. 49.

reddetmeyi teklif ediyor. Kavramın Müslümanlardan özerk bir hâle geldiğini, entelektüel kaynaklı hareketlere işaret etse de günümüzde bölük pörçük birçok dinî yapılanmaya karşılık geldiğini, müminleri hedef alan birçok faaliyete kılıf olarak kullanıldığını, bu yönüyle Müslümanlara zarar verdiğini vurguluyor ki pek haksız da sayılmaz.

TASAVVUF KÜLTÜRÜNE ELEŞTİRİLER

Kitapta en dikkat çeken eleştirel yorumların başında tasavvuf ve tarikatlara bakış gelmektedir. Tarih boyunca lehinde ve aleyhinde çokça yazılıp çizilen bu meseleye yazar tenkit nazarıyla bakmakta, tasavvufun pratiğe yansıyan tarafından ziyade ana felsefesini eleştirmektedir. Yakup Altıyaprak, sufilerin, şeyhlerinin gözetiminde aldıkları manevi eğitim/terbiyeyi Kur'an'ın dışında, Kur'an'da olmayan ruhsal bir formülasyona bağlayarak paralel ve özerk bir din öğretisi hâline getirdiklerini savunuyor. İlk mutasavvıflara atfedilen mütevazılık, kardeşlik, yardımlaşma, kalbi temiz tutma, Allah'tan korkma, takva gibi İslâm'ın olmazsa olmazlarının tasavvufa hasredilmesini doğru bulmuyor. Tasavvufi öğretinin açıkça ifade edilmese de sanki İslâm'ın "eksik" manevi yönlerini ikmal eden, ruhi bir öğreti olarak sunulduğunu ifade ediyor.

Bununla birlikte yazar, tasavvuf kültürünün; edebiyattan musikiye, tekke ve dergâh mîmarisine kadar zihinsel bir unsur, entelektüel bir faaliyet olarak değerlendirilebileceğini

Yakup Altıyaprak *Modernite Çıkmazında İslâm* adlı kitabında çıkmazdaki Müslümanların sorunlarına değiniyor. Modernleşme tecrübesinden yola çıkarak cemaat ve tarikatların dinle ilişkisi, İslâmcılık etrafındaki tartışmalar, tasavvuf, rölativist yaklaşımlar, şiir ve fıkıh, radikalizm gibi geniş bir alanda eleştirel görüşlerini, çözüm önerilerini okuyucuyla paylaşıyor.

de belirtmektedir. Meseleye bu şekilde sosyolojik açıdan sosyal bilimcilerin bakmasının normal olduğunu ama İslâm açısından konuşanların tasavvufa Kur'an'ın vazettiği inanç/akait eksenli yaklaşımları gerektiğini hatırlatıyor. Öğretinin dinin içsel boyutunu "kendi tekeline alıp kendini özerk bir konuma getirdiğini" vurguluyor.

Burada kısaca ele aldığımız Yakup Altıyaprak'ın tasavvufi hayata yönelik eleştirilerinin (bir kısmına hak vermekle birlikte) ehli ilim tarafından tartışılmasını faydalı gördüğümüzü ifade etmeliyiz. Modernleşme tecrübesi kendi geleneksel değerlerimizi, hayat tarzımızı sorgulamamıza, bu konuda entelektüel bir çabanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yüzyılımızda elbette tasavvufi kültüre karşı eleştiriler yapılacaktır, yapılmalıdır. Mesele erbabınca tartışılmalı, geçmişte yapılan hatalardan (söylem ve eylem olarak) vazgeçilmelidir. Bununla birlikte insanların manevi dünyalarını ve Allah ile ilişkilerini müspet anlamda etkilediğini düşündüğümüz bu terbiye alanının zengin bir insan kaynağı, büyük tecrübe ve birikimleri ihtiva ettiği de unutulmamalıdır. 1926'da ya-

yımlanan kanun ile tekke ve zaviyelerin kapatıldığı, tarikat faaliyetlerinin resmen yasaklandığı, ehil insanların yetiş(e)mediği, insan kaynağının zayıfladığı, son yıllarda ise varlık amacından uzaklaşıp maddi imkânlar ve resmi ilişki ağının yaygınlaşmasının bu geleneğe büyük zarar verdiği de hesaba katılmalıdır.

FIKIH VE ŞİİR

Yakup Altıyaprak'ın daha önce yayımlanmış eleştiri ve şiir değerlendirmelerini kapsayan önemli çalışmalarına da yeri gelmişken değinelim.⁴ İlk eseri 2008 yılında yayımlanan *İkinci Yeni ve Türk Şiirinde Modernizm* idi. Kitabın dikkat çeken vurgularından biri, ülkemizde modern şiirin gelişim sürecinde milat olarak kabul edilen ikinci yeni şairlerinin (Turgut Uyar, Edip Cansever, Cemal Süreya, Ece Ayhan, Sezai Karakoç) dinle kurdukları veya kuramadıkları ilişkidir. Altıyaprak, kitabında bu şairlerden Sezai Karakoç'un dışında hemen hepsinin laik olduğunu, yalnız Turgut Uyar'ın din konusunda kafa karışıklığı yaşadığını belirtir. İkinci Yeni

⁴ Yakup Altıyaprak, *İkinci Yeni ve Türk Şiirinde Modernizm*, Ebabil Yayınları, Ankara, 2008; *Dünyaya Karşı Şiir*, Ebabil Yayınları, 2013.

şairlerinin dinle sağlıklı bir irtibat kurmayı başaramadıklarından dolayı Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren eserlerinde ne kadar olumsuz öge varsa bunu inanç unsurlarına yasladıkları görülür. Karakoç'u dışarıda tutarsak yazılan şiirlerde hedonizm, intihar, bunalm, cinsellik, varlık sıkıntısı konuları göze çarpar. Bunda İkinci Dünya Savaşı sonrası hümanist ve bilim çevrelerine karşı oluşan hayal kırıklığının etkisi de vardır. Kitap modern şiirimizin tarihiyle ilgilenenler ve yakın tarihe edebiyat penceresinden bakmak isteyenler için önemli metinleri ihtiva etmektedir.

Yakup Altıyaprak'ın ikinci kitabı olan *Dünyaya Karşı Şiir* ise 2013'te yayımlanmış ve aynı yıl Türkiye Yazarlar Birliği tarafından edebî tenkit dalında ödüle layık görülmüştü. Kendisiyle yapılan bir söyleşide Altıyaprak, modernizmin baş döndüren hızla hayatımızda kaybettirdiği şeylere karşı bir vefa, bir karşı koyuş, bir ağıt olarak şiire yaklaştığını belirtiyor. Bundan yola çıkarak kitapta kendine yakın bulduğu Sezai Karakoç, Hüsrev Hatemi, Cahit Koytak, Hüseyin Atlansoy, Haydar Ergülen, Tuğrul Tanyol, Osman Konuk, Arif Ay, Cevdet Karal, Mevlana İdris, İbrahim Tenekeci, Selçuk Küpçük, Orhan Tepebaş ve İlhami Çiçek'in şiirlerini incelemiştir. Eserde seçilen şiirlerde, İslâmî duyarlılığa sahip yazarların modern dünyaya karşı taşıdıkları şaşkınlık, yeni duruma uyum çabaları, kaybedilen değerler ve yozlaşan ilişkilerin ele alındığı görülüyor.

Yakup Altıyaprak'ın son eserinde bahsettiğimiz edebiyat eleştirisi alanındaki çalışmalarının devamı sayılabilecek birkaç yazı da mevcut. Biraz da bu yazılara değinmenin faydalı olacağını düşünüyorum. Zira bu konu alttan alta düşünce dünyamızdaki tartışmalara tesir ediyor. Mesela *Hareket* dergisinde şiirleri yayımlanan Ali Bulaç bu alandaki başarısızlığını kabullenmek yerine hatıralarla bezediği son yazılarında bile Türkiye'deki İslâmcılığın edebiyat ve şiir üzerinden gelişmesini eleştirmeye devam ediyor. Altıyaprak, "Şiir ve Fıkıh" başlıklı yazısında klasik İslâm düşüncesinin şiire yaklaşımını ele alıyor. Şu'arâ Suresi'ndeki ayetlerden yola çıkarak şiirin/şairlerin kerih görülmesi veya Hz. Peygamber'in Hassân b. Sâbit gibi şairleri övmesi üzerinden şiirin müspet karşılanması şeklinde iki temel görüşün bulunduğunu belirtiyor. Fakat bugünkü modern şiirin bu kalıpların dışında yeni bir çözümleme ile değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyor: "O bakımdan şiir konusu İslâmî camiada önceleri bir sorun olarak ortaya çıkmadı. Şiirle ilgili problemler sözün içeriğine bakılarak geleneksel fıkıh argümanı doğrultusunda şöyle caiz, böyle caiz değil gibi bir şekilde ortaya kondu. (...) Fakat modernleşmeyle beraber ortaya çıkan yaşam tarzında şiirin ya da sanatın muhatabı ile girdiği tepkime ortaya konulmadığından ve hiçbir zaman ortaya konulamayacağından bu bakış açısı günümüz için yeter-siz kalmaktaydı."⁵

5 Yakup Altıyaprak, *Modernite Çıkmazında İslam*, s. 9.

Şiirde olduğu gibi sanat konusunda yaşadığımız, dünyanın problemlerine, karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm ve değerlendirme yoksunluğuna değinen Yakup Altıyaprak, bunun temel sebebinin, İslâm düşüncesinin (fıkıh ve kelam) sahip olduğu argümanları yaşadığı çağa göre güncelleyememesi olduğunu ifade ediyor. Bu durumun, olayın muhataplarını (İslâmî hassasiyete sahip sanatçılar) yaşam içinde kendilerini başlarına bıraktığını belirtiyor. Şu satırlar önemli: "Pek çok şair intihar etti. Bunlar arasında İslâmî dünya görüşüne sahip olanlar da var. Burada şiirin, edebiyatın ve sanatın insan psikolojisindeki etkilerini araştırıp ortaya koyup hüküm vermek gibi bir gücümüz ve lüksümüz yok. Çünkü kalanlar gidenleri zaten anlamazlar. Ama sanatla, şiirle kurulan bağlantının sağlıklı olmaması -kuvvetle muhtemel- esas sebeplerdendir. Nasıl dinî düşünceyle yapılar, cemaatler, örgütler aracılığıyla tanışan insanlar sağlıklı bir duruş geliştiremeyip çevreleriyle çatıştıysa, yataklarına oturmaları uzun zaman aldıysa ya da bazıları bu süreçte kayboldularsa şiirle, müzikle, edebiyatla yaşamı anlamlandırmaya çalışan pek çok kişi de kaybolup gitti."⁶

YAŞAMIN İZDÜŞÜMLERİ VE EDEBİYAT

"Umut Edebiyatından Yenilgi Edebiyatına" başlıklı yazıda ise Yakup Altıyaprak, Cumhuriyet döneminden başlayarak geleneksel İslâmî edebiyatın serencamını ve Müslüman dü-

6 Yakup Altıyaprak, *age.*, s. 13.

şünürlerin yeni devlet ve sisteme karşı tavırlarını tartışıyor. Cumhuriyet'in ilk zamanlarında ve Büyük Millet Meclisi'nde Müslümanların güçlü ve yeni dönemden ümitli olduklarını fakat zamanla İslâmcıların tasfiye edilip laik/pozitivist politikaların takip edildiğini, bu sebeple birbiri ardınca inkılapların yapıldığını belirten Altıyaprak, Müslümanların Necip Fazıl'a kadar bu duruma ses çıkarmadığını belirtmektedir. Burada Nurettin Topçu ve *Hareket* dergisinin Necip Fazıl'dan daha önce sisteme muhalif olduğunu ve mücadeleye başladığını hatırlatmamız gerekir.⁷ Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk dönemde dindarların ve dinî yapıların sisteme karşı sessiz kalışının altında mezkûr yazıda da ifade edildiği üzere birçok etken mevcuttur. Devlete karşı geçmişten gelen saygı-hürmet, mevcut yasaların sertliği, onlarca yıl süren savaşların insanımız üzerindeki olumsuz etkisi, bazı Müslüman entelektüellerin memleketten ayrılması (Mehmed Âkif, Mustafa Sabri Efendi gibi) ya da bir kısmının vefatı-ıdamı akla ilk gelenlerden.

Yakup Altıyaprak, Necip Fazıl'ın entelektüel boşluğunu Sezai Karakoç'un doldurduğunu;⁸

7 *Hareket* dergisi 1939'da *Büyük Doğu* ise 1943'te yayın hayatına başlamıştır.

8 Yakup Altıyaprak Sezai Karakoç'tan övgüyle bahseder. Evrensel İslâmi bir bakış açısına sahip olduğunu, düzyazı ve şiirleriyle bir sistemleşmeye gittiğini, modern hürriyet düşüncesine karşı, "Cuma gününün hürriyet kadar kutsal olduğunu" söyleyerek tavrını

Nuri Pakdil, Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt, Akif İnan ile edebî çizginin belirginleştiğini ifade ediyor. O dönemde yayımlanan dergiler (*Büyük Doğu*, *Diriliş*, *Edebiyat*, *Mavera*) de yeni entelektüel bir kuşağın yetişmesinin önünü açar. 1980 sonrasında İsmet Özel bu harekete şiir ve sistemleşmiş düşünceleriyle ivme kazandıracak, duygusalıktan sorgulamaya geçişi sağlayacaktır. Altıyaprak ismini saydığımız edebiyat ve sanatçılar hakkında şu önemli tespitleri yapar: "Şüphesiz bu kuşağın yaptığı, şiirden, sanattan ve edebiyattan çok fazlaydı. Onlar tüm İslâm coğrafyasının acısını yaşamışlar, dünyevi zaferi değil, mücadelenin kendisinin önemini vurgulamışlar, dünyaya karşı pasif kalmayıp dinamik bir direnişi geliştirmişlerdir. İslâm coğrafyasını tekrar gün yüzüne çıkarmışlar ve bunların ardılları da bu durumu şiirlerinde işlemişlerdir."⁹

1990'lara gelince mütedeyyin edebiyat camiası (yazar, sanatçı, şair ve yayıncı), daha önce din karşıtı ve materyalistlerle yaptıkları mücadeleyi bu sefer kendi içinde Müslümanlar arasında yapma durumunda kalacaktır. Çünkü Müslümanlar arasında dünya sistemiyle barışık, sistemle uyumlu politikalar takip edenler ve cami-

ortaya koyar. "Onun ulaştığı bilinç ve özgüven iki yüz yıldır kaybettiğimiz şeydir. Bu bakımdan ona çok şey borçluyuz. O, sorunun adını koymuş ve durumu tanımlamıştır." Yakup Altıyaprak, *Modernite Çıkmazında İslâm*, s. 34.

9 Yakup Altıyaprak, *age.*, s. 34-34.

ada ahlaki problemler ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllarda ise önce hükümete sonra iktidara ve devlete sahip olmakla başlayan rahatlama devrinde sorunlar ertelenmiş, meselelere iyimser bakış hâkim olmuştur. Oysa dünyada acı ve savaşlar yaşanmaya devam etmekteydi. Bu dönemi yazar, "Şiir mücadelesini, muhalif olma çizgisini ciddi anlamda kaybetmişti. Belki bireysel anlamda böyle bir tutumu sürdüren sanatçılar ve şiirler vardı, ama bir jenerasyon olarak ses getirecek, etki bırakacak bir kuşak maalesef yoktu." cümleleriyle açıklar.¹⁰

Yakup Altıyaprak *Modernite Çıkmazında İslâm* kitabında çıkmazdaki Müslümanların sorunlarına değiniyor. Uzun bir geçmişi bulunan modernleşme tecrübesinden yola çıkarak cemaat ve tarikatların dinle ilişkisi, İslâmcılık etrafındaki tartışmalar, tasavvuf ve toplumdaki yansıması, İslâm inancına rölativist yaklaşımlar, İbn Arabi, Yeni Platonculuk, şiir ve fıkıh, radikalizm gibi değindiğimiz ve değinemediğimiz geniş bir alanda eleştirel görüşlerini, çözüm tekliflerini okuyucuyla paylaşıyor. Yorumu açık, tartışılabilir görüşleri olduğu kadar ufuk açıcı, problemleri anlamamıza katkı sunan perspektifler de sunuyor. Daha çok edebiyat eleştirileri üzerinde yazıları bulunan Altıyaprak'ın bu eseriyle düşünce, siyaset ve sosyolojik düzlemde de önemli metinler kaleme aldığını söyleyebiliriz.

10 Yakup Altıyaprak, *age.*, s. 37.

Hattat Muhsin Demirel'in Hafızası ve Hatırlattıkları

HALİM SEZER

Geçen ay vefat eden rahmetli Recep Muhsin Demirel'in adını duyduğum ilk günleri hatırlıyorum da kendimize dair bilgisizliğimize hayıflanıyorum. Baştan belirteyim; hat sanatı camiasının ismine pek aşina olmadığı mütevazı simalardandı kendisi. Cilt, ebru, tezhip gibi hüsnühattın da evvel emirde bir kitap sanatı olduğunu vurgulardı. Ne ki hattatlığın levha yazmaya dönüştüğünün farkındaydı. Demirel'in Kur'ân-ı Kerim ile uğraşması ve yazıyla meşguliyeti iç içeydi. Denilebilir ki hüsnühattı İslâmî şiarların ihyası çerçevesinde mütalaa etti.

Muhsin Demirel, Cumhuriyet tarihinde beş kez Mushaf yazması hasebiyle hattatlar arasında müstesna bir konumdaydı. Ayrıca 1960'lara dair anlattıkları, âdeta bir direniş sembolüne dönüşen ve ayrıntılı incelemeleri hak eden Risâle-i Nur'ların matbuat safahatı bakımından son derece kıymetlidir. Demirel'in hat hafızasının temel niteliklerine ve günümüz sanat âlemindeki gelişmelere dair yaklaşımlarına geçmeden önce, hayatının ana hatlarını ortaya koyarak ilerlemek faydalı olacaktır.

Bakara Süresi 285-286. Âyetler
Celi Divanı-Celi Sülûs
Hattat Muhsin Demirel

BURDUR'DAN ANKARA'YA

Burdur'da 1954 yılında dünyaya gelen Muhsin Demirel'in babası 1950'lerin başlarında Said Nursi'yi tanıyan ve onun yakın çevresinde bulunan Hava Kuvvetleri'nden tayyareci Ali, annesi ise Şükran Hanım'dır. Ailesi 1957 başlarında İstanbul'a taşınan Demirel'in hat sevgisi babasıyla başlar. O zamanlar Nur talebeli risâleleri hatla yazmak mecburiyetindeydi. Çünkü matbaalarda İslâmî hurûfât bulunmuyordu. Matbaacılar Harf Devrimi'nden sonra hepsini imha etmişlerdi.

Bu durum 1960'lı yılların ortalarına kadar bu şekilde sürdü. Araştırınca Pascal isimli Ermeni bir matbaacının deposunda es kaza bir takım İslâm hurûfâtı kaldığını öğrenince Risâleler aslı hurûfâtı ile basılmaya başlar. Yeni neşir sürecinde hattat bulma ihtiyacı da gündeme gelir tabi.

Muhsin Demirel'in merhum pederi matbaa işi devreye girmeden önce risâle yazanlar arasındaydı. Küçük yaşlardan itibaren onları risâlelerin teksirinin yapıldığı yerlere götüren babası bir hattat terbiyesi görmese de güzel yazı yazardı. Günlerden bir gün babasına sorarlar "Niye getiriyorsun bu küçük çocukları buraya?" diye. Babasının cevabı düşündürücüdür: "İleride hatırlarlar!"

Muhsin Demirel, aşk derecesinde hat sanatına meftundu. Liseden mezun olunca henüz on yedi yaşındayken Mehmet Fırıncı'nın tavassutuyla tanıştığı hattat Hamid Aytaç'tan 1971 yılında hüsnühattı meşk etmeye başladı. Böylece son devrin bu büyük hat üstadının önde gelen talebeli arasına girmeyi başardı. Talebeliği esnasında Hamid Bey'in 1965'te başladı-

ğı tevâfuklu Kur'ân'ın yayına hazırlık çalışması 1971'den 1975'e kadar geceli gündüzlü takriben dört buçuk yıl sürdü. Günümüzde bilgisayarda bir yılda yapılabilecek işleri onlar elle, gözle tek tek yaptılar. Hamid Bey onun nazarında dev bir adamdı, Himalayalar kadar olmasa bile Ağrı Dağı kadar büyük bir adamdı. Demirel'in "tarihlere sığmaz" dediği Hamid Bey, 1970'lerde Ankara Kocatepe Camii'nin yazılarını yazarken de onun yanındaydı. O günlere dair anlattıkları mühimdir: "Kış günü telefon ediyorlar 'Hoca gel Ankara'ya! Ortalık kar kış. Timurlenk'in Ankara Muharebesi'ni yaptığı zamandan beri böyle kış görülmemiş... Hamid Bey 85 yaşında. Ankara'ya gidecek, Kocatepe'nin yazılarıyla ilgilecek! Sen koca Diyanet'sin! Hoca'yı ayağına çağırıyorsun. Hoca nasıl gidecek? Bunun üzerine Hoca'ya sipariş ettikleri yazıyı almaktan vazgeçtiler. (...) Gittiler üçüncü derecede bir hattata, Mahmud Öncü'ye yazdırdılar. Yağma oldu Hoca'nın yazdıkları.(...) Mihrap üzerindeki çinidekiler Hamid Bey'in, sair yazılar Mahmud Öncü'nün."

Muhsin Demirel, kendisi talim ile öğrenmediği hâlde hat sanatını ilhya eden Hamid Ayaç'ın değerini Cumhuriyet devrindeki gelişmeler zaviyesinden entresan bir kıyasla anlatır: "İnsanlık için Hz. Nuh ne ise bu dönem hattatları için Hamid Ayaç da odur. Hat sanatı için belki Hz. Âdem değildir ama Hz. Nuh'tur. Hz. Nuh insanlığın ikinci atası... Yeryüzünde ahir zamanda hat sanatı yeniden basübadelmevte kavuştu ise bugün bunun babası Hamid Bey'dir. Necmed-

din Efendi'den gelen bir kanal, Hafız Kemal Batanay Hoca'dan da gelen bir kanal da var tabii ki. Her ikisi de talik yazarlardı. Hamid Bey ise ana nehir... İkinin de haklarını teslim etmek gerek. Bahusus, Necmeddin Hoca kanalından gelen ve Uğur Derman üstadımızın hamili olduğu müktebebat hat sanatının bugünkü gerçekten yüksek kalitesinin en büyük sebebidir."

Muhsin Demirel 1970'lerde Necmeddin Okyay'a gidemese de Ali Alparslan ve Hasan Çelebi'den de istifade etti. Üniversiteye 1972'de başlayan Demirel, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okurken Cemil Meriç'le tanıştı. Ne var ki onun yanına gitti diye eşten dosttan devamlı muaheze gördü. Hiç kimse ona "Ne kadar iyi ediyorsun da üstat ile görüşüyorsun, ayrıca şöyle yap, not al, şunu sor, böyle yap!" şeklinde tavsiyelerde bulunmadı. Demirel İstanbul Üniversitesi'nde işletme ve ekonomi de okudu. 1980'de Ankara'ya Devlet Planlama Teşkilatı'na gidinceye kadar Hamid Ayaç'la irtibatını devam ettirdi. Hamid Bey'e takriben dokuz yıl talebelik yaptı. ABD'nin Western Michi-

gan Üniversitesi'nde kalkınma ekonomisi alanındaki yüksek lisansını 1987 yılında tamamladı. Tahsiline göre mesleki çalışmalar yapacaktı. Çok parlak bir yerdi çalıştığı kurumlar o dönemlerde. Kendi kendine Cemil Meriç'in talebesi olan Demirel parlak bir entelektüel hayatımız, parlak bir istikbalimiz var zannediyordu. Fakat düşününce bu işler için yaratılmadığının idrakine vardı. Kamudaki işleri herkesin yapabileceğini fakat Allah kelamını herkesin yazamayacağını anladı. Bu idrakle yazdığı Mushaf'larla bu alanın maraton koşucusu olmayı başardı. Onun nezdinde levha yazmak 100 metre, cami kuşak yazısı yazmak 10 bin metre koşmaktı. Ama Kur'ân-ı Kerim yazmak bir nevi maraton koşmaktı. Birkaç Kur'ân yazmaksa birkaç maratonu nefes almadan koşmak demektir.

Muhsin Demirel birincisi 1993 yılındaki İSEDAK toplantısında olmak üzere üç sergi açtı ve eserleriyle pek çok karma sergiye katıldı. Türkiye Yazarlar Birliği'nde yönetim kurulu üyesi olarak görev yaptı. Uzun yıllar bürokraside görev yapan Demirel, 2019 yılında Cumhurbaşkanlığı Stra-

Rahmetli Muhsin Demirel, hüsnühat, tezhip, ebru gibi öz sanatlarımız üzerine görüşlerini açıklasa da esas itibarıyla hattat olduğu için yazıyı diğerlerinden üstün tutardı. Gündeme taşıdığı meselelerin ana izleklerinden biri hat sanatının günümüzdeki konumuna dairdi. Demirel, yazının tekâmülü diye bir hakikatin altını çizer ve yazı ile grafik ayrımı yapardı.

teji ve Bütçe Başkanlığı'ndan emekliye ayrıldı. Ömrü hayatını Mushaf yazmaya adanmış hattat 16 Aralık 2024 Pazartesi günü Ankara'da vefat etti.

ÖZ SANATLARIMIZ HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

Muhsin Demirel, hüsnühat, tezhip, ebru gibi öz sanatlarımız üzerine görüşlerini açıklasa da esas itibarıyla hattat olduğu için yazıyı diğerlerinden üstün tutardı. Gündeme taşıdığı meselelerin ana izleklerinden biri hat sanatının günümüzdeki konumuna dairdi. Demirel, yazının tekâmülü diye bir hakikatin altını çizer ve yazı ile grafik ayrımı yapardı. Ona göre hat sanatının kuralları bilinseydi yeni yazı çeşitleri üretilebilirdi fakat mevcut ortam buna müsaade etmemektedir. Gelin onun kıstaslara dikkat çeken düşüncelerine kulak verelim: “Maalesef zaman içerisinde hüsnühattın matematiği kaybolmuştur. (...) Eğer biz mezkûr kuralları, bu ilmi bilseydik yeni yazı çeşitleri üretmemiz mümkün olabilirdi. Bu ilmi bilmediğimiz için şu anda bunu üretemeyiz. Üretecek olursanız ne olur! Ürettiğiniz şey soysuz bir şey olur: Grafik olur yani. Yazı olmaz. Grafik demek düzgün şekli, aslı deforme etmek demek. Sistem

ona göre çalışıyor. (...) Hiçbir itirazım yok. Türkiye de bu iş aldı başını yürüdü. (...) Yalnız işin bir yanıyla klasik, yani form olarak yazı tekniği olarak, harf tekniği olarak klasik fakat mana olarak tamamen klasikten uzaklaşmış vaziyette.”

Muhsin Demirel'in Rikkat Kunt, Muhsin Demironat, Süheyl Ünver, Cahide Keskiner, Azade Akar, Melek Antel gibi tezhip sanatına katkı sunan esane isimlerle alakalı şahitlikleri ise kitap sanatlarını düşünme süreci çerçevesinde gündeme gelir. Demirel, tezhibin yazıyı ön plana çıkarmak için yapıldığının ayırdındaydı. Günümüzde işin *tezhipli yazıdan çıkıp yazılı tezhibe* dönüşmesini başka bir ifadeyle yazının dekoratif bir unsur olarak görülmesini tenkit etti. Hatla tezhibi hatta ebruyu kıyaslarken ortaya koyduğu söylem unutulmazdır: “Hüsnühat erkek sanatıdır. Tezhip ise kadın sanatıdır. Erkek yapamaz mı, o da yapar. Teknik olarak hadiseye baktığınızda işin tabiatı böyledir. Hat erkek bir sanattır, kadınların da yapabildiği. Kamyon kullanmak, tır kullanmak erkek meslekleridir, ama kadınlar da yapabilir. Kadın yapamaz mı, yapar! Ama nesep olarak bu böyledir. Ebru da mesela bana göre çocuk sanatıdır. Hat erkek sanatı, tezhip

kadın sanatı, ebru çocuk sanatı. Şimdi değerler hiyerarşisi olduğu için ebru en öne geçti. Tezhip de ondan sonra geliyor.”

Muhsin Demirel, günümüzde hat sanatının tadını kaçıran noktalara da parmak basmıştı. Yazmakla okumanın yan yana vücut bulduğu bir perspektifi yansıtır onun bakış açısı. Seyir maksatlı bozulmaya, hüsnühattın geçmişi, şimdisi ve geleceğiyle oluşturduğu sıkı alışımından hareketle itiraz eder. Kaldı ki seyir hattını eleştirmek hüsnühat muhiplerinin karşı karşıya kaldıkları güçlükleri anlamalarına ve direniş kültürlerini tahkim etmelerine yardımcı olabilecektir. Şu cümleler onun hat beğenisinin sınırlarının daima Kur'an-ı Kerim'le çizildiğini gösterir: “Bugün yazı seyir amaçlı hâle geldi. Herkes okuyamıyor, yazan okuyor, bazı hattatlar veya üzerinde çalışmış uzmanlar okuyabiliyor. Geriye kalan büyük bir kesim okuyamıyor, yazıya aval aval bakıyor! Alanlar ne yapıyor. Sahip olmakla iftihar ediyor! Sosyal statü kazanıyor! Ama okumayı bilmiyor, manasını ise hiç bilmiyor. Adam alıp geliyor, evinin salonuna asıyor.”

Muhsin Demirel'in söyleşilerini okudum, hakkında yapılan yüksek lisans tezini inceledim, videolarını dinledim. Meşikleri dâhil yazdıklarına tekrar baktım. Yalnızca söyleşileri ve hafızası bile onun ne denli geniş görüşlü ve kültürlü olduğunu göstermeye yetiyor. Hâsılı Demirel, geçmişi unutmadan geleceği umut ederek, öz sanatlarımızın hakikatinin mahviyet ve hazret-i insan olmaktan geçtiğini hatırlattı hep.

Suriyelilerin Haysiyet Mücadelesine Kulak Vermek

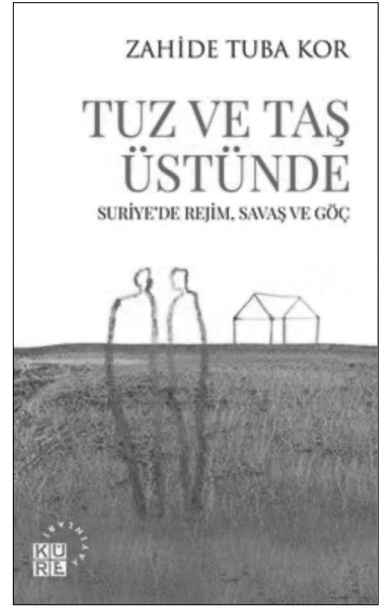
MEVLÜDE ACARTÜRK

Son günlerde adından en çok söz ettiren kadim şehirleriyle bildiğimiz Suriye, 2011'den bu yana hayatımızın merkezindeki meselelerin başında geliyor. Özellikle bir aileye dayalı mezhepçi Esed ailesinin Baas ideolojisi ile yönetilen ülkede Batı'nın "Arap Baharı" diye dünyaya sunduğu isyan hareketi başladı. Hareket değişim, demokrasi ve özgürlük talebiyle barışçıl ayaklanmalarla totaliter ve diktatör Esed ailesi rejimine karşı bir devrim talebini dillendiriyordu. Suriyeliler gösterilerde "Bir, bir, Suriye halkı birdir!", "Suriye halkı ezilmez!" ve "Hürriyet istiyoruz, onurlu yaşamak istiyoruz!" sloganlarını atıyorlardı.

Maalesef rejim ülkeyi muhafaza etmek ve kurumları ayakta tutmak için reformlar yapmak yerine şiddete ve mezhepçi karta başvurmayı seçti. Beşşar Esed, ülkesi ile iktidarı arasında tercih yapmak gerektiğinde seçimini iktidarda kalmaktan yana yaptı. Bunun için dış müttefiklerinden yardım isteyen Esed rejimi Lübnan, Irak, Afganistan ve İran'dan Hizbullah, Fatimiyun, Zeynebiyyun gibi Şii milisleri yanında buldu. İç savaşa dönüşerek devam eden gelişmeler, yıllardır gündemin hep en üst sıralarındaydı... Başta Türkiye olmak üzere, bölge ülkeleri ve Batılı devletlerin oluşturduğu geniş bir aktör kitlesinin müdahil olduğu Suriye'den göç edenlerin durumu ise meseleye ilgi-

nin daha da artmasına yol açtı. Herkesin kendi inancına, ideolojisine, dünya görüşüne ya da aklına estiği gibi ele aldığı göçmenler birtakım kışkırtmalara yol açarken yabancı düşmanlığından İslâm karşıtlığına uzanan nefret siyasetini de arttırdı. Ortadoğu'yu yakından tanıyan Zahide Tuba Kor, konu hakkında daha önce hem tercüme hem de konuşmalarıyla ciddi bir birikim ortaya koydu; bu kez ise Suriye'de rejim, savaş ve göçü *Tuz ve Taş Üstünde* (2023) adlı söyleşi kitabı ile detaylı bir şekilde bizlere aktarıyor. Aslında onun çok farklı kesimlerden Suriyeliler ve Filistinli Suriyelilerin anlattıklarını içeren bu çalışması, henüz yayımlanmayan *Algular ile Gerçekler Arasında Suriye ve Suriyeliler* isimli kitabının ekler kısmı için düşünülmüş fakat hacmi artınca müstakil bir esere dönüştürülmüş.

Hem sıradan Suriyelilerin hikâyelerini hem de sahada neler yaşandığını birincil ağızlarından öğrenmeye gayret eden Zahide Tuba Kor, yıllardır medyaya yansıyanlardan haklı olarak şüphe duymuş hatta onlara inanmamış. Zira savaşlarda ilk katledilenin *hakikatler* olduğunun farkındadır. Bu yüzden Suriye'nin çeşitli şehirlerinde savaşı yaşamış farklı dünya görüşlerini dinlemeye ve sahada gerçekte neler olup bittiğini karşılaştırmalar yaparak öğrenmeye çalışmış. Kor, öncelikle savaşlara sadece büyük güç

mücadelesi, doğal kaynak paylaşımı, cephelerdeki ilerleyiş üzerinden bakarak sahanın gerçeklerinin kavranamayacağını belirtiyor. Çünkü askerî-siyasi süreç kadar toplum ve birey, istatistikler kadar biyografiler de değerlidir. Siyasi ve askerî şahsiyetler kadar sıradan ahalinin sesine de kulak verilmelidir. Bu bağlamda Kor, *Tuz ve Taş Üstünde* kitabında farklı şehirlerden, mesleklerden, yaşlardan, mezheplerden ve ideolojilerden Suriyelilerin hem rejim, isyan/devrim, savaş ve göçe dair kendi hikâyelerini ve şahitliklerini anlatıyor hem de duygu ve düşüncelerini paylaşıyor. Bunu yaparken ülkenin kendi tarihî, siyasi, toplumsal ve kültürel tecrübesinden ve coğrafyasından kaynaklı gerçekliğini ise asla göz ardı etmiyor.

MEDYADAKİ SURIYE TARTIŞMALARININ HÂLİ PÜRMEALİ

Zahide Tuba Kor, Suriye ve Suriyeliler üzerine ana akım medyadaki tartışmaları “masa başında ahkâm kesmek” olarak görüyor. Gerçekten de Suriye Devrimi’nin hız kazandığı günlerde ve sonrasında *çubuklu* yorumcuların çoğunun gerçeklerden habersiz olduğunu daha yakından gördük. Bir defa konuşanların kahir ekseriyeti savaş öncesinde Suriye’yi hiç görmediği gibi toplumu da tanımamaktadırlar. Kor, Baas rejiminden habersiz, tek kelime Arapça bilmeyen, Suriye’nin dört bir yanında olup bitenlerden yahut mültecilerin yaşadıklarından bihaber emekli asker, istihbaratçı, siyasetçi, gazeteci ve hukukçu ekibin konuşmasını ciddi bir sorun görür. Bilhassa Suriyeli mültecilerin neler yaşadıkları, neler düşündükleri ve hissettikleri kendilerine sorulmamış, Türkiye’de karşı karşıya kaldıkları sıkıntılar ve hayata tutunma mücadeleleri ana haber bültenlerine konu olmamıştır. İşte bu sebeple “halkımızın zihnine yerleşmiş Suriyelilerle ilgili kanaatlerin yüzde 90-95’i tamamen yanlış ve hayal ürünü olarak kaldı. Gerek Suriye içinde yaşayanların gerekse mülteci konuma düşenlerin günlük hayatları ile bizim Suriyelilerin hayatlarına dair algımız arasında tam bir uçurum oluştu.” (s. 20-21).

Zahide Tuba Kor, ayrıca dünyada vuku bulan her hadiseyi kendi tecrübelerimiz, iç tartışmalarımız ve güvenlik önceliklerimiz açısından ele almayı ciddi bir problem görüyor. Ülkelerin iç dinamiklerinin analizlerde göz ardı edilmesi noktasında Suriye özelinde şunları söylüyor: “Suriye mevzu bahis olduğunda (...) yıllar

dır ana akım medyadaki Suriye tartışmalarının ekseriyetle -kendi güvenlik kaygılarımızın bir uzantısı olan- PKK-PYD-IŞİD ve ABD’nin bu örgütlerle ilişkisi üzerine kurulmasıdır. (...) Terör örgütleri odaklı ve askerî-güvenlik perspektifli bir yaklaşım gerekli olmakla birlikte, Suriye’de olan biteni anlama noktasında son derece yetersizdir. Türkiye odaklı perspektifimizin diğer yansıması ise, halkını kuşatıp aç bırakan, havadan sürekli bombalar yağdıran, koskoca yerleşimleri yok eden, demografik mühendislikle insanları tehcir ettiren, kaybeden, hapiste akıl almaz işkencelerle korkunç bir şekilde katleden, kısaca devlet terörü taktiklerini de aşmış, kendine boyun eğmeyen halkını yok etmeye ahdetmiş ve uluslararası sistem tarafından kollanan bir rejim varken; dahası yerel-bölgesel-küresel üç düzlemde iç içe geçmiş son derece karmaşık bir savaş hâli mevcutken, sahadaki bu gerçekliğin hiç farkında olmayıp Suriye’de yaşananları bir dış işgalciye karşı bir mücadele olan İstiklal Savaşı tecrübemiz (...) üzerinden okumamız veya Suriye’nin kaderini Suriyelilerin elinde farz etmemizdir. Tam da bu yüzden Suriye’deki savaşla ilgili yorumlarımız sahadaki gerçeklikten tamamen kopuktur. Dahası, yıllardır Suriye’yi konuşur gibi yaparken aslında kendi kendimizi konuştuğumuzun, kendi iç meselelerimizi halletmeye çalıştığımızın farkında bile değiliz.” (s. 19.)

Suriyelilerin duygu ve düşüncelerini, hayat hikâyelerini yansıtan eserde cevabı aranan sorulardan birkaçı şöyle sıralanabilir: Esed ailesi ile temsil olunan Baas nasıl bir rejimdi/r? Siyasi, iktisadi, hukuki, askerî, dini ve kültürel politikaları nelerdi/r? Halk neden demokrasi ve özgürlüğü için isyan

etti? Barışçıl gösteriler iç savaşa nasıl evirildi? Savaş ve kuşatma altında ne tür acılar ve yıkımlar yaşandı? Devrim boğuldu, rejim gerçekten kazandı mı? Şu an nasıl bir sosyo-ekonomik çöküş yaşanıyor? Mültecilik ne demektir? Göçmenler gittikleri ülkelerde neler yaşadı, zorunlu göçün gençlerin gelişimine etkisi nasıl oldu? Mevcut rejimi korumayı esas alan barış çabaları için başarısızlığa mahkûm? Yaşananlardan ne gibi dersler çıkarılmalı?

Ortadoğu’nun hemen her meselesiyle ilgilenen Zahide Tuba Kor hakkında biraz bilgi vermek yerinde olacaktır. 1980 yılında İstanbul’da dünyaya geldi. Kadıköy İmam Hatip Lisesi’nden 1999’da mezun oldu. Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde lisansını (2003) ve Türkiye-Suriye ilişkileri üzerine yazdığı teziyle yüksek lisansını (2007) tamamladı. *Anlayış* dergisinde yazar ve editör olarak çalıştı (2004-2010). Bilim ve Sanat Vakfı Küresel Araştırmalar Merkezi’nde koordinatör yardımcılığı görevini yürüttü (2010-2014). Yabancı basından ve düşünce kuruluşlarından Türkiye, Ortadoğu ve dünya siyasetiyle ilgili tercüme yapıtı (2015-2018). Hâlen çeşitli sivil toplum kuruluşlarında Ortadoğu’yla ilgili seminerler vermektedir. Araştırma konuları arasında Ortadoğu, dinler ve mezhepler tarihi bulunan Kor’un yayınlanmış çok sayıda ezber bozucu, ufuk açıcı ve yol-yöntem gösterici yazısı, infografiği ve tercümesi bulunmaktadır (<http://ortadogugunlugu.blogspot.com.tr/>). Yayımlanmış kitapları arasında şunlar yer alıyor: *Ortadoğu Konuşmaları: Bölgesel ve Küresel Perspektiften “Arap Baharı”, Küresel Vicdanın Dilinden Özgürlük Filosu: Yolcularla Söyleşi-*

ler, Witnesses of the Freedom Flotilla: Interviews with Passengers, Ortadoğu'nun Aynası Lübnan, Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin (Fatma Tunç Yaşar ve Sevinç Alkan Özcan ile birlikte). Ayrıca Arap dünyasının önemli mütefekkirlerinden ve eylem adamlarından tıp doktoru, insan hakları aktivisti, velut bir yazar, siyaset felsefesi, siyasetçi ve Tunus'un demokratik yolla seçilen ilk cumhurbaşkanı Tunuslu Munsif Merzûkî'nin el-Cezire'de yayımlanmış 18 makalesini tercüme edip kendisiyle bir söyleşi de yaparak *Arap Dünyasının Krizleri: Diktatörlük ile Devrim Arasında* adıyla yayımladı. Yakın ve uzak geçmişin büyük coğrafyacılarının ve jeopolitik düşünürlerinin kavrayışları, keşifleri ve teorileri ışığında hem tarihin kritik dönemeçlerine hem de küresel gidişata odaklanan Robert D. Kaplan'ın *Coğrafyanın İntikamı: Yaklaşan Çatışmalar ve Kaderle Savaş Hakkında Harita Bize Neler Söyler?* eserini çevirdi.

ŞAHİTLİKLER DEĞERLİDİR

Suriyeliler yanında ülke tarihinin tüm detaylarının şöyle ya da böyle yansıdığı *Tuz ve Taş Üstünde*, giriş ve toplam otuz dört söyleşiden oluşuyor. Önce çalışmanın serencamını anlatan Zahide Tuba Kor, söyleşilerde Suriyelilerin başkalarından duyduklarını değil, bizzat kendilerinin yaşadıklarının ve gördüklerinin aktarılmasını önemsemiş. Röportaj yapılanların en küçüğü 2005, en büyüğü 1953 doğumlu. Başka bir deyişle Suriye'deki isyan başladığında en küçük şahidin 6, en büyük şahidin 58 yaşında olduğu nazarı itibara alınrsa eserin örneklemi hayli geniş tutulmuş. Sınırım bu yönüyle emsalsiz bir kitapla karşı karşıyayız. Arab'ın

dan Kürt'üne, Sünni'sinden Alevi-Dürzi azınlıklarına, müte-deyyininden sekülerine, yetim ve öksüzlerinden ev hanımına, öğrencisinden akademisyenine, gazetecisinden entelektüeline, belgeselcisinden dizi oyuncusuna, din adamından avukatına, iktisatçısından insani yardım gönüllüsüne kadar her kesimden Suriyeli hikâyeleri ve düşünceleriyle çalışmada yer alıyor.

Eserin gayesi, savaşın acılarını yaşayan ama yok sayılan sıradan insanların neler çektiğini öğrenebilmek olduğundan söyleşilerin sıralaması da buna göre yapılmış. Bu yüzden kitap Şam kırsalında çatışmalara doğrudan taraf olmayan ve fiili çatışmaların sona erdiği 2019-2021 yılları arasında Şam'dan ayrılan Suriyeli Filistinlilerle yapılan söyleşilerle başlıyor. Bunu savaş esnasında kritik olaylara şahit olanların anlattıkları izliyor. Rejimin veya muhaliflerin siyasetine odaklanan uzun ve ayrıntılı röportajlar ise kitabın son üçte birlik kısmına konulmuş. Kor, Suriye siyasetini ve rejimini merak edenlerin kitabı Bedir Mualla Reşid'in röportajından başlayarak okuyabileceklerini söylüyor. (s. 28). Tabi Müslüman Kardeşler'in genel murakıbu Münir Muhammed Gadban'ın oğlu psikolog Âmir Münir Gadban ile *For Sama* belgeselinin yönetmeni Vaad el-Hatib ve belgeselin başkahramanı Sama bebeğin babası olan hekim Hamza el-Hatib'le veya siyasi parti olarak Müslüman Kardeşler'le fikir olarak Müslüman Kardeşler ayrımını gündeme getiren Muhammed Sarmîni ile yapılan söyleşilerde öncelik verilebilir.

Filistinli Suriyelilerden Ali el-Kürdi kitabın ilk röportajında "Suriye'de durum hakikaten çok karmaşık; dâhili ve harici iç

çe geçmiş eller var" (s. 41) diyor. Haşim Kâsım "Hapishane hayatı hayat değil!" diyor ve ekliyor: "Biz Türkiye'yi Suriye halkını destekleyen bir devlet olarak biliyoruz. Bu değerli konumunuzu lütfen koruyun." (s. 44, 61). Başka bir isim Râid es-Sâlih devrim bağlamında şunun altını çiziyor: "Suriye rejimi uluslararası alanda yasaklanmış misilet bombaları da dâhil her çeşit silahı kullandı. Suriye Devrimi zafere ulaşamadı deniyor; ama bence doğrusu Suriye Devrimi yenilgiye uğratılmadı olmalı." (s. 159, 164). Muhammed Akta liderlik noktasında önemli bir hususa değiniyor: "Mücadele devam ediyor. Suriyeliler olarak en büyük eksigimiz bir liderin olmaması. Her projede mutlaka bir başın olması gerekir; ama Suriye'de devrimin hedeflerini koyacak, kitleleri yönlendirecek bir baş yoktu. Bu da Suriyelilerin suçu değildi, rejimin yarattığı bir hastalıktı." (s. 235).

ENTELEKTÜEL, SİYASETÇİ VE SANATÇI DEĞERLENDİRMESİ

Alaa el-Hatib, halkın haysiyet mücadelesinin yoldan çıkarılması sürecini değerlendiriyor: "Suriye halkının başlangıçta isteği çok açıktı. Ama rejim o kadar habıs ve hilebazdı ki Suriye meselesinde bütün kartları yeniden kardı. Dost düşman birbirine karıştı." (s. 239). Ahmed Keksu Suriyelilerin onurlu yaşama isteğini hatırlatıyor: "Suriyelilerin kahir ekseriyeti, ölümü enselerinde hissettikleri için hayatın kıymetini ve önemini dünyadaki herhangi bir milletten daha çok idrak etti. Gençlerin çoğu hem siyasi hem de maddi istikrar ve emniyet arayışında. Onurlu biçimde yaşamak istiyorlar, belki de çocukluklarında kaçırdıkları imkânlarla geri dönmek için." (s. 258). Müslüman Kardeşler'in

genç kuşak entelektüellerinden Muhammed Sarmîni “Hataları ve problemleri bir grubun sırtına yüklemek doğru değil. Bunları bir grubu savunmak için değil, hakikatin farkına varmak ve adil olmak adına söylüyorum. Kim başkasını karalıyorsa bu, onun zayıf olduğunun göstergesidir; kendisinden beklenen görevi yerine getiremeyenin veya yerine getirmek istemeyenin yapacağı en kolay şey ötekini zayıflatmak için karalamaktır. Güçlü ve başarılı olan buna tenezül etmez, ihtiyaç da duymaz.” diyor. (s. 313, 314). Sinema oyuncusu Abdülhakîm Kuteylân çatışma ve zorla tehcirin önemli fırsatlar yarattığını belirttiikten sonra Suriye’deki hapisane hayatına değiniyor: “Suriyeli gençler sanatsal açıdan yüksek kalitede hikâyeler, romanlar, şiirler yazıyor; son derece yaratıcı filmler ve belgeseller çekiyor, hatta bunlar Cannes ve başka film festivallerinde yarışıp ödüller alıyor. 2011’de devrimin başlamasından bu yana hapisanelerde tam bir vahşet yaşanıyor. Testereler, satırlar, baltalar ve asitlerle korkunç şekilde tutuklular infaz ediliyor; insanların yaşamadığı işkence ve katledilme şekli kalmadı.” (s. 325, 329).

Gazeteci ve siyasetçi Bessâm Yusuf Suriye dışındakilerin tam manasıyla anlayamadığı *şebbihalardan* bahsediyor: “Bu terim 1970’lerde üretildi. Hafız Esed’in takipçisi bir grup için kullanıldı. Bu grup kanunların hatta devletin üstündeydi. Terör, adam kaçırma, adam öldürme, kız kaçırma, hırsızlık, kaçakçılık, kuvvet kullanarak arazi gaspı gibi türlü türlü suçların içindeydi. Mesela güzel bir evi gözlerine kestirdiklerinde sahibini tehdit ederek el koyarlardı. Kaçakçılık için kendi kurdukları özel limanları bile vardı. Kanunların üstünde ol-

dukları için kimse onları yaptıkları usulsüz işler ve işledikleri suçlar nedeniyle sorgulayamaz, yargılayamazdı. Tam da bu yüzden onlara şebbiha (hortlak, heyula) dendi.” (s. 355). Sâyil Nâsîf memleketinin hayat şartları üzerinde duruyor: “Suriye halkının geneli zaten fakirlik sınırında yaşıyor, hatta açlık çekiyor. Altyapı kalmadı, elektrik ve su yok, ısınma imkânı olmadığından insanlar evlerinde donuyor. Düşünün, ekmeğin sırasının gelmesi için bazen günlerce beklemek zorunda kalıyorlar. Şu an ülkenin durumunu tahayyül dahi edemezsiniz.” (s. 415). Hakikaten metinler sadece Suriyelilerle Filistinli Suriyelilerin kişisel hikâyelerinden ibaret değil. “Geçmişten bugüne Baas rejiminin tabiatını ve icratlarını, Suriye halkının hangi şartlar altında neler yaşadığını, savaş ve göçle Suriye devletini ve halkının düştüğü durumu (...) ayrıntısıyla anlatıyor. Bu hâliyle Suriye’nin mevcut karmaşık durumuna ışık tuttuğu gibi, gerçekçi bir çözüm için neler yapılması gerektiğine dair de fikir veriyor.” (s. 16).

Tuz ve Taş Üstünde, uzunluğu yarım saat ile bir buçuk saat arasında değişen toplamda elli saatlik röportaj içeriyor. Zoru başaran Zahide Tuba Kor, daha çalışmasını hazırlamadan önce tipik bir istihbarat devleti olan Baas Suriye’sinde kökleşmiş korku ve güvensizlik ortamında doğup büyümüş Suriyelilerin kaygı ve korkularının farkındadır. Bu yüzden onların “yaşadıklarını anlattırmak, duygu ve düşüncelerini dile döktürmek kolay değildir.” Kitapta kendileriyle söyleşi yapılanların yarısı ya Suriye’deki yakınlarını korumak amacıyla ya da gelecekte zorla ülkelerine gönderilirse başları belaya girmesin diye isimlerinin ve kimliklerini aşikâr kılacak ayrıntılı biyog-

rafik bilgilerinin yazılmasını istememiş. Röportaj yapılanların birçoğunun altını çizdiği nokta ise şu: “Dünyadaki hiçbir dil ve hiçbir kelime, yaşadıklarımızı ve şahit olduklarımızı hakkıyla anlatmakta yeterli değildir.” (s. 22). Suriyelilerin senelerce içlerinde sakladıkları, anlatamadıkları şahitliklerini mümkün mertebe yazarla paylaşımlarının temelinde yatansa “sansürsüz tercüme edip paylaşacağıma duydukları güvendi. Hakikat arayışı, fikir namusu, samimiyet ve güven duygusu bu kitabı ortaya çıkaran unsurlardı diyebilirim. Röportaj metninin Türkçe son hâlini yolladığımda, beni daha evvel hiç tanımadıkları ve farklı ideolojilerden ve mezheplerden olduğumuz hâlde ‘Emanete sadık kalıp sözlerimizi doğru aktardığına güvenimiz tam; metni kendi dilimize çevirtip kontrol etmeye gerek duymuyoruz’ diye geri dönüş yapanlar oldu. Duydukları güven için hepsine minnettarım.” (s. 23).

Yıllardır bir devlet ve halk olarak yitirilen Suriye ve Suriyeliler hakkında doğrusuyla yanlışıyla çokça konuşuldu. Zahide Tuba Kor, Suriye’de halk devrimi gerçekleşmeden önce hazırladığı *Tuz ve Taş Üstünde* kitabında sözü hadiselerin canlı şahitlerine veriyor; “dilsizlerin dili” Suriyeli şair Nizar Kabbani’nin *Yasaklanmış Şiirler*’inde dile getirdiği gibi “Tuz ve taş üstünde uyuyan kentler”e misafir ediyor okurlarını. İnsan yüzlü bir tarih perspektifi ortaya koyan eser, Suriye’nin bir faziye olmaktan çıkıp tekrar bir gerçekliğe dönüştüğü şu günlerde ülkenin tüm bileşenlerinin sesini dinlemek, çok önemli şahitliklerine kulak vermek isteyenler açısından değerli.